

Słowo

Studia językoznawcze

NR 15/ 2024

Redakcja numeru
Robert Słabczyński, Agnieszka Myszka,
Bożena Taras

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
RZESZÓW 2024

REDAKTOR NACZELNY/EDITOR IN CHIEF

KAZIMIERZ OŻÓG

ZASTĘPCA REDAKTORA NACZELNEGO/DEPUTY EDITOR IN CHIEF

ROBERT ŚLABCZYŃSKI

RADA NAUKOWA/SCIENTIFIC COMMITTEE

Ała Krawczuk (Narodowy Uniwersytet Lwowski im. Iwana Franki, Ukraina), Jaromír Krško (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Słowacja), Aleksandra Piasecka-Till (Federalny Uniwersytet Parany w Kurytybie, Brazylia), Henriette Langdon (San Jose State University, USA), Anna Piotrowicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Renata Przybylska (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), Fred Schulz (Wyższa Szkoła Zittau/Görlitz, Niemcy), Nataliya Shumarova (Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki w Kijowie, Ukraina), Małgorzata Witaszek-Samborska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Maria Wojtak (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

KOMITET REDAKCYJNY/EDITORIAL COMMITTEE

Alexandra Chomová (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy), Robert Kiełtyka (Uniwersytet Rzeszowski), Wioletta Kochmańska (Uniwersytet Rzeszowski), Maria Krauz (Uniwersytet Rzeszowski), Małgorzata Kułakowska (Uniwersytet Rzeszowski), Agnieszka Myszką (Uniwersytet Rzeszowski), Krzysztof Nycz (Uniwersytet Rzeszowski), Ewa Oronowicz-Kida (Uniwersytet Rzeszowski) – sekretarz Redakcji, Bożena Taras (Uniwersytet Rzeszowski)

ADRES REDAKCJI

Instytut Polonistyki i Dziennikarstwa UR, al. Rejtana 16 C, 35-959 Rzeszów,
tel. 17 872 12 30, tel./fax 17 872 12 91, e-mail: slovo@ur.edu.pl

Opracowanie redakcyjne i korekta

WŁADYSŁAW WÓJTOWICZ

Korekta tekstów w języku angielskim

BERNADETA LEKACZ

Opracowanie techniczne

EWA KUC

Projekt okładki

GRZEGORZ WOLAŃSKI

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons (CC BY-NC-ND 4.0 PL Deed)

doi: 10.15584/slovo.2024.15

Czasopismo ukazuje się w wersji papierowej oraz on-line (wersja pierwotna).

ISSN 2082-6931 eISSN 2956-963X

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO

35-959 Rzeszów, ul. prof. S. Pigoń 6, tel. 17 872 13 69, tel./fax 17 872 14 26

e-mail: wydawnictwo@ur.edu.pl; <https://wydawnictwo.ur.edu.pl>

wydanie I; format B5; ark. wyd. 14,5; ark. druk. 14,25; zlec. red. 4/2025

Druk i oprawa: Drukarnia Uniwersytetu Rzeszowskiego

SPIS TREŚCI

ROZPRAWY I ARTYKUŁY

Beata Bury , It's cocacolaistic, bro!: Morphological Analysis of Polish Gen Z Language	7
Agnieszka Jurczyńska-Kłosok , Polionimia w tatrzańskiej oronimii	23
Karol Grotowski, Krzysztof Polok , Confidence coaching youtube clips as a useful tool in creative teaching of business-related vocabulary to adolescent learners of English	44
Lukasz Karpecki , Proces transformacji kulturowej utrwalony w imiennictwie mieszkanków i mieszkańców wsi pogranicza południowo-wschodniego Polski (przykład Nowosiółek Dydyńskich)	60
Miroslav Kazik , Živé osobné mená vydatých žien z horných myjavských kopaníc	79
Bożena Kochman-Haladyj , Metonymic operations in proverbs with place names	101
Małgorzata Magda-Czekaj , Typy i podtypy nazewnictwa kamienic w miastach Polski	119
Marta Nowak , Grupy spółgłoskowe w nagłosie toponimów w badaniu psycholingwistycznym	138
Ewa Oronowicz-Kida , Sensualne nazwy kolorów damskiej bielizny (na przykładzie firmy <i>Victoria's Secret</i>)	147
Iwona Szwed , Akty mowy i obrazu jako elementy konstruowania strategii perswazyjnych pracodawcy w przestrzeni internetowej	157
Bożena Taras , Relacja <i>człowiek – pies</i> w akcie agresji. Charakterystyka i negatywne wartościowanie agresora	176
Huilin Zhang , Analiza kontrastywna: wybrane leksemy związane ze zjawiskami epidemii w języku polskim, chińskim i angielskim	197
Ewelina Zajac , Co o uczniach mówią ich przezwiska? – sposoby tworzenia przezwisk szkolnych. Analiza badań własnych	217

CONTENS

DISSERTATIONS AND ARTICLES

Beata Bury , It's cocacolastic, bro!: Morphological Analysis of Polish Gen Z Language	7
Agnieszka Jurczyńska-Kłosok , Polyonymy in the Tatra oronymy	23
Karol Grotowski, Krzysztof Polok , Confidence coaching youtube clips as a useful tool in creative teaching of business-related vocabulary to adolescent learners of English	44
Lukasz Karpecki , Cultural transformation reflected in the names of female and male residents of a village in southeastern poland's borderland: the case of Nowosiółki Dydyńskie	60
Miroslav Kazík , Living personal names of married women from the upper myjava region	79
Bożena Kochman-Haladyj , Metonymic operations in proverbs with place names	101
Malgorzata Magda-Czekaj , Naming types and subtypes of tenement houses in Polish cities	119
Marta Nowak , Consonant clusters in the onset of toponyms in a psycholinguistic study	138
Ewa Oronowicz-Kida , Sensational colour names for women's underwear (using Victoria's Secret as an example)	147
Iwona Szwed , Speech and image acts as elements in the construction of employers' persuasive strategies in the web space	157
Bożena Taras , The human-dog relationship in an act of aggression. Characteristics and negative evaluation of the aggressor	176
Huiling Zhang , Contrastive analysis: selected lexemes related to epidemic phenomena in Polish, Chinese and English	197
Ewelina Zajęc , What do their nicknames say about students? – ways of creating school nicknames. Analysis of sown research	217

Beata Bury

Studium Języków Obcych Uniwersytetu Bielsko-Bialskiego

ORCID: 0000-0002-5147-5394

bbury@ubb.edu.pl

IT'S COCACOLASTIC, BRO!: MORPHOLOGICAL ANALYSIS OF POLISH GEN Z LANGUAGE

IT'S COCACOLASTIC, BRO!: ANALIZA MORFOLOGICZNA JĘZYKA POKOLENIA Z W POLSCE

Abstract: This article explores the dynamic evolution of language within Generation Z, focusing particularly on the impact of social media and digital communication on linguistic practices among Polish youth. The study examines the morphological aspects of Gen Z slang, including acronyms, clippings, borrowings, derivations, and compound formations. Through a comprehensive analysis of linguistic data collected from online repositories, the study uncovers recurring morphological processes and sheds light on the underlying motivations and cultural influences driving language change within this demographic. Findings reveal Polish Generation Z's creativity, and global connectivity in shaping linguistic norms and expressions. The study emphasizes the dynamic nature of language evolution within digital contexts, highlighting the role of younger generations as agents of linguistic innovation. This study contributes to the understanding of contemporary language dynamics and offers valuable insights into the evolving landscape of human communication in the digital age, specifically within Polish context.

Keywords: Gen Z, social media, morphology, language change

Abstrakt: Niniejszy artykuł stanowi próbę zbadania języka pokolenia Z w Polsce, skupiając się na wpływie mediów społecznościowych i komunikacji cyfrowej na transformacje w sferze języka. Badaniu poddano morfologiczne aspekty slangu pokolenia Z, w tym skrótozwy, ucięcia, derywacje czy kompozycje. W celu wyodrębnienia i pełniejszego zrozumienia znaczenia badanego materiału językowego jako metodę badawczą zastosowano analizę jakościową. Analiza ta ujawniła powtarzające się procesy morfologiczne oraz przyczyny zmian językowych wśród pokolenia Z w Polsce. Wyniki analizy ukazały nie tylko kreatywność językową tego pokolenia, ale także wpływ kultury globalnej na kształtowanie norm językowych. Badanie materiału językowego potwierdziło również dynamiczną naturę ewolucji języka oraz rolę pokolenia Z w kształtowaniu języka polskiego. W rezultacie niniejsza analiza przyczynia się do głębszego zrozumienia współczesnej dynamiki językowej i dostarcza istotnych wniosków na temat zmieniającego się krajobrazu ludzkiej komunikacji w erze cyfrowej w Polsce.

Słowa kluczowe: pokolenie Z, media społecznościowe, morfologia, ewolucja języka

1. Introduction

Language is a dynamic and ever-evolving aspect of human communication, reflecting the cultural, social, and technological changes within societies and across different generations (Crystal, 2010). Across the annals of history, language has undergone continuous evolution, shaped by societal, technological, and cultural shifts. Each generation leaves its mark on language, contributing to the gradual transformation of linguistic norms, vocabulary, and syntax. From the archaic dialects of antiquity to the vernacular expressions of contemporary times, language change is a testament to the dynamic nature of human communication.

With the rise of social media platforms and the prevalence of digital communication, language evolution has accelerated, particularly among younger generations. Generation Z, born between the mid-1990s and early 2010s, has embraced social media as a primary mode of interaction, shaping their linguistic expressions in profound ways. The emergence of Generation Z marks a pivotal moment in linguistic evolution, particularly within the realm of social media. Generation Z, born into a world of rapid technological advancements and digital connectivity, has become synonymous with innovation, creativity, and adaptability in communication. This generation's unique linguistic practices, influenced by their digital upbringing and extensive use of social media platforms, have contributed to profound shifts in language use and evolution (Sidorcuka, Chesnovicka, 2017, p. 809).

As the first digital natives, Generation Z has pioneered linguistic innovations that transcend traditional boundaries of communication. Emojis, memes, hashtags, and abbreviations have become integral components of Generation Z's linguistic repertoire, facilitating nuanced expression, emotional conveyance, and cultural exchange in digital spaces. Social media platforms have provided Generation Z with unprecedented avenues for communication, expression, and interaction. From the concise confines of a tweet to the visual storytelling of Instagram stories, social media offers a diverse array of linguistic mediums through which Generation Z can shape and redefine language norms.

This article discusses changes in contemporary Polish language as influenced by Generation Z. As Polish digital natives engage with global social media trends and integrate them into their local context, they contribute to the evolution of Polish language. The influence of English, the creative use of compounding, and the adaptation of international slang into Polish demonstrate the dynamic interplay between global digital culture and local linguistic identity. By exploring these changes, we can better understand how Generation Z in Poland is both shaping and being shaped by the broader currents of linguistic innovation and digital communication.

2. Polish morphology – an overview

Polish morphology is a complex and dynamic field that encompasses a wide range of phenomena including inflection, derivation, compounding, and lexical blending. The works of scholars such as Dyszak (2019), Grzegorzczkova and Puzynina (1998), Konieczna (2012) and Nagórko (2016) provide a comprehensive overview of the intricacies of Polish word formation and its evolution under the influence of internationalization.

Polish, as an inflectional language, exhibits a notable degree of morphological complexity, with words undergoing various modifications to convey grammatical functions such as case, number, gender, tense, aspect, mood, and voice. This characteristic is particularly evident in the declension of nouns and the conjugation of verbs. In their seminal work *Rzeczownik*, part of the larger volume *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Grzegorzczkova and Puzynina (1998) provide an exhaustive analysis of noun morphology. They delineate the diverse declension patterns for nouns, which differ according to gender and case. The meticulous examination by Grzegorzczkova and Puzynina (1998, pp. 389–468) underscores the intricate and rich nature of Polish as an inflectional language. Their scholarly work offers profound insights into the structure and regulatory principles governing noun inflection in Polish.

Derivational morphology in Polish involves creating new words by adding prefixes, suffixes, and infixes to base words. Nagórko (2016) in her contribution to the *Word-formation: An international handbook of the languages of Europe* provides insights into the productivity of derivational processes in Polish. Nagórko (2016, pp. 2831–2852) asserts that word-formation is the primary means of expanding the Polish vocabulary, surpassing other possibilities like lexical borrowings, neosemantisation, which includes processes like metaphorisation (e.g. *rękaw* “sleeve” becoming “corridor to the plane”). Nagórko’s work sheds light on the mechanisms through which new words are created, such as the integration of international elements, terminologisation, and the specialization of suffixes. This understanding is essential for linguists studying the processes of language change and the impact of globalization on Polish. By examining the evolution of word formation, Nagórko’s research contributes to the historical and cultural understanding of the Polish language. It reveals how historical events, cultural changes, and external influences shape the language over time.

Konieczna (2012) explores lexical blending in Polish in her chapter in *Crosslinguistic perspectives on lexical blending*. In her examination of lexical blending in Polish, Ewa Konieczna (2012) elucidates that such blending was exceedingly rare prior to the influence of the English language on Slavic languages, an influence that began in the 1960s and became markedly more pronounced following the conclusion of the Cold War. Drawing on the work of Ralli and Xydopoulos, Konieczna’s study compiles 234 blends from contemporary Polish, the majority of which are nonce-formations. Her research meticulously details the principal formal and se-

mantic characteristics of these blends. Of particular interest is her observation that, in Polish, the overlapping segments of source words are significantly associated with pejorative connotations. Additionally, she identifies a notable subtype of graphic blends – those that are discernible only through written representation, such as przeNIKanie. The creation of hybrid terms through blending reflects the dynamic and evolving nature of Polish, highlighting its ability to absorb and adapt foreign elements while maintaining its own linguistic identity. This process of blending not only enriches the Polish lexicon but also showcases the creativity and adaptability of Polish speakers in navigating a globalized linguistic landscape.

Dyszak (2019) discusses the phenomena of word-formation and adaptation in the context of “najmłodsza polszczyzna” (the youngest Polish), focusing on how contemporary Polish adapts to new realities. This involves the integration of loanwords and the creation of neologisms through processes like blending, borrowing, and calquing. Dyszak highlights how modern Polish evolves rapidly, incorporating terms from technology, science, and popular culture to keep up with global developments (Dyszak, 2019, pp. 18–31).

The works of Grzegorzyczkowa and Puzynina (1998), Nagórko (2016), Konieczna (2012) and Dyszak (2019) offer a comprehensive view of Polish morphology, showcasing how words are built and modified to convey precise meanings and grammatical functions. Their research underscores the dynamic nature of Polish, where morphology not only follows systematic rules but also allows for creativity and adaptation. By studying these processes, they have significantly enhanced our understanding of Polish and contributed to the broader field of linguistic morphology, demonstrating how languages evolve and adapt through their morphological structures.

3. Research method

This article employs a content analysis to identify and analyze the content and structure of Polish Gen Z’s posts. This research method offers a comprehensive approach to assessing the construction and linguistic conventions of Polish Gen Z language, facilitating a thorough evaluation of its composition and underlying rules. By focusing specifically on the language used by Polish Gen Z, this study aims to uncover unique linguistic patterns and cultural influences that shape their communication. Additionally, the analysis provides insights into how digital communication platforms impact language evolution within this demographic, highlighting both the creativity and innovation inherent in their online interactions.

Multiple nuanced definitions of content analysis exist, reflecting its historical development. Content analysis is characterized as a systematic and replicable method used to condense large volumes of text into fewer content categories through the application of explicit coding rules (Berelson, 1952; Weber, 1990). Holsti (1969, p. 14) provides

a comprehensive definition of content analysis as “any method aimed at drawing inferences by objectively and systematically identifying specific attributes within messages”. Krippendorff (2004, p. 18) defines content analysis as a research methodology used to derive replicable and valid conclusions from textual or other meaningful data.

It needs to be noted that employing content analysis as a research method in this article facilitates identification of linguistic trends and shifts within Gen Z language over time. By analyzing a corpus of texts, the evolution of vocabulary and slang terms can be tracked, providing insight into the dynamics of language change within this demographic. In addition, content analysis helps examine the unique communication practices and conventions employed by Gen Z in digital environments, including the use of acronyms, providing insights into their digital literacy and online interaction styles.

4. Mode of data presentation

This study employs the framework matrix, a method for summarizing and analyzing qualitative data using a table format of rows and columns. This approach allows for the systematic organization and categorization of data by themes (Gale, Heath, Cameron, Rashid, Redwood, 2013). The research tool will feature tables named after different morphological structures or word formation processes relevant to Gen Z slang. Each table will consist of columns, with the first column containing numerical identifiers. The subsequent columns will list Polish Gen Z slang words, with each word accompanied by an explanation in the last column detailing its meaning. Subsequently, each table will be accompanied by a discussion that outlines the particular morphological structures and how the slang terminologies correspond to these processes.

It ought to be stressed that by categorizing Gen Z slang words according to morphological structures or word formation processes, the framework matrix helps identify recurring linguistic patterns and conventions within the data. This allows for a more detailed understanding of how Gen Z constructs and uses language in different contexts. Moreover, the framework matrix organizes qualitative data, such as Gen Z slang words, in a clear and coherent manner. This facilitates the systematic examination and comparison of linguistic patterns and trends within the data set.

5. Data collection and analysis

The corpus utilized in this study consists of a compilation of lexical-semantic Gen Z slang. Linguistic (words, phrases) and textual (definitions provided by the Gen Z users) data were sourced from various repositories, including the Youth

Word of the Year database, the Observatory of Youth Language and Culture corpus, and the dynamically updated online Slang Dictionary on Miejski.pl. The data collection encompasses 100 examples of Gen Z slang spanning from 1 January 2022 to 4 March 2024. It needs to be noted that the frequency of each word formation process was counted manually. The process of manually counting frequencies allows for real-time quality control. Any inconsistencies or ambiguities can be addressed immediately, ensuring a more reliable dataset.

The data analysis stage involved six steps to examine the word-formation processes. The initial stage involved organizing and preparing the data for analysis. Subsequently, the researcher thoroughly read through the entire dataset. Each word was then coded in the third stage according to its respective word-formation process. In the fourth stage, connections between the data based on their processes were established. Following this, the researcher outlined how the identified themes were represented in a qualitative narrative. Finally, the findings of the analysis were presented (Creswell, 2009).

6. Research questions

This study was structured around research questions designed to delve into the intricacies of Polish Gen Z language. The following research questions were considered:

- (1) What are the common morphological processes observed in Gen Z slang?
- (2) Are there any patterns or trends in the adoption of specific morphological processes in Gen Z slang?
- (3) Does the study of Gen Z slang provide insights into broader linguistic phenomena, such as language change or creativity?

The above research questions served as the guiding framework for this study, providing a systematic approach to exploring the morphological processes inherent in Polish Gen Z slang. By addressing these questions, the study not only aims to uncover the structural characteristics of contemporary youth language but also to contribute to broader discussions on language dynamics and creativity in the digital age, specifically within the Polish cultural context.

7. Findings and discussion

The present study aligns with the comprehensive list of word formation processes outlined by Yule (2016). This list encompasses distinct morphological processes, including compounding, coinage, borrowing, blending, clipping, back formation, conversion, acronym formation, derivation, and multiple processes. These processes

serve as the analytical framework, with this study focusing particularly on the most frequently occurring ones within the analysed corpus of Gen Z slang. Additionally, analyzing every word within the Gen Z corpus would be an overwhelming task. Consequently, this study narrows its focus to delve into the discussion of the most compelling examples. It needs to be stressed that the sentences containing Gen Z slang will be coded to enhance the readability and accessibility of the provided information. The structure of the coded sentence consists of the quote number, with “Q” representing “quote”. All sentences containing the quote can be found in Appendix.

Table 1 presents the examples of acronyms found in the analysed corpus of Gen Z slang. A total of 25 acronyms, accounting for 25% of the entire corpus, were identified. This illustrates the diverse and creative language used by this generation. It may be noticed that acronyms serve as a shorthand communication tool that reflects Gen Z's digital fluency and penchant for brevity. These shorthand expressions not only facilitate efficient communication but also encode social meanings and reflect the broader cultural context in which they emerge.

Table 1. Examples of acronyms used by Gen Z

No.	Acronym	Explanation
1.	nmg [Q1]	used when speaker is unable to do something
2.	GOAT [Q2]	refers to someone or something considered the best in history, unparalleled
3.	ngl [Q3]	used to preface a candid statement; not gonna lie, to be honest
4.	NPC [Q4]	refers to a person who behaves in a non-rational, unnatural manner, often used in gaming contexts and metaphorically in other situations
5.	IJBOL [Q5]	I just burst out laughing; commonly used on Twitter
6.	FR [Q6]	used to affirm or agree with what the previous speaker said
7.	tbh [Q7]	used similarly to “ngl” to preface a candid statement

The examples of acronyms in Table 1 demonstrate the variation in capitalization among Gen Z users. This variation reflects the evolving nature of digital communication and highlights how language adapts over time. Also, the variation in spelling may be driven by a desire to emphasize, evoke emotions, or stand out in a crowded digital landscape. It may also be noticed that Gen Z-ers incorporate acronyms originating from gaming culture into their online conversations, among others. For instance, in the gaming world, NPC stands for Non-Player Character which is controlled by the game's artificial intelligence rather than by a human player. Outside of gaming, NPC is used to refer to individuals who seem to lack autonomy or critical thinking.¹ It may be assumed that this acronym reflects Gen Z's skepticism towards conformity and their desire for authenticity and individuality. NPC illustrates Gen Z's propensity to repurpose the language to criticise societal norms and assert their own unique identities. It needs to be stressed that acronyms,

¹ NPC, <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/npc/> (13.02.2024).

such as IJBOL, serve as tools for expressing complex ideas, emotions and social commentary within Gen Z's digital communication landscape. Interestingly, the analyzed corpus revealed alternative ways of expressing emotions, such as the substitution of "UwU" [Q8] for traditional emojis. It's believed that "UwU" has gained popularity as an expression to convey a sense of cuteness or happiness, often used in response to something adorable. The "U" represents closed eyes, while "w" and "U" together resemble a smiling face. This phenomenon emphasizes the evolving nature of Internet communication, where users creatively integrate symbols and text to convey various emotions, such as affection, happiness or excitement. Additionally, the use of "UwU" may stem from a desire for uniqueness and creativity. Generation Z values authenticity and originality, and by employing alternative forms of expression like "UwU", they can differentiate themselves from mainstream communication trends and establish their own digital identity.

Acronyms such as these presented in Table 1 are used by Gen Z members for their brevity and efficiency in communication, especially in the context of digital platforms where character limits of fast-paced exchanges are common (McCulloch, 2019). Additionally, the use of acronyms can also serve a social function, allowing young people to communicate covertly or discreetly, particularly in contexts where privacy is valued. By employing acronyms familiar to their peers but potentially unfamiliar to parents or other authority figures, young people may feel a sense of autonomy and agency over their communication, establishing a form of linguistic code that fosters a sense of exclusivity within their peer groups. Indeed, research by Ćurković, Grbaš Jakšić, and Garić (2017) supports these observations, affirming that young people frequently employ acronyms not only for efficiency but also as a means of concealing or safeguarding their communication from parental scrutiny.

Another morphological process identified in the analyzed corpus is clipping. According to Yule (2016, p. 71), clipping involves "the reduction of a word to one of its parts (usually the beginning)". Table 2 below presents an example of clipping commonly used by Gen Z. A total of 16 clipped words (16% of the entire corpus) were extracted, highlighting the trends in language simplification among this generation.

Table 2. Examples of clipped words in Gen Z slang

No.	Clipping	Explanation
1.	bro [Q9]	friend, buddy, pal; used as a form of address
2.	rel [Q10]	relate to, identify with something
3.	obvi [Q11]	obviously, definitely yes

It can be assumed that clipping plays an important role in Internet communication due to its brevity and efficiency (Yule, 2016, p. 71). It allows users to convey messages quickly and concisely, which is particularly important in online interactions where character limits may apply (Benedito, 2003, p. 13). For instance,

by using “rel” instead of “relatable”, individuals can quickly convey their understanding and agreement with something, adding to the efficiency and informality characteristic of online communication among Gen Z. Clipped words convey a laid-back and casual tone, which aligns with Gen Z preference for informal language styles in both online and offline interactions. The prevalence of clipped words in online communication illustrates the adaptive nature of the Polish language. It highlights how language evolves to meet the needs of its users, adapting to new contexts and technologies. For Gen Z, who navigate multiple digital platforms daily, the ability to modify and streamline language ensures that communication remains effective and relevant. Clipping not only serves a practical purpose by reducing word length but also contributes to the development of a distinct youth culture and digital identity, emphasizing linguistic creativity and adaptation to new communication technologies. This linguistic trend reflects broader social dynamics and the influence of globalized media on Polish language usage among the younger demographic (Nagórko, 2016).

Another prevalent word formation process observed in the analyzed corpus is borrowing, which serves as a means of expanding the vocabulary of a language. Borrowing is defined as the importation of linguistic elements from one system into another, a phenomenon that occurs whenever two cultures come into contact with each other over an extended period of time (Hoffer, 2002). In the context of Polish, Nagórko (2016, p. 2831) discusses borrowing as the adaptation of linguistic elements from one language to another to fulfill communicative needs and expand expressive capabilities. Grzegorzczkowska and Puzynina (1998, p. 462) define borrowing as the transfer of words and structures from another language into Polish, often due to the need to express new concepts or phenomena lacking native equivalents.

Table 3 below presents examples of borrowed words used by Polish Gen Z in their online communication. A total of 37 borrowings (37%) were identified in the analyzed corpus. They demonstrate the linguistic adaptability and creativity of young Poles in navigating digital and cultural landscapes, as described by Polish linguists. Table 3 provides a view of how borrowing enriches Polish language usage among younger speakers, reflecting contemporary linguistic practices influenced by global connectivity and cultural exchange.

Based on the examples of Gen Z borrowings, it becomes evident that their slang is highly dynamic and adaptable. The presence of words like “skipnąć” and “missliknąć” reflects the digital-centric nature of Gen Z’s everyday lives. These words are directly related to online activities, such as navigating websites or using digital interfaces, highlighting the importance of technology in shaping their language. The borrowing and adaptation of words like “itemy” demonstrates Gen Z’s creativity and linguistic flexibility. Gen Z members are adept at repurposing existing words or creating new ones to suit their communication needs, reflecting the innovative nature of their language use. The examples provided in Table 3

above demonstrate Gen Z members' openness to diverse influences. This reflects a globalized worldview and willingness to engage and incorporate elements from various cultural backgrounds. It needs to be stressed that Gen Z's impact on the Polish language is profound, shaping its evolution in response to contemporary technological advancements and cultural dynamics. This influence not only enriches the Polish language but also provides insights into how linguistic innovation occurs in contemporary contexts.

Table 3. Examples of borrowed words in Gen Z slang

No.	Borrowing	Explanation
1.	fejm [Q12]	fame, recognition, respect
2.	skipnąć [Q13]	to skip, to omit something
3.	missclicknąć [Q14]	to misclick, to make a mistake by clicking, to commit a blunder
4.	itemy [Q15]	items, objects
5.	rage'ować [Q16]	to rage, to get angry
6.	zmadowany [Q17]	annoyed, angry
7.	banger [Q18]	an excellent musical piece, catchy song
8.	żyć pod kamieniem [Q19]	to be out of touch with the latest trends
9.	side eye [Q20]	disapproval, lack of approval, disdain
10.	dla kontentu [Q21]	to do something for pleasure or to pass the time

“Rage'ować” is an intriguing illustration of a borrowed word that has found its way into Polish lexicon. It serves as a testament to the dynamic nature of language, emphasizing its ability to absorb and adapt to new influences. Despite being a loanword, “rage'ować” undergoes conjugation according to Polish rules, enabling integration into sentences, e.g. “Młody, co tak rage'ujesz? Luz...” [Q16]. Not only have verbs been adapted to fit Polish grammar rules, but also adjectives, such as “zmadowany” have found acceptance within the Polish language framework. It follows Polish grammar rules for adjective agreement, demonstrating how linguistic structures are adjusted to maintain coherence within the language system. It may be noticed that the verbal loanwords are relatively easily adapted into the Polish inflectional system.

Different stages of adaptation of English borrowings have been observed in the analysed corpus of Polish Gen Z slang. This includes instances such as “banger,” and “missclicknąć”. One possible explanation for the observed spelling variation may be related to the way, for example, the noun “banger” is transcribed (banger as /'bæŋ.ɚt/). The vowel sound /æ/ is pronounced in two alternative ways by the Gen Z members, either as /e/ or /a/. This may explain why the word has two alternative spellings. Similarly, both Batman (/ 'bæt,mæn/) and Superman (/ 'su:pə(r),mæn/) are pronounced in two different ways by Polish speakers as /'bat,mən/ (E: /æ/ → P: /a/) and /'su:pə(r),men/ (E: /æ/ → P: /e/). The reason behind the existence of

these alternative pronunciations lies in the specific vowel sounds utilized in the initial components of the words. The vowel sound /æ/ in the “bat-” component of “Batman” and the vowel sound /e/ in “Superman” influence the pronunciation of the subsequent “-man” component in each word. This phenomenon reflects the intricacies of phonetic adaptation and pronunciation variation observed across languages and speech communities. Gen Z users endeavor to utilize their phonetic inventory to approximate the sound of borrowed words as closely as possible. This behaviour highlights the adaptability and creativity of younger generations in navigating linguistic boundaries and integrating foreign elements into their communication practices. Additionally, it underscores the dynamic nature of language evolution within digital and cross-cultural contexts.

The analysis of Gen Z slang reveals the presence of prepositional calques. One of the examples is “żyć pod kamieniem” (live under a rock) or “dla kontentu”, where, the prepositions “pod” and “dla” are calques of the English “under” and “for” respectively. It may be noticed that Gen Z members “try to render the meaning of prepositions used in their English equivalents” (Otwinowska-Kasztelanic, 2000, p. 112). Otwinowska-Kasztelanic (2000) suggests that such linguistic borrowing may be driven by the need to capture the precise connotations of English prepositions within the constraints of Polish syntax and semantics. This process reflects the globalized nature of communication in the digital age. Moreover, the adaptation of English prepositions into Polish can be seen as a form of linguistic hybridity, where speakers creatively blend elements from different linguistic sources to meet their communicative needs (Pavlenko, 2005). This phenomenon underscores the dynamic nature of language, constantly evolving to accommodate new cultural and communicative practices, particularly among younger generations immersed in digital and globalized environments.

Another example of calque is “boczne oko”, which serves as a potent expression of discontent or skepticism, disapproval or irony. It may be assumed that in the realm of social media discourse, where brevity is of paramount importance, “side eye” encapsulates a range of emotions in two words, making it a popular choice for users who seek to convey emotions succinctly.

In addition to borrowing, the analysis of the corpus also revealed instances of derivation, a fundamental process in language formation whereby new words are created from existing ones through the addition of affixes (Yule, 2016, p. 71). Table 4 below presents the examples of word formation processes that have been identified, with a total of 14 examples.

The examples provided above serve as compelling illustrations of the dynamic nature of language, which undergoes continuous evolution to mirror the shifting cultural landscape and the emergence of novel ideas and concepts. As language users engage in experimentation with innovative forms and expressions, they actively contribute to the ongoing evolution of linguistic norms. For instance,

“cocacolastic” emerged from a viral animated video where a child misinterpreted the word “fantastic: as a playful reference to the soft drink Fanta”, responding with “cocacolastic” as a whimsical pun on “Coca-Cola”. Since then, “cocacolastic” has been enthusiastically embraced by youth as a colloquial expression denoting something remarkable, marvelous, or extraordinary. The incorporation of “stupkarz” into Gen Z’s lexicon also emphasizes its willingness to cross conventional boundaries, even in spelling. By intentionally misspelling words, Gen Z showcases its inclination to challenge traditional language norms. This willingness to play with spelling reflects not only a desire for linguistic creativity but also a departure from strict adherence to grammatical rules. It may be assumed that “stupkarz” not only humorously captures a specific fascination but also symbolizes Gen Z’s broader cultural ethos of breaking away from linguistic constraints and embracing linguistic evolution.

Table 4. Examples of derivation processes in Gen Z slang

No.	Word formation process	Explanation
1.	cocacolastic [Q22]	fantastically, very well
2.	romantyzia [Q23]	a person with a romantic disposition, enjoying a moody atmosphere
3.	stupkarz [Q24]	humorously, someone interested in foot fetishes or pictures of another person’s feet (intentional spelling error)
4.	gigachad [Q25]	an ideal person, someone admirable; someone very skilled in a particular field

In the analyzed corpus, instances of compounding have been identified. Compounding involves the process of merging two distinct words to create a unified form, as defined by Yule (2006, p. 54). Compounding in Polish involves combining two or more words to create a new word, often with an interfix or infix that connects the components. In Polish, interfixes play a significant role in the formation of compound words, serving as elements that connect the components of the compound and often influencing the meaning or structure of the word. Unlike prefixes and suffixes, which attach to the beginning or end of words respectively, interfixes are inserted between the components of a compound word, for example, “gwiazd-o-zbiór”, “łam-i-strajk”, “siark-o-wodór” or “mocz-y-mord-a” (Szymanek, 2017, p. 52).

The examples of compounding processes are illustrated in Table 5, showcasing how the Polish language incorporates lexical innovations through creative combinations of words. The total of 8 compound words were found in the analyzed corpus.

“Egotop” exemplifies the inventive nature of linguistic evolution, particularly within the lexicon of Generation Z. Through compounding, wherein disparate elements (“ego” and “top”) converge to form a cohesive lexical entity, Generation Z demonstrates a capacity for succinctly encapsulating complex concepts. This morphological process transcends mere lexical combination; it serves as a testa-

ment to Generation Z's ability to innovate within linguistic frameworks. "Egotop" amalgamates "ego", denoting self-centeredness or self-importance, with "top", connoting supremacy or preeminence. This compound thus potentially signifies a notion of personal achievement or the prioritization of self within competitive or social contexts. Such compounds not only function as linguistic shortcuts but also encapsulate cultural sentiments and attitudes prevalent among Generation Z. Generation Z's influence on the Polish language is characterized by a dynamic interplay between local linguistic traditions and global digital culture. Their linguistic practices not only reflect technological advancements and societal changes but also contribute to the ongoing evolution of Polish as a medium of cultural expression and communication in the 21st century.

Table 5. Examples of compound words in Gen Z slang

No.	Compound word	Explanation
1.	egotop [Q26]	a person who is overly confident, treating everyone as beneath them
2.	friendzone [Q27]	refers to a situation where one person has romantic feelings for another, but the other person only sees them as a friend. This term is often used to describe the disappointment or frustration of unrequited love, where the romantic feelings are not reciprocated, and the relationship remains strictly platonic.

8. Conclusion

In conclusion, the study of Gen Z slang highlights the dynamic and adaptive nature of the Polish language in the digital age. Through the examination of various morphological processes such as acronyms, clipping, borrowing, and compounding, it becomes evident that Gen Z members are at the forefront of linguistic innovation. Their language use reflects their digital fluency, cultural openness, and creative adaptability. The integration of global influences, particularly from English, into Polish slang showcases a blending of local and international elements, enriching the Polish lexicon and demonstrating the fluidity of modern communication.

This investigation into Polish Gen Z slang offers valuable insights into the broader phenomena of language evolution, creativity, and the interplay between technology and communication in contemporary society. It sheds light on the processes through which new linguistic forms are generated, disseminated, and sustained. The study also highlights the role of youth culture in driving linguistic change, suggesting that the voices of younger generations are pivotal in shaping the future of language.

In the analyzed corpus of Polish Gen Z slang, borrowing and acronyms emerge as notably productive morphological processes. The productivity of borrowings and acronyms can be attributed to a few factors. Firstly, borrowing allows for the

rapid integration of new concepts, trends, and expressions from global cultures into the Polish language. Given the widespread digital connectivity and exposure to international media platforms among Gen Z, there is a natural inclination to adopt foreign words or expressions that resonate with their cultural interests and identities. This process not only enriches the lexical diversity of Polish slang but also reflects the generation's openness to global influences. Secondly, acronyms serve as efficient and succinct forms of expression in digital communication contexts. In the fast-paced and often text-based environments such as social media and instant messaging, acronyms streamline communication, enabling users to convey complex ideas or emotions quickly. This linguistic economy aligns with the generation's digital fluency and preference for concise, impactful messaging.

Conversely, compounding appears less productive in the analysed corpus. This could be attributed to the preference for immediacy and novelty in linguistic expression among Gen Z. Unlike borrowings and acronyms, which offer direct access to new or specific meanings, compounding may require more cognitive effort and familiarity with linguistic rules, potentially rendering it less attractive in informal digital exchanges.

In conclusion, the linguistic practices of Generation Z provide a compelling example of how the Polish language evolves in response to cultural, social, and technological changes. This generation's innovative use of morphology, coupled with their engagement in global digital culture, highlights the dynamic nature of human communication. As digital natives, Gen Z continues to shape and redefine language norms, contributing to the ongoing evolution of the Polish language in the contemporary era.

References

- Benedito, J. (2003). *Dicionário da internet e do telemóvel*. Lisboa: Centro Atlântico.
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe, Ill: Free Press.
- Creswell, J.W. (2009). Mapping the field of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 3(2), 95–108.
- Crystal, D. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press.
- Čurković, N., Grbaš Jakšić, D., Garić, A. (2017). Kako učenici osnovne škole upotrebljavaju engleske riječi i pokrate. *Hrvatski jezik*, 4(1), 1–11.
- Dyszak, A. (2019). Z badań nad zjawiskami słowotwórczymi i adaptacyjnymi w “najmłodszej polszczyźnie”. *Język Polski*, 99(3), 18–31.
- Gale, N.K., Heath, G., Cameron, E., Rashid, S., Redwood, S. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. *BMC Medical Research Methodology*, 13(117).
- Grzegorzczkowska, R., Puzyńska, J. (1998). Rzeczownik. In: R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel (eds.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia* (pp. 389–468). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Holsti, O.R. (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Hoffer, B.L. (2002). Language Borrowing and Language Diffusion: an Overview. *Intercultural Communication Studies*, XI(2), 1–36.
- Konieczna, E. (2012). Lexical blending in Polish: A result of the internationalisation of Slavic languages. In: P.J.L. Arnaud, F. Maniez, V. Renner (eds.), *Crosslinguistic perspectives on lexical blending* (pp. 51–73). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- McCulloch, G. (2019). *Because Internet: Understanding the New Rules of Language*. New York: Riverhead Books.
- Nagórko, A. (2016). Polish. In: P.O. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen, F. Rainer (eds.), *Word-formation: An international handbook of the languages of Europe*. Vol. 4 (pp. 2831–2852). Berlin: de Gruyter Mouton.
- Otwinowska-Kasztelanica, A. (2000). *A Study of the Lexico-Semantic and Grammatical Influence of English on the Polish of the Younger Generation of Poles*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and Multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sidorcuka, I., Chesnovicka, A. (2017). Methods of attraction and retention of generation Z staff. *CBU International Conference Proceedings*, 5, 807–815.
- Szymanek, B. (2017). Compounding in Polish and the absence of phrasal compounding. In: C. Trips, J. Kornfilt (eds.), *Further investigations into the nature of phrasal compounding* (pp. 49–79). Berlin: Language Science Press. DOI:10.5281/zenodo.885119.
- Weber, R.P. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park, CA.
- Yule, G. (2006). *The Study of Language*. Cambridge University Press.
- Yule, G. (2016). *The Study of Language*. Cambridge University Press.

Appendix

- [Q1] “Napisałam do niej czy przyjdiesz na urodziny a ona odpisała o zapomniałam nmg”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/nmg/> (8.02.2024)
- [Q2] “GOAT polskiego rapu”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/goat/> (8.02.2024).
- [Q3] “ngl, nigdy za tym nie przepadałam”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/ngl-ngl/> (8.02.2024)
- [Q4] “Ten NPC na korytarzu już poszedł?” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/npc/> (8.02.2024).
- [Q5] “x: ten frajer nawet nie wie jak poprawnie napisać mrówka”
“y: IJBOL takich debili to już dawno nie widziałem”. Retrieved from: <https://www.miejski.pl/slowo-IJBOL> (8.02.2024).
- [Q6] “-Jak ja nie lubię matmy; -FR”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/fr-fr/> (2.03.2024).
- [Q7] “cały weekend byłam przekonana, że mam dzisiaj sprawdzian z niemca i teraz czuje się oszukana siedząc na lekcji świątecznej. tbh, wolałam już mieć to z głowy, a tak...” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/tbh/> (2.03.2024).

- [Q8] “Ale słodziak! UwU!” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/uwu-uwu-owo/> (26.03.2024).
- [Q9] “Jak tam leci, bro?” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/bratku/> (9.03.2024).
- [Q10] “-Szkoła jest mega stresująca. -Rel, jest traumą jakich mało”. Retrieved from: <https://www.miejski.pl/slowo-rel> (9.03.2024).
- [Q11] “-Idziesz na Fagatę? -Obvi!” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/mlodzianizmy/obvi/> (26.03.2024).
- [Q12] “Hejter to sprzedajny człowiek, liczy się tylko jego fejm”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/fejm/> (9.03.2024).
- [Q13] “Możemy już skipnąć lato I przenieść się do jesieni?!!!!!!?” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/skipnac/> (9.03.2024).
- [Q14] “Missclikniesz? Serio?” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/misscliknac-misscliknac/> (9.03.2024).
- [Q15] “Ja grałem na candii i mnie shakowano... nawet wiem kto, straciłem wszystkie **itemy** i kase ale może to i dobrze bo w końcu na dobre wyszedłem z tego nałogu”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/itemki-itemy-itemek/> (9.03.2024).
- [Q16] “Rage’ować trzeba uczyć się od małego”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/rage-zlapac-rage/> (26.03.2024).
- [Q17] “Zmadowany 12 latek”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/zmadowany/>(26.03.2024).
- [Q18] “Żabson zrobił banger”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/banger/> (26.03.2024).
- [Q19] “Ej, o co chodzi z tą piosenką, bo żyję pod kamieniem”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/zyc-pod-kamieniem/> (26.03.2024).
- [Q20] “Tzn boczne oko z pogardą, bo zamiast zapewniać tym słodkim ancymonom rozrywkę to ty zdjęcia robisz”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/boczne-oko/> (26.03.2024).
- [Q21] “Ta osoba która żyje dla kontentu”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/dla-kontentu-dla-contentu/> (26.03.2024).
- [Q22] “-Dobre! -No, cocacolaśtic!” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/cocacolaśtic/> (26.03.2024).
- [Q23] “Kto to romantyzjara?” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/romantyzjara/> (26.03.2024).
- [Q24] “Czy jesteś stupkarzem?” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/stupkarstwo-stupkarz-stupkara/> (26.03.2024).
- [Q25] “Karol to taki prawdziwy gigachad, samiec alfa”. Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/gigachad-gigachad/> (28.03.2024).
- [Q26] “Laska, ale ty masz egotop!” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/haslo/egotyp/> (26.03.2024).
- [Q27] “A co jeżeli dziewczyna jest w tym friendzone, chciałaby z tego wyjść, ale z powodu wspólnej pracy nie może ograniczyć kontaktu z tym chłopakiem?” Retrieved from: <https://obserwatorium-mlodziezy.ujk.edu.pl/hasla/friendzone/> (26.03.2024).

Agnieszka Jurczyńska-Kłosok

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0000-0003-3663-5465

agnieszka.jurczynska-klosok@uj.edu.pl

POLIONIMIA W TATRZAŃSKIEJ ORONIMII**POLYONYMY IN THE TATRA ORONYMY**

Abstrakt: Nazwy wariantywne i paralelne odnoszące się do oronimów nie były do tej pory przedmiotem szczegółowych badań, choć zjawisko polionimii w odniesieniu do innych grup nazw własnych znajduje się w polu zainteresowań językoznawców. W artykule podjęto więc próbę wstępnego opisu nazw górskich denotujących obiekty tworzące przestrzeń Tatr. Punktem wyjścia stała się publikacja Roberta Mrózka (1991) dotycząca zjawiska polionimii w odniesieniu do nazw terenowych. W niniejszej pracy omówiono specyfikę nazewnictwa górskiego (tatrzańskiego), zwracając uwagę na to, że struktury nazewnicze są odzwierciedleniem procesów kognitywnych. Jako polionimy można je natomiast interpretować z uwzględnieniem perspektywy tekstologicznej, traktując je jako preteksty, z których w pewnym momencie wyłoniła się właściwa nazwa (tekst) odnosząca się do konkretnego denotatu. W artykule zarysowano także problem autorstwa charakteryzowanych toponimów i jego wpływu na wytwarzanie wariantów oraz dubletów nazewniczych. W przypadku nazewnictwa tatrzańskiego jest to kwestia istotna, ponieważ teren, z którego pochodzą nazwy, ze względu na swoją specyfikę przyrodniczo-kulturową od lat cieszy się popularnością, a kreatorami onimów są zarówno autochtoni, jak i m.in. autorzy przewodników, taternicy, turyści, redaktorzy „Taternika”, komisje nazewnicze. W artykule dowiedziono więc, że wśród obiektów tworzących przestrzeń Tatr znajdują się takie, do których odnoszą się nazwy: 1. wyłącznie wariantywne, 2. wyłącznie paralelne, 3. z pogranicza nazw wariantywnych i paralelnych („pograniczne”), 4. wariantywne, paralelne i „pograniczne”. Zaznaczono ponadto, że istnieją obiekty, których (najprawdopodobniej) zjawisko polionimii nie dotyczy. Poszczególne grupy onimów omówiono we wskazanej wyżej kolejności.

Słowa kluczowe: polionimia, nazewnictwo tatrzańskie, paralelizm nazewniczy, wariantywność nazewnicza

Abstract: Variant and parallel names referring to oronyms have not been the subject of detailed research so far, although the phenomenon of polyonymy concerning other groups of proper names is in the field of interest of linguists. The paper therefore attempts a preliminary description of the oronyms denoting objects forming the space of the Tatra Mountains. The starting point was a publication by Robert Mrózek (1991) on the phenomenon of polyonymy concerning field names. This paper discusses the specificity

of mountain (Tatra) naming, pointing out that naming structures reflect cognitive processes. As polyonyms, on the other hand, they can be interpreted taking into account the textological perspective, treating them as pretexts from which, at some point, a proper name-text emerged, referring to a specific denotate. The article also outlines the problem of authorship of the characterized toponyms and its impact on the production of variants and naming doublets. In the case of the Tatra nomenclature, this is an important issue, because the area from which the names originate has been popular for years due to its natural and cultural specificity, and the creators of onyms are both autochthons and, among others, guidebook authors, mountaineers, tourists, editors of the 'Taternik', and naming committees. Thus, the article proves that among the objects forming the space of the Tatra Mountains, there are some to which the following names apply: 1) exclusively variational; 2) exclusively parallel; 3) from the borderline between variant and parallel names ('borderline'); 4) variant, parallel and 'borderline'. It was also pointed out that there are objects which (most likely) are not affected by the phenomenon of polyonymy. The different groups of onymes are discussed in the order indicated above.

Keywords: polyonymy, Tatra names, names parallelism, names variants

Wprowadzenie¹

Problemem wielonazwowości rozumianej jako oznaczenie obiektu za pomocą więcej niż jednej nazwy (lub jej rozmaitych form) i ukazywanej w różnych perspektywach, zajmowali się m.in. Czesław Kosyl (1983), Robert Mrózek (1991, 1998), Zygmunt Zagórski (red., 2008), Agnieszka Myszka (2010, 2013), Urszula Bijak (2013, 2016), Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska (2014), Paweł Swoboda (2020). Przegląd autorów interesujących się tym zagadnieniem przedstawił też Jaromír Krško w pracy *Hydronymia povodia Turca* (2003). W przypadku nazewnictwa geograficznego przedmiotem badań były m.in. nazwy ulic, rzek, jaskiń, miejsc zamieszkałych, a także nazwy górskie. Przedmiotem moich zainteresowań jest ostatnia z wymienionych kategorii nazw własnych, która pod względem wielonazwowości nie została dotąd opracowana, choć pewne refleksy pojawiły się w pracach Mrózka (1998) i Agnieszki Jedziniak (2021)². W związku z tym w niniejszym artykule przedstawione zostaną wstępne ustalenia dotyczące zjawiska polionimii w oronimii tatrzańskiej (w odniesieniu do wybranych obiektów tworzących przestrzeń polskich Tatr Zachodnich oraz polskich i słowackich Tatr Wysokich). Termin *oronim (nazwa góraska)* traktuję szeroko, ponieważ trudno opisać nazewnictwo górskiej przestrzeni, pomijając obiekty przyrodnicze, które – obok gór – ją współtworzą. W związku z tym przyjmuję, że oronim to nazwa odnosząca się do obiektu, jakim jest „pojedyncza góra, grupa góraska, pasmo górskie oraz masyw czy łańcuch górski, a także do obiektów, które są naturalnymi

¹ Dziękuję Pani dr hab. Urszuli Bijak, prof. IJP PAN, za cenne wskazówki i komentarze odnoszące się do pierwszej wersji niniejszego tekstu.

² Tylko w odniesieniu do oronimów, których podstawami są rum. leksemy *chiceră, măgură, muncel*.

elementami góry czy pasma górskiego: szczytu, grzbietu, bramy, przełęczy itp.” (Mrózek, 1998, s. 261) oraz nazwa hali, polany i równiny, a także nazwa wodna (np. jeziora, lodospadu, młaki, potoku, rzeki, stawu, wodospadu)³. Przykłady onimów pochodzą z publikacji *Nazewnictwo Tatr Wysokich. Konceptualizacja przestrzeni górskiej* (Jurczyńska-Kłosok, 2020), gdzie zgromadzono toponimy zaczerpnięte z wybranych źródeł pisanych od początku XIX w. do początku XXI w., z materiałów do nieopublikowanego *Słownika historyczno-geograficznego Tatr i Podtatrza* Witolda Henryka Paryskiego⁴ oraz z grupy Tatromaniacy na Facebooku.

Prowadzenie obserwacji w zakresie wielonazwowości, zwłaszcza w zakresie wariantywności nazewnictwa, ułatwia strukturalna analiza onimów. W niniejszym artykule spojrzenie strukturalistyczne potraktowane zostanie jako „wsparcie” dla opisu nazw prowadzonego z wykorzystaniem metodologii tekstologicznej, przy pierwotnym założeniu, że onimy stanowią odzwierciedlenie procesów kognitywnych⁵. W takim ujęciu polionimy przyjmują status pretekstów, o których Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska pisze następująco: „Każda nazwa własna rozumiana jako tekst poprzedzona jest pretekstem. *Nomina propria* wynurzają się z *pretekstów*, stanowiących to, co znajduje się «przed tekstem», co przyczynia się do powstania tekstu. Są one strukturami nazewnictwa, które w tej samej lub zbliżonej formie w najbliższym czasie zaczną odsyłać do konkretnego referenta. Pretekst zatem jest swego rodzaju odpowiednikiem nazwy *in statu nascendi* [...]. Zanim nazwa powstanie, czyli utrwali się w nieziennej postaci do tego stopnia, że będzie odnosić się do ściśle określonego denotatu, użytkownicy produkują wiele tzw. próbnych tekstów (nieświadomie lub świadomie)” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2013, s. 24–25). Przykładem może być historia onimiczna szczytu znanego obecnie jako *Świnica*, a określanego wcześniej mianem *Swinnicy*⁶ (Zejszner, 1849) oraz *Świńskiej Skwały* (Welsz, 1874). Druga z nazw (strukturalnie przyjmująca formę dwuczłonowego zestawienia) nie utrzymała się być może dlatego, że choć bardziej precyzyjna (bo zwracająca uwagę również na aspekt geomorfologiczny), była zbyt długa i w związku z tym niefunkcjonalna. Zwyciężyła zatem nazwa krótsza, która zresztą w języku mówionym nierzadko funkcjonuje w jeszcze krótszym wariantcie, jakim jest *Świnia*.

³ Można by rozważyć także zastosowanie precyzyjniejszych określeń, np. *mikrotoponimy górskie*, *hydronimy górskie*. Wydaje się jednak, że określenie *oronimy*, czy też *nazwy górskie* jest tutaj wystarczające.

⁴ Materiały zostały zdeponowane w Ośrodku Dokumentacji Tatrzańskiej im. Zofii Radwańskiej-Paryskiej i Witolda Henryka Paryskiego. Jednostka funkcjonuje w strukturach Tatrzańskiego Parku Narodowego w Zakopanem.

⁵ O czym pisał np. Mariusz Rutkowski (Rutkowski, 2022).

⁶ Być może nazwa tego dwuwierchołkowego, urwistego szczytu ma niemieckie pochodzenie, por. daw. lb. niem. *zween* ‘pol. lb. *dwa*’. i suf. *-ica* (który zgodnie z przypisywaną mu funkcją ekspresywno-pejoratywną (Warchoń 1999, s. 125), mógłby sugerować, że dany obiekt jest stromy, niebezpieczny i skalisty, co w odniesieniu do *Świnicy* jest zgodne z prawdą. Taką interpretację przedstawiła Jurczyńska-Kłosok (2020, s. 384).

Z kolei historia *Roztockiej Czuby* (n. sz.), nazywanej niegdyś *Czubą nad Roztoką* (WE6, 1900) oraz *Czubą* (Chmiśw, 1925–1926), pokazuje, że tutaj wartością okazało się precyzyjne wskazanie, o którą *czubę* (szczyt) chodzi, i wybrano nazwę nieco dłuższą (dwuczłonową, zestawieniową), przy czym warto pamiętać, że w repertuarze była także nazwa przyimkowa, zawierająca jeszcze jeden komponent.

Cenne dla badań nad polonimią tatrzańską są także te ustalenia Rutkiewicz-Hanczewskiej, które dotyczą relacji pomiędzy pretekstem (pretekstami) a tekstem w odniesieniu do nazw, których podstawami (przynajmniej częściowo) są apellatywy. Autorka *Genologii onimicznej* zwraca bowiem uwagę na to, że: „Pretekst często różni się od tekstu nie tylko funkcjonalnie (bycie nazwą własną), lecz także formalnie (postać onimu). Mowa tu głównie o tych nazwach, które odpowiadają semantycznie nazywanemu denotatowi [...]. Zaliczyć do nich można [...] toponimy z gatunku *Pod Lasem*, *Za Młynem*, nazywające pola położone za lasem lub za młynem. Oznacza to, że taki tekst nie jest jeszcze oznaczony graficznie poprzez użycie wielkiej litery. Nie wiadomo zatem, jak go w danej chwili traktować – czy już jako nazwę własną, czy jeszcze jako *nomen appellativum*. W związku z tym pojawia się w różnych kontekstach w różnych wariantach graficznych. Ponadto jego struktura może być jeszcze nieustabilizowana i w przypadku nazw wieloczłonowych często podlega inwersji szyku” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2013, s. 24–25).

Taka sytuacja może dotyczyć procesu kształtowania się wielu oronimów, przy czym kwestia niestabilności ortograficznej dotyczy raczej członu konstytutywnego nazwy, wskazującego na charakter formy terenu uwzględnionej w toponimie (co w niektórych przypadkach jest zgodne z obowiązującymi w danym momencie zasadami ortograficznymi)⁷, por. np.⁸ n. d.: *Dolina Batyzowiecka* (Pog, 1900), *dolina Batyzowiecka* (WE6, 1900), *Batyżowiecka Dolina* (Świerz, 1903), *Dolina Batyżowiecka* (Chmiel, 1912); *dolina Buczynowa* (Janota, 1860), *dolinka Buczynowa* (WE, 1874), *Buczynowa* (Świerz, 1903), *Buczynowa Dolinka* (Chmiel, 1908), *Dol. Buczynowa* (Chmiśw, 1925–1926), *Dolina Buczynowa* (KP, 1938), *Dolinka Buczynowa* (C11, 2005), n. pol.: *polana Pośrednia* (WE6, 1900), *Polana Pośrednia* (Chmiel, 1908) *Pośrednia Polana* (C14, 2008); *polana zwana Łysą* (Grab, 1826), *Łysa* (Stecz, 1858), *Łysa Polana* (WE1, 1870) (tu oprócz wahań w zakresie ortografii członu określanego nazwy doszło do modyfikacji w zakresie motywacji jej członu

⁷ Jak pisze Stanisław Jodłowski: „W nazwach geograficznych złożonych wielką literą pisało się do r. 1936 tylko nazwy własne: *Ararat*, *Simplon*, *Arałskie*, *Baltyckie* itp., natomiast zawsze małą literą pisało się nazwy pospolite (gatunkowe) *góra*, *przełęcz*, *jezioro*, *cieśnina*, *zatoka*, *półwysep*, *przylądek* itp. Komitet Ortograficzny PAU wprowadził zmianę [...], pozostawiając małą literę dla nazw pospolitych tylko w wypadkach, gdy nazwa własna jest samoistna, tzn., gdy może sama stanowić nazwę (np. *Ararat*, *Marmara*, *Bajkał*). Natomiast gdy nazwa nie jest samoistna (tzn. gdy stanowi nazwę łącznie z nazwą pospolitą, czyli gatunkową), pisze się oba człony wielkimi literami” (Jodłowski, 1979, s. 136).

⁸ Przywołuję tutaj jedynie kilka przykładów ze względu na to, że pełna egzemplifikacja wymagałaby miejsca, jakie mogłaby dać jedynie monografia poświęcona omawianej problematyce.

określającego. Mamy więc do czynienia z referentem, do którego odnoszą się nie tylko nazwy wariantywne, lecz także paralelne⁹), n. p.: *przełęcz Koprowa* (WE6, 1900), *Przełęcz Koprowa* (Chmiel, 1908), *Koprowa Przełęcz* (Chmiel, 1908), *Przełęcz Koprowa Wyżnia* (Chmiel, 1908), *Wyżnia Koprowa Przełęcz* (WHP5, 1952); *przełęcz Lodowa* (WE6, 1900), *Lodowa Przełęcz* (Pog, 1900), *Przełęcz Lodowa* (Świerz, 1903) i innych, por.: n. l. *Capowski las* (WE6, 1900), *Las Capowski* (Chmiel, 1908), *Capowski Las* (ChmiŚw, 1925–1926); n. gr. *mury Liptowskie* (Staszic, 1804), *Liptowskie Mury* (Chmiel, 1908); n. ś. *szpiglasowe percie* (WE6, 1900), *Szpiglasowe perci* (Świerz, 1903), *Szpiglasowe Perci* (WHP5, 1952).

W badaniach nad polionimią dostrzegalny jest ponadto brak konsensusu w zakresie stosowanej terminologii, co m.in. zreferowała Bijak w artykule *Polionimia, czyli „wojna” nazw* (2016). Poszczególni autorzy rozmaicie określają także zakres występowania nazw wariantywnych i paralelnych, o czym z kolei pisał Swoboda (2020) w publikacji *Zmiana w nazwie czy zmiana nazwy?*. W niniejszym artykule polionimia rozumiana jest za Bijak jako „wszelka niestabilność, zmienność nazwy danego obiektu geograficznego polegająca na: zmianach fonetycznych zgodnych z rozwojem systemu językowego [...], reinterpretacjach, adideacjach; zmianach liczby, rodzaju, paradigmatu; wymianie, redukcji lub dodaniu sufiksu; uniwerbizacji lub dodaniu członu dyferencyjnego; kreacji nowej nazwy o innej motywacji” (Bijak, 2016, s. 56), natomiast zastosowane terminy: *nazwy paralelne*, *nazwy wariantywne*, *nazwy znajdujące się na pograniczu tworów paralelnych i wariantywnych* zostały zaczerpnięte z pracy Mrózka¹⁰ (1991), w której badacz analizował zjawisko wielonazwowości w odniesieniu do systemu mikrotoponimicznego. Powstanie nazw paralelnych¹¹ (*dubletów nazwowych*) zdaniem uczonego jest wynikiem „odmiennych relacji motywacyjnych związanych z tym samym obiektem w obrębie lokalnej wspólnoty komunikatywnej” (Mrózek, 1991, s. 158). Warianty nazewnicze powstały natomiast w wyniku zmian dokonujących się m.in. na polach: leksykalnym (w tym wypadku są to modyfikacje wynikające ze specyfiki leksyki gwarowej i ogólnopolskiej, por. *Kościelna Droga // Kościelna Cesta*), leksykalno-słowotwórczym w nazwach zestawionych (wariantywność członów, np. *Wielkie Dolki // Wielkie Doły*, polegająca tutaj na rezygnacji z wykładnika deminutywności w członie konstytutywnym), oraz w prepozycyjnych (*Za Śliwki // Za Śliwnik*).

⁹ Nie jest to więc przypadek prototypowy, a raczej plasujący się na peryferiach, jeśli za prototyp uznalibyśmy sytuacje, w których polionimy reprezentowane byłyby głównie przez onimy wariantywne lub paralelne. Warto jednak zaznaczyć, że przytoczony przykład nie jest odosobniony i można by zastanowić się nad traktowaniem tego rodzaju przypadków jako wyznaczników normy w zakresie polionimii (przynajmniej w odniesieniu do nazewnictwa tatrzańskiego).

¹⁰ Badacz zaadaptował w niej ustalenia Rudolfa Šramka (1982).

¹¹ W nomenklaturze Rutkiewicz-Hanczewskiej byłyby to nazwy oboczne, które powstały w różnych sytuacjach komunikacyjnych, stanowią odzwierciedlenie „odrębnych procesów tworzenia tekstu” i powodują, że „tożsamość denotatywna staje się elementem nieistotnym, ponieważ u źródeł generowania poszczególnych pretekstów znajdowały się odmienne motywy, [...], odrębne asocjacje” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2013, s. 27).

W onimach, których podstawami są wyrażenia przyimkowe, dochodzić może także do zmian w obrębie przyimków, o ile ich formy – pierwotna i wtórna są zbliżone pod względem pełnionych funkcji, np. *Przy Solskim Lesie // U Solskiego Lasu*. Za nazwy wariantywne Mrózek uznaje także onimy odznaczające się modyfikacjami w zakresie kategorii rodzaju i liczby (np. *Bobrów : Bobrowa, Stawisko : Stawiska*) czy budowy słowotwórczej, np. *Złoty Potok // Złotnik* (Mrózek, 1991, s. 159).

Należy również zaznaczyć, że niniejsza analiza nie ma charakteru ilościowego, a opis zjawiska wielonazwowości w odniesieniu do oronimów ma charakter wstępny i jest prowadzony na wybranych przykładach.

Specyfika tatrzańskiej oronimii

Jak stwierdziła Bijak: „zmiany nazewnicze to zjawisko typowe dla toponimii” (Bijak, 2013, s. 212). Konstatacja ta odnosi się także do nazewnictwa tatrzańskiego, które badał m.in. Mieczysław Karaś. Uczony wyodrębnił w nim dwie grupy onimów: złożone oraz pojedyncze (proste). Na grupę wymienioną jako pierwsza składają się nazwy dwuczłonowe i nazwy niby trójczłonowe, realizujące faktycznie model dwuczłonowy, co symbolicznie przedstawił za pomocą schematu: $(A + B) + C = (Kopa + Soltysia) + Przednia$ (Karaś, 1971, s. 58–59). Polskie nazewnictwo tatrzańskie zna jednak przypadki onimów składających się z większej liczby komponentów, np. n. d. *Dolina Pięciu Stawów Polskich*, n. sz. *Wschodni Szczyt Żelaznych Wrót*, n. s. *Mały Żabi Staw Jaworowy* i in. Wzorując się na terminologii Karasia, można by uznać, że nazwy te, choć składają się z czterech elementów, w rzeczywistości także realizują model dwuczłonowy, ponieważ da się je ująć w schemat: $A + (B + C + D) = Dolina + (Pięciu + Stawów + Polskich)$. Tak długie onimy nie są jednak funkcjonalne z punktu widzenia zwięzłości komunikatu, dlatego, jak pisał Mrózek, podając za przykład nazwy dwuskładnikowe, dość łatwo ulegają skróceniu, a w konsekwencji wytwarzaniu wariantów onimicznych na drodze „procesów eliptycznych [...] i substancywizacji” (Mrózek, 1998, s. 265–266). Fakt ten można uznać za jedną z przyczyn wielonazwowości w obrębie tatrzańskiej oronimii. Kolejne związane są z chronologią powstawania nazw oraz z grupami społecznymi, które reprezentowali kreatorzy onimów. Na wielonazwowość mają wpływ także czynniki, które prowadziły do „świadomie programowanych procesów nominacyjnych” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2013, s. 27), czego świadectwem są nazwy wykreowane (i wprowadzone do szerszego obiegu) przez kartografów, redaktorów czasopism środowiskowych, taterników, komisje nazewnicze czy autorów przewodników, przy jednoczesnym funkcjonowaniu w obiegu komunikatywnym onimów ludowych, stworzonych przez ludność autochtoniczną i zadomowionych w świadomości głównie rodzimych użytkowników omawianej przestrzeni oraz nazw „potocznych, upowszechnionych przez turystykę górską”, na co zwracał uwagę także Mrózek (1998, s. 265).

W rozważaniach tych należy również wziąć pod uwagę rodzaj źródła, w którym dana forma się pojawiła. Formy pełne, oficjalne zawarte są na mapach i w przewodnikach, czasem w literaturze pięknej. Wiele z nich można odnaleźć w *Państwowym Rejestrze Nazw Geograficznych* (PRNG), w którym znajdują się „dane dotyczące urzędowych, zestandaryzowanych i niestandardyzowanych nazw obiektów geograficznych [...] wraz z ich atrybutami” (PRNG¹²). Z kolei analiza wpisów w grupie Tatromaniacy na Facebooku oraz form nazw funkcjonujących w odmianie mówionej języka przynosi interesujące spostrzeżenia dotyczące nowych wariantów onimicznych. Decydujący jest tutaj kontekst nazewniczy, wyznaczony przez czynniki, które za Aleksandrą Cieślukową (2010) przywołała Rutkiewicz-Hanczewska (pokrywające się zasadniczo ze wspomnianymi wyżej przyczynami tatrzańskiej polionimii). Są to: „1. lokalizacja w czasie i przestrzeni, 2. typ aktywności, 3. uczestnicy, 4. cele, plany, intencja, wiedza użytkowników” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2012, s. 355). „Jest to [...] proces – jak konstatuje badaczka – o charakterze dynamicznym, weryfikowanym przez uczestników sytuacji tworzonego komunikatu”, natomiast nazwa stanowiąca efekt takiego procesu „nie jest zawieszonym w próżni konstruktem; to wynik różnorodnych bodźców wynikających ze sposobów ludzkiego myślenia i doświadczania rzeczywistości. Jest kreowana, istnieje i funkcjonuje w określonym kontekście” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2012, s. 356). Dlatego też w obiegu nieoficjalnym często pojawiają się formy, które powstały na drodze uniwerbizacji, adideacji, a także rozmaitych przekształceń w zakresie struktury wyrazów tworzących podstawę nazwy. Techniki te pozwoliły na wykształcenie skróconych form onimów, czego powodami mogły być: a) chęć możliwie najszybszego przekazania informacji, co można by potraktować jako odzwierciedlenie realizacji takiego modelu życia, w którym na wartości zyskuje potrzeba oszczędności czasu wyrażająca się w tym wypadku w konstatacji: im krótszy komunikat, tym szybciej można go przekazać lub b) próba oswojenia danego obiektu, odjęcia mu powagi, nawiązania z nim bliższej relacji (co w odniesieniu do Tatr odgrywających w polskiej kulturze wyjątkową rolę nabiera szczególnego znaczenia). Przykładami takich form, które za Kršką (2003, s. 16) można by rozpatrywać także na płaszczyźnie emocjonalno-ekspresywnej, interpretując je właśnie jako ekspresywizmy, są: *Piątka* (czyli *Dolina Pięciu Stawów Polskich*), *Moko*, a nawet *MOK* i *MO* (*Morskie Oko*), *Rusinka* (*Rusinowa Polana*), *Taterki* (*Tatry*), *Gąska* (*Gęsia Szyja*), *Świnia*, *Świnka* (*Świnica*), *Chocho* (*Dolina Chochołowska*), *Kaspro* (*Kasprowy Wierch*), *Kieżmar* (*Kieżmarski Szczyt*), *Mięgusz* (*Mięguszowiecki Szczyt Wielki*), *Mięgusze* (*Mięguszowieckie Szczyty*), *Szpiglas* (*Szpiglasowy Wierch*), *ŻTM* ([czyt. żeteem] (*Żabia Turnia Mięguszowiecka*))¹³.

¹² <https://www.gov.pl/web/ksng/nazwy-miejscowosci-i-obiektow-fizjograficznych-w-polsce> [dostęp: 12.10.2023].

¹³ Można zaobserwować wartościowanie poszczególnych wariantów nazw wyrażające się w przypisywaniu wyższości jednym formom przy jednoczesnym deprecjonowaniu innych. Problem wymaga jednak pogłębionych badań.

Kreatorzy a wielonazwowość

Tatrzańskie toponimy powstawały zarówno w wyniku jednorazowego aktu nominacji, jak i w efekcie procesu trwającego wiele lat, co wpisuje się w ustalenia poczynione przez G.R. Stewarta w 1975 r. w odniesieniu do toponimów w ogóle, o czym pisał Andrzej Czerny (2011, s. 44). Zdarza się, że można wskazać konkretny moment wprowadzenia nazw do obiegu społecznego, a nawet ustalić tożsamość ich kreatorów. W wielu przypadkach jednak kwestia autorstwa zostaje nierozstrzygnięta. Położenie Tatr oraz procesy społeczno-historyczno-kulturowe, jakie toczyły się w powiązaniu z omawianym łańcuchem górskim, spowodowały, że nazwy geograficzne odnoszące się do obiektów na tym obszarze zostały wykreowane przez osoby należące do rozmaitych środowisk. Działo się tak, ponieważ, jak pisał Karaś, cytując Zdzisława Stiebera: „zupełnie inaczej traktują góry badacze, zgoła zaś odmiennie patrzą na nie mieszkańcy. I tak kartograf widzi w górach ukształtowanie, czyli szczyty, przełęcze, siodła, grzbiety, lingwistę zaś interesują różne postacie nazw, ich odmiana i fonetyka, natomiast mieszkańca gór przede wszystkim zajmują: las, łąki, polany, drogi, czyli obiekty o znaczeniu gospodarczym” (Karaś, 1971, s. 56–57).

Wielonazwowość wytworzyła się zatem również dzięki wpływowi różnych grup społecznych związanych w rozmaity sposób z Tatrami. Wśród takich zbiorowości można wyróżnić m.in.:

- (1) autochtonicznych użytkowników tej przestrzeni, którym przypisywane są gwarowe formy nazw, np. n. pol. *Kóminy* : *Do Kómin* : *Polana Kóminy* [> *Wyżnia Dudowa Rówień*] (SHGT), n. sz. *Furkaśka* : *Do Furkaśki* : *Biała Skala* : *Na Białom Skale* [> *Furkaska*] (SHGT), n. h. *Stawy* : *Ku Stawom* : *Przy Stawak* : *Gąsienicowa* : *Hála Gąsienicowa* : *Hola Gąsienicowa* [> *Hala Gąsienicowa*]¹⁴, n. s. *Niżnie Stawki* : *Suche Stawki* : *Suchy Stawek* [> *Stawki Staszica*]¹⁵. Literatura najczęściej wskazuje, że kreatorami nazw byli pasterze, lecz warto pamiętać także o górnikach, hutnikach, poszukiwaczach skarbów oraz myśliwych, dla których Tatry również były miejscem działalności,
- (2) redaktorów „Taternika” (a także komisje nazewnicze), którzy na góry patrzyli przez pryzmat potrzeb sportowo-turystycznych oraz zgodnie z wytycznymi zawartymi w *Komunikacie w sprawie nomenklatury Tatr* (1903),

¹⁴ Górale często podkreślają, że nazwa *Hala Gąsienicowa* jest używana tylko przez turystów i «gości» (Paryski, 1967, s. 117).

¹⁵ „Poniżej Wrót Chałubińskiego, [...] tworzy się [...] okresowe jeziorko [...] od ok. 1880 r. zwane jest ono Stawkiem (Stawem lub Stawkami) Staszica. Nazwa ta przyjęła się w piśmiennictwie sama, a to przez identyfikowanie jeziorka z wymienionym w *Ziemiorodztwie* (1815, s. 126) «czarnym Stawem pod Liptowskimi Murami». Jej popularyzatorem był Tytus Chałubiński, który w swych pracach używa jej często – na przemian z «czarnym Stawem Staszycą» (1882–86). [...] Pasterze zwali jeziorka [zob. jw.]” (Nyka, 1971, s. 269).

por. n. p. *Północno-Zachodnia Przełęcz pod Mnichem II-im* (Chmiel, 1908), *Ciemnosmreczyńska Przełęczka* (Tat, 1930), „Nazwy tej używamy tutaj po raz pierwszy dla przełęczki między Ciemnosmreczyńską Turnią a Zadnim Mnichem” (Tat, 1930, s. 43); n. p. *Czarna Przełęczka Wyżnia* (Tat, 1935), *Mała Papirusowa Przełęczka* (WHP23, 1983), „Przełęczka pomiędzy Małą a Środkową Papirusową Turnią nazywać się będzie obecnie Czarną Przełęczką Wyżnią” (Tat, 1935, s. 96); n. p. *Kapałkowa Ławka* (Tat, 1930), *Niżnia Kapałkowa Ławka* (Tat, 1947)¹⁶, „Nazwę tę nadajemy szerokiemu, trawiastemu siodłu” (Tat, 1930, s. 61). „Dotychczasową nazwę Kapałkowa Ławka zmienia się na: Niżnia Kapałkowa Ławka” (Tat, 1947), n. kol. *Kamień* (lud. past.), *Walentkowa Koleba* (Tat, 1934), „Pasterski «Kamień» na sztuczną «Kolebę Walentkową» przechrzcil «Taternik» w r. 1934 (nr 5–6, s. 128)” (Nyka, 2016). W ten sposób zostało wprowadzonych wiele nazw, np. *Przełęczka pod Czubatą Turnią*, *Spiska Przełęczka*, *Spiska Przełęczka Wyżnia*, *Juhaska Przełęczka*, *Pięciostawiańska Przełęczka*, *Igła w Durnym*, *Zębata Szczerbina*, *Zębata Turnia*” (Tat, 1930, s. 17),

- (3) taterników (których ustalenia nierzadko prowadziły do zamieszczenia nazwy w danym przewodniku), por. n. p. *Przełęczka pod Kogutkiem*, „Jest to przełęczka zwana przez polskich przewodników Przełęczką pod Kogutkiem, ponieważ ogranicza ją turniczka nazywana Kogutkiem” (Chmiel 3, s. 30),
- (4) turystów, por. n. sz. *Mięguszowiecki Szczyt Wielki* – „Nazwa [...] wprowadzona przez turystów, w 1852 podaje ją Antoni Hoborski, w 1853 ks. Wojciech Grzegorzek, w 1855 Feliks Berdau” (Nyka TP, s. 302); „Dawniej *Hruby Wierch*” (Nyka TS, s. 416);
- (5) Towarzystwo Tatrzańskie, por. n. w. *Wodogrzmoty Mickiewicza* – „Nazwę wprowadził Wydział Towarzystwa Tatrzańskiego uchwałą z dnia 26 stycznia 1891 r., wykonując zalecenie wiecu gości zakopiańskich z dnia 11 sierpnia 1890 r. [...]. W wyrazie «Wodogrzmoty», utworzonym zapewne przez turystów, zachowała się, jak się zdaje, pierwotna nazwa góralska wodospadów («Grzmot», «blisko tzw. Grzmotu» – T. Chałubiński 1882, 1886)” (Nyka, 1971, s. 168),
- (6) autorów dzieł o tematyce tatrzańskiej, w tym literatury przewodnikowej por. n. gr. *Liptowskie Mury* – „nazwa, wprowadzona przez Stanisława Staszica (w druku 1811)” (Nyka TP, s. 300), n. sz. *Kołowy Szczyt* – „Nazwaliśmy go dla krótkości szczytem Kołowym, gdyż sterczy nad stawem tegoż nazwiska” (Raj, s. 28); n. sz. *Szpiglasowy Wierch* – „Obecną nazwę wprowadził Witold H. Paryski w r. 1951, wcześniej *Hruby Wierch*, *Gruby*, *Liptowskie Mury*, *Miedziane* itp.” (Nyka TP, s. 308), n. p. *Bystry Przechód* (dawniej też *siodelko Lorenza*, *przejście Lorenza*, *przesmyk Lorenza*) – „Obecną nazwę przyjął Stanisław Eljasz-Radzikowski (1903)” (Nyka TS, s. 405).

¹⁶ Por. n. zb. *Kapałkowa Ubocz* i ap. *ławka* oraz adi. gw. *niżni* i n. p. *Kapałkowa Ławka*.

Jak wynika z powyższych przykładów, zjawisko polionimii może być także przejawem dyskursu tożsamościowego, który jest odzwierciedleniem lub wypadkową interesów zarówno poszczególnych grup społecznych fundujących nazwy zgodnie z przyjętym systemem wartości, jak i pokoleń ludzi, dla których Tatry z rozmaitych względów są ważne¹⁷.

Warto również zwrócić uwagę na rolę użytkowników nazw w procesie funkcjonowania onimów. Wśród tych osób znajdują się między innymi kreatorzy nazw „omyłkowych”, które powstały w procesie adideacji. Można je rozpatrywać w kategorii dubletów nazewniczych, np. n. d. *Dolina Czeska* : *Dolina Ciężka*. Prawdopodobnie *Czechami* górale nazywali różnej narodowości poszukiwaczy skarbów (por. Siemionow, 1992, s. 386–389; Borucki, 2003, s. 104–107 oraz **cieski* przym. ‘ogpol. *czeski*’: „Pośli na cieskom stronke na śwarc”, SGZ, s. 34), n. d. *dolina Felka* : *dolina Wielka* : *Dolina Wielicka*, „Nazwa W.D. pochodzi od spiskiej miejscowości Wielka” (WET, s. 1328). Nazwa *dolina Felka* czy *Dolina Felki* (itp.) powstały poprzez błędny zapis niemieckiej formy nazwy doliny: *Felka* < *Völker* < *Wielka* „dolina Wielka w zwykłym u Niemców przekręcaniu nazw słowiańskich Felką zwana” (WE, 84).

Obiekty tworzące przestrzeń Tatr denotowane są zatem przez nazwy górskie: 1. wyłącznie wariantywne, 2. wyłącznie paralelne, 3. z pogranicza nazw wariantywnych i paralelnych („pograniczne”) oraz 4. wariantywne, paralelne i „pograniczne”. Należy zaznaczyć, że istnieją również obiekty, których (najprawdopodobniej) zjawisko polionimii nie dotyczy, i ta grupa zostanie omówiona w ostatniej kolejności.

Obiekty, do których odnoszą się wyłącznie nazwy wariantywne

Jeśli chodzi o wariantywność onimiczną, to w wypadku omawianych tutaj oronimów zasadniczo dotyczy ona zmian w zakresie 1. leksyki, np. n. pol. *Czerwona Polana* (WHP15, 1972) : *Czerwienna Polana* (WHP15, 1972) i 2. struktury nazw, czego wyrazem są nazwy podlegające: a) zmianie formy prepozycyjnej w formę dwuskładnikową, np. n. p. *Przełęcz pod Młynarzem* (Chmiel, 1908) : *Młynarzowa Przełęcz* (WHP7, 1952), b) elipsie, np. n. sz. *Jastrzębie Kopiniaki* (WHP23, 1983) : *Kopiniaki* (WHP23, 1983), n. sz. *Mała Żłobista Kopka* (WHP10, 1962) : *Żłobista Kopka* (C17, 2012), n. ś. *Orla Perć* (Świerż, 1903) : *Orla* (współcz.), c) rozszerzeniu

¹⁷ Interpretację zjawiska polionimii z wykorzystaniem kategorii dyskursu zaproponowała prof. dr hab. Janina Labocha w dyskusji nad referatem stanowiącym podstawę niniejszego artykułu, prezentowanym m.in. podczas Zebrania Katedry Współczesnego Języka Polskiego na Wydziale Polonistyki UJ, które odbyło się 25 października 2023 r. Z kolei dr hab. Mirosława Mycawka, prof. UJ, skonstatowała, że wielonazwowość może być oznaką swoistej walki pokoleń, pragnących również w taki sposób zaznaczyć swoją obecność, a także stanowić sieć dyskursów będącą skutkiem nakładania się na siebie dyskursów wytwarzanych przez rozmaite społeczności. Problem wymaga dalszych badań.

za pomocą dodania do nazwy kolejnych członów: rzeczownikowych i przymiotnikowych, np. n. sz. *Koprowa* (Stecz, 1858) : *Wielka Koprowa* (WE, 1874) : *Wielka Kopa Koprowa* (Pog, 1900), przymiotnikowego, np. n. p. *Kapalkowa Ławka* (Tat, 1930) : *Niżnia Kapalkowa Ławka* (Tat, 1947) i rzeczownikowego, np. n. pot. *Młynica* (Pog, 1900) : *Potok Młynica* (ChmiŚw, 1925–1926)¹⁸. W grupie tej znajdują się także metamorfozy strukturalne, dzięki którym powstają d) skrótowce, np. n. żł. *Maszynka do Mięsa* (C8, 2001) : *MdM* (C8, 2001)¹⁹ i e) uniwerbizmy, np. n. pot. *Chowańców Potok* (WHP6, 1952) : *Chowańcówka* (WHP6, 1952). Wgląd w powyższe przykłady umożliwia wyciągnięcie ostrożnych wniosków – chronologicznie późniejsze warianty nazewnicze odznaczają się albo skrótowością, albo większą precyzyjnością względem swoich pierwowzorów, co prawdopodobnie jest uzależnione od potrzeb konkretnych społeczności kreujących poszczególne formy onimiczne.

Pretekstualność (dająca się dostrzec wyłącznie na płaszczyźnie diachronicznej) wyraża się także w obecności wariantów fonetycznych, które wytworzyły się dzięki (wieloletnim) kontaktom językowym oraz pod wpływem gwary, np. n. sz. *Krywan* (Staszic, 1815) : *Krywań* (Zejszner, 1849) : *Krzywań* (Pog, 1900) : *Krzywoń* (SGZ, 486) : *Krzywań*²⁰. Obecnie na mapach polskojęzycznych i we współczesnych przewodnikach używana jest forma *Krywań*. Odnotować można również warianty w zakresie zmiany kategorii liczby, np. n. f. s. *Pazdur* (WE6, 1900) : *Pazdury* (Chmiel, 1908)²¹, warianty „pozycyjne”, np. n. p. *Przełączka koło Drąga Wyżnia* (Tat, 1930) : *Wyżnia Przełączka koło Drąga* (WHP11, 1964) oraz mieszane, m.in. w zakresach ortograficznym, pozycyjnym, rodzajowym, strukturalnym (elipsa i uniwerbizacja), np. n. pot. *Jaworowy potok* (Biel, 1893–1894) : *Jaworowy* (Pog, 1900) : *Potok Jaworowy* (Chmiel, 1910) : *Jaworowy Potok* (WHP6, 1954) : *Jaworowa* (WHP6, 1954) : *Jaworzyński Potok* (WHP6, 1954) : *Jaworzynka* (WHP6, 1954), por. n. d. *Dolina Jaworowa* i ap. (gw.) *potok*. Warto zwrócić uwagę na współczesne warianty ortograficzne nazw, wyekscerpowane z wpisów zamieszczonych w grupie Tatromaniacy na Facebooku, ponieważ (przynajmniej w odniesieniu do znanych od dawna nazw tatrzańskich) nie są one dowodem na wieloetapowość kształtowania się nazwy

¹⁸ Por. ap. słow. *młynica* ‘potok, rzeka (która porusza młyn)’ (SSP I, s. 430). ‘Potok ma bystry nurt, płynie kaskadami, mógł poruszać koło młyńskie, co zresztą miało miejsce w przeszłości’ (por. Bohuš, 1996, s. 338–339) oraz pol. ap. gw. *młynica* 2. ‘rów doprowadzający wodę na koło młyńskie’ (KąsILG VI, s. 191).

¹⁹ „Bańdzioch jest odwadniany i odsnieżany przez głęboko wcięte zlebisko zwane – jakże trafnie – Maszynką do Mięsa. Spadające tędy lawiny śnieżne i, o wiele rzadsze, kamienne, często sięgają brzegu Morskiego Oka” (C10, s. 17).

²⁰ Według J. Nyki „nazwa w druku już w r. 1639 (David Frölich «Medulla»)”. Autorzy przewodników w większości podają słowacką formę fonetyczną nazwy, więc taka funkcjonuje wśród turystów polskojęzycznych. Wyjątkiem jest realizacja gwarowa, w której słowackie r uległo zmiękczeniu w ż („w wymowie starych Podhalan”, Nyka TS, s. 413–414).

²¹ Por. ap. gw. *pazdur* ‘pazur’, ‘drewniana ozdoba, wyrzeźbiony słupek stawiany na dachu nad szczytową ścianą’ (SGZ, s. 256).

(a więc na pretekstualność) i „uchwycenie” momentu przechodzenia (co najmniej jednego z członów) z klasy apelatywów do klasy propriów, jak to mogło być jeszcze na przełomie wieków XIX i XX²², por. n. kt. *kotlinka pod Wagą* (Chmiel, 1908) : *Kotlinka pod Wagą* (KP, 1938). Przyczyną wariantywności ortograficznej (zarówno w zakresie stosowania małych oraz dużych liter, jak i znaków diakrytycznych) jest w tym wypadku brak dbałości zapisu onimu, co jest jedną z charakterystycznych cech komunikacji elektronicznej, por. *Czerwone Wierchy – Czerwone wierchy* (T, 21.08), *Dolina Białego – dolina Białego* (T, 21.08), *Dolina Kościeliska – dolina koscieliska* (T, 21.08), *Kuźnice – kuźnice* (T, 21.08), *Okno Pawlikowskiego – okno pawlikowskiego* (T, 21.08), *Tatry Zachodnie – Tatry zachodnie* (T, 21.08), *Wąwóz Kraków – wąwóz krakow* (T, 21.08), *Zawrat – zawrat* (T, 21.08).

Obiekty, do których odnoszą się wyłącznie nazwy paralelne

Grupę drugą tworzą obiekty, do których odnoszą się wyłącznie nazwy paralelne. I chociaż każda kreacja nazewnictwa jest świadectwem próby oswojenia przez człowieka rzeczywistości pozajęzykowej, to wydaje się, że obecność dubletów jeszcze mocniej to potwierdza. W wielonazwowości uwidacznia się bowiem potrzeba dostosowania nazwy lub jej formy do bieżących potrzeb użytkowników języka, podkreślenia tego, co dla kreatora ważne i co wpłynęło na wybór środków, jakie posłużyły do identyfikacji denotatu. Na szczegóły związane z powstawaniem nazw paralelnych zwrócił uwagę m.in. Mrózek (1991), ze względu jednak na charakter omawianego w niniejszym artykule materiału nazewnictwa, klasy wskazane przez badacza zostały zmodyfikowane. Wśród tatrzańskich toponimów paralelnych znajdują się zatem takie, które odznaczają się: 1. zderzeniem dwu różnych motywacji: charakteryzującej i topograficzno-charakteryzującej, np. n. f. s. *Granatnica* (WE6, 1900) : *Mokra Wanta* (WE6, 1900), topograficzno-lokalizującej i kulturowo-posesywniej, np. n. h. *Kopy*²³ (WHP4, 1951) : *Hala Soltysia* (WHP4, 1951), topograficzno-charakteryzującej i topograficzno-lokalizującej, np. n. sz. *Wielka Koszysta* (WE, 1874) : *Waksmundzki Wierch* (C4, 1997), n. p. *Ciemniasty Przechód* (WHP17, 1973) : *Przełęcz Zwyżki* (WHP17, 1973)²⁴, topograficzno-lokalizującej i charakteryzującej, np. n. m. *Rówień nad Kępą* (WHP4, 1951) : *Opalone* (WHP4, 1951)²⁵, n. sz. *Szczyt Morskiego Oka* (C9, 2001) : *Rysy* (Stecz, 1858), n. sz. *Turnia*

²² Choć i tu różnice w zapisie nazw mogły być spowodowane brakiem jasnych reguł ortograficznych, o czym była mowa wyżej.

²³ Por. n. sz. *Kopy Soltysie*.

²⁴ Por. ap. gw. *zwyżka* ‘wysokie miejsce’ (SGPKar VI, s. 426–427).

²⁵ Por. cz. gw. *opalać* ‘oczyszczać ziarno z plew za pomocą podrzucania go nieką w powietrze i chwytania w lot przy spadaniu na dół, co odbywa się w miejscu przewiewnym, aby wiatr odwiewał na stronę plewy, gdy ziarno unosi się w powietrzu’ (SGPKar III, s. 450), ‘wietrzne miejsce’.

nad Kolebą (Chmiel, 1910) : *Chłop* (WHP14, 1971)²⁶ czy topograficzno-charakteryzującej i topograficzno-pamiątkowej, np. n. p. *Zawracik* (ChmiŚw, 1925–1926) : *Wrota Chalubińskiego* (WHP5, 1952); 2. zróżnicowaniem wewnątrzmotywacyjnym w obrębie motywacji charakteryzującej (metaforycznej), np. n. sz. *Ptak* (Chmiel, 1908) : *Pióro* (Tat, 1909) czy w obrębie motywacji lokalizującej, np. n. p. *Handlowa Przełęczka Wyżnia* (Tat, 1934) : *Wyżnia Krótka Szczerbina* (WHP8, 1967)²⁷.

Do tej grupy onimów można zaliczyć także nazwy, które odznaczają się utrzymaniem członu konstytutywnego przy jednoczesnej wymienności członu dyferencyjnego, co wpływa na wartość motywacyjną nazwy traktowanej jako całość, por. np. n. sz. *Igła przy Wielkiej Buczynowej Turni* (Chmiel, 1908) : *Budzowa Igła* (WHP3, 1951) (lokalizująca – pamiątkowa); n. sz. *Złota Turnia* (WHP21, 1977) : *Uszata Turnia* (WHP22, 1979)²⁸ (kulturowa – lokalizująca); n. pot. *Jagnięcy Potok* (WHP23, 1983) : *Skoruszowy Potok* (WHP23, 1983)²⁹ (lokalizująca – charakteryzująca z uwzględnieniem flory terenu, na którym znajduje się obiekt).

Obiekty, do których odnoszą się nazwy z pogranicza nazw wariantywnych i paralelnych („pograniczne”)

Interesującą grupę, trzecią, tworzą nazwy plasujące się na pograniczu form wariantywnych i paralelnych, do których Mrózek zalicza „struktury zestawieniowe [...] z wymiennością składnika topoleksemowego na etapie [...] nominacji i komunikacji, bez zrywania związku całej struktury dwuskładnikowej z motywacyjnym pierwiastkiem posesywnym” (Mrózek, 1991, s. 159). W wypadku omawianych tutaj nazw byłyby to struktury nazewnicze, które wpisały się we wspomniany proces i wymienności składnika topoleksemowego towarzyszy zachowanie pierwiastków topograficzno-lokalizującego, np. n. sz. *Bialczańska Kopka* (C7, 1999) : *Bialczańska Skalka* (C7, 1999) czy n. kt. *Huncowska Kotlinka* (WHP21, 1977) : *Świstówka Huncowska* (WHP21, 1977) oraz kulturowo-posesywnego, np. n. pol. *Łapszański Koszar* (WHP14, 1978) : *Łapszański Szalas* (WHP14, 1978)³⁰. Celem zaznaczonej tutaj niejednorodności motywacyjnej jest próba spojrzenia na nazwę wieloczłonową jako na konceptualną całość, w której każdy z członów ma wartość interpretacyjną i unaocznia składowe świata wartości kreatora onimu.

²⁶ „Nazwa [...] pochodzi od drewnianej koleby pasterskiej (szałas), znajdującej się kiedyś na leżącej u jej stóp Polanie pod Wysoką” (WHP14, s. 204).

²⁷ Por. n. prz. *Handlowa Przełęcz*.

²⁸ Por. ap. (gw.) *złoto* oraz n. f. s. *Ucho*. Autorem nazwy *Złota Turnia* jest W.H. Paryski, ponieważ nazwa *Uszata Turnia* mu się nie podobała (por. Bohuš, 1996, s. 237).

²⁹ Por. ap. gw. *skorusa* ‘jarzębina’ (por. SGZ, s. 350).

³⁰ Por. etnon. *Łapszanie* ‘tu: pasterze łapszańscy, którzy wypasali w danym miejscu owce’ (por. WHP14, s. 8).

Obiekty, do których odnoszą się nazwy paralelne, wariantywne i „pograniczne”

Grupę tę tworzą obiekty, do których zjawisko polimimii odnosi się w bardzo szerokim zakresie, w związku z czym występuje tutaj duża różnorodność w kwestii efektów wprowadzonych zmian, np. n. żł. *Koryto* (Chmiel, 1908) : *Koryto Krywańskie* (WHP5, 1952) : *Kotliny* (WHP5, 1952) (rozszerzenie nazwy o komponent wyróżniający, zmiana członu konstytutywnego z utrzymaniem łączności ze współmotywującym elementem topograficznym), n. s. *Kurtkowiec* (Zejszner, 1849) : *Staw Dwoisty* (Pog, 1900) : *Dwoisty Staw* (Świerz, 1903) : *Dwoisty Stawek* (Chmiel, 1908) : *Dwoisty Staw Zachodni* (WHP1, 1951) : *Dwoisty Staw Wschodni* (WHP1, 1951) : *Litworowe Stawki* (WHP1, 1951) (wymiana członu konstytutywnego ze zmianą motywacji (posesywna – topograficzna), rozszerzenie nazwy o komponenty wyróżniające (ze zmianą motywacji lokalizująco-charakteryzującej na charakteryzującą), zmiana w zakresie komponentów wyróżniających, zmiana liczby).

Przykładem referenta, do którego przez lata odnosiły się różnorodne nazwy, jest także dobrze znana wielu turystom *Dolina Pięciu Stawów Polskich*. Według danych, jakie zawierają dziewiętnastowieczne przewodniki i opisy podróży, funkcjonowało wówczas kilka form. Najstarszą jest nazwa *Pięć jezior* (1815), jednak niedługo potem notowana jest już forma *Pięć stawów* (1826), ze zmienionym członem topoleksemowym, ale z zachowaną ciągłością motywacyjną. Jedna forma nazewnicza wyróżnia się spośród pozostałych zmianą w obrębie członu liczebnikowego, por. *Siedem Stawów* (1844). W istocie zbiorników wodnych jest w dolinie więcej (Radwańska-Paryska, Paryski, 2004, s. 909), jednak w większości form utrwalono jedynie te największe. Nazwa *Pięć stawów* doczekała się kilku wariantów w kolejnych latach, por. *Pięć Stawy* (1849) – z nieodmienionym komponentem rzeczownikowym, *Pięciostawy* (1853) – przyjmującej formę złożenia, i *Pięć Stawów* (1872). Od roku 1853 notowana jest forma z dodanym członem *dolina Pięciu-stawów* wraz z jej wariantami ortograficznymi: *dolina pięciu stawów* (1860), *dolina Pięciu Stawów* (1900), a w roku 1900 dołączony zostaje kolejny człon. Od tej pory nazwa będzie precyzyjnie wskazywać zarówno na konkretną formę terenu (*dolina*), jak i na położenie geograficzne, por. *dolina Pięciu Stawów Polskich* (1900) i jej wariant ortograficzny z 1908 r. *Dolina Pięciu Stawów Polskich*. Paryski w przewodniku taternickim *Tatry Wysokie* z 1951 r. podaje, że w odniesieniu do opisywanej doliny funkcjonowały jeszcze warianty ludowe: *Pięcistawy* oraz *Pięci Stawy*. Zebrane dane nie pozwalają jednak stwierdzić, z którego okresu onimy te pochodzą i do kiedy funkcjonowały. Formy współczesne, zaczerpnięte ze źródeł internetowych, odznaczają się daleko posuniętą skrótowością, por. *Piątka*³¹ (współcz., zasłyszane, TO), *5-tka* (T, 3.02), *D5S*

³¹ Nazwa ta funkcjonuje także w odniesieniu do innego denotatu, por. „Piątka to popularna nazwa schroniska w Dolinie Pięciu Stawów Polskich, choć po prawdzie tak mówią o nim tylko turyści. Dla pracowników schroniska, ratowników i leśników Tatrzańskiego Parku Narodowego Piątka to po prostu Stawy” (Waligóra, Jaroń, 2023, s. 230).

(T, 21.08), *Dolina 5 Stawów* (T, 21.08), *D5SP* (T, 21.08), *dolina 5stawow* (T, 21.08), *Pięć stawów* (T, 27.11). Źródłem czterech ostatnich określeń jest grupa Tatromaniacy funkcjonująca na Facebooku. Nazwa w obecnej formie pojawiła się w 1908 r. w przewodniku turystycznym Janusza Chmielowskiego.

Podobnym przykładem przemian nazewniczych w odniesieniu do jednego referenta jest także grupa nazw dotycząca wybitnego szczytu wznoszącego się w grani okalającej Morskie Oko – *Mięguszowieckiego Szczytu Wielkiego*. Walery Eljasz w pierwszym wydaniu swojego *Przewodnika do Tatr, Pienin i Szczawnic* (1870) notuje nazwy *Mięguszowa* i *Mięguszowska*, które miały odzwierciedlać położenie obiektu nad Doliną Mięguszowiecką usytuowaną po południowej stronie Tatr. Jednak cztery lata później ten sam autor w *Szkicach z podróży w Tatry* podaje kilka kolejnych wariantów: *Mięguszowka*, *Mięguszowiecki Wierch*, *Mięguszowski Szczyt* oraz *Mięguszowski*. Dwa z nich zawierają komponenty rzeczownikowe oddające nazywaną formę terenu i stają się konstytutywnymi członami onimów ufundowanych na leksemach gwarowym (*wiérk*) i ogólnopolskim (*szczyt*). Z kolei w publikacji Bronisława Rajchmana (1879) pt. *Wycieczka na Łomnicę szczyt zyskuje określenie Mięguszowiecka*, pozbawione ponownie członu rzeczownikowego. Od roku 1900 w literaturze po raz kolejny pojawia się forma dwuczłonowa – *szczyt Mięguszowiecki* (WE6, 1900) i *Mięguszowiecki Szczyt* (Pog, 1900), choć jeszcze z wahaniem w zakresie ortografii. W *Krótkim przewodniku do Tatr* Leopold Świerż notuje jednak nazwę *Szczyt Chałubińskiego*, która miałaby upamiętniać doktora Tytusa Chałubińskiego, pierwszego zdobywcę tego szczytu. Nazwa jednak nie utrzymała się, na co być może miała wpływ treść *Komunikatu w sprawie nomenklatury Tatr*, w którym zalecano m.in., aby tworzywem podstaw polskich toponimów tatrzańskich nie były nazwy osobowe, chyba że upamiętniają „baców, gazdów i strzelców podhalskich [...] w formie przymiotnikowej” (*Komunikat*, s. 295). Zatem w przewodniku Chmielowskiego z 1908 r. ponownie pojawia się nazwa charakteryzująca-lokalizująca: *Szczyt Mięguszowiecki*. Ze względu jednak na to, że w grani okalającej Morskie Oko istnieją trzy obiekty określane wspólnym mianem *Mięguszowieckich Szczytów*, toteż dla odróżnienia każdego z nich do ich nazw dodano element wyróżniający. Interesujący nas obiekt zyskał tym samym nazwę z członem podkreślającym jego rozmiar, zatem w szóstym tomie *Przewodnika taternickiego* Paryskiego pojawia się nazwa do dziś obecna w obiegu oficjalnym – *Mięguszowiecki Szczyt Wielki*. W materiałach do *Słownika historyczno-geograficznego Tatr i Podtatrza* Paryski zanotował także formę *Hrudy Mięguszowiecki Szczyt*. Wieloczłonowe nazwy nie są jednak funkcjonalne, zwłaszcza w środowiskach, które posługują się tego rodzaju onimami na co dzień. Świadectwem tego są formy wariantywne obecne w przewodnikach szczegółowych Władysława Cywińskiego przeznaczonych dla taterników: *Mięgusz* (C7, 1999) (z ucięciem podstawy członu przymiotnikowego) oraz *MSW* (C10, 2003). Drugi z wariantów to skrótowiec utworzony od pełnej wersji wspomnianej nazwy i jednocześnie nasuwający skojarzenie z nazwą *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych*.

Taka sytuacja jest w nazewnictwie tatrzańskim powszechna i dotyczy wielu innych obiektów, np.: *Czarnego Stawu pod Rysami* (*Morskie Oko* : *Czarny staw*: *Czarny Staw* : *Czarny-Staw* : *Czarne* : *Czarny Staw nad Rybiem* : *Czarny Staw nad Morskim Okiem* – nazwy notowane od 1815 r.), *Doliny Pięciu Stawów Spiskich* (*Pięciostawy Węgierskie* : *Pięciostawy* : *dolina Pięciu Stawów Węgierskich* : *Pięć Stawów Spiskich* : *Pięć Stawów Węgierskich* : *Pięć Stawów Zimnowodzkich* : *Dolina Pięciu Stawów Węgierskich* : *Pięć Spiskich* – od 1872 r.), *Rusinowej Polany* (*Jaworynia* : *Jaworyna Rusinowa* : *Rusinowa* : *Rusinowa Jaworzyna* : *Polana Rusinowa* : *Rusinowa Jaworzyna* : *Rusinka* : *Rusinówka* : *Hala Jaworzyna Rusinowa* – od 1815 r.). Wspomniane tutaj nazwy można także rozpatrywać w kategorii aliterektów, które unaoczniają różnorodne sposoby postrzegania danego obiektu i powiązane z tym rozmaite powody, dla których powoływane są kolejne nazwy lub tworzone kolejne warianty onimu (onimów) denotującego (denotujących) dany obiekt. Jak pisze bowiem Rutkiewicz-Hanczewska: „Selektywne dublety nazewnicze tworzy się również w przestrzeniach jednorodnych pod względem zakresu komunikacji. W efekcie powstają teksty nieutralone urzędowo, o bardzo wąskim zakresie, ograniczonym do niewielkiej grupy użytkowników” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2013, s. 346). Nazwy *Moko* lub *Piątka* są czytelne tylko dla osób, które wędrują po Tatrach i/lub są czytelnikami literatury górskiej oraz tematycznych czasopism albo też członkami tatrzańskich forów internetowych, gdzie wspomniane warianty nazewnicze funkcjonują, a posługiwanie się nimi może być traktowane nawet jako element współtworzący tożsamość (współczesnego) „człowieka gór”.

Obiekty, których zjawisko polionimii nie dotyczy

Na koniec należy jeszcze wspomnieć o obiektach, z których każdy denotowany jest wyłącznie przez jedną nazwę. W tej grupie znajdują się zarówno onimy jednoskładnikowe (jednoczłonowe), jak i wieloskładnikowe³². Przykładami nazw wymienionych jako pierwsze są np. n. f. s. *Badył*, n. pot. *Białka*, n. f. s. *Chłopek*, n. f. s. *Cygaro*, n. p. *Zawrat*, n. sz. *Mnich*, n. sz. *Drag*, n. f. s. *Dupa*, n. f. s. *Ekierka*, n. f. s. *Głowa*, n. sz. *Gronik*, n. f. s. *Gruszka*, n. f. s. *Grzybek*, n. f. s. *Hokejka*, n. p. *Karb* także w liczbie mnogiej: n. sz. *Dziadki*, n. sz. *Granaty*, n. sz. *Apostoły*. Toponimy te odnoszą się do różnego rodzaju obiektów przyrodniczych. Warto zwrócić uwagę na przykładowe nazwy formacji skalnych. Są to głównie onimy stosunkowo nowe. Notują je przewodniki szczegółowe autorstwa Cywińskiego, które ukazywały się od przełomu tysiącleci. Być może zatem brak form wariantywnych i paralelnych podyktowany jest po pierwsze tym, że nazwy te (najczęściej) na zasadzie metafory precyzyjnie wskazują daną cechę denotatu (tu: kształt), a więc spełniają warunek funkcjonalności. Obiekt dzięki temu zyskuje czytelność niezbędną podczas upra-

³² Na tym etapie rozważań nie różnicuję onimów ze względu na proces, w jakim powstawały (onimizacji lub transonimizacji oraz ich typów), tylko na liczbę członów, z jakich składa się dana nazwa.

wiania wspinaczki, kiedy aspekt identyfikacyjny staje się jednym z warunków koniecznych do bezpiecznego przejścia danej drogi (wspinaczkowej). Po drugie tym, że czas funkcjonowania wspomnianych onimów w przestrzeni społecznej nie jest długi, a wykreowanie dubletów lub wariantów nazewniczych wymaga zaistnienia sytuacji, które usankcjonują użycie kolejnych form nazw. Po trzecie, warto zauważyć, że nazwy w nomenklaturze Karasia „pojedyncze (proste)” rzadziej niż nazwy wieloczłonowe poddają się różnym operacjom językowym i musiałyby zaistnieć bardzo ważny powód, dla którego obiekt oznaczony za pomocą toponimu jednoskładnikowego zyskałby drugą nazwę (choć należy zaznaczyć, że takie przypadki też w nazewnictwie tatrzańskim się zdarzają), por. np. n. sz. *Ptak* i n. sz. *Pióro* lub n. s. *Kurtkowiec* i kolejne formy nazw tego zbiornika wodnego, por. *Staw Dwoisty*, *Dwoisty Staw*, *Dwoisty Stawek*, *Dwoisty Staw Zachodni*, *Dwoisty Staw Wschodni*, *Litworowe Stawki* (tu jednak powodem pojawienia się stosunkowo licznych form wariantywnych i paralelnych były omyłki w lokalizacji większości stawów w rejonie Hali Gąsienicowej, zatem nie jest to sytuacja prototypowa w odniesieniu do kreacji wariantów i dubletów nazewniczych). Przykładami nazw wieloskładnikowych, które znalazły się w omawianej grupie, są z kolei: n. f. s. *Kozia Grzęda*, n. gr. *Dziurawa Grzęda*, n. f. s. *Grzęda Rysów*, n. h. *Hala Filipka*, n. sz. *Igła Milówki*, n. sz. *Igła w Wysokiej*, n. sz. *Cienka Igła*, n. gł. *Kamień Karłowicza*, n. sz. *Mała Kaplica*, n. s. *Mały Staw Kaczy*, n. f. s. *Komin Bröskego i Koziczinskih*. W tym wypadku dwu- lub wieloczłonowość onimów została podyktowana potrzebami precyzyjniejszej identyfikacji obiektu, utrwalenia w nazwie jakiejś osoby, sytuacji, zjawiska itp., podkreślenia cechy, która według nazywającego była szczególnie istotna. Jeśli zatem na danym obszarze znajduje się więcej nazw niż jedna o tej samej podstawie, wówczas obecność członów dyferencyjnych jest konieczna, aby można było odróżnić obiekty od siebie. Niefunkcjonalne byłoby więc np. poddanie nazwy elipsie i w konsekwencji pozbawienie jej istotnych komponentów, co mogłoby również doprowadzić do zatarcia pierwotnej motywacji onimu.

Zakończenie

Polionimia jako zjawisko dotyczące tatrzańskich oronimów ujawnia m.in. szerokie zainteresowanie społeczne Tatrami, co zaowocowało wykreowaniem form ukazujących stosowny dla każdej z grup punkt widzenia. Jak pisze bowiem Mariusz Rutkowski: „Nazwanie (w wymiarze onimicznym) jako akt o niewątpliwie kulturowym charakterze zawiera w sobie kilka ważnych elementów z poziomu kognitywnego (wyodrębnione indywiduum, identyfikacja i dyferencjacja), aksjologicznego (istotność) i społecznego (funkcjonowanie w aktach komunikacji)” (Rutkowski, 2022, s. 45). Przykładem tego są niewątpliwie polionimy tatrzańskie (tworzone na przestrzeni nawet ponad stu lat), dzięki którym możemy odnotować dwa fakty. Pierwszy to zmieniające się potrzeby kreatorów-konceptualizatorów, którzy wyod-

rębniejszy obiekt spośród innych, za pomocą nazwy zwrócili uwagę wyłącznie na dany, wybrany przez nich, aspekt denotatu (co uwidacznia się zwłaszcza na poziomie nazw paralelnych). Drugi natomiast to próba dostosowania onimów do własnych wyobrażeń tych użytkowników języka, którzy zreinterpretowali funkcjonujące już nazwy własne i wykreowali onimy o podstawach skojarzeniowych innych niż pierwotne. Z powyższych względów tak cenne dla badań nad polonimią jest ujęcie diachroniczne. Jak bowiem zauważa Rutkiewicz-Hanczewska: „łatwiej [wtedy – uzup. A. J.-K.] wyodrębnić poziomy procesu generowania nazw własnych, ponieważ moment ukonstytuowania się tekstu jest wyraźnie widoczny. Wiemy, od kiedy znak zaczyna pełnić funkcję denotacyjną, [...] i że ze sfery apelatywów awansuje do rangi propriów. [...] Płaszczyzna diachroniczna [...] pozwala obserwować proces krzepnięcia ostatecznej struktury nazwy” (Rutkiewicz-Hanczewska, 2013, s. 26–27). Z kolei ze względu na to, że przynajmniej niektóre³³ warianty onimiczne i nazwy paralelne wykazują cechy pretekstów, „tekstów próbnych”, spośród których jeden najpierw stanie się tekstem, a następnie, w kolejnej fazie „życia nazwy”, zafunkcjonuje jako podtekst, dla badań nad wielonazwowością cenne jest ujęcie tekstologiczne. Dzięki niemu badacz zyskuje możliwość przyjrzenia się sposobom konceptualizacji górskiej przestrzeni, jakie są właściwe kreatorom (a także użytkownikom) nazw, a jednocześnie reprezentantom rozmaitych „tatrzańskich” społeczności.

Proces kreacji onimów (i/lub powstawanie tworów wariantywnych, paralelnych oraz „pogranicznych”) w odniesieniu do przedstawionych tutaj tatrzańskich oronimów nie podlega limitom czasowym. Onimia ta jest zatem zbiorem otwartym³⁴, nieustannie zasilanym nowymi jednostkami (przy równoczesnym wycofywaniu tych, które z pewnych względów stały się niefunkcjonalne).

Wykaz skrótów

ap. – apelatyw, ap. gw. – apelatyw gwarowy, ap. słow. – apelatyw słowacki, cz. gw. – czasownik gwarowy, daw. – dawny, lb. – liczebnik, n. – nazwa, n. d. – nazwa doliny, n. gł. – nazwa głazu, n. h. – nazwa hali, n. f. s. – nazwa formacji skalnej, n. kt. – nazwa kotliny, n. p. – nazwa przełęczy, n. pol. – nazwa polany, n. pot. – nazwa potoku, n. s. – nazwa stawu, n. sz. – nazwa szczytu, n. ś. – nazwa ścieżki, n. zb. – nazwa zbocza, niem. – niemiecki, rum. – rumuńskie, współcz. – współcześnie.

³³ Za preteksty nie można raczej uznać np. wspomnianych wariantów ortograficznych funkcjonujących współcześnie w przekazach internetowych, których podstawami są nazwy już spetryfikowane, podlegające obowiązującym w danym języku (tu: polskim) zasadom ortograficznym.

³⁴ W takim znaczeniu, o jakim pisał Bogusław Dunaj: „kategorie zamknięte leksykalnie stanowią zbiór jednostek zasadniczo nieproduktywnych, nieuzupełniany nowymi jednostkami, a nawet jeśli tak się dzieje, to w niewielkim stopniu [...]. Takie restrykcje nie dotyczą natomiast kategorii leksykalnie otwartych [...]. W wypadku opozycji: kategorie morfologicznie zamknięte – otwarte różnica pomiędzy nimi sprowadza się do występowania (lub braku) wariantów morfologicznych tej samej jednostki” (Dunaj, 2017, s. 78).

Rozwiązanie skrótów źródeł

- Biel. – Eljasz-Radzikowski, S. (1983–1894). *Tatry Bielskie*, Kraków: Nakładem Autora.
- C6, C7 itp. – Cywiński, W. (1998–2012). *Tatry. Przewodnik szczegółowy, t. 6–17*. Poronin: Wydawnictwo Górskie.
- Chmiel – Chmielowski, J. (1907–1912). *Przewodnik po Tatrach, t. 2–4*. Lwów: E. Wende i S-ka.
- ChmiŚw – Chmielowski, J. Świerz, M. (1925–1926). *Tatry Wysokie. Przewodnik szczegółowy*. Kraków: Sekcja Turystyczna Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego.
- Grab – Grabowski, A. (1826). Kilka godzin pobytu w Tatrach nad jeziorami Morskie Oko i Czarny Staw, *Dziennik Warszawski, nr 10*.
- KP – Radwańska-Kuleszyna, Z. Pawłowski, T. (1938). *Skalne drogi w Tatrach*. Warszawa: brak wydawcy.
- KąśILG – Kąś, J. (2018). *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej, t. VI: Mał-Nie*. Nowy Sącz: Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu.
- Komunikat – [red.]. (1903). Komunikat w sprawie nomenklatury Tatr. *Przegląd Zakopiański, 37 (215)*, s. 295.
- NykaTP – Nyka, J. (2013). *Tatry Polskie. Przewodnik*. Lądz: Wydawnictwo Trawers.
- Nyka TS – Nyka, J. (2013). *Tatry Słowackie. Przewodnik*. Lądz: Wydawnictwo Trawers.
- Raj – Rajchman, B. (1879). *Wycieczka na Łomnicę*. Warszawa: F. Sulimierski.
- SGPKar – Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich, t. I–VI*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- SHGT – Paryski, W.H. (b.d.). *Materiały do nieopublikowanego Słownika historyczno-geograficznego Tatr i Podtatrza*. Zakopane: Ośrodek Dokumentacji Tatrzańskiej im. Z. Radwańskiej-Paryskiej i W.H. Paryskiego w Tatrzańskim Parku Narodowym.
- Stecz – Steczkowska, M. (1858). *Obrazki z podróży do Tatrów i Pienin*. Kraków: K. Budweiser.
- Pog – Eljasz-Radzikowski, S. (1900). *Pogląd na Tatry*. Kraków: Nakładem Autora.
- SGZ – Zborowski, J. (2009). *Słownik gwary Zakopanego i okolic*. J. Okoniowa (red.). Zakopane–Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN i Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego.
- SSP – Jurczak-Trojan, Z. Mieczkowska, H. Orwińska, E. Papierz, M. (2005). *Słownik słowacko-polski, t. I i II*, Kraków: TAIWPN Universitas.
- T – *Tatromaniacy* – Grupa na Facebooku, posty z dn. 3.02.2023 r., 21.08.2023 r. i 7.11.2023 r.
- Tat – *Taternik. Organ Polskiego Związku Alpinizmu poświęcony sprawom taternictwa, alpinizmu i speleologii (1907–2012)*.
- TO – Waligóra, M. Jaroń, D. (2023). *Tatrzańskie opowieści*. Kraków: Wydawnictwo SQN Sine qua non.
- WE1 – Eljasz, W. (1870). *Przewodnik do Tatr, Pienin i Szczawnic*. Poznań: J.K. Żupański.
- WE – Eljasz, W. (1874). *Szkice z podróży w Tatry*. Poznań: Tygodnik Wielkopolski.
- WE6 – Eljasz, W. (1900). *Przewodnik do Tatr, Pienin i Szczawnic*. Kraków: Nakładem Autora.
- WHP1, WHP2 itp. – Paryski, W.H. (1951–1984). *Tatry Wysokie. Przewodnik taternicki, t. I–XXIV*, Warszawa: Sport i Turystyka.

Bibliografia

- Bijak, U. (2013). *Nazwy wodne dorzecza Wisły. Potamonimy odapelatywne*. Kraków: Wydawnictwo FALL.
- Bijak, U. (2016). Polionimia, czyli „wojna nazw”. *Polonica, XXXVI*, 55–66.

- Bohuš, I. (1996). *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier*. Tatranská Lomnica: Štátne lesy TANAP-u.
- Borucki, T. (2003). Problemy ochrony i kształtowania nazewnictwa w Tatrach. *Wierchy*, 68 (106), 93–116.
- Czerny, A. (2011). *Teoria nazw geograficznych*. Warszawa: Polska Akademia Nauk. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego.
- Dunaj, B. (2017). Funkcje nazw własnych. *Onomastica*, LXI/2, 77–89.
- Jedziniak, A. (2021). O wariantowości nazw górskich. W: W. Wilczek (red.), *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*, t. 8 (s. 107–117). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Jodłowski, S. (1979). *Losy polskiej ortografii*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jurczyńska-Kłosok, A. (2020). *Nazewnictwo Tatr Wysokich. Konceptualizacja przestrzeni górskiej*. Kraków: Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK Oficyna Wydawnicza „Wierchy”.
- Karaś, M. (1971). Stare i nowe warstwy toponimiczne w polskich Karpatach. *Etnografia Polska*, XV, z. 2, 53–67.
- Kosyl, C. (1983). *Forma i funkcja nazw własnych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Krško, J. (2003). *Hydronymia povodia Turca*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela Fakulta humanitných vied.
- Mrózek, R. (1991). Paralelizm a wariantowość składników systemu mikrotoponimicznego. W: S. Gajda (red.), *Wariancja w języku. III Opolskie Spotkania Językoznawcze. Szczedrzyk, 10–11.10.1989 r.* (s. 157–161). Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich w Opolu.
- Mrózek, R. (1998). Nazwy górskie. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (s. 259–268). Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Myszka, A. (2013). Społeczne i kulturowe przyczyny powstawania paralelnych urbanonimów nieoficjalnych – na przykładzie nazw rzeszowskich (XVIII–XX w.). *Słowo. Studia językoznawcze*, 4/2013, s. 103–115.
- Myszka, A. (2010). Wariantowość onimów a sytuacja komunikacyjna – na przykładzie podkarpackich mikrotoponimów. W: R. Łobodzińska (red.), *Nazwy własne a społeczeństwo*, t. II (s. 93–105). Łask–Wrocław: Oficyna Wydawnicza Leksem, Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny.
- Nyka, J. (1971). Niegóralskie nazwiska na polskiej mapie Tatr. *Taternik XLVII*, s. 167–170.
- Nyka, J. Nad Kamieniem czy Walentkowa. *Głos Seniora*, 10/2016. www.nyka.home.pl/glos_sen/pl/gs_index.htm.
- Paryski, W.H. (1963). Pasterskie nazwy geograficzne w Tatrach Polskich i na Skalnym Podhalu. W: W. Antoniewicz (red.), *Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*, t. V (s. 7–164). Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum.
- Rutkiewicz-Hanczewska, M. (2014). Specyfika nazewnictwa Pojezierza Wałęckiego jako konsekwencja dziejów terenu. *Slavia Occidentalis*, 71/1, 145–151.
- Rutkiewicz-Hanczewska, M. (2013). *Genologia onimizna. Nazwa własna w płaszczyźnie motywacyjno-komunikatywnej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Rutkiewicz-Hanczewska, M. (2012). Nazwy własne w przestrzeni społeczno-komunikacyjnej. Uwagi językoznawcy. *Archiwum Fotogrametrii, Kartografii i Teledetekcji*, 23, 355–363.
- Rutkowski, M. (2022). Metodologie w onomastyce a kultura. *Onomastica*, LXVI, 37–50.
- Rzetelska-Feleszko, E. (2006). *W świecie nazw własnych*. Warszawa–Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie.
- Siemionow, A. (1992). *Studia beskidzko-tatrzańskie*. Kalwaria Zebrzydowska: Urząd Miasta i Gminy oraz Autor.

- Staszic, S. (1815). *O ziemiorodztwie Karpatow i innych gor i rownin Polski*. Warszawa: Drukarnia Rządowa.
- Swoboda, P. (2020). *Zmiana w nazwie czy zmiana nazwy?*. https://www.researchgate.net/publication/341115066_Zmiana_w_nazwie_czy_zmiana_nazwy.
- Świerz, L. (1903). *Krótki przewodnik do Tatr*. Kraków: Nakładem Autora.
- Warchoń, S. (1999). *Polskie oronimy z formantami -ica, -ka typu Świnica, Śnieżka*. *Österreichische Namenforschung*, Jg. 27, Heft 1–2, s. 115–127.
- Zagórski, Z. (red.), (2008). *Nazewnictwo geograficzne Poznania. Zbiór studiów*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Zejszner, L. (1849). *Podhale i północna pochyłość Tatrów czyli Tatry polskie*. Warszawa: Biblioteka Warszawska.

Karol Grotowski

The Cluster of Construction Schools in Cieszyn

ORCID: 0000-0001-6416-0511

karlogrotowski@gmail.com

Krzysztof Polok

University of Bielsko-Biała

ORCID: 0000-0002-0283-9665

kpolok@ubb.edu.pl

**CONFIDENCE COACHING YOUTUBE CLIPS
AS A USEFUL TOOL IN CREATIVE TEACHING
OF BUSINESS-RELATED VOCABULARY
TO ADOLESCENT LEARNERS OF ENGLISH****KLIPY YOUTUBE WZMACNIAJĄCE PEWNOŚĆ SIEBIE JAKO
NARZĘDZIE PRZYDATNE W KREATYWNYM NAUCZANIU
SŁOWNICTWA BIZNESU MŁODZIEŻY UCZĄCEJ SIĘ JĘZYKA
ANGIELSKIEGO**

Abstract: This study intends to contribute towards further verification of the language coaching notion, and language confidence clips available on the YouTube platform, in particular. Thus, it aims to shed more light on the novelty approach towards learning, that is the confidence coaching clips on YouTube. The ideas presented in the paper are based upon our own experiences gained from this form of teaching. Additionally, the research presented in the further part of the paper shows the function of the creative approach to an L2 adult/adolescent learner and signifies its prominence in the whole process of L2 education.

The principal goal of this study is to assess the usefulness of confidence coach YouTube clips in teaching business-related vocabulary to adolescent learners and in this way determining the potential advantages and/or the limitations of implementing the aforementioned short clips in the teaching process of business-related vocabulary in a language classroom (Nation, 2001). The research comprises two stages of evaluation, applied to both the experimental (E) and control (C) groups – the qualitative and quantitative form. The quantitative evaluation is carried out by means of the pre- and post-tests applied to secondary school students. The students in both groups attend the second and third grade of Technical Secondary School in Cieszyn, Poland, and are between 16 and 18 years of age. The vocational profile of the students is Logistics Technician. All of the groups are classified at the pre-intermediate level of proficiency in English with only 4 pupils with English competency notably surpassing the level of the groups. Both tests

focus on the practical use of core curriculum business lexis items that are the target of the research and are applied in the form of YouTube clips to the experimental group, with no application of such clips to the control group where the same core curriculum materials are delivered in the standard way. The qualitative assessment is applied to the two groups using a questionnaire handed out to students following the research. To provide the research with substantial data regarding the feedback of the participants, all participants of the study were requested to answer three basic research questions split into three sub-groups: 1) measuring the participants' level of lexical knowledge; 2) checking the correctness of participants' answers; and 3) eliciting answers, presenting the personal and unstructured view of the participants (2 items). Five-point Likert scale was applied to find the material to be further elaborated statistically.

The findings indicate that the final results concerning the practical use of business vocabulary in the experimental group are statistically more stable when compared to the results obtained within the control group. The post-test scores, compared to the scores of the pre-test, reinforce the theory that the carrier of the target vocabulary items, being the confidence coach YouTube clips improved the knowledge of the students in the experimental group in comparison to the control group that learned it via the traditional, paper-based way. It was also found that there is a relationship between the confidence coach YouTube clips and creative approach in learning vocabulary, business lexis included. What is more, the obtained results showed that 1) the majority of the students (95%) had never experienced using confidence coach YouTube clips as a form helping them to utilise business lexis, which also suggests that there is an immense opportunity for exploring further and utilizing this type of learning in the near future; 2) the students' attitudes towards the usefulness of YouTube confidence coach clips in learning business-related vocabulary in a stress-free manner was assessed as being very useful by them; and 3) the students' general perception of the YouTube confidence coach clips in their learning of new business-related vocabulary items and phrases creatively and in an enjoyable manner was also assessed as being predominantly positive.

The research allows to determine the extent to which adolescent students of secondary school level taking part in ESP English education could expect success, if only they were requested to participate in the lessons based on involving and creatively elaborated materials, such as confidence coach YouTube clips. The results of the study confirm the existence of a relationship between the confidence coach YouTube clips and a creative approach in learning vocabulary, one more time highlighting the importance of introduction of attractive and creative materials that may be positively assessed by the learners; the thesis that such materials make the learners more willing to self-motivate themselves and voluntarily indulge in further mental effort expecting activities was thus found to be positively assessed one more time.

Keywords: YouTube clips, creative teaching, ESP English, L2 confidence coaching

Abstrakt: Niniejsze badanie ma na celu przyczynienie się do dalszej weryfikacji pojęcia *coachingu* językowego, a w szczególności klipów dotyczących pewności siebie w języku. W związku z tym ma ono na celu eksplikację nowatorskiego podejścia do nauki w postaci klipów dotyczących pewności siebie w serwisie YouTube. Pomysły przedstawione w artykule opierają się na własnych doświadczeniach zdobytych w tej formie nauczania. Ponadto badania zaprezentowane w dalszej części artykułu pokazują funkcję kreatywnego podejścia do dorosłego/nastolatka uczącego się języka drugiego i wskazują na znaczenie tego podejścia w całym procesie edukacji w języku drugim.

Głównym celem niniejszego badania jest ocena przydatności klipów dotyczących pewności siebie w serwisie YouTube w nauczaniu słownictwa związanego z biznesem uczniów w wieku nastoletnim, w ten sposób określając potencjalne zalety i/lub ograniczenia wdrażania wyżej wymienionych krótkich klipów w procesie nauczania słownictwa związanego z biznesem w klasie językowej (Nation, 2001). Badania obejmują dwa etapy oceny, stosowane zarówno w grupie eksperymentalnej (E), jak i kontrolnej (C) – formę jakościową i ilościową. Ocena ilościowa jest przeprowadzana za

pomocą testów wstępnych i końcowych. Oba testy skupiają się na praktycznym wykorzystaniu podstawowych elementów leksyki biznesowej, które są celem badania i są stosowane w formie klipów YouTube do grupy eksperymentalnej, bez używania takich klipów do grupy kontrolnej, gdzie te same materiały podstawowego programu nauczania są dostarczane w standardowy sposób. Ocena jakościowa jest stosowana do dwóch grup za pomocą kwestionariusza rozdawanego studentom po badaniu. Aby dostarczyć badaniom istotnych danych dotyczących opinii uczestników, wszystkich uczestników badania poproszono o odpowiedź na trzy podstawowe pytania badawcze podzielone na trzy podgrupy: /1/ mierzenie poziomu wiedzy leksykalnej uczestników; /2/ sprawdzanie poprawności odpowiedzi uczestników; i /3/ uzyskiwanie odpowiedzi celem zaprezentowania osobistego i niestrukturyzowanego poglądu uczestników (2 pytania). Pięciodzielną skalę Likerta miała na celu znalezienie materiału, który należy dalej opracować statystycznie.

Końcowe wyniki dotyczące praktycznego wykorzystania słownictwa biznesowego w grupie eksperymentalnej są statystycznie bardziej stabilne w porównaniu z wynikami uzyskanymi w grupie kontrolnej. Wyniki testu końcowego, w porównaniu z wynikami testu wstępnego, wzmacniają teorię, że nośnik docelowych elementów słownictwa, czyli klipy YouTube trenera pewności siebie, poprawiły wiedzę uczniów w grupie eksperymentalnej w porównaniu z grupą kontrolną, która uczyła się ich w tradycyjny, papierowy sposób. Stwierdzono również, że istnieje związek między klipami YouTube trenera pewności siebie a kreatywnym podejściem do nauki słownictwa, w tym słownictwa biznesowego. Co więcej, uzyskane wyniki wykazały, że /1/ większość uczniów (95%) nigdy nie posługiwała się klipami YouTube trenera pewności siebie jako formą pomagającą im w wykorzystaniu słownictwa biznesowego, co również sugeruje, że istnieje ogromna szansa na dalsze eksplorowanie i wykorzystywanie tego typu nauki w niedalekiej przyszłości; /2/ postawa uczniów wobec przydatności klipów YouTube trenera pewności siebie w nauce słownictwa związanego z biznesem w sposób bezstresowy została przez nich oceniona jako bardzo przydatna; i /3/ ogólne postrzeganie przez uczniów klipów YouTube trenera pewności siebie w nauce nowych słów i zwrotów związanych z biznesem w sposób kreatywny i przyjemny zostało również ocenione jako przeważnie pozytywne.

Badania pozwalają określić, w jakim stopniu uczniowie w wieku dojrzewania biorący udział w edukacji ESP English mogliby oczekiwać sukcesu, gdyby tylko poproszono ich o udział w lekcjach opartych na angażujących i kreatywnie opracowanych materiałach, takich jak klipy YouTube trenera pewności siebie. Wyniki badania potwierdzają istnienie związku między klipami YouTube trenera pewności siebie a kreatywnym podejściem do nauki słownictwa, po raz kolejny podkreślając znaczenie wprowadzania atrakcyjnych i kreatywnych materiałów, które mogą zostać pozytywnie ocenione przez uczących się; teza, że takie materiały sprawiają, że uczący się są bardziej skłonni do samomotywowania się i dobrowolnego oddawania się dalszemu wysiłkowi umysłowemu w oceniwaniu na działania, została zatem ponownie pozytywnie oceniona.

Słowa kluczowe: klipy YouTube, kreatywne nauczanie, ESP English, L2 *coaching* pewności siebie

1. Introductory remarks

The Internet is generally observed to have begun functioning as the tool of digital immersion for people regardless of where they are; even when sitting and sipping a well-deserved cup of tea or coffee in their favourite restaurant, they are commonly seen to be having direct contact with Internet data. This suggests that people like and choose to use the Net even in these short windows of opportunity. As a consequence, the chunks of knowledge or information presented on the In-

ternet have become shorter and shorter, in order to maximise the information and minimise the time expenditure of the potential viewer. KIS idea has reverberated on video platforms and among the creators of the vi available on these websites, the most popular being the YouTube service (Miangah, Nezarat, 2012; Riswandi, 2016; Rachmawati, Cahyani, 2020). It is also echoed in language education, where short clips presenting a particular grammar notion or range of vocabulary items have emerged (Kavaliauskienė, Janulevičienė, 2001; Selwyn, 2012). Moreover, more and more foreign language companies, schools and foreign language teachers have started publishing and linking their own short but information-rich video clips.

The idea of the confidence coaching clips on YouTube stems from a certain language trend called language coaching and the emergence of a guiding figure of a language coach as opposed to a language teacher. In order to differentiate between these two roles, the notions must be distinguished from one another. The teacher, according to the Oxford Dictionary, is the person that instructs their students on how to perform given tasks or shares with them the knowledge necessary to do it. Stuart (2013) sees the teacher as a provider of the necessary information or instruction in a relevant subject or skill. The teacher is generally employed in the position of a teacher at a school. Lastly, Machmud, and Abdulah (2017), while analyzing the idea of a fact in school education, find the teacher to be a person that encourages others to accept given information as a fact.

On the other hand, following Riswandi (2016), a coach is a person providing instruction or training to a team of people or individual players. The coach is also an individual that provides people with private teaching or tuition (Scrivener, 2010). Moreover, what should not skip our attention, the coach is officially employed as a coach, what gives them a right to urge their pupils with instructions. As it can be observed, there are certain similarities between these two roles and some aspects that the two share. So where does the clear boundary between them lie? The process of teaching involves transferring knowledge from an expert on that topic, i.e. the teacher, to the learner (cf. useful remarks in: Csikszentmihalyi, 1998). However, coaching is in fact teaching, but with a specialised, sometimes less formal, language of instruction. Rachel Marie Paling (2013), concludes that the teaching aspect is the fundamental part of the whole knowledge imparting process, whereas coaching is much more specialised, individual and goal-oriented. She therefore makes a distinction between language teaching and language coaching. Paling (2013) also outlines the role of the language coach. The requirements to be one stem from the necessary skills of conveying a message, thus there has to be a background in sharing the foreign language knowledge that is similar to the skills of a language teacher. As a consequence, the coach must have some language teaching experience this is necessary to impart the required knowledge onto their students. Additionally, the language coach must be able to set goals as a teacher does, but on a smaller scale, with a person or a small group of persons that are being coached. The goal is closely connected with the appropriate levels of motivation that the coaches present. It is the coach's responsibility to maintain

these at levels high enough for the coachees to benefit from the language coaching process and keep them committed to the learning process. Sufficient motivation is also associated with the feeling of ownership that the person at the other end of the coaching experience must experience. Once responsibility for their own learning is set, the coaches become self-directed and personally engaged in language learning. However, in order to maintain these levels of commitment, the coaching process must be tailored to the student to maximise knowledge gained, therefore requiring the coach to adapt the teaching of the curriculum imposed by education officials to their students' needs and requirements. Moreover, as opposed to book-related language teaching, coaching relies on quick and easy actions often based on short tasks and conversations that are suited to the individual coachee. There are no book or curriculum restrictions that might obstruct the process of knowledge acquisition. Nevertheless, course-books can be used as a support to an extent, as it all relies on the preferences and inclinations of the learner, for the demonstration of consolidation purposes.

Another distinguishing feature of language coaching, presented by Paling (2013) is the equal status of the person coaching the language and the person being coached. The language coach puts themselves on par with their learner and is their equal, which is important especially in the business environment, where the teacher's superiority might be a hindrance to the learning process rather than a means of exercising necessary authority over their students. The status of the coach and the student also creates an environment of confidence, where the coachee and the coach do not have to shy away from sensitive topics, maintaining the feeling of confidentiality. Consequentially, the coach must be aware of the cultural context of their students, customising their approach and the construction of the lesson accordingly. Summing up, the perceptions of coaching versus teaching are substantially different, requiring different approaches towards the students and shifting the focus away from the curriculum towards a more personalised approach that often builds confidence and, as a consequence, motivates learners to achieve more. As a term originating from the field of teaching, but slightly different contextually, coaching per se is a promise that the education process hidden behind that notion will be effective. This, together with a novel approach towards foreign language education forms the creative aspect of learning and teaching. This research also verifies if the concept of language coaching and confidence coaching YouTube clips are creative in their approach towards foreign language education.

2. Confidence coaching in L2 learning

Language coaching is a relatively new concept in foreign language education. The level of confidence in every human being in almost every aspect of their lives is hugely influential factor that dominates people's achievements. The self-confidence

of a human being conversely determines the level of their success in life. If a person is confident, they can be seen by others as outgoing and able to inspire confidence in their peers and acquaintances, friends and audiences alike. Alternatively, people who possess low levels of self-confidence are unfortunately perceived as unsuccessful. This is often the case with language learning. A number of researchers discovered that students in foreign language classes, due to their lack of language, are often seen as reticent, not being able to successfully take ownership of their learning. It is therefore essential for language teachers to boost the level of language confidence in their classroom and create a learning environment where students feel motivated and actively participate in classes. Oral proficiency in a foreign or second language has increased in importance in recent years. Consequently, the reticence of students has become a significant problem. When students' motivation towards language learning is low, they are unwilling to participate in a lesson and are afraid of speaking even when they possess the necessary knowledge or ideas to express themselves. The reasons for this refusal to take part during language classes can derive from certain fears, for example of being ridiculed by fellow classmates, or simply from negative habits they previously obtained in the language classroom. It is said that there is a connection between lack of confidence while using English as a language of communication in foreign language. Once a learner lacks confidence, they stop being willing to talk during the learning process, further undermining motivation and self-confidence. It is therefore of utmost importance not to allow the self-confidence on the part of the learners to be diminished. In order to stop the deterioration of motivation and self-confidence, there are certain activities that can be implemented by the teacher in their language classroom. For instance, regular exposure to real-life materials such as videos or reading passages containing the necessary language items at various language levels may lead to an increase in language aptitude amongst students. Also, imitating a dialogue or narration of a given theme is also an option, especially when the dialogue was previously listened to and the vocabulary items are known and understood. Additionally, comparing the pronunciation of a given word with one which has been modelled is important to boosting confidence. This is just a selection of the wide array of activities that the teacher, as a language coach, can utilise according to their needs.

3. Literature review

Paling (2013) outlines the distinguishing features of a teacher, as the person that shares their knowledge and transfers information to the student in a classroom. The relationship between the learner and the teacher is a formal relationship where the teacher can be perceived as a more dominating and instructive person, mandating the activities and demanding the knowledge acquisition that can be seen as a more passive process. The teacher is the active person in this relationship,

handing over their authority to students only in the case of speaking and writing tasks. The teacher is therefore the controller of the learners, directing them using the relevant material. However, due to the passive nature of the learner, they are sometimes unable to use the language in an active way, creating a gap between the active use of the language and its passive learning process. Paling (2013) also presents describes the role of the language coach. Coaching as a form of tutoring and as an actual occupation developed in the beginning of the 21st century. Originating in sports, coaching moved into corporations, businesses and even personal aspects of everyday life. It became a phenomenon aiming at improving the relevant areas of personal and work life, and its scope is vast, from business coaching to health coaching to life coaching. It also entered the area of language learning and teaching. The requirements of a language coach must stem from the necessary skills of conveying a message, thus there has to be a background in sharing the foreign language knowledge that is similar to the skills of a language teacher. As a consequence of these requirements, the coach must have some language teaching experience in order to impart the required knowledge onto their students.

Due to the novelty of the concept of confidence YouTube clips, only a small number of articles and research works closely connected to the thesis have been found. The main thesis of this article refers to the YouTube Internet service, therefore the impact of this video sharing platform on language learning must be mentioned. Kabooha and Elyas (2015) concentrate on investigating the impact of incorporating YouTube videos in reading tasks and its effect on developing vocabulary comprehension by the EFL students of an intensive English course at King Abdul-Aziz University. The outcome of a test completed by the students presented a substantial improvement in recognising and understanding the vocabulary items when the scores of the students on tests carried out before conducting the lessons with the use of the YouTube materials were compared. The submitted findings suggest that using YouTube video clips in EFL classrooms proves helpful in recognition, comprehension and retention of target vocabulary. The questionnaires completed after the experiment indicate that the teachers' and students' opinions are mainly positive in terms of their attitude towards YouTube materials and their teaching value.

Additionally, Almurashi (2016) examined the effective use of YouTube videos for language teaching. The study was conducted in order to answer certain questions, presented to students by means of an interview prior to a set of lessons utilizing YouTube material and an online questionnaire after the lessons are conducted Almurashi's (2016) analysis not only confirmed the results of past studies conducted on a similar topic but also recorded positive reactions to the presented materials. Both the interviews and questionnaires' results examined by the researchers presented a positive reaction towards the YouTube materials. The researchers concluded that using YouTube in teaching English aids students in understanding their English lessons and enhances their performance. It was also found that YouTube could prove

to be a valuable teaching aid to incorporate into English lessons, conceiving it to be more efficient and successful than regular textbook material.

Lin and Tseng (2012) investigated whether video clips, in comparison with pictures, assist students in learning difficult vocabulary. The only research question posed by the academics was whether there is any difference in the effectiveness of Taiwanese high school students viewing pictures rather than animations/films on learning difficult English words. The findings of the study were that learning complex vocabulary items was more effective when learning them with textual definitions and videos in contrast to learning them with textual definitions and pictures or with textual definitions alone. The students also enjoyed becoming acquainted with the target vocabulary to a greater degree when it was presented in the form of animations and films and were able to direct their conscious efforts in learning the complex words and, what seemed to be the most important factor, the enhanced contexts helped them to recall the vocabulary items better. Furthermore, it was suggested that videos can provide form-meaning connections and provide a dynamic stimulus, which can, in turn, make it easier to remember new vocabulary. It was also observed that videos aid in creating effective mental images of the target terms. Lin and Tseng (2012) suggested that teachers should take into consideration the advantages of videos in situations when the textual context and picture presenting of the lexical item was insufficient in comprehending its meaning.

Despite the fact that the notion of using YouTube coaching clips has not been tested in the past, there are a number of research papers and experiments carried out on the value of ICT and the Internet as teaching tools. This provided the opportunity to use them in key sections of the paper and to draw conclusions from them. Although there are variables influencing the outcomes of the experiments described thereof and analyzed by means of pre- and post-tests, it is advantageous enough in providing the researcher with a measurable data that allows for verification of the thesis. This detailed approach in testing might prove to be effective and thus similar tests shall be utilised in the experiment connected with this study. Douglas (2010) offers a detailed draft concerning the steps such language-testing research processes should look like; it also offers information about expected statistical endeavours that should be performed in such situations.

4. Research design

4.1. The study description

Wilkins (1972) claimed that only a portion of language can be conveyed without the grammar aspect, but that nothing can be transferred without the presence of vocabulary. Combined with the real-life material that multimedia brings to

teaching, the present research focuses on a creative way of teaching business-oriented vocabulary that the school curriculum is so limited in (Lehrer, 2012). Therefore the purpose of this paper is to attempt to verify if there is a relationship between a creative way of teaching the above-mentioned lexis and the confidence coach YouTube clips. Moreover, the study attempts to explore students' attitudes towards the teaching methods used, and their views on the usefulness and use of multimedia in the language learning process (Polok, Malá, Muglová, 2021).

The principal goal of this study is to assess the usefulness of confidence coach YouTube clips in teaching business-related vocabulary to adolescent learners. The aim is to determine the potential advantages and the limitations of implementing the aforementioned short clips in the teaching process of business-related vocabulary in a language classroom (Nation, 2001).

As specified above, the main hypothesis of the research was that planned application of YouTube clips should evidently facilitate the whole process of teaching business-related lexis to second cycle students. The answer to the above-stated hypothesis was planned to be obtained on the grounds of three basic questions: 1. What is the overall trend of using YouTube content by students? 2. What are students' attitudes towards the usefulness of YouTube confidence coach clips in learning business-related vocabulary? and 3. What is the students' general perception of the YouTube confidence coach clips in their learning of new business-related vocabulary items and phrases?

The research comprises of two stages of evaluation, applied to both the experimental and control groups – the qualitative and quantitative form. The quantitative evaluation is carried out by means of the pre- and post-tests. Both the tests focus on the vocabulary items that are the target of the research and are applied, before and after the experiment. The qualitative assessment is applied to the experimental group using a questionnaire handed out to students following the research as well as to the control group.

Both the experimental and the control group consisted of 30 secondary school business-oriented students each. The whole experiment began in September and was concluded in December, i.e. the end of the winter semester. All study participants were asked to complete a pre-test prior to the start of the experiment. The test aimed to verify the novelty element of business-related vocabulary believed never to have been introduced to the participants of the research. The test comprised of 42 questions that focused on the lexis that was to be presented to the students in the course of the experiment, and was applied to both the control and the experimental groups.

The target lexis comprising the contents of the confidence coaching clips was presented on TV in the experimental group and with using paper-and-whiteboard methods of vocabulary delivery in the control group. The main limitations that might have imposed any negative effects on the process of the experiment were considered to be the limitations presented by the technology available in the clas-

room environment, i.e. the internet connection, the distorted field of vision from one side of the classroom, the sufficient lighting and appropriate audio system. The measures were taken in order to ensure the elimination of the factors that might have distorted the performance of the experimental and control groups and all the said devices were thoroughly checked prior to and in the course of the experiment.

In the final part of the study, the students were presented with the post-test, aiming to verify whether the knowledge obtained during the presentation stage of the research was gained, and the lexis was remembered. The results of the tests administered to both of the groups were later analysed for statistical validity. To measure the validity of the test, we used a t-test for two independent samples.

To provide the research with substantial data regarding the feedback of the participants, three basic research questions were presented to the students through the questionnaire in the form of sixteen questions and statements altogether. Fourteen questions measured the participants' level of agreement using a five-point Likert scale whereas two last questions were constructed to elicit answers, presenting the personal and unstructured view of the participants. The answers in questions one (1) to three (5) were measured with the help of Likert scale of *Almost every day* – *Often* – *Sometimes* – *Hardly ever* – *Never* indicators. Questions six (6) and seven (7) utilised previously elicited answers. Questions eight (8) to sixteen (16) utilised the scale of *Strongly Disagree* – *Disagree* – *Neutral* – *Agree* – *Strongly Agree*.

4.2. The settings and the instruments used in the research

The research utilises the classroom environment and equipment of the secondary school. The teaching aids used during the course of the experiment were digital projectors and TV screens for displaying the YouTube confidence coach clips to the experimental group. Similar equipment was utilised with the control group in order to emphasise the modern approach to creative teaching and not to deprive the control group of the technological fun factor in the classroom environment. In order to draw a clear and visible line between both the groups, the technological devices and YouTube itself were utilised to a lesser degree during the control group's lessons.

During the presentation of the confidence coaching clips students from the experimental group were asked to come up with definitions of the presented vocabulary based on its contextual environment and how it was used in the sentence. Their answers were verified by the teacher and the most accurate explanations were written down and once the meaning was explained, only the most relevant answer remained on the blackboard.

The data obtained during the experiment was collected in two ways, due to its mixed classification. The questionnaire, i.e. the qualitative part of the data, was measured with the Likert scale, where the participants provided answers to the

research questions by selecting the answers which were closest to their personal perception of a given notion or question. The questionnaire was distributed amongst students post-experiment and obtained the data required for the qualitative analysis.

The quantitative part of the data collected in the research was measured through pre- and post-tests sat by both the control and experimental group. It was the main instrument carrying out the necessary data to validate both hypotheses and concluding the research. The information is statistically validated by the *t*-test that was applied to both the tests in both the groups. The pre- and post-tests were prepared and piloted beforehand on a small group of students in order to verify the validity and usefulness of the test for the course of the research. The aim of the pre-test was to assess the vocabulary knowledge that the students of both the experimental and the control group already possessed. The post-test measured the degree to which students memorised the Business English vocabulary that was the objective of the study. Additionally, the questionnaires were handed out amongst the students of the experimental group, with the aim of gauging their reaction towards this particular research tool and collecting feedback. The questionnaires provided the learners with the research questions, fourteen in total, which offered a limited choice of answers. All of the questions were determined by the Likert scale and aimed to collect students' responses towards the confidence coach YouTube short clips and their feedback on how useful they were in the process of them gaining and assimilating new vocabulary pertaining to a particular topic. Finally, the data collected from both the groups was analysed with the use of *t*-test to verify the variance factor between the sample groups and conclusions were drawn about the outcome of the experiment.

4.3. The research findings

4.3.1. Pre-test results

In order to verify if there is any significant difference between the control group and the experimental group prior to the activity, we used a *t*-test for two independent samples. The *t*-test results between the control group and the experimental group appeared insignificant at $p < .05$ where the *t*-value of the *t*-test is 1.64999 (with the *p*-value of .052175.)

The results show that the pre-test score of the students in the control group is higher than the experimental group, where the mean of the control group is 13.03, and the mean of the experimental group is 10.06. Further data analysis indicates that the level of knowledge of both groups before the series of lessons does not differ. When comparing the maximum scores obtained in the groups, the highest score in the control group is 29, and the experimental group is 25, whereas the lowest score is, respectively, 3 and 0 points.

4.3.2. Post-test results

Two weeks after the conclusion of the experiment in both groups, both sets of students were presented with a post-test, aiming at verifying their increase in knowledge of the vocabulary items that were the scope of the research. The overall score on the *t*-test of both post-tests revealed that there was a significant increase in knowledge in the experimental group, whereas only a moderate increase of knowledge in the control group.

The *t*-test applied to the post-test administered to both of the groups found that, when compared to the pre-test, there was a substantial increase in performance of the students in the experimental group and only a little improvement in the control group.

The overall score of the control group ($M = 16.93$, $SD = 6.94$) was lower than the experimental group ($M = 22.23$, $SD = 7.59$). The highest score in the control group was 36 points, and the maximum points scored in the experimental group were 40. The lowest scoring tests were 7 points in the control group and 9 points in the experimental group. Furthermore, the *t*-test applied to the scores of the post-test in both control and the experimental group reveals the statistical significance at $p < .05$, where the *t*-value calculates at the level of 2.440147 and, consequently, the *p*-value is of 0.02103. Therefore, as the result of the applied *t*-test, the null hypothesis can be rejected in favour of the alternative hypothesis, claiming that there is a relationship between the confidence coach YouTube clips and creative approach in learning vocabulary. In conclusion, the post-test scores, compared to the scores of the pre-test, further reinforce the theory that the carrier of the target vocabulary items, being the confidence coach YouTube clips improved the knowledge of the students in the experimental group in comparison to the control group that learned it via the traditional, paper-based way.

4.3.3. The students' questionnaire

Once the testing phase of the experiment was completed, the students were asked to present their attitudes towards and general feedback on the confidence coaching YouTube clips. They were handed the questionnaire, containing fourteen questions, that provided the research base to the three main Research Questions. The majority of the questions are rated on a five-point Likert Scale, where nine of them utilise the scale from 1 = strongly disagree to 5 = strongly agree, three use the Likert scale ranging from 1 = *never* to 5 = *almost every day*, one question is a limited yes/no question and one question remains a question where the answer is elicited from the students, based on the option we had chosen during the designing stage of this questionnaire.

Research Question 1: What is the overall trend of using YouTube content by students?

The first research question (RQ1) comprised of several questionnaire questions, requiring the respondents from the experimental group to provide feedback on their general use of YouTube as a medium carrying information. The feedback to the questions 1 through 3 indicates that the students use YouTube almost every day.

The students' responses were also calculated for means and standard deviations and looked as follows: the first two questions returned with the "Almost every day" answer and low standard deviation ($M = 4.23$, $SD = 0.504$ and $M = 4.13$ and $SD = 0.628$ respectively); the last question obtained a lower score than the two previous ones, with the $M = 3.26$ and $SD = 1.14$. It indicates that the respondents do not utilise the English language contents of YouTube. The subsequent question that is part of RQ1 focused on the main reasons for utilising YouTube content by the students, and they were to choose the answer that corresponded most closely to their experience.

Although the majority of students use YouTube for entertainment purposes (19 respondents), there is a proportion that uses it for education (6 respondents), for language learning (2 respondents), as a hobby (2 respondents) and for learning new skills (1 respondent). The final question in the first part of the questionnaire focused on the participants' experience with the confidence coach clips on YouTube and whether they had used these in the past. This question was a Yes/No question, due to the fact that we aimed to verify if the experimental group had been exposed to this particular medium in the past. The results indicated that the majority of the students (95%) had never experienced this particular medium, which also suggests that there is an immense opportunity for exploring further and utilising this type of learning in the near future.

Research Question 2: What are students' attitudes towards the usefulness of YouTube confidence coach clips in learning business-related vocabulary?

The next section of the questionnaire concentrated on RQ2 and the responders' feedback about the usefulness of the YouTube coaching clips in the process of learning new vocabulary. The overall mean on the level of $M = 3.86$, $SD = 0.217$ clearly indicates that there was a generally positive attitude to the confidence coaching clips presented during the experiment phase of the research. When analysing the individual answers to RQ2, it can be observed that most participants of the experiment perceived the YouTube confidence coaching clips as a tool that allows them to learn in a stress-free manner ($M = 3.333$, $SD = 1.212$).

Furthermore, the YouTube confidence coaching clips are apparently a stimulating medium through which new vocabulary items and phrases can be learned, with the majority of students ($M = 3.8$, $SD = 0.996$) marking "Agree" or "Strongly agree" answers. The results of the questionnaire that is probably the most meaningful to this study is that the bulk of the respondents find the YouTube confidence coaching clips helpful in memorising new words and phrases. The overall attitude

towards this section of the questionnaire, and consequently, the answer to RQ2, indicates that the experimental group agrees with the presented statements on the confidence coaching clips. As a result, it is perceived as a tool that is available and easily accessible to its users. The students see the coaching clips as an interesting way of presenting the vocabulary, of learning in a stress-free manner, and on top of that, this medium helps them in memorising the lexis they were exposed to. This information provides a valuable insight into the respondents' attitude towards a learning process involving YouTube confidence coaching clips.

Research Question 3: What is the students' general perception of the YouTube confidence coach clips in their learning of new business-related vocabulary items and phrases?

The final part of the questionnaire focused on capturing students' feedback in regards to RQ3 and examining their perception of the confidence coaching clips in the process of learning new, business-related vocabulary.

Generally, the level of students agreeing with the presented statements is high, and they perceive the confidence coaching clips to be useful in the process of learning new vocabulary. It suggests that the experiment proved to be of importance from the perspective of a creative approach to vocabulary learning and the students' enjoyment derived from being exposed to the material.

The data collected from both pre-tests and post-tests provided us with the statistical validity necessary to reject the null hypothesis and accept the alternative hypothesis, thus allowing to achieve the main objective of the thesis being the central part of the study.

Furthermore, questionnaire responses testified to a predominantly positive perception of the YouTube confidence coaching clips method of learning vocabulary. The results support our belief that this particular medium allows students to learn not only business-related vocabulary, but that of any type and origin, creatively and in an enjoyable manner.

5. Study discussion and conclusions

With the rise of YouTube as an application that everyone can access from home, school or on their portable devices on a daily basis, an untapped potential language teaching and language learning aid has emerged. It does not only offer material that can be utilised at one's convenience but is also an enormous asset that presents unlimited, easily available, original and creative learning content,. Since the school environment realised its weight in a teaching process, using the internet as a teaching tool has been the subject of a number of research papers (Mayer, 2001). Unfortunately, there are next to no studies describing the phenomenon of YouTube confidence coaching clips in learning a foreign language. It is so because the confidence coaching adopted in the field of languages and popularised by

appearing on the Internet is a relatively new phenomenon, that arose at the end of this decade. This study aims to provide material that can be of use in further studies on this issue, as? in our mind, the use of this tool can make a substantial difference in a creative approach to learning new vocabulary items and phrases. The results of the study confirm that there is a relationship between the confidence coach YouTube clips and a creative approach in learning vocabulary, but only from the perspective of adolescent learners, studying one language – English.

6. Suggestions for further research

The paper provides an insight into the potential of utilising YouTube confidence coaching clips in the learning process and using them as teaching aids in the target learning. Nevertheless, we strongly suggest that further research is carried out into this phenomenon, due to its novelty, and creative approach into presenting the relevant vocabulary items and grammar structures that accompany it. The results obtained over the course of the experiment prove that connections between creative teaching of vocabulary and YouTube confidence coaching clips exist, but any further studies should assess its practicality in order to adapt it into everyday teaching/learning process. It can be suggested that the coaching clips can be integrated into the secondary school English course as a supplementary tool, providing they are further verified for their usefulness in the teaching and learning process of other aspects of the English language such as, for example, grammar. However, in order to investigate any concerns that learners might have during learning foreign languages with the aid of YouTube confidence coaching clips and any disadvantages on the part of the teachers' using that particular tool in their classroom, more research into the effective and efficient use of the clips is essential. It will be of immense help for any future researchers wanting to explore further the subject of utilising the YouTube confidence coaching clips in their teaching English as a foreign language.

References

- Almurashi, W.A. (2016). The Effective Use of YouTube Videos for Teaching English Language in the Classrooms as Supplementary Material at Taibah University. *International Journal of English Language and Linguistic Research*, 4(3), 32–47.
- Csikszentmihalyi, M. (1998). *Finding Flow: The Psychology Of Engagement With Everyday Life*. Nashville: Ingram Publishers Service US.
- Douglas, D. (2010) *Understanding Language Testing*. London : Hodder Education.
- Kabooaha, R., Elyas, T. (2015). *The Impacts of Using YouTube Videos on Learning Vocabulary on Saudi EFL Classroom*. Retrieved from: <https://library.iated.org/view/KABOUHA20151B>,âP (13.07.2023).

- Kavaliauskienė, G., Janulevičienė, V. (2001). Using the Lexical Approach for the Acquisition of ESP Vocabulary. *The Internet TESL Journal*, 7(3). Retrieved from: <http://iteslj.org/Articles/Kavaliauskiene-LA.html> (12.07.2023).
- Lehrer, J. (2012). *Imagine: How Creativity Works*. Oxford: Conogate Books.
- Lin, Ch., Tseng, Y. (2012). Videos and Animations for Vocabulary Learning: A Study on Difficult Words. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 11(4), 346–355.
- Machmud, K., Abdulah, R. (2017). Using Smartphone-Integrated Model of Teaching to Overcome Students' Speaking Anxiety in Learning English as a Foreign Language. *Journal of Arts & Humanities*, 6(9), 1–11.
- Mayer, R. (2001). Cognitive principles of multimedia learning: The role of modality and contiguity. *Journal of Education Psychology*, 91(2), 358–368.
- Miangah, T.M., Nezarat, A. (2012). Mobile – Assisted Language Learning. *International Journal of Distributed and Parallel Systems*, 3(1), 309–319.
- mmmEnglish (2018b). *10 Business English Expressions You Need To Know | Vocabulary* [Video]. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=PAUmGYm7IG0> (11.01.2018).
- mmmEnglish (2018a). *6 NEW English IDIOMS – Business English Vocabulary* [Video]. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=I7Vkt1TxT0M> (25.07.2018).
- Nation, I.S.P. (2001). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paling, R. (2013) *Efficient Language Coaching*. Retrieved from: <https://efficientlanguagecoaching.com> (19.09.2019).
- Polok, K., Mala, E., Muglova, D. (2021). On the salience of becoming a creative foreign language teacher. *X Lingua European Scientific Language Journal*, 152–162.
- Rachmawati, R., Cahyani, F. (2020). The Use of YouTube Videos in Improving Non-English Department Students' Pronunciation Skills. Alsuna. *Journal of Arabic and English Language*, 3(2), 83–95. DOI: <https://doi.org/10.31538/alsuna.v3i2.916> (12.07.2023).
- Riswandi, D. (2016). Use of YouTube-Based Videos to Improve Students' Speaking Skill. *Proceeding The 2nd International Conference on Teacher Training and Education Sebelas Maret University*, 2(1), 298–306.
- Scrivener, J. (2010). *Learning Teaching 3rd Edition*. London: Macmillan.
- Selwyn, N. (2012). Making sense of young people, education and digital technology: The role of sociological theory. *Oxford Review of Education*, 38(1), 81–96.
- Stuart, A.E. (2013). Engaging the Audience: Developing Presentation Skills in Science Students. *Journal of Undergraduate Neuroscience Education*, 12(1), 4–10.

Łukasz Karpecki

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

ORCID: 0000-0003-3190-1031

lukasz.karpecki@doctoral.uj.edu.pl

PROCES TRANSFORMACJI KULTUROWEJ UTRWALONY W IMIENNICTWIE MIESZKANEK I MIESZKAŃCÓW WSI POGRANICZA POŁUDNIOWO-WSCHODNIEGO POLSKI (PRZYKŁAD NOWOSIÓŁEK DYDYŃSKICH)¹

CULTURAL TRANSFORMATION REFLECTED IN THE NAMES OF FEMALE AND MALE RESIDENTS OF A VILLAGE IN SOUTHEASTERN POLAND'S BORDERLAND: THE CASE OF NOWOSIÓŁKI DYDYŃSKIE

Abstrakt: W artykule omówiony został proces i wyniki analizy diachronicznej imiennictwa osób urodzonych w Nowosiółkach Dydyńskich, wsi położonej na pograniczu polsko-ruskim/polsko-ukraińskim, w okresie od połowy XVIII do początku XXI wieku. Skonfrontowano się z dwiema głównymi hipotezami: 1. Poprzez analizę diachroniczną imiennictwa mieszkanek i mieszkańców pogranicza możliwe jest ukazanie współlistnienia i przenikania się kilku porządków kulturowych, 2. Imiennictwo określonej społeczności i jego ewolucja są zwierciadłem procesów kulturowych zachodzących przez wieki na wybranym obszarze. Badania wykazały, że najstarszą warstwę imienniczą Nowosiółek Dydyńskich i okolic stanowiły imiona o proveniencji ruskiej. Współwystępowały one z imionami charakterystycznymi dla trzech innych porządków kulturowych: polskiego, niemieckiego i żydowskiego, przy czym spośród nich dominujące były imiona charakterystyczne dla antroponii polskiej. Wraz z powstaniem w pobliskiej miejscowości parafii rzymskokatolickiej (XVII wiek) pierwotnie używane imiona ruskie zaczęto stopniowo zastępować ich

¹ Artykuł powstał na podstawie analiz wykonanych na potrzeby pracy magisterskiej pt. *Przemiany języka i kultury pogranicza południowo-wschodniego od XVIII do XXI wieku utrwalone w imiennictwie mieszkanek i mieszkańców wsi (na przykładzie Nowosiółek Dydyńskich w powiecie przemyskim)* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Haliny Kurek i obronionej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie w 2019 roku. Fragment jego treści został przedstawiony podczas wystąpienia na Międzynarodowej i Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej (MiOKO) w 2021 roku.

polskimi odpowiednikami. Ostatecznie pod koniec XIX wieku zostały one niemal całkowicie wyparte przez imiona zaliczane do grupy imion chrześcijańskich, staropolskich i świeckich, emblematicznych dla polskiej antroponii.

Słowa kluczowe: antroponomia, imiona, onomastyka kulturowa, pogranicze polsko-ukraińskie

Abstract: The article discusses the process and results of a diachronic analysis of personal naming practices among individuals born in Nowosiółki Dydyńskie, a village situated on the Polish-Ruthenian/Polish-Ukrainian borderland, spanning the period from the mid-18th century to the early 21st century. Two main hypotheses were confronted: (1) a diachronic analysis of the naming practices of borderland inhabitants reveals the coexistence and interpenetration of multiple cultural orders, and (2) the naming system of a given community and its evolution serves as a mirror reflecting the cultural processes that have unfolded over centuries within a specific area. The findings indicate that the oldest layer of personal names in Nowosiółki Dydyńskie and its surroundings consisted of names of Ruthenian origin. These coexisted with names characteristic of three other cultural orders: Polish, German, and Jewish, with Polish anthroponymy being the most dominant among them. Establishing a Roman Catholic parish in a nearby locality in the 17th century initiated a gradual replacement of originally Ruthenian names with their Polish counterparts. By the late 19th century, these Ruthenian names were almost entirely displaced by names belonging to the categories of Christian, Old Polish, and secular names emblematic of Polish anthroponymy.

Keywords: anthroponymy, first names, cultural onomastics, Polish-Ukrainian borderland

Wprowadzenie, przedmiot badań oraz opis terenu badawczego

Problematyka imiennictwa pogranicza polsko-ruskiego (obecnie polsko-ukraińskiego i polsko-białoruskiego) podejmowana była w rodzimych pracach antroponomastycznych w ostatnich dziesięcioleciach wielokrotnie (np. Rieger, 1977; Szulowska, 1992; Wolnicz-Pawłowska, 1993; Wolnicz-Pawłowska, Szulowska, 1998; Tichoniuk, 2000; Mytnik, 2010, 2017, 2019; Kojder, 2014, 2019; Olejnik, 2019). Pod względem geograficznym żadne z prowadzonych badań nie obejmowało bezpośrednio Pogórza Przemyskiego, a w szczególności jego wschodniej części. Dodatkowo, analiza antroponii zwykle nie służyła ukazaniu procesu transformacji kulturowej, która następowała na danym terenie przez wieki. Te dwa aspekty są wyróżnikiem prezentowanego tekstu. Badania umiejscowione zostały w obrębie onomastyki kulturowej (np. Mrózek, 2004; Rzetelska-Feleszko, 2007; Lech-Kirstein, 2015), co pozwoliło wyraźniej przyrzeć się imiennictwu jako elementowi kultury określonej społeczności, zmieniającej się z biegiem czasu.

Przedmiotem prezentowanych w niniejszym artykule analiz jest imiennictwo mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek Dydyńskich², niewielkiej wsi

² W dalszej części artykułu Nowosiółki Dydyńskie będą również nazywane skrótową formą Nowosiółki.

leżącej obecnie w województwie podkarpackim, powiecie przemyskim, gminie Fredropol, która historycznie położona była na terenie Rusi Czerwonej. Pierwsza udokumentowana wzmianka o Nowosiólkach Dydyńskich pochodzi z 1438 roku³.

Nakreślając istotny tu aspekt charakterystyki terenu badawczego, należy przyjrzeć się historycznej demografii wybranej miejscowości. Prezentowane badania obejmują okres od połowy XVIII do początku XXI wieku, w związku z czym najpierw sięgnąłem po dane zamieszczone w pierwszym katastrze gruntowym Galicji (PKGG) wytworzonym w latach 1785–1788. Wówczas Nowosiółki zamieszkiwane były przez 36 właścicieli nieruchomości. Należy jednak zaznaczyć, że pod tą liczbą kryją się jedynie mężczyźni, którzy zwykle mieli spore rodziny. Dwadzieścia lat później, około 1817 roku, kiedy sporządzono drugi kataster gruntowy Galicji (DKGG), w Nowosiólkach mieszkało już 41 właścicieli. Liczba ta spadła jednak wyraźnie w kolejnych latach, ponieważ, jak wynika z najstarszego opisu wsi, w 1829 roku w miejscowości żyło 29 włościan z rodzinami (Barcik, 1985, s. 43). W kolejnych dziesięcioleciach społeczność została odbudowana, o czym świadczy informacja ze „Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” mówiąca, że w 1880 roku w Nowosiólkach mieszkało 271 osób, z których 246 było wyznania rzymskokatolickiego (SGKP, s. 287). Społeczność ruska, jeżeli za taką uznać przedstawicieli wyznania greckokatolickiego, była zatem zdecydowaną mniejszością, szczególnie, że we wsi mieszkała dodatkowo co najmniej jedna rodzina żydowska – na podstawie tych danych można szacować, że w Nowosiólkach mieszkało około 5 rodzin etnicznie ruskich. Jednak prowadzone uzupełniająco badania genealogiczne dotyczące nowosielskich rodzin wykazały, że duża ich część miała częściowo ruskie korzenie (wyznacznikiem było wyznanie), przy czym największą grupę stanowiły rodziny mieszane.

Jak wynika z danych udostępnionych przez Urząd Gminy w Fredropolu, w 2020 roku w Nowosiólkach zameldowanych było 155 osób⁴. Kobiety stanowiły 56% (87 osób) mieszkańców, natomiast mężczyźni 44% (68 osób)⁵. Na stałe w Nowosiólkach mieszka jednak około 130 osób, co stanowi zaledwie 2,55% wszystkich mieszkank i mieszkańców gminy Fredropol⁶. Struktura wiekowa z podziałem na płeć przedstawia się następująco:

³ Dokument, w którym zawarta jest dawna nazwa wioski (*Nowosyelcze*) znajduje się w Aktach Grodzkich i Ziemskich. Są to księgi sądowe prowadzone w Polsce od XIV w. przez sądy grodzkie i ziemskie. Dawniej instytucję tę nazywano Archiwum Bernardyńskim, ponieważ jej siedzibą był klasztor Bernardynów we Lwowie. Wskutek działań archiwistów w latach 1868–1935 wydano 25 tomów opracowanych dokumentów, nadając całości tytuł *Akta grodzkie i ziemskie z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie* (por. Robótka, Ryczewski, Tomczak, 1989, s. 286–288).

⁴ Stan na dzień 31 grudnia 2020 roku.

⁵ Dane statystyczne pochodzą z Urzędu Gminy we Fredropolu.

⁶ Obliczenia wykonane przez autora.

Przedziały wiekowe	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem
0–20	17	12	29
21–40	27	20	47
41–60	20	21	41
61–80	19	13	32
81–100	4	2	6

Współcześnie wszyscy mieszkańcy Nowosiółek Dydyńskich identyfikują się z narodowością polską. Przed II wojną światową osoby zamieszkujące wieś należały do rzymskokatolickiej parafii pw. Znalezienia Krzyża Świętego w Kalwarii Paclawskiej (powstała w 1668 roku) bądź do greckokatolickiej parafii pw. św. Jerzego Męczennika w Hujsku (w Nowosiółkach znajdowała się cerkiew filialna pw. Pokrowy⁷).

Śladami dawnej wielokulturowości tych terenów jest m.in. język starszych mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek. Jak poświadczają wywiady przeprowadzone w latach 2015–2020⁸, w użyciu są ciągle takie określenia miejsc (z referencją do imion), jak np. *U Błaszka* (od im. *Błażej*), *U Grzeška Romanowego*, *U Lesia/Łesia* (od im. *Aleksander*), *U Lewona* (od im. ukr. *Leon, Lewon – Леон, Левон*), *Warwarka* (posesywna nazwa terenowa o cechach ruskich (*b > w*) utworzona od im. ukr. *Warwara – Баврапа*). Jako że mamy do czynienia z obszarem pogranicznym, we współczesnym i historycznym języku tych terenów zauważalne są wyraźnie interferencje polsko-ukraińskie. Jak podaje Zofia Kurzowa, dawniej na tym obszarze „słabsza liczebnie ludność polska, miesząc się z ruskim otoczeniem, przejmowała ruską wymowę, a zachowywała własną morfologię i składnię, choć z interferencją ruską” (Kurzowa, 1996, s. 135).

Cel badań, hipotezy, metody pracy oraz opis materiału źródłowego

Celem badań było ukazanie przemian, jakie zaszły przez wieki w języku i kulturze wsi pogranicza południowo-wschodniego Polski, czemu posłużyła analiza diachroniczna imiennictwa mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek Dydyńskich (od XVIII do XXI wieku). Podczas prac podjęto próbę wykazania, że owe przemiany mogą odzwierciedlać transformację kulturową zachodzącą w danym regionie. Badania prowadzone były zatem z naciskiem na ustalenie, w obrębie jakich kultur

⁷ Słowo *покровъ* w języku staro-cerkiewno-słowiańskim i ukraińskim oznacza ‘dach, opiekę, ochronę’ (Znosko, 1996, s. 239). Pokrowa to rodzaj przedstawienia na ikonie Matki Bożej orędowniczki, opiekunki i pośredniczki oraz Święto Opieki Najświętszej Bogurodzicy obchodzone według kalendarza gregoriańskiego 14 października; zob. <https://prawoslawie.pl/prawoslawie/o-prawoslawiu/swieta-prawoslawne/2664-swieto-opieki-matki-bozej-pokrow> (dostęp: 29.03.2024).

⁸ Informatorki i informator: Adela Wronowska (ur. 1932), Krystyna Karpecka (ur. 1941), Emilian Karpecki (ur. 1937).

należy osadzić określone formy imion. Podczas przyporządkowywania imion do grup kulturowych kierowałem się przede wszystkim ich cechami językowymi, występowaniem w poszczególnych kalendarzach i słownikach (polski, ukraiński, niemiecki, żydowski) oraz ustaleniami polskich onomastek i onomastów w zakresie pochodzenia imion (Wolnicz-Pawłowska, 1993; Malec, 1995, 1997; Fros, Sowa, 1995; Tichoniuk, 2000; Grzenia, 2004; Mytnik, 2010, 2017, 2022; Kojder 2014, 2019; Olejnik 2019; Rothwand, 1866; Bahlow, 1993; Kośka, 2002).

W części źródeł historycznych występowały imiona „przejrzyste kulturowo”, które notowane są odpowiednio w poszczególnych antroponomastykonach (polskim, ukraińskim, niemieckim, żydowskim). W przypadku ustalania statusu imion o proveniencji ruskiej, które stanowią bazę wyjściową antroponimii tych terenów, kierowałem się cechami zamkniętymi głównie w trzech kategoriach: 1. Imiona z antroponimii cerkiewno-ruskiej i ukraińskiej, 2. Imiona z sufiksami typu *-ij*, *-ej*, *-an* (< *-on*, *-in*), *-a*, *-o(-ko)*, *-yło*), 3. Imiona z elementami interferencyjnymi typu *g > h*, *b > w* (Wolnicz-Pawłowska, 1993, s. 30–90; Mytnik, 2019, s. 59–141). W związku z tym, że mamy do czynienia z pograniczem kulturowym, wyekscerpowano kilka przykładów form adaptowanych, tzw. hybryd nazewniczych (np. *Mortko*: podstawowa forma imienia żydowskiego *Mordechaj* uległa derywacji z użyciem popularnego dla ruskiej antroponimii sufiksu *-ko*).

Podczas badań zbadałem dwie główne hipotezy: 1. Poprzez analizę diachroniczną imiennictwa mieszkanek i mieszkańców wsi leżącej na południowo-wschodnim pograniczu Polski możliwe jest ukazanie przenikania się porządków kulturowych i ich współwystępowania, 2. Imiennictwo określonej społeczności i jego ewolucja są zwierciadłem procesów kulturowych zachodzących przez wieki na danym terytorium.

Dostępny materiał badawczy pozwolił spojrzeć na imiennictwo mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek z okresu od połowy XVIII do I połowy XXI wieku. Analizę językową przeprowadziłem według podziału na trzy okresy, z których pierwszy dedykowany jest imiennictwu z czasu od połowy XVIII do początku XIX wieku, drugi imiennictwu z XIX wieku, trzeci zaś imiennictwu z XX i początku XXI wieku. W związku z tym, że do opisu antroponimii ze wskazanych okresów posłużyły różne w swym charakterze źródła, konieczne było zastosowanie różnych metodologii badawczych. Imiona występujące w każdym ze źródeł badano w formach, w jakich zapisano je w dokumentach.

W przypadku ksiąg metrykalnych prowadzonych głównie po łacinie (do 1960 roku), które na tle pozostałych źródeł miały wyraźniej sformalizowany charakter, w związku z czym niemal nie pojawiały się w nich formy potoczne imion, konieczne było uwzględnienie dodatkowej metody pracy. Przyjąłem, że imiona występujące w księgach greckokatolickich, a co za tym idzie, w rodzinach etnicznie ruskich, na co dzień funkcjonowały we wschodniosłowiańskich odpowiednikach, podczas gdy imiona zapisywane w księgach rzymskokatolickich miały w codziennej komunikacji charakter „bardziej polski”. Niemal pewne jest jednak,

że w owym czasie najpopularniejsze były formy hybrydalne typu *Janko*. To dosyć śmiałe założenie wypracowałem bazując na wnikliwej analizie, która wykazała, że w tekstach pisanych po łacinie sporadycznie występowały imiona w pełni bądź w części zapisane po polsku. Po przyglądnięciu się tym formom okazało się, że w księgach greckokatolickich przez łaciński tekst „przebijały się” zwykle ruskie warianty imion, podczas gdy w księgach rzymskokatolickich wśród łacińskich zapisów znajdowałem niemal jedynie imiona kojarzone z antroponią polską. Dzięki temu możliwe było dojrzenie „żywych” form imion sztucznie zapisanych po łacinie i wskazanie praktyk użycia imion podczas komunikacji interpersonalnej (np. *Agneszka, Filip, Wasil, Johan, Katarina* zamiast *Agnes, Philippus, Basilius, Catharina*). Posiłkowo posłużono się również zasadą, wedle której nie cechy nazwania, a samo imię wskazuje na powiązanie z daną kulturą. Dla przykładu imiona *Aleksy, Bazyli, Dymitr, Eudokia, Paraskiewa, Prokop* czy *Teodor* są bardziej typowe dla rodzin greckokatolickich (por. Wolnicz-Pawłowska, 1978; Mytnik, 2010, 2019), nadanie ich uznawałem więc za pewnego rodzaju sytuowanie się użytkowników w kulturze ruskiej.

W materiale badawczym (szczególnie z XVIII wieku) wielokrotnie pojawiały się wariantywne, potoczne bądź pochodne formy imion kalendarzowych (neutralnych). Za imiona różne od siebie uznawałem tylko te, które nie były wzajemnymi odpowiednikami, tłumaczeniami, derywatami, hipokorystykami czy wariantami graficzno-fonetycznymi (por. Mytnik 2010: 88–95). Oznacza to, że takie zapisy jak np. *Jan, Iwan, Johan, Jasko* i *Jaśko* traktowałem jako jedno imię. Jeżeli na chrzcie nadano dwa imiona, za imię chrzestne uznawałem to pierwsze i tylko ono wchodziło do zbioru badanych antroponimów. Natomiast w przypadku, w którym nadano imię wskazujące na postać konkretnego świętego, takie jak np. *Jan Nepomucen, Katarzyna ze Sieny*⁹, całe złożenie traktowałem jako osobne imię, odróżniając je od zapisów *Jan, Katarzyna*. Korzystając z tych założeń, można stwierdzić, że w ciągu kilku stuleci w wybranych przedziałach czasowych w Nowosiólkach Dydyńskich nadano 236 różnych od siebie imion, w tym 136 męskich i 100 żeńskich.

Do zbadania imiennictwa mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek posłużyło pięć źródeł: 1. Pierwszy kataster gruntowy Galicji (sporządzony w latach 1785–1788), 2. Tzw. „Regestr długów pożyczonych y różnych we wsi Huysku y innych należących X: Parochowi tutejszemu od roku 1806”¹⁰, 3. Drugi kataster gruntowy Galicji (sporządzany od 1817 roku), 4. Księgi ochrzczonych z parafii greckokato-

⁹ Podczas badań zauważyłem, że w parafii pw. Świętego Krzyża w Kalwarii Paclawskiej, szczególnie w XIX wieku, istniała tendencja do nadawania imion wskazujących na postać konkretnego świętego, co – jako kontynuacja staropolskich imion życzących – miało oddawać dziecko pod opiekę danej świętej bądź świętego.

¹⁰ Dokument ten nazwałem w ten sposób na potrzeby niniejszego artykułu, w rzeczywistości stanowi on niewydzieloną część najstarszej zachowanej księgi metrykalnej z parafii greckokatolickiej w Hujsku obejmującej akty urodzenia, ślubu i zgonu z lat 1764–1818; dalej nazywany skrótowo „Regestr długów”.

lickiej w Hujsku (od końca XVIII do początku XX w.) oraz 5. Księgi ochrzczonych z parafii rzymskokatolickiej w Kalwarii Paławskiej (od końca XVIII do początku XXI w.). Spośród materiału imienniczego zawartego w każdym z wymienionych źródeł starałem się wybrać jedynie te imiona, które dotyczą mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek Dydyńskich, i to one zostały poddane analizie.

Dane antroponimiczne zamieszczone w I katastrze gruntowym Galicji (inaczej: metryce józefińskiej) odnoszą się do osób urodzonych w latach 1740–1750. O wyjątkowości tego źródła stanowi fakt, że antroponimy dotyczące jednego właściciela zapisywane były wielokrotnie, możemy zatem spotkać się z wariantami imion i nazwisk tego samego nosiciela. Ponadto imiona notowane były najczęściej w formach nieoficjalnych, których niemal nie znajdziemy w księgach metrykalnych. Drugie źródło, czyli tzw. „Regestr długów”, zawiera imiona dłużników spisywane przez proboszcza greckokatolickiej parafii w Hujsku na początku XIX wieku, ale dotyczy osób urodzonych w latach 1760–1770. Spis dłużników obejmuje mieszkańców Nowosiółek, Hujaska (dziś: Nowe Sady) i Paławia. Ponieważ nie umieszczono adnotacji o miejscu pochodzenia dłużnika, badaniu poddane zostały wszystkie imiona, które pojawiły się w źródle, są one bowiem obrazem panujących wówczas w okolicy tendencji imienniczych. Trzecie źródło, jakim jest II kataster gruntowy Galicji (inaczej: metryka franciszkańska) ma charakter tożsamy z metryką józefińską. Dotyczy ono osób, które urodziły się w latach 1770–1780.

Przechodząc do omówienia imiennictwa Nowosielczanek i Nowosielczan urodzonych w okresie od końca XVIII do początku XXI wieku posłużyłem się materiałem antroponimicznym wyekscerpowanym z ksiąg ochrzczonych z parafii rzymskokatolickiej w Kalwarii Paławskiej oraz z parafii greckokatolickiej w Hujsku. W przypadku ksiąg rzymskokatolickich miałem do dyspozycji materiały z lat 1791–2022. Aby przeanalizować je względnie kompleksowo wybrałem cztery przedziały czasowe obejmujące wpisy z około trzydziestu lat każdy: 1791–1825, 1860–1895, 1920–1955, 1980–2010. Wymienione księgi były prowadzone po łacinie do 1960 roku, odkąd do dziś uzupełniane są po polsku. Jeśli idzie o księgi greckokatolickie, do dzisiejszych czasów zachowała się jedynie niewielka ich część, przetrwały bowiem jedynie materiały z lat 1785–1790, 1831–1835, 1866–1869, 1872–1904, 1924–1937¹¹. Mając do dyspozycji tak fragmentaryczny zbiór ksiąg, każdą z zachowanych części potraktowałem jako osobny przedział czasowy i w takich zakresach przeanalizowałem antroponimy. Greckokatolickie księgi ochrzczonych prowadzone były najczęściej po łacinie (z wyjątkiem lat 1868–1869, kiedy dane zapisywane były w języku ukraińskim), a imiona odnotowywano w formach kalendarzowych (neutralnych). Niestety odebrało to możliwość poznania

¹¹ Księga urodzonych z lat 1927–1937 przechowywana jest w Urzędzie Stanu Cywilnego we Fredropolu i nie została udostępniona na potrzeby niniejszych badań z uwagi na obowiązujące RODO.

form potocznych używanych na co dzień, które najczęściej pozwalały wskazać na ich kulturowe konotacje.

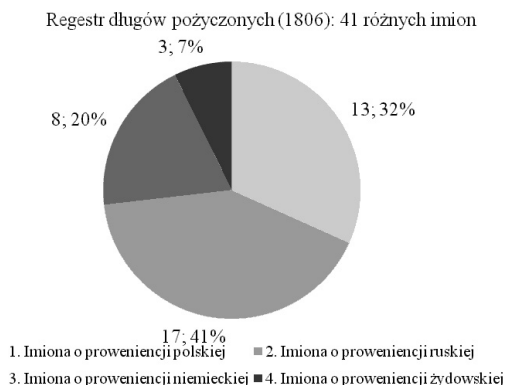
Materiał imienniczy wyekscerpowany z opisanych źródeł został uporządkowany według klucza kulturowego i podzielony na cztery grupy: 1. O proweniencji polskiej, 2. O proweniencji ruskiej, 3. O proweniencji niemieckiej, 4. O proweniencji żydowskiej. Przy ustalaniu przynależności kulturowej poszczególnych imion posługiwałem się głównie słownikami i innego rodzaju opracowaniami językoznawczymi (odniesienia do nich znajdują się w nawiasie po wymienionych imionach), a w problematycznych przypadkach posiłkowałem się tzw. określeniami dodatkowymi (OD), czyli głównie nazwiskami. W nagłówku wykresu znajduje się nazwa źródła oraz liczba użytych imion (różnych, kalendarzowych, bez podziału na wariantywnie), na wykresie zaś udział procentowy imion z poszczególnych porządków kulturowych, wraz z podaniem ich liczby. Natomiast pod wykresem podanych zostało po 5 (o ile tyle wystąpiło) przykładów antroponomów z każdej kategorii w numeracji tożsamej do tej, którą zastosowano w legendzie wykresu wraz z wariantami tego samego imienia (np. *Piotr/Petro/Petrus/Petrym/Pietro, Grzegorz/Gregor/Gregorius/Hryć/Hryhory*). Dodatkowo, w przypadku analizy ksiąg chrzestnych, pod wykresami przedstawiającymi wyniki badań została podana liczba ochrzczonych dzieci wraz z podziałem na płeć.

Imiennictwo mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek Dydyńskich od połowy XVIII do początku XIX wieku

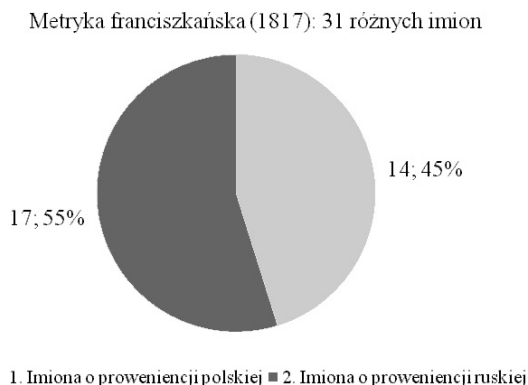
- (1) *Andrzej, Józef, Kazimierz/Kazio, Piotr, Woytek* (Grzenia, 2004; Malec, 1995).
- (2) *Fedio/Fedko, Hawryło, Ilko, Iwan, Seńko/Senko* (Tichoniuk, 2000; Mytnik, 2010).
- (3) *Mortko* (Kośka, 2002).

Cztery imiona ze zbioru imion o proweniencji polskiej (*Antoni, Grzegorz, Jacek, Tomasz*; por. Malec, 1995; Grzenia, 2002) znalazły odpowiedniki w zbiorze imion o proweniencji ruskiej, których status ustalono na podstawie m.in. takich cech językowych, jak przejście $g > h$, sufiks *-ij, -ko* (*Antonij, Hryć* (od im. *Grzegorz*), *Jacko, Tomko*; por. Mytnik, 2010).

- (1) *Anna, Antoni, Bazyli, Filip, Michał* (Malec, 1995; Mytnik, 2010).
- (2) *Andriej/Andriey/Andriy, Harasim/Harasym, Hryć, Ihnat, Olexa/Olexa/Lesio* (Mytnik, 2010).
- (3) *Hyrman, Katterina, Michel, Nikolaus, Wolf* (Bahlow, 1993; Malec, 1995, 1997).
- (4) *Fichla/Fislia, Berko, Mortko* (Rothwand, 1866; Kośka, 2002).

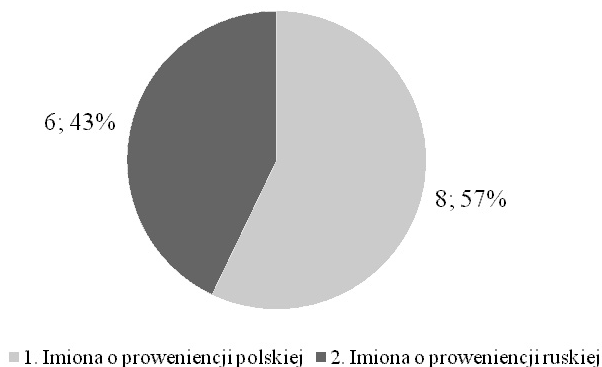
Odpowiedniki kolejno po dwóch nazwań ze zbioru imion o proweniencji polskiej (*Jerzy, Piotr, Michał/Michal, Mikołaj/Mikolaj*; por. Malec, 1995; Grzenia, 2002; Mytnik, 2010) zostały poświadczone w zbiorze imion ruskich (*Jurko, Petro/Petrym*, por. Mytnik, 2010) oraz w zbiorze imion niemieckich (*Michel, Nikolaus*, por. Bahlow, 1993; Malec, 1995, 1997), zaś jedno ze zbioru imion ruskich (*Matiasz/Matijasz*, por. Mytnik, 2010) znalazło swój odpowiednik w zbiorze imion niemieckich (*Mathas*, por. Malec, 1995).

- (1) *Antoni, Karol, Kazio, Marcin, Stefan* (Malec, 1995; Grzenia, 2004).
 (2) *Bazyły/Bazyły, Hryć, Luczka/Łuczka, Olexa, Wasyl/Waszko/Waśko/Wasko* (powstałe od im. *Bazyli*) (Wolnicz-Pawłowska, 1993; Mytnik, 2010).

Sześć imion ze zbioru imion o proveniencji polskiej (*Grzegorz, Jan, Józef, Paweł, Piotr, Woitek/Woytek/Woytus*, por. Malec, 1995; Grzenia, 2002) znalazło poświadczenia wśród imion ruskich (*Hryć, Jasko, Jusko, Pawło, Pietro, Woytko*; por. Wolnicz-Pawłowska, 1993; Mytnik, 2010).

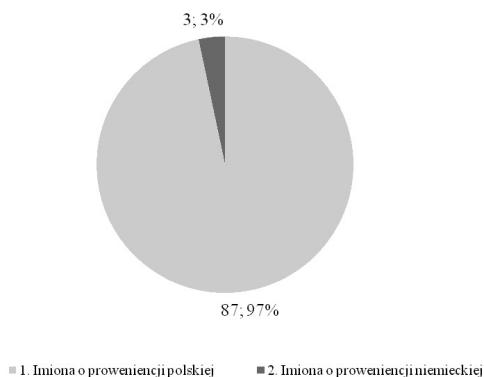
Greckokatolickie księgi metrykalne (1785-1790): 14 różnych imion

W danym okresie ochrzczono 19 dzieci, 11 chłopców i 8 dziewczynek.

- (1) *Anna, Catharina, Georgius, Helena, Joannes, Maria* (Grzenia, 2004).
 (2) *Basilius, Demetrius, Onuphrius, Theodorus, Wasil* (Mytnik, 2010).

Rzymskokatolickie księgi metrykalne (1791-1825): 90 różnych imion

W danym okresie ochrzczono 209 dzieci, 107 chłopców i 102 dziewczynek.

Zdecydowanie największą część imion nadanych dzieciom urodzonym w Nowosiólkach Dydyńskich i ochrzczonym w obrządku rzymskokatolickim w latach 1791–1825 stanowią imiona o proveniencji polskiej. Za takie uznałem m.in. na podstawie słowników (Malec, 1995, 1997; Grzenia, 2004; Fros, Sowa, 1995) zarówno podstawowe formy łacińskie (np. *Adamus, Anastasia, Antonius, Blasius, Catharina, Christina, Fabianus, Lucas, Margaretha, Rochus, Sibilla, Thomas*), jak i ich spolonizowane wersje, niekiedy przekształcone, wariantywne (np. *Agneszka, Filip, Franciszka, Ignacy, Maciey, Stefan, Zofia*) oraz formy, które w różnych językach brzmią tak samo (np. *Anna, Barbara*). Decydującym czynnikiem była również specyfika analizowanego źródła (księgi rzymskokatolickie).

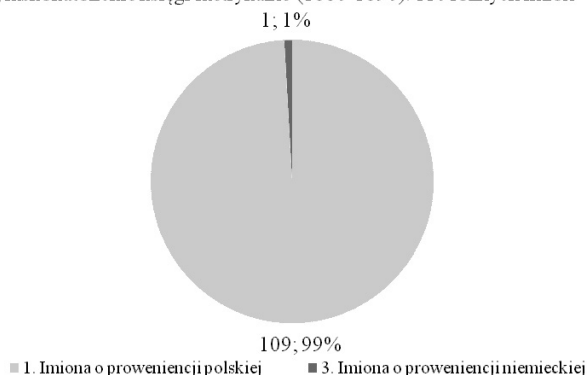
Wśród imion chrzestnych nadanych w latach 1791–1825 w rodzinach wyznania rzymskokatolickiego znalazł się szczególny zbiór antroponomów, które są swego rodzaju kontynuacją staropolskich imion życzących (por. Malec, 2001, s. 100–107; Kaleta, 2003, s. 23–48), odwołują się bowiem do postaci konkretnego świętego z panteonu świętych chrześcijańskich, który od momentu chrztu miał symbolicznie ochraniać nowo narodzone dziecko (o zbliżonej tematyce pisał historyk, Jerzy Rejman (2004)). Można je nazwać hagonimami od gr. *ágios* ‘święty’, *onoma* ‘nazwa’. Za przykłady mogą posłużyć imiona występujące w omawianym zbiorze, które stanowią aż 20% wszystkich użytych imion: *Antonius Abbas* (pol. *Antoni Opat*), *Antonius Paduanus* (pol. *Antoni Padewski* lub *Antoni z Padwy*), *Catharina Senensis* (pol. *Katarzyna Sieneńska* lub *Katarzyna ze Sieny*), *Felix de Valois* (pol. *Feliks Walezy* bądź *Feliks z Valois*), *Franciscus Xaverus* (pol. *Franciszek Ksawery* lub *Franciszek z Xavier*), *Joannes a Parma* (pol. *Jan z Parmy*), *Joannes Baptista* (pol. *Jan Chrzciel*), *Joannes Capistranus* (pol. *Jan Kapistran* lub *Jan z Capestrano*), *Joannes Chrysostomus* (pol. *Jan Chryzostom* lub *Jan Złotousty*), *Joannes de Dukla* (pol. *Jan z Dukli*), *Julianna de Falconeberis* (pol. *Julianna Falconieri*), *Magdalena de Pasis* (pol. *Magdalena de’ Pazzi* lub *Magdalena z Pazzich*), *Maria Magdalena* (pol. *Maria Magdalena*), *Michael de Aparilione* (najprawdopodobniej zniekształcony zapis pol. *Michał Archanioł*), *Paulus Eremita* (pol. *Paweł Pustelnik*), *Thomas Epp.* (pol. *Tomasz Apostoł*), *Vincentius de Paulo* (pol. *Wincenty z Paulo*), *Vincentius Ferbrius* (pol. *Wincenty Ferreriusz*) (por. Fros, Sowa, 1995). Owa tendencja będzie śledzona na marginesie analiz imienniczych dzielonych na kolejne przedziały czasowe.

W omawianym zbiorze odnotowano trzy imiona, które mogą wskazywać na niemieckie korzenie ich użytkowników, o czym świadczy forma zapisu. Aby móc z pewnością ustalić status kulturowy danych imion, posłużono się tzw. określeniami dodatkowymi (OD) pojawiającymi się w ich towarzystwie. W tym przypadku OD stanowiły nazwiska. Jak wykazała analiza etymologiczna, większość z imion występowało obok nazwisk o pochodzeniu niemieckim. Stosując tę metodę, mo-

głem uznać za imiona niemieckie trzy następujące: *Johanes*, *Katarina* oraz *Kryстина* (Bahlow, 1993: 278, 288, 316), które w antroponimii Nowosiółek Dydyńskich miały również poświadczenia w grupie imion polskich i ruskich.

Imiennictwo mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek Dydyńskich w XIX wieku

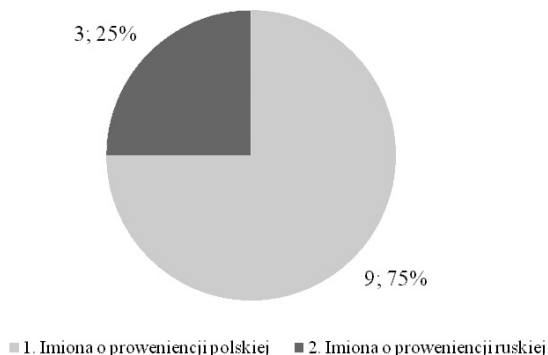
Rzymskokatolickie księgi metrykalne (1860-1890): 110 różnych imion

W danym okresie ochrzczono 373 dzieci, 188 chłopców i 185 dziewczynek.

- (1) *Aniela*, *Joannes*, *Matylda*, *Michalina*, *Placyda* (Grzenia, 2004; Bystróż, 1938).
- (2) *Franciscus Salesius*, *Gregorius Thaumaturgus*, *Josephus Sponsus*, *Magdalena de Pasis*, *Petrus Christolog*.
- (3) *Katarina* (Bahlow, 1993, s. 288).

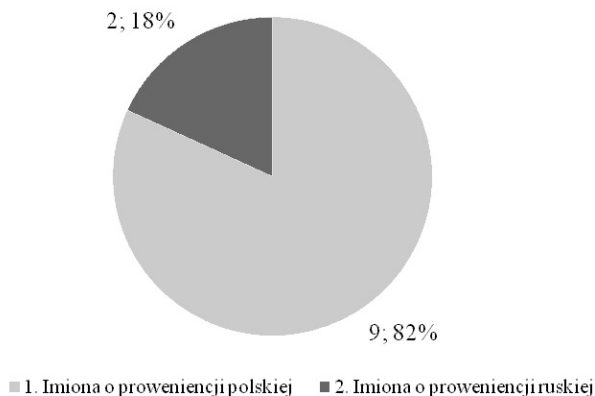
Greckokatolickie księgi metrykalne (1831-1835): 12 różnych imion

W danym okresie ochrzczono 14 dzieci, 7 chłopców i 7 dziewczynek.

- (1) *Andreas, Catharina, Gregorius, Joannes, Pelagia* (Fros, Sowa, 1995; Grzenia, 2004).
 (2) *Alexius, Lazarus, Matrona* (Wolnicz-Pawłowska, 1993; Mytnik, 2010).

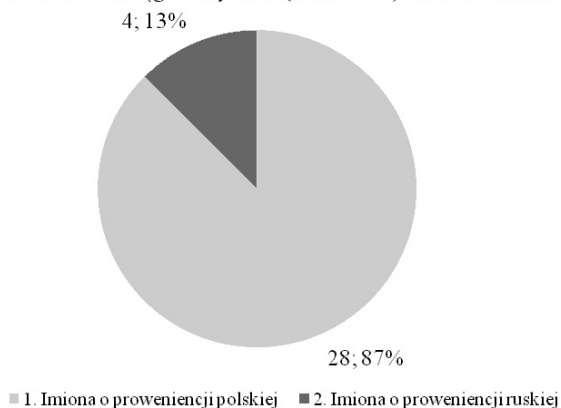
Grekokatolickie księgi metrykalne (1866-1869): 11 różnych imion

W danym okresie ochrzczono 16 dzieci, 8 chłopców i 8 dziewczynek.

- (1) *Anna, Catharina, Maria, Stephanus, Thomas* (Grzenia, 2004).
 (2) *Jakob, Joann* (Mytnik, 2010).

Grekokatolickie księgi metrykalne (1872-1904): 32 różne imiona

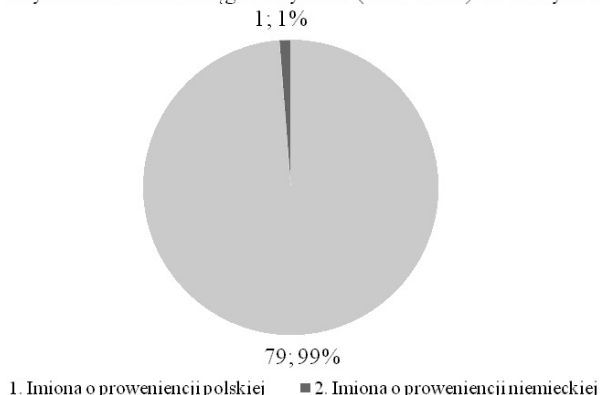

W danym okresie ochrzczono 121 dzieci, 91 chłopców i 30 dziewczynek.

- (3) *Anna, Bronislava, Conradus, Lucas, Titus* (Fros, Sowa, 1995; Grzenia, 2004).
 (4) *Andriej, Basilius, Demetrius, Wasilij* (Tichoniuk, 2000, Mytnik, 2010)

Imiennictwo mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek Dydyńskich w XX i na początku XXI wieku

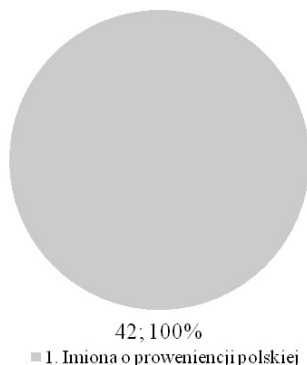
Rzymskokatolickie księgi metrykalne (1920-1955): 80 różnych imion

W danym okresie ochrzczono 216 dzieci, 108 chłopców i 108 dziewczynek.

- (1) *Janina, Michalina, Sławek, Zbigniewus, Zdzislaus* (dwa ostatnie stanowią ciekawe przykłady hybryd polsko-łacińskich, w których podstawa jest polska, zaś sufiks łaciński) (Grzenia, 2004).
- (2) *Katarina* (Bahlow, 1993).

Rzymskokatolickie księgi metrykalne (1980-2010): 42 różne imiona

W danym okresie ochrzczono 60 dzieci, 32 chłopców i 28 dziewczynek.

- (1) *Aneta, Bartłomiej, Dominika, Mariusz, Sylwester* (Fros, Sowa, 1995; Grzenia, 2004).

Podsumowanie i wnioski

Położenie Nowosiółek Dydyńskich na pograniczu polsko-ruskim (później polsko-ukraińskim) znalazło odzwierciedlenie w języku jego mieszkańek i mieszkańców, a tym samym w dawnym sposobie nazywania ludzi – zarówno w imionach, nazwiskach, jak i przezwiskach. Badania wykazały, że najstarsza warstwa imiennicza była płaszczyzną współwystępowania imion o proveniencji ruskiej z imionami typowymi dla antroponimii polskiej bądź wspólnymi dla różnych kultur, czego przykładami są imiona *Anna, Marianna, Piotr, Stefan* (por. Grzenia, 2002, s. 306–309).

Analiza źródeł z XVIII i początku XIX w. dowiodła, że dawniej na tym obszarze pojawiały się (a być może dominowały) imiona o typowo wschodniosłowiańskiej strukturze, takie jak np. *Dańko, Dmytro, Fedio, Hawryło, Hryć, Ihnat, Ilko, Olexa, Seńko, Wasko* (por. Fros, Sowa, 1995, s. 177, 190–191, 198, 243; Tichoniuk, 2000, s. 66–67, 93–94, 97, 136; Malec, 1995, s. 20, 151–152). Występowały również pojedyncze nazwania o niemieckich konotacjach, co należy tłumaczyć tym, że w pobliskiej wsi Falkenberg, która obecnie jest częścią Nowych Sądów, mieszkali niegdyś koloniści niemieccy sprowadzeni na te tereny pod koniec XVIII wieku. Przykładami są takie imiona, jak np. *Hyrman, Nikolaus, Wolf* (por. Bahlow, 1993, s. 288; Fros, Sowa, 1995, s. 267–268, 538; Malec, 1997, s. 292–293; Grzenia, 2004, s. 332). W antroponimii Nowosiółek poświadczono ponadto imiona żydowskie z typowo wschodniosłowiańskim sufiksem *-ko*: *Berko, Mortko* (por. Rothwand, 1866, s. 40; Kośka, 2002, s. 110), będące swego rodzaju hybrydami nazewniczymi, co jest charakterystyczne dla terenów pogranicznych. Po powstaniu w okolicy parafii rzymskokatolickiej (XVII wiek) w zasobie imienniczym zaczęły pojawiać się stopniowo imiona typowe dla polskiej antroponimii, takie jak np. *Anastazja, Jan, Józef, Katarzyna, Marianna, Piotr, Walenty* (por. Bubak, 1993; Grzenia, 2002).

Analiza imion chrzestnych z XVIII, XIX, XX i XXI wieku, zarówno tych nadawanych w księgach metrykalnych z parafii rzymskokatolickiej w Kalwarii Paławskiej, jak i poświadczonych w parafii greckokatolickiej w Hujsku, potwierdziła, że potoczne formy ruskich imion z czasem ulegały polonizacji, aż zostały całkowicie wyparte przez sformalizowane formy imion zapisywanych po łacinie, pochodzących głównie z zasobu imion chrześcijańskich uważanych za typowe dla kultury polskiej – w rzeczywistości codziennej tłumaczono je najprawdopodobniej na polskie odpowiedniki, skracano czy zdrabniano.

Wraz z mijającymi wiekami następuje najpierw stopniowy wzrost, a następnie zanikanie imion ruskich, które stanowiły wśród osób urodzonych w latach 1740–1750 – 35%, 1760–1770 – 41%, zaś w 1770–1780 – 55% wszystkich imion. Emblematyczne jest, że w rzymskokatolickich księgach metrykalnych od końca XVIII do XXI wieku nie poświadczą się imion o proveniencji ruskiej, podczas gdy w księgach greckokatolickich ich stosunek jest następujący (zmniejszający się wraz z kolejnymi okresami): 1785–1790 – 43%, 1831–1835 – 25%, 1866–1869 – 18%, 1872–1904 – 13%. Należy

powtórzyć, że obraz wyłaniający się z ksiąg metrykalnych jest w pewien sposób zafałszowany z uwagi na urzędowy charakter źródła – prawdopodobnie bowiem, że wśród rodzin greckokatolickich w potocznym użyciu w większości funkcjonowały formy imion bliższe kulturze ruskiej bądź świadczące o interferencjach językowych, z wyraźnymi cechami języków wschodniosłowiańskich. Analizowany materiał źródłowy dostarcza również informacji o innych kulturach występujących dawniej na tych terenach. Pod koniec XVIII wieku w Nowosiólkach notuje się bowiem 3% imion o proveniencji żydowskiej, na początku XIX wieku – 7%, a w kolejnych okresach nie notuje się już ani jednego, czego powodem najprawdopodobniej jest fakt, że Żydzi głównie rejestrowali swoje nowo narodzone dzieci w instytucjach do tego przeznaczonych, z których archiwalia nie przetrwały do dzisiejszych czasów. Podobnie przedstawia się sytuacja imion niemieckich. Na początku XIX wieku stanowiły one 20% wszystkich notowanych w źródłach imion, następnie w latach 1791–1825 (ks. rzym.-kat.) – 3%, zaś w latach 1860–1890, 1920–1955 (ks. rzym.-kat.) – po 1%. Świadczy to o polonizowaniu się rodzin z innych porządków kulturowych pod wpływem umacniającej się pozycji Kościoła rzymskokatolickiego na tych terenach, dominacji kultury polskiej i ruchów migracyjnych.

Zasób imienniczy, który wyłonił się z analizowanych parafialnych ksiąg ochrzczonych, okazał się zdecydowanie bogatszy od wyekscerpowanego z pozostałych źródeł. W związku z tym, że imiona chrzestne pojawiały się wielokrotnie, możliwe było sprawdzenie, które z nich były najpopularniejsze w danych okresach. W parafii greckokatolickiej w Hujsku w latach 1785–1791 wybierano najczęściej imiona *Joannes*, *Theodorus*, *Anna*, w latach 1831–1835 – *Michael*, *Maria*, w latach 1866–1869 – *Joann*, *Maria*, zaś w latach 1872–1904 – *Joannes*, *Josephus*, *Michael*, *Anna*, *Maria*, *Catharina*. Natomiast w parafii rzymskokatolickiej w Kalwarii Paclawskiej w latach 1791–1825 oraz 1860–1890 najczęściej nadawanymi męskimi imionami chrzestnymi były *Josephus* i *Joannes*, w latach 1920–1955 – *Stanislaus*, *Antonius*, *Bronislaus*, *Joannes* oraz *Thaddeus*, a w latach 1980–2010 – *Mateusz* i *Paweł*. Jeżeli zaś chodzi o imiona żeńskie, w latach 1791–1825 do najpopularniejszych należały *Marianna*, *Anastasia*, *Clara* oraz *Magdalena*, w latach 1860–1890 – *Marianna* i *Julianna*, w latach 1920–1925 – *Maria*, *Stanislava* oraz *Janina*, natomiast w latach 1980–2010 – *Anna* i *Monika*. Każde z tych imion uważane jest za typowe dla antroponomii polskiej (por. Grzenia, 2002, s. 306–309).

Należy wspomnieć, że w badanym materiale pojawiła się interesująca grupa imion wskazujących na postać konkretnego świętego, pod którego symboliczną opiekę oddawano imienniczkę bądź imiennika (np. *Antonius Paduanus*, *Franciscus Xaverus*, *Joannes a Parma*, *Joannes Baptista*, *Joannes Chrisostomus*, *Magdalena de Pasis*, *Maria Magdalena*, *Paulus Eremita*, *Vincentius de Paulo*). W latach 1791–1825 stanowiły one 18% wszystkich użytych imion, w latach 1860–1890 – 9%, natomiast w XX w. całkowicie znikły.

Warto przyjrzeć się temu, jak przez lata zmieniał się podejście do nadawania dzieciom płci żeńskiej imienia *Maria*. Było ono bardzo rzadko używane w Kościele

rzymskokatolickim do połowy XIX wieku z uwagi na świętość ważnej imienniczki, matki Jezusa (stosowano w zamian formę *Marianna*) (Malec, 1998, s. 108). Dla przykładu, w parafii rzymskokatolickiej w Kalwarii wśród nowo narodzonych mieszkanek Nowosiółek w latach 1791–1825 ani razu nie nadano imienia chrzestnego *Maria* (poza imieniem złożonym *Maria Magdalena*), zaś imię *Marianna* nadano 29 razy, w latach 1860–1890 imię *Maria* nadano 2 razy, natomiast imię *Marianna* – 24. Uległo to zmianie w XX w., czego dowodem jest fakt, że w latach 1920–1955 imię *Marianna* nadano jedynie 2 razy, a imię *Maria* – 22 (jeżeli dołączymy do zbioru imię złożone *Maria Teresia* uzyskamy liczbę 24 nadań). Analiza materiału wykazała zatem, że na terenie parafii w Kalwarii Paclawskiej imię *Maria* zaczęto nadawać dopiero w XX wieku. Nieco odmienna tendencja wylania się z analizy ksiąg metrykalnych z parafii greckokatolickiej w Hujsku, gdzie wśród imion nadawanych mieszkankom Nowosiółek w latach 1831–1835, 1866–1869 oraz 1872–1904 imię *Maria* było najczęściej używanym żeńskim imieniem chrzestnym, co może świadczyć o tym, że w Kościele greckokatolickim nie obowiązywał niepisany zakaz nadawania imienia *Maria*.

Analiza imiennictwa mieszkanek i mieszkańców Nowosiółek Dydyńskich z okresu od XVIII do XXI wieku wykazała, że najstarszą warstwę imienniczą tych okolic stanowiły imiona o proveniencji ruskiej. Współwystępowały one z imionami charakterystycznymi dla trzech innych porządków kulturowych: polskiego, niemieckiego i żydowskiego, przy czym spośród nich dominujące były imiona charakterystyczne dla polskiej antroponimii. Wraz z powstaniem w pobliskiej wsi w XVII wieku parafii rzymskokatolickiej, pierwotnie dominujące imiona ruskie stopniowo zaczęły być zastępowane ich polskimi odpowiednikami. W efekcie już w XIX wieku imiona o ruskiej proveniencji zostały niemal całkowicie wyparte przez miana zaliczane do grupy imion chrześcijańskich, staropolskich i świeckich, typowych dla antroponimii polskiej. Obrazuje to przemianę, jaka zaszła w krajobrazie kulturowym tego regionu przez stulecia. Ślady dawnej kultury ruskiej, niemieckiej i żydowskiej z pewnością widoczne są również w występujących w Nowosiółkach nazwiskach oraz nazwach terenowych, w związku z czym warto przeprowadzić dodatkowe badania onomastyczne. Każde pogranicze jest miejscem dyfuzji współlistniejących ze sobą kultur, a do zobrazowania wzajemnego ich przenikania oraz przemian społeczno-kulturowych zachodzących przez stulecia w danym regionie (procesów ciągłości, zmienności, zanikania) może posłużyć analiza diachroniczna imiennictwa. Przykład Nowosiółek Dydyńskich ukazuje proces niemal pełnej polonizacji pierwotnie ruskiego krajobrazu językowo-kulturowego.

Źródła

AGZ: *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum (tak zwanego) bernardyńskiego we Lwowie*, T. XIII, 1888.

AGZ: *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum (tak zwanego) bernardyńskiego we Lwowie*, T. XVIII, 1903.

- AGZ: *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum (tak zwanego) bernardyńskiego we Lwowie*, T. XIX, 1906.
- Archiwum Państwowe w Przemyślu, zesp. nr 142, *Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu*, sygn. 6775, *Kopie ksiąg metrykalnych parafii Hujsko z filiami Paclaw, Nowosiółki Dydyńskie, Truszowice (dekanat Dobromil), 1785–1790, 1831–1835, 1866–1869*, s. 69, 73–74, 93–94, 119, 138, 158–159, 183, 225.
- Archiwum Państwowe w Przemyślu, zesp. nr 142, *Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu*, sygn. 6776, *Kopie ksiąg metrykalnych parafii Hujsko z filiami Paclaw, Nowosiółki Dydyńskie, Truszowice (dekanat Dobromil), 1872–1887, 1889–1904*, s. 9, 23, 35–36, 48–49, 59, 67, 76, 83, 91, 106, 115, 123, 131, 146, 317, 328, 330–331, 342, 352–353, 365, 372–373, 398–399, 427–430, 442, 467–470.
- Archiwum Państwowe w Przemyślu, zesp. nr 2038, *Parafia greckokatolicka w Hujsku*, sygn. 2, *Księga chrztów, ślubów pogrzebów 1764–1785, 1804–1813*, s. 89–95, 107–111.
- Archiwum parafialne w Kalwarii Paclawskiej, *Liber Baptisatorum*, 1854–1864, s. 38–79.
- Archiwum parafialne w Kalwarii Paclawskiej, *Liber Baptisatorum*, *Nowosiółki Dydyńskie 1791–1823*.
- Archiwum parafialne w Kalwarii Paclawskiej, *Liber Baptisatorum*, *Nowosiółki Dydyńskie 1824–1853*, s. 1–8.
- Archiwum parafialne w Kalwarii Paclawskiej, *Liber Baptisatorum*, 1854–1864, s. 38–79.
- Archiwum parafialne w Kalwarii Paclawskiej, *Liber Natorum et Baptisatorum*, T. I, 1865–1945, s. 1–88, 189–239.
- Archiwum parafialne w Kalwarii Paclawskiej, *Liber Natorum et Baptisatorum*, T. II, 1946–2010, s. 1–33, 97–168.
- DKGG: Centralne Historyczne Archiwum Państwowe Ukrainy we Lwowie, *Drugi Kataster Gruntowy Galicji*, 1817, fond nr 20, *Nowosiółki Dydyńskie*.
- PKGG: Centralne Historyczne Archiwum Państwowe Ukrainy we Lwowie, *Pierwszy Kataster Gruntowy Galicji*, 1786–1788, fond nr 19, *Nowosiółki Dydyńskie*.

Bibliografia

- Bahlow, H. (1993). *Dictionary of German Names*, Madison–Wisconsin: Wydawnictwo Max Kade Institute.
- Barcik, J.S. (1985). *Kalwaria*. Warszawa: Wydawnictwo ATK.
- Bubak, J. (1993). *Księga naszych imion*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.
- Bystron, J.St. (1938). *Księga imion w Polsce używanych*. Warszawa: Towarzystwo Wydawnicze „Rój”.
- Fros, H., Sowa, F. (1995). *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Grzenia, J. (2002). *Nasze imiona*. Warszawa: Wydawnictwo Świat Książki.
- Grzenia, J. (2004). *Słownik imion*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- <https://prawoslawie.pl/prawoslawie/o-prawoslawiu/swieta-prawoslawne/2664-swieto-opieki-matki-bozej-pokrow> (dostęp: 29.03.2024).
- Kaleta, Z. (2003). Wartości i antywartości w staropolskich odapelatywnych nazwach osób. W: Z. Kaleta (red.), *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie* (s. 21–48). Warszawa: Wydawnictwo Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy PAN.
- Kojder M. (2014). *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVI i XVIII wieku*. Lublin.

- Kojder M. (2019). *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662–1810)*. Lublin.
- Kośka, L. (red.). (2002). *Imiona przez Żydów polskich używane*. Kraków: Wydawnictwo Austeria.
- Kurzowa, Z. (1996). Dialekt południowokresowy i jego gwary ludowe. W: B. Dunaj, J. Reichan (red.), *Studia dialektologiczne III*, 117–121.
- Lech-Kirstein, D. (2015). Zwrot kulturowy w badaniach onomastycznych. W: M. Rybka, P. Wiątrowski (red.), *Pogranicza językoznawstwa polonistycznego. Prace dedykowane Profesorom Zygmuntowi Zagórskiemu i Karolowi Zierhofferowi dla uczczenia odnowienia doktoratów po pięćdziesięciu latach* (s. 85–95). Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Malec, M. (red.). (1995). *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych* (T. 2). Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN.
- Malec, M. (red.). (1997). *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych* (T. 5). Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN.
- Malec, M. (2001). *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN.
- Malec, M. (1998). Imiona. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (s. 97–117). Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Mrózek, R. (2004). *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Mytnik, I. (2010). *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII w.* Warszawa: Wydawnictwo SOWA.
- Mytnik, I. (2017; 2019). *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII w.* Warszawa: Wydawnictwo SOWA; wyd. II, e-book: Warszawa–Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mytnik, I. (2022). *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej XVI–XVII wieku*, wyd. II, poprawione i uzupełnione, e-book: Warszawa–Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Olejnik M. (2019). *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI–XVIII w.)*. Lublin.
- Spórna, M. (2004). *Kulty świętych i ich wpływ na imiennictwo w średniowiecznym archidiakonacie krakowskim*. Kraków: niewydana rozprawa doktorska.
- Rieger, J. (1977). *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.* Wrocław: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Robótka, H., Ryszewski, B., Tomczak, A. (1989). *Archiwistyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rothwand, J. (1866). *Imiona przez Żydów polskich używane*. Warszawa: Wydane Nakładem autora w Drukarni F. Baumritera a I. Rotblata.
- Rzetelska-Feleszko, E. (2007). Onomastyka kulturowa. W: A. Cieślukowa (red.), *Nowe nazwy własne. Nowe tendencje badawcze* (s. 57–62). Kraków: Wydawnictwo PANDIT.
- SGKP: Chlebowski B., Walewski W. (red.). (1886). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (T. 7) (s. 287). Warszawa: Druk „WIEKU” Nowy-Świat Nr 61.
- Szulowska, W. (1992). *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy PAN.
- Tichoniuk, B. (2000). *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI w. do r. 1839*. Zielona Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Wolnicz-Pawłowska, E. (1978). *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*. Wrocław: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wolnicz-Pawłowska, E. (1993). *Antroponimia lemowska na tle polskim i słowackim (XVI–XIX wiek)*. Warszawa: Wydawnictwo Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy PAN.
- Wolnicz-Pawłowska, E., Szulowska, W. (1998). *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek*. Warszawa: Wydawnictwo Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy PAN.
- Zawadzki, W. (1869). *Obrazy Rusi Czerwonej*. Poznań: Nakładem Jana Konstantego Żupańskiego.
- Znosko, A. (1996). *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*. Białystok: Wydawnictwo Prawosławna Diecezja Białostocko-Gdańska.

Miroslav Kazík

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

ORCID: 0000-0003-0189-095X

miroslaw.kazik@wp.pl

ŽIVÉ OSOBNÉ MENÁ VYDATÝCH ŽIEN Z HORNÝCH MYJAVSKÝCH KOPANÍC

LIVING PERSONAL NAMES OF MARRIED WOMEN FROM THE UPPER MYJAVA REGION

Abstrakt: V príspevku charakterizujeme neoficiálne antroponymá v triede vydatých žien v jednej obci v regióne Horná Myjava, podávame jej antroponymický mikrosystém. Uvádzame inventár živých mien, ktorý je prameňom pre ďalšie skúmanie antroponymie, a inventár pomenovacích modelov, ktoré tvoria sústavu živých mien, ktoré sú systé-
motvornými jednotkami onymického systému. Pomenovacie modely sú tvorené funkčnými členmi rodné (krstné) meno, priezvisko, rodinné meno, individuálna charakteristika, meno (do) domu a apelatívny člen. Funkčný člen je člen definovaný pomocou základných sémantických príznakov ako prvok s osobitnou designáciou.

Kľúčové slová: antroponymá, živé osobné mená, pomenovacie modely, západné Slovensko, horné myjavské kopanice, kopaničiarska oblasť

Abstract: In this paper, we characterize the unofficial anthroponyms in the class of married women in one village in the Upper Myjava region, giving its anthroponymic microsystem. We provide an inventory of living names, which is a source for further investigation of anthroponymy, and an inventory of naming patterns, which form a system of living names, which are the system-forming units of the onymic system. The naming models are formed by functional members first name, surname, family name, individual characteristic, name of the house and appellative element. A functional member is a member defined by means of basic semantic attributes as an element with a specific design.

Keywords: anthroponyms, living personal names, naming models, western Slovakia, Upper Myjava region, solitary-cottages area

V príspevku nadväzujeme na práce o živých menách ženatých mužov a slobodných osôb na horných myjavských kopaniciach. Na tomto mieste prinášame inventár živých mien a charakteristiku živých mien v triede vydatých žien v jednej obci na horných myjavských kopaniciach. Materiál

sme získavali vlastným terénnym výskumom v obci, zachytáva súčasné používanie živých mien staršou generáciou. Pri zbere živých mien, jeho triedení, modelovaní a spracovaní sme vychádzali z teórie a metodiky V. Blanára (1978, 1983, 1996, 2008).

Pre pohraničný pás kopaníc na území dnešných obcí Brestovec, Stará Myjava, Poriadie a sčasti aj Rudník sa od prvej polovice 18. storočia používa spoločné označenie Horné kopanice. Osídľovací proces na Horných kopaniciach bol skorší ako na Dolných kopaniciach (Gálik, 2010, s. 30). Oblasť Myjavskej pahorkatiny predstavuje u nás územie najstaršieho a súčasne aj najintenzívnejšieho kopaničiarskeho osídlenia (Horváth, 1979, s. 165). Nárečie myjavských kopaníc patrí do nárečového celku myjavských nárečí považskej nárečovej podskupiny severnej skupiny západoslovenských nárečí (Štolc, 1994, s. 94, 97–98). Atlas slovenského jazyka zaraďuje myjavské nárečia do dolnopovažských nárečí.

Vlastný terénny výskum sme v obci č. 1 realizovali podľa stavu obyvateľstva z roku 2016. Pri heuristickom výskume živých mien sme používali predovšetkým metódu dotazníka a riadeného rozhovoru. Skúmali sme živé mená používané staršou a strednou generáciou v spoločenskom úze osady v neutrálnej, bezpríznačkovej situácii. Pred terénnym výskumom sme si pripravili kartotečné lístky, kde sme uviedli adresu (číslo domu) a kde sme prepísali úradné podoby mien. Pri terénnom výskume sme zapisovali živé osobné mená (jednotlivcov), živé mená rodiny (živé rodinné mená) a mená (do) domu. Zisťovali sme všetky živé mená, ktoré informátor používa. Po výskume sme živé mená modelovali podľa metodiky V. Blanára (1978).

Z dôvodu ochrany osobných údajov neuvádzame presný názov obce. Podľa najnovšieho sčítania obyvateľov žilo v obci vyše 680 obyvateľov, muži a ženy mali takmer rovnaké zastúpenie. Deti do 14 rokov tvorili približne 80 obyvateľov, dospelí nad 65 rokov cca 120 obyvateľov, zvyšok boli obyvatelia vo veku 15 až 64 rokov. Niečo vyše 53 % obyvateľov boli príslušníci evanjelickej cirkvi a. v., vyše 37 % bolo bez náboženského vyznania. (<https://www.scitanie.sk>)

Za informátorov sme sa snažili vybrať osoby, ktoré v obci žijú dlhodobo, resp. od narodenia a u ktorých sme predpokladali, že poznajú čo najviac obyvateľov obce. Prvotnými informátormi boli ženy – šesťdesiatničky, ktoré z obce pochádzali a v nej aj žili. Nesúhlasili s tým, aby sme mená zapisovali a neskôr spoluprácu odmietli. Po dlhšom hľadaní vhodného informátora sme pracovali s mužom, ktorý z obce pochádzal, žil v nej od detstva až doteraz s výnimkou vojenskej služby v Čechách, on a jeho rodina patrili k starým rodom v obci, bol v dôchodkovom veku, sedemdesiatnik, bol vyučený v technickej oblasti, pracoval v robotníckej profesii v podniku v Myjave, bol činný v spoločenských organizáciách v obci a poznal takmer všetkých obyvateľov obce, najmä starousadlíkov.

V príspevku podávame aj distribúciu antroponymických modelov, pretože práve „onymické modely sú systémotvornými prvkami onymickej sústavy“ (Blanár, 1996, s. 132). Daná areálová distribúcia modelov vydatých žien v obci pozostáva z príslušného vzorca pomenovacieho modelu, frekvencie (výskytu) modelu v triede a lokalite

a explicitného jazykového stvárnenia príslušného onymického znaku – konkrétneho živého osobného mena z triedy vydatých žien v obci č. 1 na horných myjavských kopaniciach. Pomenovacie modely a živé osobné mená sú zoradené podľa frekvencie.

Rodné (krstné) meno môže mať úradnú podobu (K), hypokoristickú podobu (K), alebo inojazyčnú, nárečovú, nespisovnú alebo inak zmenenú nepravidelnú podobu (<K>). Priezvisko sa okrem úradnej podoby (P) môže vyskytovať v neúradnej forme, ktorá sa končí na sufixy *-ka* (označenie sa používa, ak sú meno rodiny a meno domu odvodené od iného základu alebo sa nepoužívajú) (P) a môže sa objavovať i nepravidelná hlásková zmena priezviska (<P>). Rozoznávajú sa priezviská, ktoré majú zhodnú antropolexému s a) menom rodiny (P = RM), b) menom domu (P = MD) a c) menom rodiny a menom domu (P = RMD). Rodinné meno (RM) môže mať antropolexému zhodnú s a) menom domu (RM = MD), b) priezviskom (RM = P). Meno (do) domu sa značí ako MD. Pri individuálnej charakteristike (CH) sa rozlišujú motivačné príznaky: ^v – telesné alebo duševné vlastnosti, ^z – trvalé, dočasné alebo bývalé zamestnanie, stav, záľuba, záujmy, ^p – pôvod a bydlisko, ⁿ – iná alebo nejasná motivácia. Rozlíšenie MD a CH^{p/-}: Člen, ktorý sa (potenciálne) stáva zložkou MD, nemení predložku, keď sa stáva súčasťou živého mena. Apelatívny člen zaznačujeme ako A. V rámci sémantického príznaku [vzťahu k príbuzným osobám] sa rozlišujú príbuzenské motivačné príznaky: ₁ – otec, ₁₁ – matka, ₃ – manžel, druh, priateľ, _[3] – prvý manžel, ₃₃ – manželka, družka, priateľka, ₄ – starý otec, ₄₄ – stará matka, ₅ – svokor, test, ₅₅ – svokra, testiná, ₆ – syn, ₇ – brat. Číselný index ₂, ktorý označuje príznak rodiny ako celku (pri P, RM, MD), sa neoznačuje. (Pri zdvojenom indexe zaznačujeme aj index ₂, napr. _{1/2, 11/2}.) Znamienkom plus (+) sa pripájajú jednotlivé funkčné členy, ktoré spolu tvoria jeden model. Hviezdičkou (*) označujeme funkčný člen, ktorý sa predpokladá, nulou (0) ten, ktorý sa používa fakultatívne, špicatými zátvorkami (<>) funkčný člen, ktorý sa používa v skrátenej alebo ináč adaptovanej podobe. Do zátvoriek sa dávajú funkčné členy, ktorými sa pomenúva jedna osoba (obyčajne pri opisnom pomenovaní) – (), []. Dvojbodka (:) sa kladie za tie funkčné členy, ktoré sa spolu používajú aj v nasledujúcom pomenovaní rodiny alebo domu. Lomka (/) ukazuje, že pomenovacím východiskom je symbol na ľavej strane. Funkčný člen na pravej strane ukazuje uplatnenie v dnešnej antroponymickej sústave. Funkčné členy pred znamienkom „rovná sa“ (=) a za znamienkom sú antroponymickou lexémou zhodné a vzťahujú sa na tenže denotát. Na ľavej strane sa uvádza funkčný člen, ktorý sa pokladá za slovotvorné východisko.

Živé mená fungujú prevažne vo vidieckom prostredí a v niektorých prípadoch ešte zachovávajú nárečové tvary, preto bývajú zapisované fonetickou transkripciou. Podobne i my zistené živé osobné mená prepisujeme zjednodušenou fonetickou transkripciou, čiže píšeme len jedno *i* (ypsilon sa nepíše), prípadnú mäkkosť zaznačujeme. Dvojhĺaska ô je značená ako ó.

V obci č. 1 na horných myjavských kopaniciach v triede vydatých žien je jednočlenných 31 modelov a 109 ŽM, dvojčlenných 99 modelov a 175 ŽM, trojčlenných 52 modelov a 109 ŽM, štvorčlenných 17 modelov a 19 ŽM, päťčlenné 2 modely

a 2 ŽM a šesťčlenný 1 model a 1 ŽM. V tejto triede sme zaznamenali živé mená u 223 žien, u ktorých sme zachytili celkom 415 živých mien predstavujúcich 202 pomenovacích modelov. Na jeden model pripadá 2,05 živých mien.

Model zachytáva štruktúru živého mena a je v ňom v podstatných rysoch obsiahnutá aj sémantika a motivácia živého mena, PM tvorí obsahový model a motivačný model, čiastočne slovotvorný model.

Frekvenčná distribúcia PM

1. Priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny i v mene domu
 $P3 = RMD$ (32):

Dršková, Farkašová, Hoachelová, Prívracká, Cimrová, Stachová, Ivančová, Dugová, Minarechová, Holčíková, Sláviková, Blahová, Stachová, Jerigová, Šimková, Cintulová, Lišková, Šimková, Kanská, Čurková, Foltínová, Blašková, Kodajová, Hluchá, Párovská, Devánová, Bednáriková, Paracková, Brušková, Hornáková, Pančiaková, Kubečková.

2. Rodinné meno podľa manžela, ktorého antropobáza vychádza z priezviska
 $RM3 = P$ (20):

Poliačka, Fajnorka, Staška, Ištočka, Minareška, Boskovička, Petráčka, Zábojnička, Cintulka, Horniačka, Valáščena, Tótko, Marônčena, Tížička, Devánka, Kubinka, Kolníčka, Pančička, Strnátčena, Viskupčena.

3. Rodné (krstné) meno v úradnej podobe a priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny i v mene domu

$K + P3 = RMD$ (12):

Anna Martonová, Monika Pražienková, Eva Jurášová, Sláva Bachoriková, Daniela Dobrovocká, Alena Pražienková, Lenka Petráková, Milena Kanská, Marcela Dugová, Martina Novotná, Božena Volárová, Zdenka Sabová.

4. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a rodinné meno podľa manžela, ktorého antropobáza vychádza z priezviska

$\underline{K} + RM3 = P$ (11):

Zuska Bičianka, Anča Bičianka, Anča Zemanka, Kačka Poliačka, Milka Valentova, Anča Ištočka, Zuska Boskovička, Anča Mihálička, Mila Ochodníčka, Anča Pražienčena, Zdena Kubinka.

5. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny i v mene domu

$\underline{K} + P3 = RMD$ (9):

Milka Hracká, Vierka Hracká, Jara Mozoláková, Anča Ištoková, Petra Baranovičová, Olina Dugová, Vlastička Pražienková, Beta Marônková, Luba Rudavská.

6. Priezvisko podľa otca v nárečovej forme, ktoré sa končí na nárečový sufix *-ka*, *-čena*

$\underline{P1}$ (8):

Hrehuška, Kubinka, Bačka, Maliarička, Šurinka, Žapčena (v min.), *Brezinka, Štefanka*.

7. Rodinné meno podľa manžela s antropobázou mena domu

$\text{RM3} = \text{MD}$ (6):

Pintášova, Češinka, Janečka, Osúchová, Osúška, Vladenková.

8. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a priezvisko podľa otca, ktoré má antropobázu v mene rodiny i v mene domu

$\underline{K} + \text{P1} = \text{RMD}$ (6):

Lucka Bičianová, Zuska Marônková, Anča Pražienková, Petra Miháliková, Bibina Kubinová, Kačena Hochelová.

9. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a rodinné meno podľa otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena domu, ani s antropobázou priezviska

$\underline{K} + \text{RM1}$ (5):

Zuza Škorička, Beta Blahôščiná, Anča Češinka, Anča Basistička, Anča Hundráková.

10. Rodinné meno podľa manžela, ktorého antropobáza vychádza z priezviska, a apelatívny člen vyjadrujúci príbuzenský vzťah

$\text{RM3} = \text{P} + \text{A}$ (4):

Jozefákova žena, Gálikova žena, Polákova žena, Bruškova žena.

11. Rodinné meno podľa manžela, ktorého antropobáza vychádza z priezviska, a rodinné meno podľa otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena domu, ani s antropobázou priezviska

$\text{RM3} = \text{P} + \text{RM1}$ (4):

Ištočka Češinka, Soviška Boderanka, Zábajnička Batová, Zábajnička Batóvka.

12. Apelatívny člen vyjadrujúci generačné zaradenie, rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny i v mene domu

$\text{A} - \underline{K} + \text{P3} = \text{RMD}$ (4):

stará Zuska Marečková / $\text{A} - \underline{K} + \text{P1aj3} = \text{RMD}$ /, *tetka Kača Hracká, tetka Mila Hracká, stará Zuska Bunčáková*.

13. Opisné vyjadrenie pozostávajúce zo živého osobného mena manžela (jeho rodného /krstného/ mena v úradnej podobe a rodinného mena s antropobázou priezviska) a apelatívneho člena vyjadrujúceho príbuzenský vzťah

$(K + RM = P)3 + A$ (4):

Milanova Brezinova žena, Milošova Ušiaková žena, Petra Martonova žena, Milana Hrackého žena.

14. Individuálna charakteristika podľa zamestnania

CHz (3):

Lekárnička, Starostka, Poštárka.

15. Rodinné meno podľa otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena domu, ani s antropobázou priezviska

RM1 (3):

Dugôščina, Batôvka, Batová.

16. (Predpokladané) rodinné meno podľa manžela, ktorého antropobáza vychádza z priezviska, živé osobné meno prešlo do pomenovania (mena) domu

*RM3 = P : MD (3):

Sapka, Slávička, Nemčečka.

17. Apelatívny člen vyjadrujúci generačné zaradenie a priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny a mene domu

A – P3 = RMD (3):

stará Magulová, bapka Marečková, mladá Cimrová.

18. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a (predpokladané) rodinné meno podľa manžela, ktorého antropobáza vychádza z priezviska, celé živé osobné meno prešlo do pomenovania (mena) domu

$\underline{K} + *RM3 = P : MD$ (3):

Anča Dúbrafčíčka, Zuska Valentka, Beta Kováčka.

19. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a priezvisko podľa otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú ani s menom rodiny, ani s menom domu

$\underline{K} + P1$ (3):

Jarka Durcová, Beta Hlošková, Anča Krišková.

20. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej (domáckej) podobe a priezvisko podľa otca v nárečovej forme, ktoré sa končí na nárečový sufix -(ič-)ka, -ova

$\underline{K} + \underline{P1}$ (3):

Anča Ševčíčka, Luba Gajdošička, Anča Vojtkova.

21. Rodinné meno podľa manžela, ktorého antropobáza vychádza z priezviska, a individuálna charakteristika podľa pôvodu a bydliska

RM3 = P + CHp (3):

Ušiačka u Vlčkov, Hornáčka ot Sovinca, Hornáčka ze Sovinca.

22. Priezvisko podľa matky, ktoré sa končí na sufix -ina, a apelatívny člen vyjadrujúci príbuzenský vzťah

P11 + A (3):

Juráškina céra, Šurinkina céra, Jakápkina céra.

23. Priezvisko podľa otca v nárečovej forme, ktoré sa končí na nárečový sufix -ka, a rodinné meno podľa otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena domu, ani s antropobázou priezviska

P1 + RM1 (3):

Vojtečka Batová, Vojtečka Batôfka, Soviška Ondrejáčka.

24. Priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny a mene domu, a individuálna charakteristika podľa zamestnania

P3 = RMD + CHz (3):

Dugová Poštárka, Dugová čo robí Poštárku, Dobrovocká na úrade.

25. Priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny a mene domu, a individuálna charakteristika podľa pôvodu a bydliska

P3 = RMD + CHp (3):

Dugová na Močiari, Dugová z Močiara, Dugová s Kolónie.

26. Priezvisko podľa manžela, ktoré má antropobázu v mene rodiny a mene domu, a rodinné meno podľa manžela, ktoré nemá antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena domu, ani s antropobázou priezviska

P3 = RMD + RM3 (3):

Klimková Dolníkova, Klimková Dolníčka, Klasovitá Pleška.

27. Opisný spôsob, ktorý pozostáva zo živého osobného mena matky (jej rodného mena v domácej /hypokoristickej/ podobe a rodinného mena jej otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena domu, ani s antropobázou priezviska) a apelatívneho člena, ktorý vyjadruje príbuzenský vzťah

(K + RM1)11 + A (3):

Anči Blahovčinej céra, Mili Palačkovej céra, Beti Varechárki céra.

Pomenovacie modely s frekvenciou 2 (28. až 58.):

K3: *Lojzíkova, Lojzíčka.*

CHp: *Cigánka, (Tá) Pražáčka.*

CHn3 : MD: *Tralaláčka, Tralalákova.*

RM1 : MD: *Hundráčka, Boderanka.*

RM11: *Šupolčena, Šupolková.*

RM3: *Bobička, Pleška.*

<RM>3 = <MD>: *Problémová, Škrabáčka.*

RM3 = <P>: *Sadlonka, Matijáčka.*

P1 = RMD: *Smolíčková, Malková.*

<P>3 = RMD: *Miková, Šmičková.*

A – RM3 = P: *stará Magulka, mladá Boskovička.*

K + RM1 : MD: *Beta Boderanová, Beta Boderanka.*

K + RM3 = MD: *Datka Pištiaková, Zuska Dugôfčina.*

K + <RM>3 = <MD>: *Anča Problémová, Anka Problémová.*

K + RM3 = P: *Anna Martonka, Božena Volárka.*

K + P1: *Jana Cibulková, Lenka Šimková.*

K + P1 = RMD: *Lucia Bičianová, Monika Sabová.*

K + P3 : MD: *Anča Vojtková, Beta Cibulková.*

<K> + P3 = RMD: *Olga Kavická, Olga Dobrovocká.*

P3 = RMD + A: *Bieleného družka, Bieleného priateľka.*

P3 = <RMD> + CHp3: *Jurášová čo prišiel z Rudníka, Jurášová čo sa priženil z Rudníka.*

P3 = RMD + P1: *Brezinová Zemanka, Gáliková Jakapka.*

K + P3 = <RMD> + <RM3> = <MD>: *Jana Durcová Pintášova, Anna Durcová Pintášova.*

K + P3 = <RMD> + <RM3> = <MD>: *Anča Durcová Pintášova, Anka Durcová Pintášova.*

(<K> + RM = P)3 + A: *Ščefanova Ušiakova žena, Ščefanova Strnátkova žena.*

[(K + P)3 + A] : MD: *Samka Klča žena, Samkova Klčova žena.*

(K + P = RMD)4 + A: *Pala Brušku vnúčence, Pala Brušku vnučka.*

RM3 = MD + K3 + A: *Varechárka Janova žena, Varechárová Janova žena.*

A + (<K> + P + CHz)3 : MD: *vdova po Ščefanovi Hloškovi čo robel v slevárni, vdova po Ščefanovi Hloškovi čo robel na strojovej. (Pozn. – Boli dvaja Š. H.)*

K + RM1 = P + K1 + A: *Lenka Ševčíčka Milkova céra, Lenka Ševčíkova Milkova céra.*

(K + P = <RMD> + <RM> = <MD>)3 + A: *Jara Durca Pintáša žena, Mira Durca Pintáša žena.*

S frekvenciou 1 je 144 pomenovacích modelov, z toho 1-členných 14 PM, 2-členných 70 PM, 3-členných 42 PM, 4-členných 15 PM, 5-členné 2 PM a 6-členný 1PM:

Jednočlenné:

Bláža

Pekná pani

Učiteľka

K

CHv

CHz : MD

<i>Záhradníková</i>	CHz3
<i>Formanská</i>	CHp : MD
<i>Firštová</i>	CHn3
<i>Fajnorové</i>	RM1 = P
<i>Kováčka</i>	*RM1 = P : MD
<i>Ozefčiná</i>	RM3 : MD
<i>Gálanka</i>	RM44
<i>čo býva na Viskupovém</i>	MD21
<i>Fajnorová</i>	P
<i>Mednanská</i>	<P1>
<i>Jurčová</i>	P1 : MD
Dvojčlenné:	
<i>mladá Formanská</i>	A – RM1
<i>mladá Magulka</i>	A – RM1 = P
<i>tetka Kolárka</i>	A – RM3 (CHz5)
<i>mladá Hocheľová</i>	A – P1 = RMD
<i>teta Vojtková</i>	A – P3 : MD
<i>nevesta Klasovitá</i>	A + P5 = RMD
<i>Oľina na úrade</i>	<u>K</u> + CHz
<i>Jara Džidžová</i>	<u>K</u> + CHn1/MD
<i>(Mila) Palačka</i>	0 <u>K</u> + RM1
<i>Anča Hundráčka</i>	<u>K</u> + (RM1: MD)
<i>Žaneta Pištiaková</i>	K + RM1 = MD
<i>Palo Jurík čo viženen</i>	(<u>K</u> + RM = <MD>)[1]
<i>Vlada Zemanka</i>	<u>K</u> + RM1 = P
<i>Viera Kováčka</i>	(K + *RM1 = P) : MD
<i>(Anča) Laška</i>	0K + RM3 = P
<i>Anča Juráška</i>	<u>K</u> + <RM3> = P
<i>Viera Volárka</i>	K + *RM3 = P : MD
<i>Lenka Klasovitá</i>	K + P3
<i>Kačena Horníková</i>	<u>K</u> + P3
<i>Anna Vojtková</i>	K + P3 : MD
<i>Darina Valentová</i>	K + P3 = <RMD>
<i>Tereza (Dúbravčíková)</i>	<u>K</u> + 0P3 = RMD
<i>Branova Valentova</i>	<u>K</u> 3 + RM3 = P
<i>Špekulanta céra</i>	CHv1 + A
<i>Džidžová céra</i>	CHn1/MD + A
<i>Špekulantkina céra</i>	(CHv3 : MD)11 + A
<i>Obchodníčka Kováčka</i>	CHz + *RM3 = P : MD
<i>Obchodníčka Kováčová</i>	CHz + P3 : MD

<i>Janečková Klukánka</i>	$RM1 + RM3$
<i>Basistička Vojtečka</i>	$RM1 + \underline{P1}$
<i>Fajnorove céri</i>	$RM1 = P + A$
<i>Párovských Martina</i>	$RM1 = P + K$
<i>Ševčíčka Klasovitá</i>	$RM1 = P + P3$
<i>Kutkova žena</i>	$RM1/3 + A$
<i>Formanského žena</i>	$(RM = MD (CHp))3 + A$
<i>Lošenčena Beta</i>	$RM3 = MD + \underline{K}$
<i>Varechárka Sestrička</i>	$RM3 = MD + CHz$
<i>Bakošova Vierka</i>	$RM3 = P + \underline{K}$
<i>Ševčíčka (Milková)</i>	$RM3 = P + 0\underline{K}3$
<i>Bielčíčka z úradu</i>	$\langle RM3 \rangle = P + CHz$
<i>Sadlonka ze Sekúl</i>	$RM3 = \langle P \rangle + CHp$
<i>Viskupka na bitofke čo býva</i>	$\langle RM \rangle 3 = P + CHp$
<i>Bičianova Komorášova</i>	$RM3 = P + RM3 = MD$
<i>Sadlonka Barináčkova</i>	$\langle RM3 \rangle = \langle P \rangle + RM3 = MD$
<i>Viskupka čo bola za Škrabákom vidatá</i>	$\langle RM \rangle 3 = P + \langle RM \rangle 3 = \langle MD \rangle$
<i>Zemanka ot Klasovitých</i>	$RM3 = P + MD$
<i>Brezinka (čo Zemanová bola)</i>	$RM3 = P + 0P1$
<i>Ušiačka Viskupka</i>	$RM3 = P + \underline{P1}$
<i>Kováčka Ilovičná</i>	$*RM3 = P + P1 : MD$
<i>Fajnorkine céri</i>	$(RM3 = P)11 + A$
<i>Barináčkova nevesta</i>	$(RM1/2 = MD)5 + A$
<i>Hornáková céra</i>	$P1 + A$
<i>Kolára céri</i>	$P1 = RMD + A$
<i>Fajnorka čo má kone</i>	$\underline{P} + CHn$
<i>Viskupka Janečka</i>	$(\underline{P1} + RM1) : MD$
<i>Ušiačka Halaška</i>	$\underline{P1} + RM3 : MD$
<i>Viskupka Ušiačka</i>	$\underline{P1} + RM3 = P$
<i>Bucalka za Matušikom</i>	$\underline{P1} + P3$
<i>Ušiačka Dugová</i>	$\underline{P1} + P3 : MD$
<i>Bielčíková Klasovitá</i>	$P1 + P3 = RMD$
<i>Martonka Klasovitého</i>	$\underline{P1} + P3 = RMD$
<i>Bachoríková Slávka</i>	$P3 = RMD + K$
<i>Strnátková Zuska</i>	$P3 = RMD + \underline{K}$
<i>Bielčíková Špekulantka</i>	$P3 = RMD + (CHv3 : MD)$
<i>Kulišková Učiteľka</i>	$P3 + CHz : MD$
<i>Matijáková Sestrička</i>	$\langle P3 \rangle = RMD + CHz$
<i>Brušková (z Borini)</i>	$P3 = RMD + 0CHp$
<i>Klimková Bobička</i>	$\langle P \rangle 3 = RMD + RM3$
<i>Zemanová ot Klasovitých</i>	$P3 = RMD + MD$
<i>Bielčíková Volárová</i>	$P3 + P1 = RMD$

Trojčlenné:

<i>mladá Varechárka Lubova</i>	$A - RM3 = MD + \underline{K}3$
<i>tetka Bičianka čo robela v obuve</i>	$A - RM3 = P + CHz$
<i>nevesta Matušikova Škarčiakova</i>	$A + (RM = P + RM1)5$
<i>Luba po Janovi Batovi</i>	$\underline{K} + (\underline{K} + RM1)3$
<i>(Zuska) Viskupka z bitofki</i>	$0\underline{K} + \langle RM \rangle 3 = P + CHp$
<i>Beta Durcová z Jastrabinca</i>	$\underline{K} + P1 + CHp : MD$
<i>Anča Soviška (Ondrejáčka)</i>	$\underline{K} + \underline{P}1 + 0RM1$
<i>Anča Viskupka Ušiacka</i>	$\underline{K} + \underline{P}1 + RM3 = P$
<i>Anča Viskupka čo je za Ušiakom</i>	$\underline{K} + \underline{P}1 + P3 = RMD$
<i>Dana Viskupová (ze Sekúl)</i>	$K + P3 = RMD + 0CHp$
<i>Beta Viskupová ze Sekúl</i>	$\underline{K} + P3 = RMD + CHp$
<i>Anča Adámková Džidžová</i>	$\underline{K} + P3 = RMD + CHn3/MD$
<i>Beta Ušiaková Gálanka</i>	$\underline{K} + P3 = RMD + RM11$
<i>Anna Bielčíková Zajacová</i>	$(K + P3 + RM3) : MD$
<i>Anča Bielčíková Zajacová</i>	$(\underline{K} + P3 + RM3) : MD$
<i>Beta Ušiaková z Gála</i>	$\underline{K} + P3 = RMD + MD11$
<i>Luba Poliaková Viskupka</i>	$\underline{K} + P3 = RMD + \underline{P}1$
<i>Beti Juráški céra</i>	$(\underline{K} + RM3 = P)11 + A$
<i>Štefana Matušika céra</i>	$(\langle K \rangle + P)1 + A$
<i>Lenki Šimkovej céri</i>	$(K + P1)11 + A$
<i>Jurkova Gaščiaková žena</i>	$(\underline{K} + RM)[3] + A$
<i>Martinova Osúchova žena</i>	$(K + RM = MD)3 + A$
<i>po Palovi Juríkovi žena</i>	$(\underline{K} + RM = \langle MD \rangle)3 + A$
<i>Jano Špekulant čo má ženu</i>	$(\underline{K} + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle)3 + A$
<i>po Mišovi Klasovitém (vdova)</i>	$(\underline{K} + RM = P)3 + 0A$
<i>Jurkova Ševčíkova žena</i>	$(\underline{K} + RM = P)[3] + A$
<i>Petrova Kolníkova (žena)</i>	$(K + P = RMD)3 + 0A$
<i>Petra Martona žena</i>	$(K + P = RMD)3 + A$
<i>Pala Brušku žena</i>	$(\underline{K} + P = RMD)3 + A$
<i>z Jastrabinca Beta Durcová</i>	$CHp + \underline{K} + P1 : MD$
<i>Ozefčina žena Dušanova</i>	$RM3 = MD + A + K3$
<i>Lošencová Beta Valentová</i>	$RM3 = MD + \underline{K} + P3$
<i>Matušikova žena Mišova</i>	$RM3 = P + A + \underline{K}3$
<i>Zemanova žena od Vlčkov</i>	$RM3 = P + A + MD : MD$
<i>Bakošova (Jurova) žena</i>	$RM3 = P + 0\underline{K}3 + A$
<i>Jurášova Petrova Čavička</i>	$(RM = P + K + RM)3$
<i>Juráška Ščefanova Čavička</i>	$(RM = P + \langle K \rangle + RM)3$
<i>Valentka Japoncova žena</i>	$RM3 = P + CHv3 + A$
<i>Viskupova Japoncova sestra</i>	$RM3 = P + CHv7 + A$
<i>Viskupka čo býva na bitovke čo je rozvedená</i>	$\langle RM \rangle 3 = P + CHp + CHv$

Brezinová Palova žena
Kováčová Jurikova nevesta

$$P3 = RMD + \underline{K}3 + A$$

$$P3 = \langle RMD \rangle + (RM = \langle MD \rangle)5 + A$$

Štvorčlenné:

céra Zuski a Ščefana Strnátku $A + \underline{K}11 + \langle K \rangle 1 + P1 = RMD$
žena Jana Durca Obchodníka $A + (\underline{K} + P = RMD + CHz)3$
mladá Brezinka Palova céra $A - RM1 = P + \underline{K}1 + A$
Vladova Sabova céra Puterová $(\underline{K} + RM = P)1 + A + P3$
Jana Matušíka Prostredného céra $(\underline{K} + P = \langle RMD \rangle + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle)1 + A$
Zuski a Ščefana Strnátku céra $\underline{K}11 + \langle K \rangle 1 + P1 = RMD + A$
Janova Ušiakova žena ze Sovinca $(\underline{K} + RM = P)3 + A + CHp$
Jurkova Ševčíkova Gaščiaková žena $(\underline{K} + RM = P + RM)[3] + A$
Miša Valentu/a žena (Zuska) $[(\underline{K} + P)3 + A + 0\underline{K}] : MD$
Pala Klasovitého Muzikantova žena $(\underline{K} + P = RMD + CHz)3 + A$
po Janovi Matušíkovi Dolnom vdova $(\underline{K} + P = \langle RMD \rangle + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle)3 + A$
Jara Durca Pintáša nevesta $(\underline{K} + P = \langle RMD \rangle + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle)5 + A$
Bruščena Pavlova céra (z Borini) $RM1 = P + K1 + A + 0CHp$
Viskupka Varechárova Janova céra $RM1 = P + (RM = MD + \underline{K})1 + A$
Bobička Vlada Klimku žena $RM3 + (\underline{K} + P = RMD)3 + A$

Päťčlenné:

Lena Petráková (Jara Petráková žena) $\underline{K} + P3 = RMD + 0[(K + RM = P)3 + A]$
Ščefána Špekulantova žena Martonova céra
 $(\langle K \rangle + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle)3 + A + RM1 = P + A$

Šesťčlenné:

Ščefána Špekulantova žena Milana Martonova céra
 $(\langle K \rangle + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle)3 + A + (K + RM = P)1 + A$

Funkčné členy živých osobných mien v pomenovacích modeloch a živých menách:

Počet FČ v modeloch	Počet FČ v ŽM
1 x 31 = 31 FČ	1 x 109 = 109 FČ
2 x 99 = 198 FČ	2 x 175 = 350 FČ
3 x 52 = 156 FČ	3 x 109 = 327 FČ
4 x 17 = 68 FČ	4 x 19 = 76 FČ
5 x 2 = 10 FČ	5 x 2 = 10 FČ
6 x 1 = 6 FČ	6 x 1 = 6 FČ
SPOLU 469 FČ v modeloch	SPOLU 878 FČ v ŽM

Na jeden model pripadá 2,32 funkčných členov a na jedno živé osobné meno 2,11 funkčných členov. Najfrekventovanejšiemu modelu, ktorým je jednočlenný model priezvisko podľa manžela s antropobázou v mene rodiny i v mene domu (P3 = RMD), prislúcha 7,71 % živých osobných mien vydatých žien v lokalite. Modely s frekvenciou 1 tvoria 34,7 % živých osobných mien.

S FČ K je jednočlenných 2 modely a 3 ŽM, dvojčlenných 39 modelov a 91 ŽM, trojčlenných 44 modelov a 58 ŽM, štvorčlenných 17 modelov a 19 ŽM, päťčlenných je 2 modelov a 2 ŽM, šesťčlenných 1 modelov a 1 ŽM. Dve K sú: *Luba po Janovi Batovi* $\underline{K} + (\underline{K} + \text{RM1})3$, $K + \text{RM1} = P + \underline{K}1 + A$: *Lenka Ševčíčka Milkova céra*, *Lenka Ševčíkova Milkova céra*, *céra Zuski a Ščefana Strnátku* $A + \underline{K}11 + \langle K \rangle 1 + P1 = \text{RMD}$, *Zuski a Ščefana Strnátku céra* $\underline{K}11 + \langle K \rangle 1 + P1 = \text{RMD} + A$, *Miša Valentu/a žena (Zuska)* $[(\underline{K} + P)3 + A + 0\underline{K}]$: MD, *Lena Petráková (Jara Petráková žena)* $\underline{K} + P3 = \text{RMD} + 0[(K + \text{RM} = P)3 + A]$, *Ščefána Špekulantova žena Milana Martonova céra* $(\langle K \rangle + \langle \text{RM} \rangle = \langle \text{MD} \rangle)3 + A + (K + \text{RM} = P)1 + A$.

S FČ P je jednočlenných 7 modelov a 47 ŽM, dvojčlenných 51 modelov a 98 ŽM, trojčlenných 27 modelov a 35 ŽM, štvorčlenných 11 modelov a 12 ŽM, päťčlenných je 1 modelov a 1 ŽM, šesťčlenné nie je nič. Dve FČ P majú: P3 = RMD + P1: *Brezinová Zemanka*, *Gáliková Jakapka*, *Bucalka za Matušikom* P1 + P3, *Ušiačka Dugová* P1 + P3: MD, *Bielčíková Klasovitá* P1 + P3 = RMD, *Martonka Klasovitého* P1 + P3 = RMD, *Bielčíková Volárová* P3 + P1 = RMD, *Anča Viskupka čo je za Ušiakom* $\underline{K} + P1 + P3 = \text{RMD}$, *Luba Poliaková Viskupka* $\underline{K} + P3 = \text{RMD} + P1$.

S FČ CH je jednočlenných 8 modelov a 12 ŽM, dvojčlenných 20 modelov a 27 ŽM, trojčlenných 11 modelov a 12 ŽM, štvorčlenných 4 modelov a 4 ŽM, päťčlenných a šesťčlenných žiadne modely a ŽM. Dve CH má: *Viskupka čo biva na bitovke čo je je rozvedená* $\langle \text{RM} \rangle 3 = P + \text{CHp} + \text{CHv}$.

S FČ RM je jednočlenných 13 modelov a 46 ŽM, dvojčlenných 54 modelov a 87 ŽM, trojčlenných 34 modelov a 43 ŽM, štvorčlenných 12 modelov a 14 ŽM, päťčlenné 2 modely a 2 ŽM, šesťčlenný je 1 model a 1 ŽM. Dva FČ RM majú: RM3 = P + RM1 *Ištočka Češinka*, *Soviška Boderanka*, *Zábojnička Batová*, *Zábojnička Batôvka*, *Janečková Klukánka* RM1 + RM3, *Bičianova Komorášova* RM3 = P + RM3 = MD, *Sadlonka Barináčkova* $\langle \text{RM3} \rangle = \langle P \rangle + \text{RM3} = \text{MD}$, *Viskupka čo bola za Škrbákom vidatá* $\langle \text{RM} \rangle 3 = P + \langle \text{RM} \rangle 3 = \langle \text{MD} \rangle$, *nevesta Matušikova Škarčiaková* $A + (\text{RM} = P + \text{RM1})5$, *Jurášova Petrova Čavička* $(\text{RM} = P + K + \text{RM})3$, *Juráška Ščefanova Čavička* $(\text{RM} = P + \langle K \rangle + \text{RM})3$, *Jurkova Ševčíkova Gaščiaková žena* $(\underline{K} + \text{RM} = P + \text{RM})[3] + A$, *Viskupka Varechárova Janova céra* RM1 = P + $(\text{RM} = \text{MD} + \underline{K})1 + A$, *Ščefána Špekulantova žena Martonova céra* $(\langle K \rangle + \langle \text{RM} \rangle = \langle \text{MD} \rangle)3 + A + \text{RM1} = P + A$, *Ščefána Špekulantova žena Milana Martonova céra* $(\langle K \rangle + \langle \text{RM} \rangle = \langle \text{MD} \rangle)3 + A + (K + \text{RM} = P)1 + A$.

S FČ MD je jednočlenný 1 model a 1 ŽM, dvojčlenných 2 modelov a 2 ŽM, trojčlenných 2 modelov a 2 ŽM, v štvorčlenných, päťčlenných a šesťčlenných modeloch a ŽM sa nevyskytuje.

S FČ A je jednočlenných 0 modelov a 0 ŽM, dvojčlenných 21 modelov a 30 ŽM, trojčlenných 31 modelov a 44 ŽM, štvorčlenných 17 modelov a 19 ŽM, päťčlenných 2 modely a 2 ŽM, šesťčlenných 1 model a 1 ŽM. Dva FČ A majú: *mladá Brezinka Palova céra* $A - RM1 = P + K1 + A$, *Ščefána Špekulantova žena Martonova céra* ($\langle K \rangle + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle$) $3 + A + RM1 = P + A$, *Ščefána Špekulantova žena Milana Martonova céra* ($\langle K \rangle + \langle RM \rangle = \langle MD \rangle$) $3 + A + (K + RM = P)1 + A$.

Využitie funkčných členov v živých osobných menách:

V živých menách v obci č. 1 na horných myjavských kopaniciach je najviac zastúpený funkčný člen rodinné meno, ktorý tvorí 27,66 % funkčných členov, potom priezvisko s 26,86 %, rodné (krstné) meno s 24,20 %, apelatívny člen s 13,16 %, individuálna charakteristika so 7,45 % a meno domu s 0,66 %.

Diskusia

Pre skúmanú obec je charakteristický vysoký výskyt rodinného mena. Funkčný člen rodinné meno má najčastejšie antropobázu priezviska, ale objavujú sa i prípady s antropobázou mena domu, čo je podmienené nezávislosťou na úradnom pomenovaní. Rodinné mená s antropobázou mena domu vznikli z individuálnych charakteristík (sú motivované individuálnymi charakteristikami). V neúradnom antroponymickom systéme v triede vydatých žien v skúmanej obci fungujú aj individuálne charakteristiky.

Funkčný člen priezvisko poukazuje aj na sociálnu a demografickú situáciu obce, keď prezrádza a odzrkadľuje stav (nie v zmysle rodinného stavu) žien, ktoré z obce pochádzajú a ktoré sa sem vydali alebo prisťahovali, pretože vydaté (ale i rozvedené, čo predstavuje osobitnú kapitolu) ženy, ktoré z obce pochádzajú sa v živom pomenovaní často pomenúvajú priezviskom alebo jeho rôznymi tvarmi, ktoré majú príbuzenskú motiváciu podľa otca.

Podobné výskumy sú charakteristické pre slovenskú antroponomastiku, ktorá využíva metódu modelovania. Štúdie v českej, poľskej a i. antroponomastike, ktoré sa venovali starým rodinným menám (prímenám) a prezývkam, nechápali živé mená v ich celistvosti a systematickosti ako živé osobné mená zložené z niekoľkých funkčných členov a autori, ktorí sa podobným výskumom venovali, mená nemodelovali.

V rámci diskusie s výskumami z iných oblastí, najmä západného Slovenska, možno uviesť najfrekventovanejšie modely triedy vydatých žien. Z priestorového dôvodu sa nemožno venovať všetkým zisteným (zachyteným) modelom (tie napokon ani zvyčajne neboli publikované).

I. Valentová (2009) má v oboch skúmaných obciach v hornonitrianskej oblasti na 1. mieste typ živých mien *Marka Čaprnkeje, Gita Beňeje*, čiže rodné meno v hypokoristickej podobe a rodné meno s antropobázou priezviska.

I. Kormancová Kopásková (2012, s. 96–100) v Krásne nad Kysucou zistila u žien v najstaršej vekovej skupine modely: *Masarova žena* CHz3/RMD + A, *Francka Birka* \underline{K} + RM3 = P : MD, *Stana Kasaja žena* (\underline{K} + P = RMD)3 + A, v strednej vekovej skupine modely: *Saňitkarova d'jefka* CHz1/RMD + A, *Hanka Saňitkarova* \underline{K} + CHz1/RMD, *Mlada Porajtarova* A – CHn1/RMD, *Tuľeňova žena* CHv3/RMD + A, *Vila Cingela žena* (\underline{K} + P = RMD)3 + A a v Oravskej Lesnej modely v najstaršej vekovej skupine: *Kretova* CHv3/RMD + A, *Cirila Bartosa baba* (\underline{K} + \underline{P} = RMD)3 + A, *Maja Čehanova* \underline{K} + CHz3/RMD, v strednej vekovej skupine: *Koščel'nička* RM3, *Kľňanova baba* CHp/RMD + A, *Ščefka Gojnega* \underline{K} + CHz3/RMD, *Hanka Harmonoňkaržova* \underline{K} + CHz1/RMD, *Kancova džefka* CHv1/RMD + A, *Lucka Šaňa Briša* \underline{K} + (\underline{K} + P = RMD)1, *Val'ika Adolfova* \underline{K} + \underline{K} 1 = RMD, *mlodo Duľofcicka* A – RM1 = P.

M. Szczerbová (2015, s. 82–87) v slovensko-poľskom pomedzí má najčastejšie modely u žien staršej generácie v Rabči CHz3/RMD + A (*Starostova žena*), v Sihelnom CHz3/RMD + A (*Muľoržovo babe*), v Jablonke \underline{K} + RM3 = P : MD (*Kinga Ržepka*), v Pekelníku CHz3/RMD + A (*Vuopravarže žona*), u žien strednej generácie v Rabči CHz3/RMD + A (*Mesjarova baba*), v Sihelnom CHz3/RMD + A (*Podňikatel'ova žena*), v Jablonke CHz3/RMD + A (*Kapčarža žona*), v Pekelníku \underline{K} + CHv3/RMD (*Moňa Glupa*), CHv3/RMD (*Hitlerova*), CHz3/RMD (*Narčarška*).

Na západnom Slovensku v triede vydatých žien boli zistené nasledovné pomenovacie modely. V Dolnom Lopašove: \underline{K} + RM3 = P (*Jojka Hornákech, Mila Beblavka, Marjéna Mucinka*), \underline{K} + P3 = RMD (*Fana Uramová, Lena Sedláková, Anka Mikušová*), \underline{K} + RM3 = P (*Kamila Gabovičech, Pavlína Bališka, Marta Ilenčíkech*) atď. (Kazík, 2014a, s. 153–155), v Nižnej: \underline{K} + P3 = RMD (29) (*Ala Laciková, Lubenka Prítrská, Luba Prítrská, Dana Mikušová*), \underline{K} + RM3 = P (28) (*Amala Uváčkéch, Boška Fereška*), \underline{K} + P1 (25) (*Dana Piačkéch, Hana Tuhelka, Mara Švecéch, Gabina Pavliška*), \underline{K} + RM3 = P (17) (*Irena Bukovčáčka, Alena Magnuska, Kamila Dohnálka, Veronika Mišurech*) atď. (Kazík, 2023, s. 94–104), v Moravancoch n. V.: \underline{K} + P3 = RMD (*Tonka Margetinová*), \underline{K} + RM3 = P (*Luda Markovičech, Betka Polonskich*), \underline{K} + P1 (*Joška Raušlech*), \underline{K} + P3 = RMD (*Martina Dzuráková*), \underline{K} + RM1 = P (*Katka Kondvárech, Jarka Kačerjačka*) (Kazík, 2015, s. 336),

v Alekšinciach: \underline{K} + P3 = RMD (*Anka Obrátarová*), \underline{K} + P3 = RMD (*Dana Záturová, Eva Cebová*), \underline{K} + RM3 = P (*Olina Hofmanka*), RM3 = P (*Mišáková, Mesároška, Macháčka*), \underline{K} + P1 (*Mariška Ukropcová, Janka Turáneková*) atď. (Kazík, 2016a, s. 332–333), v Rišňovciach: \underline{K} + P3 = RMD (*Janka Rosipalová, Dada Zemanová, Angelka Vašková*), \underline{K} + P3 = RMD (*Jana Rosipalová, Ivana Peričková, Andrea Sochorová, Erika Blesáková, Eva Alchusová*), \underline{K} + P1 (*Terka*

Horvátová, Luba Jančovičová, Olinka Vašková) atď. (Kazík, 2019, s. 493–494), vo Veľkej Chocholnej: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Majka Grečná*), $\underline{K} + RM3 = P$ (*Majka Čechovských*), $K + P3 = RMD$ (*Verona Fabová*), v Malej Chocholnej: $\underline{K} + RM3 = P$ (*Marjána Hodulička*), vo Velčiciach: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Adelka Ondrisová, Milka Piecková*), v Kykule: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Magda Kňazovčíková*) (Kazík, 2014b, s. 196), v Kostolnej: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Veronka Kucharčíková, Maja Ďurinová, Valika Klinková*), $\underline{K} + RM3 = P$ (*Veronka Kucharčíkech, Maja Ďurinka, Janka Kallech, Lupka Surovích*), $K + RM3 = P$ (*Eva Jaňikech, Monika Čechovích, Monika Čechech, Marta Sokolovička*) atď., v Záriečí: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Evka Adašková, Zuska Adašková*), $K + P3 = RMD$ (*Eva Adašková*), $\underline{K} + RM3 = P$ (*Evka Adaškých, Martula Breznických*), $K + RM3 = P$ (*Eva Adaškých, Iveta Aňiných*), $\underline{K} + RM1 = P$ (*Ad'a Gábriška, Mona Blažejka, Mona Blažejých*) atď. (Kazík, 2018, s. 149–151), v Kostolných Miticiach: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Darča Šprtková, Darinka Kiselicová*), $K + P3 = RMD$ (*Eva Jánošíková*), v Zemianskych Miticiach: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Gabika Filáčková, Maja Hôrková*), $K + P3 = RMD$ (*Lenka Kiselicová, Jana Tunegová*), $\underline{K} + RM3 = P$ (*Anka Kozáčka*), v Rožňových Miticiach: $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Mariška Čahojová, Anka Máčiková*), $K + P3 = RMD$ (*Alena Žáčiková, Anna Bročková*), $\underline{K} + P1 = RMD$ (*Martula Beďačová, Evka Pristachová*), $K + P1 = RMD$ (*Marta Beďačová, Eva Pristachová*) (Kazík, 2022a, s. 276–278),

na staroturianskych kopaniciach v Papradi: $P1$ (*Bičianka, Dugovka, Bunčička*), $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Anička Krúpová*), $RM3 = MD$ (*Bobička, Fírka*), $\underline{K} + RM3 = MD$ (*Mila Bobikých, Mila Bobička, Milka Raškých*), $\underline{K} + RM3 = \langle MD \rangle$ (*Zuska Černochárých, Zuska Černochárka, Mariška Raškých*), $K + RM3 = P$ (*Anna Papuláčka, Anna Papulákých, Božena Buných*) (Kazík, 2022b, s. 109–110), v Súši: $\underline{K} + RM3 = P$ (*Kača Kiškých, Mila Černáčkých, Oľina Nemcých, Betka Ježých, Janka Juríčka*), $\underline{K} + P3 = RMD$ (*Katka Mikulcová, Anča Hluchá, Oľina Nemcová*), $\underline{K} + RM3 = \langle P \rangle$ (*Mila Hvoždžarka, Oľina Hvoždžarých, Marena Vichlopných, Marka Vichlopných*) (Kazík, 2012, s. 92–96), v Topoleckej: $\underline{K} + RM3 = P$ (*Mariška Iľušáčka, Danka Šurinka, Stana Podolaných*), $RM3 = P$ (*Juricka, Šurinka, Hanzelka*), CHv (*Pubertáčka, Strapatá*), $K + RM1 = P$ (*Anna Benka, Anna Malárých, Iveta Zelka*), $RM1 = P$ (*Brindžárých, Honvítých, Honvítka*) (Kazík, 2016b, s. 52–53); v Černochovom Vrchu ťažko hovoriť o frekventovaných modeloch, možno však konštatovať, že táto kopaničiarska časť s množstvom kopaní a veľkou variabilitou modelov má najčastejší pomenovací model živých osobných mien $P1$ s frekvenciou 6 (*Bruščena, Durcouka, Zábojnička, Dugovka, Juráška*) (Kazík, 2010, s. 167–172).

Ako vidno, najfrekventovanejšie pomenovacie modely z výskumov I. Kormancovej-Kopáskovej a M. Szczerbovej sú značne odlišné od modelov v obci na horných myjavských kopaniciach. Podobný model je u I. Valentovej, avšak táto autorka uvádza rodinné meno s antropoforantom *-eje* (kolektívne posesívum), nie

s antropoforantom *-ka*. Na myjavských kopaniciach je zase rodinné meno tvorené najčastejšie antropoforantom *-ka*, prípadne *-čena* ako pomenovanie manželky alebo dcéry. Kolektívne posesíva so sufixom *-éčh* známe zo staroturianskych kopaníc (prípadne iných lokalít západného Slovenska) tu nefungujú.

Pomenovacie modely myjavských kopaníc majú podobnú distribúciu ako pomenovacie modely živých osobných mien obcí zo západného Slovenska, kde boli doteraz realizované terénne výskumy (porov. vyššie).

Záver

Živá pomenovacia sústava skúmaného mikrosystému obsahuje množstvo prvkov, funkčných členov, ktoré sú typické len pre neúradnú pomenovacia sústavu, ale obsahuje aj značný počet prvkov (funkčných členov) z úradnej antroponymickej sústavy – rodných (krstných) mien a priezvisk. Priezviská tvoria druhý najčastejší funkčný člen živých osobných mien v tejto triede v danej lokalite. Časté sú pomenovacie modely, ktoré sú zložené z rodného (krstného) mena (v hypokoristickej alebo dokonca úradnej podobe) a priezviska, čo odkazuje na úradný systém, na druhej strane v obci funguje množstvo rodinných mien (prímen), ktoré sú nezávislé na úradnom systéme. Individuálna charakteristika podľa pôvodu a bydliska najčastejšie referuje na miestnu časť obce, lokalitu, kde pomenovaná osoba býva.

Živá antroponymická sústava skúmanej obce horných myjavských kopaníc sa vyznačuje charakteristikami (znakmi), ktoré ju začleňujú do širšieho rámca neúradnej antroponymie západného Slovenska, no zároveň obsahuje špecifiká pomenovania kopaničiarskeho regiónu.

Summary

The living naming system of the studied microsystem contains a number of elements, functional members, which are typical only for the non-official naming system, but it also contains a considerable number of elements (functional members) from the official anthroponymic system - first names and surnames. Surnames form the second most frequent functional member of living personal names in this class in the locality. Naming patterns that are composed of first name (in hypocoristic or even official form) and a surname are frequent, referring to the official system; on the other hand, a number of family names (byname) that are independent of the official system function in the locality. The individual characteristic by origin and residence most often refers to the local part of the village, the locality where the named person lives.

The living anthroponymic system of the studied village of the Upper Myjava region is characterized by features that include it in the broader framework of the unofficial anthroponymy of western Slovakia, but at the same time it contains the specifics of the naming of the solitary-cottages area.

Bibliografia

- Blanár, V. (1996). *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda.
- Blanár, V. (2008). *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky. Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.
- Blanár, V., & Matejčík, J. (1978). *Živé osobné mená na strednom Slovensku (1. diel). Designácia osobného mena*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Blanár, V., & Matejčík, J. (1983). *Živé osobné mená na strednom Slovensku (2. diel). Distribúcia obsahových modelov*. Martin: Osveta.
- Gálik, J. (2010). *Myjava v obrazoch histórie. (1. diel)*. Myjava: Vlastným nákladom autora.
- Horváth, P. (1979). Vývoj kopaníc a kopaničiarskeho osídlenia v oblasti Myjavskej pahorkatiny do konca 18. storočia. *Historické štúdie*, 22, 87–166.
- Kazík, M. (2010). Živé osobné mená a pomenovacie modely v triede vydatých žien v Černochovom Vrchu (Černochoh Vrch, Drgoňova dolina, Durcova dolina). W: J. Hladký – Ľ. Rendár (red.), *Varia XIX. Zborník plných príspevkov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov. Trnava – Modra-Harmónia 18. – 20. 11. 2009* (s. 147–172). Trnava: Trnavská univerzita v Trnave.
- Kazík, M. (2012). Živé osobné mená vydatých žien v Súši – pomenovacie modely a kvantitatívne údaje. W: I. Sedlák (red.), *Slovakistika. Jazyk. Literatúra. Kultúra. Informácie* (s. 90–97). Martin: Matica slovenská.
- Kazík, M. (2014a). Mená v Dolnom Lopašove. W: Kol. *Dolný Lopašov 1394 - 2014. (620. výročie prvej písomnej zmienky o obci)* (s. 149–163). Dolný Lopašov: Obec Dolný Lopašov.
- Kazík, M. (2014b). Úradné a neúradné (živé) mená. W: I. Zmeták a kol. *Chocholná-Velčice. Monografia obce* (s. 194–196). Chocholná-Velčice: Obec Chocholná-Velčice.
- Kazík, M. (2015). Vydaté ženy a živé osobné mená v Moravanoch nad Váhom. W: M. Kostelník (red.), *Balneologický spravodajca. Vlastivedný zborník múzea. 2011-2014* (s. 333–345). Piešťany: Trnavský samosprávny kraj, Balneologické múzeum v Piešťanoch, Piešťanská muzeálna spoločnosť.
- Kazík, M. (2016a). Úradné a neúradné vlastné mená v Alekšinciach. W: R. Lukáč a kol. *Alekšince. História a súčasnosť obce* (s. 327–340). Alekšince: Obecný úrad Alekšince.
- Kazík, M. (2016b). Sústava živého pomenovania vydatých žien v Topoleckej. W: P. Parenička (red.), *Slovakistika. Jazykoveda. Literárna veda. Kulturologia. Vedecké informácie* (s. 51–57). Martin: Vedné ústredie Matice slovenskej vo Vydavateľstve Matice Slovenskej.
- Kazík, M. (2018). Názvy, mená a nárečie v obci Kostolná-Záriečie. W: I. Zmeták a kol. *Kostolná-Záriečie. Monografia obce* (s. 141–156). Kostolná-Záriečie: Obec Kostolná-Záriečie.
- Kazík, M. (2019). Úradné a neúradné osobné mená v Rišňovciach. W: T. Hrubý – H. Ziburová a kol. *Rišňovce. Monografia obce* (s. 490–498). Nitra: EN ARS.
- Kazík, M. (2022a). Terénne názvy, mená, jazyk a nárečie v Trenčianskych Miticiach. W: I. Zmeták (red.), *Trenčianske Mitice: monografia obce* (s. 255–283). Trenčianske Mitice: Obec Trenčianske Mitice.

- Kazík, M. (2022b). Živé osobné mená a pomenovacie modely v triede vydatých žien v Papradi. *Eruditio – Educatio*, 2, 104–117. DOI 10.36007/eruedu.2022.2.104-117
- Kazík, M. (2023). Z neúradného pomenovania vydatých žien v obci Nižná v piešťanskom okrese. *Eruditio - Educatio*, 2, 92–105. DOI 10.36007/eruedu.2023.2.092-105
- Kormancová Kopásková, I. (2012). *Komparácia obsahových modelov živých osobných mien v Krásnej/Kysučou a v Oravskej Lesnej*. Dizertačná práca. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, FHV.
- Szczerbová, M. (2015). *Živé osobné mená v slovensko-poľskom pomedzí*. Dizertačná práca. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, FHV.
- Štolc, J. (1994). *Slovenská dialektológia*. Na vyd. pripravil I. Ripka. Bratislava: Veda.
- Valentová, I. (2009). *Živé osobné mená v hornonitrianskej oblasti*. Bratislava: Veda, 2009.

Internetové zdroje

<https://www.scitanie.sk/>

Príloha – FČ v modeloch a ŽM

FČ	1-členné	2-členné	3-členné	4-členné	5-členné	6-členné	SPOLU
K		12/26	2/3	½			15/31
<u>K</u>	1/1	21/58	12/16		1/1		35/76
0 <u>K</u>		2/2	1/1				3/3
(K) : MD			1/1				1/1
(<u>K</u>) : MD			3/3				3/3
[0 <u>K</u>] : MD				1/1			1/1
<K>		½					½
K1				1/1		1/1	2/2
<u>K</u> 1				5/6			5/6
<K>1			1/1	2/2			3/3
(<u>K</u>)[1]		1/1					1/1
(K)11			1/1				1/1
<u>K</u> 11			2/4	2/2			4/6
0[(K)3]					1/1		1/1
K3	½		6/9				7/11
<u>K</u> 3		1/1	9/10	6/7			16/18
0 <u>K</u> 3		1/1	1/1				2/2
[(<u>K</u>)3] : MD			½	1/1			2/3
(<K>)3			2/3		1/1	1/1	4/5
(<u>K</u>)[3]			2/2	1/1			3/3
(<u>K</u>)4			½				½
(<u>K</u>)5				1/1			1/1
SPOLU	2/3	39/91	45/59	21/24	3/3	2/2	112/182

FČ	1-čl.	2-čl.	3.-čl.	4-čl.	5.-čl.	6.-čl.	SPOLU
P	1/1						1/1
<u>P</u>		1/1					1/1
0P1		1/1					1/1
P1		4/7	1/1				5/8
<u>P</u> 1	1/8	11/16	4/4				16/28
<P1>	1/1						1/1
P1 : MD	1/1	1/1	2/2				4/4
P1 = RMD	½	5/11		2/2			8/15
(P = <RMD>)1				1/1			1/1
(P1)11			1/1				1/1
<u>P</u> 11		1/3					1/3
P3		6/6	1/1	1/1			8/8
P3 : MD		5/5	4/6	1/1			10/12
0P3 = RMD		1/1					1/1
P3 = RMD	1/32	16/47	9/12		1/1		27/92

(P = RMD)3			3/3	3/3			6/6
(P = <RMD>)3				2/3			2/3
P3 = <RMD>		2/3	3/5				5/8
<P3> = RMD		2/2					2/2
<P>3 = RMD	½						½
(P = RMD)4			½				½
P5 = RMD		1/1					1/1
(P = <RMD>)5				1/1			1/1
SPOLU	7/47	57/105	29/37	11/12	1/1	-	105/202

FČ	1-členné	2-členné	3-členné	4-členné	5-členné	6-členné	SPOLU
CHv	1/1		1/1				2/2
CHv1		1/1					1/1
CHv3			1/1				1/1
(CHv3 : MD)		1/1					1/1
(CHv3 : MD)11		1/1					1/1
CHv7			1/1				1/1
CHz : MD	1/1						1/1
CHz	1/3	8/10	1/1				10/14
CHz3	1/1		½	1/1			¾
(CHz1)3				1/1			1/1
0CHp		1/1	1/1	1/1			3/3
CHp	½	4/8	3/3	1/1			9/14
CHp : MD	1/1		2/2				3/3
CHp3		½					½
CHn		1/1					1/1
CHn1/MD		2/2					2/2
CHn3	1/1						1/1
CHn3 : MD	½						½
CHn3/MD			1/1				1/1
SPOLU	8/12	20/27	12/13	4/4	-	-	44/56

FČ	1-členné	2-členné	3-členné	4-členné	5-členné	6-členné	SPOLU
MD		2/2					2/2
MD: MD			1/1				1/1
MD11			1/1				1/1
MD21	1/1						1/1
SPOLU	1/1	2/2	2/2	-	-	-	5/5

FČ RM	1-čl.	2-čl.	3-členné	4-členné	5-členné	6-členné	SPOLU
ORM1			1/1				1/1
RM1	1/3	7/16					8/19
RM1 : MD	½	¾					4/6

RM1 = MD		1/1					1/1
(RM = MD)1				1/1			1/1
(<RM> = <MD>)1				1/1			1/1
RM1 = P	1/1	5/5		4/5	1/1		11/12
*RM1 = P : MD	1/1	1/1					2/2
(RM = P)1				1/1		1/1	2/2
(RM = <MD>)[1]		1/1					1/1
RM11	½		1/1				2/3
(RM1)11			1/3				1/3
(RM3 = P)11		1/1	1/1				2/2
RM3	½	5/7	3/3	1/1			10/13
RM3 : MD	1/1	1/1	2/2				4/4
RM3 = MD	1/6	(5/6)	4/5				10/17
(RM = MD)3		1/1	1/1				2/2
(RM = <MD>)3			1/1				1/1
(<RM> = <MD>)3			1/1	2/3	1/1	1/1	5/6
<RM3> = <MD>	1/2	(2/3)	2/4				5/9
0[(RM = P)3]					1/1		1/1
RM3 = P	1/20	15/35	6/6				22/61
RM3 = P : MD			1/1				1/1
<RM>3 = P		(4/4)	2/2				6/6
(RM = P)3			5/9	1/1			6/10
RM3 = <P>	½	1/1					2/3
<RM3> = <P>		(1/1)					1/1
(RM)[3]			1/1	1/1			2/2
(RM = P)[3]			1/1	1/1			2/2
*RM3 = P : MD	1/3	(4/6)					5/9
RM44	1/1						1/1
(RM1)5			1/1				1/1
(RM1/2 = MD)5		1/1					1/1
(RM = <MD>)5			1/1				1/1
(<RM> = <MD>)5				1/1			1/1
(RM = P)5			1/1				1/1
SPOLU	13/46	59/95	37/46	14/16	3/3	2/2	128/208

FČ		2-členné	3-členné	4-členné	5-člen.	6-člen.	SPOLU
+0A			2/2				2/2
0[+ A]					1/1		1/1
A-		7/10	3/6	1/1			11/17
A +		14/20	24/32	16/18	2/2	2/2	58/74
[+ A] : MD			2/4	1/1			3/5
SPOLU	-	21/30	31/44	18/20	3/3	2/2	75/99

Bożena Kochman-HaładajUniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0002-3944-2186
bkochman@ur.edu.pl

METONYMIC OPERATIONS IN PROVERBS WITH PLACE NAMES

METONIMICZNE OPERACJE W PRZYSŁOWIACH Z NAZWAMI MIEJSC

Abstract: As far as the motivation of proverbs in cognitive semantics is concerned, there emerge two contrastive perspectives. On the one hand, proverbs are viewed as metaphorically conditioned – due to the working of the GENERIC IS SPECIFIC metaphor and on the other, on account of their conceptual nature proverbs might be interpreted as metonymic – visualising the general conceptual metonymy SPECIFIC FOR GENERIC. The article scrutinizes metonymic conceptualisations embodied in proverbs from various linguo-cultures which contain place names. In the analysed linguistic occurrences the following types of metonymy are identified: PLACE FOR INHABITANTS (e.g. *It takes a whole village to bring up a child*), PLACE FOR INSTITUTION (e.g. *The nearer the church, the farther from God*), PLACE FOR EVENT (e.g. *Every man meets his Waterloo at last*), PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE (e.g. *What happens in Vegas stays in Vegas*), PLACE FOR PRODUCT MADE THERE (e.g. *China and reputations are alike: easily cracked but not easily mended*). Furthermore, the research material serves as a medium to expose the mechanism of both internal and external metonymy as well as other cognitive processes such as metonymic chain, metaphonymy and orientational metaphor.

Keywords: metaphonymy, metonymic chain, metonymy (internal, external), place names, proverbs

Abstrakt: W przypadku motywacji przysłów w semantyce kognitywnej pojawiają się dwie kontrastujące perspektywy. Z jednej strony, przysłowia są postrzegane jako metaforycznie uwarunkowane – ze względu na działanie metafory OGÓLNE TO KONKRETNE, a z drugiej, z uwagi na ich konceptualny charakter, mogą być interpretowane jako metonimiczne – wizualizując ogólną konceptualną metonimię KONKRETNE TO OGÓLNE. W artykule wzięto pod uwagę metonimiczne konceptualizacje zawarte w przysłowiaach pochodzących z różnych języko-kultur, które zawierają nazwy miejsc. W analizowanych przykładach zidentyfikowano następujące typy metonimii: MIEJSCE TO MIESZKAŃCY (np. *It takes a whole village to bring up a child* [dosł. Potrzeba całej wioski, żeby wychować dziecko]), MIEJSCE TO INSTYTUCJA (np. *The nearer the church, the farther from God* [dosł.

Im bliżej kościoła, tym dalej od Boga]), MIEJSCE TO WYDARZENIE (np. *Every man meets his Waterloo at last* [dosł. Każdy człowiek w końcu spotyka swoje Waterloo]), MIEJSCE TO AKTYWNOŚĆ WYKONYWANA W DANYM MIEJSCU (np. *What happens in Vegas stays in Vegas* [dosł. Co się dzieje w Vegas, zostaje w Vegas]), MIEJSCE TO PRODUKT WYKONANY W DANYM MIEJSCU (np. *China and reputations are alike: easily cracked but not easily mended* [dosł. Chiny {Porcelana} i reputacja są do siebie podobne: łatwo je złamać, ale niełatwo je naprawić]). Materiał badawczy służy ponadto jako medium do ukazania mechanizmu zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej metonimii, jak również innych procesów kognitywnych, takich jak łańcuch metonimiczny, metafonimia i metafora orientacyjna.

Słowa kluczowe: metafonimia, łańcuch metonimiczny, metonimia (wewnętrzna, zewnętrzna), nazwy miejsc, przysłowia

1. Introduction

Proverbs encapsulate and impart knowledge and wisdom anchored in a linguo-culture, representing in this manner a considerable resource to scrutinize the way people process experience and conceptualise the world. This being the case, proverbs constitute a conceptual universal phenomenon possessing high communicative and instructive value as well as an interesting and informative source of cultural lore.

The study of proverbs has been approached from many different viewpoints, among others, cognitive, linguo-cultural, pragmatic, didactic or socio-psychological. On the one hand, for example, a cognitive perspective advocates the universalist theories of proverb comprehension which enable access to the universal principles that underline the cognition of proverbs (see e.g. Temple, Honeck, 1999; Gibbs, Colston, Johnson, 1996a, 1996b; Moreno, 2005; Maalej, 2009; Sullivan, Sweetser, 2010; Bierwiazzonek, 2014; Szpila, 2020). On the other, for instance, a linguo-cultural view represented by folkloristic proverb scholars allows for the interpretation of proverbs in their cultural envelope (see e.g. Arewa, Dundes, 1964; Bauman, McCabe, 1970; Mieder, 1982). Importantly, “[...] the Cognitive Linguistics paradigm is able to show that the language we use mirrors patterns of thought and the mind’s conceptualization of the surrounding reality” (Kochman-Haładyj, Kiełtyka, 2023, p. 47). For that reason, the theoretical framework adopted in the present paper is that of Cognitive Linguistics, which for the study of proverbs offers the mechanisms of conceptual metaphor, conceptual metonymy as well as the interplay of these two, which is labelled by Goossens (1990) as metaphonymy.

In the study in question, proverbs featuring place names are accounted for primarily with the aid of the tool of conceptual metonymy, which is understood as “a cognitive process in which one conceptual element or entity (thing, event, property), the vehicle, provides mental access to another conceptual entity (thing, event, property), the target, within the same frame, domain or idealized cognitive model (ICM)” (Kövecses, 2006, p. 99). Metonymy is a ubiquitous phenomenon, therefore we may observe its existence and working on a daily basis. Given that we are unable

to include all facets of our intended meaning in language, we resort to metonymy in order to express everything that is crucial to its process of interpretation (Radden et al., 2007). As stressed by Littlemore (2015, p. 4-5), “we think ‘metonymically’ because it is physically impossible to consciously activate all the knowledge that we have of a particular concept at once”. As a result, we are inclined to concentrate on “a salient aspect of that concept, and use this as point of access to the whole concept” (Littlemore, 2015, p. 5). Take, for example, the way we think of certain places. We link a given country that we have visited either with a place we visited or with some iconic representation of that country. And so, the Eiffel Tower may metonymically stand for France and a shamrock metonymically represents Ireland.

The overall objective of the analytical part in the present study is to address metonymic conceptualisations encoded in paremias, deriving from various linguocultures, which contain place names. As asserted by Radden and Kövecses (2007, pp. 17–18), places go along with, among others, “people living there, well-known institutions located there, events which occur or occurred there [...] and activities performed there”. Therefore, the specific aim is to identify in the analysed linguistic occurrences the types of metonymic operations, including PLACE FOR INHABITANTS, PLACE FOR INSTITUTION, PLACE FOR EVENT, PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE, PLACE FOR PRODUCT MADE THERE. Such a holistic approach to proverbs, that is the combination of the potential of Cognitive Linguistics and paremiological studies, enables us to better understand sense-threads embedded in the figurative language of proverbs.

2. The theoretical underpinnings

In the cognitive analysis of proverbs there are two perspectives which enable one to approach proverbial messages. Lakoff and Turner (1989) define proverbs as metaphoric in nature – due to the working of the GENERIC IS SPECIFIC metaphor (in which the content of the proverb stands for a specific level schema operating as a source, whereas the target represents a generic level schema). As pointed out by Kövecses (2015, p. ix), “conceptual metaphors consist of sets of systematic correspondences, or mappings between two domains of experience and [...] the meaning of a particular metaphorical expression realizing an underlying conceptual metaphor is based on such correspondences”. The significance of grasping metaphor in this context becomes apparent when considering its role in facilitating comprehension of intricate or intangible concepts, such as life or time. This perspective illuminates how conceptual metaphor serves as a mechanism for arranging and delineating the unfamiliar and mysterious by drawing parallels to the familiar and understood (Kochman-Haladyj, Kiełtyka, 2023, p. 47).

However, in recent years there have been studies (see e.g. Kövecses, Radden, 1999; Panther, Thornburg, 1999; Bierwiazzonek, 2014; Lemghari, 2019; Szpila, 2020;

Kochman-Haładyj, Kiełtyka, 2023) proving that on account of proverbs' conceptual nature, they might be interpreted as metonymic – visualising the general conceptual metonymy SPECIFIC FOR GENERIC. Ruiz de Mendoza (2001) suggests that the connection between the two Idealised Cognitive Models (ICMs) found in proverbs – the specific and the generic – functions as a stand-for relationship. This implies that, rather than the GENERIC IS SPECIFIC metaphor identified by Lakoff and Turner (1989), we encounter a SPECIFIC FOR GENERIC metonymy. Within metaphorical processes, a more complex domain, termed the target domain, is elucidated by drawing upon the reference of the source domain. In turn, conceptual metonymy engages with just one experiential domain. For that reason, since the levels of situational specification and generalisation belong to the same realm “the specific situation contained in a proverb instantiates the general meaning extracted from it” (Szpila, 2020, p. 403). By way of illustration, one proverb visualising the conceptual metonymy SPECIFIC FOR GENERIC is *A faithless wife is the shipwreck of a home* which uttered in a specific situation and with reference to a particular woman provides mental access to the group of ‘faithless women’ in general. This type of relationship existing in proverbs, classified by Radden and Kövecses (1999, pp. 30–36) as a *pars pro toto* relationship, applies by nature to a proverb as a whole and to its general meaning.

The cognitive study of discourse offers another phenomenon labelled as a metonymic chain and which refers to “direct or indirect series of conceptual metonymies guiding a series of pragmatic inferences” (Barcelona, 2005, p. 328). When Barcelona (2005) discusses two or more metonymies frequently appearing within the same utterance – or even the same sentence – at the same or varying analytical levels, the author envisions a more intricate system of interaction that encompasses both textual and conceptual dimensions. The chains can be relatively simple, connecting just two elements, or they can be more intricate, involving multiple linked items. Furthermore, they may overlap or intersect with one another (Brdar, 2015, p. 89). One of the operations of the metonymic chain is, for example, expansion with reduction illustrated by the use of the term *radio* in *The radio said it'd be warm today*. In a basic analysis, the term *radio* as a communication medium represents the person using it to convey messages. Nonetheless, the radio as a physical set is only one part of the broader communication system, which includes a broadcasting station with its equipment. Thus, *radio* (as the device) stands for the entire communication system, which in turn stands for the communicator. The first metonymy operates through domain expansion, while the second employs domain reduction: *radio set (medium) < radio communication system (broadcasting station and receivers) > communicator* (Ruiz de Mendoza, 2021, p. 221).

The intertwined dynamics of metaphor and metonymy, termed metaphonymy, were initially scrutinized by Goossens (1990). Various facets of metaphor-metonymy interplay have since then been explored by scholars such as Barcelona (2000), Ruiz de Mendoza and Diez (2002), Diez (2001–2002), Moreno (2005), Lai (2008),

Masegosa (2010), Ruiz de Mendoza and Galera (2014), and Ruiz de Mendoza (2021). Barcelona (2000, pp. 10–12) delineates two forms of metaphonymy: one operating at the conceptual level and the other manifesting as a textual fusion of metaphor and metonymy within the same linguistic expression. Concerning metaphonymy at the conceptual level, let us consider the example *He's in high spirits today*, illustrating the metaphor HAPPINESS IS UP, propelled by the metonymy EFFECT FOR CAUSE. Here, a bodily posture serves as a conduit, granting mental access to the realm of emotions. Conversely, metaphonymy involving textual interaction occurs when both conceptual mechanisms operate sequentially. For instance, in the sentence *The violin couldn't stop horsing around*, the metaphor PEOPLE ARE ANIMALS coexists with the metonymy AN OBJECT USED FOR THE USER. Notably, these mechanisms can function independently.

3. Metonymy in proverbs

As mentioned in the preceding part, from the cognitive perspective, proverbs are 'mentally economical' because one particular situation contained in them enables us to comprehend many others. A case in point is a proverb *Blind blames the ditch* which describes a specific situation but conveys a general understanding, and which again might be applied to a specific situation at hand (Radden, Kövecses, 2007, p. 12). However, as underscored by Szpila (2020, pp. 403–404), in proverbs there are also individual constituents that serve as examples of the so-called internal metonymy. What is meant by this is that specific lexemes contained in the wording of a proverbial text might be interpreted as metonymic. The author gives an instance of a Polish proverb *Pijanemu Pan Bóg nogi stawia* [Lit. God puts a drunken man's legs right] in which the lexical units *noga/nogi* 'leg/legs', referring to a body part, are applied metonymically to denote an act of walking, hence the metonymy ORGAN FOR FUNCTION. The aforementioned can, therefore, be understood as symbolizing the behaviour typical of an intoxicated person in a broader sense (SPECIFIC ACT [SUB-EVENT] FOR WHOLE SITUATION). This certainly represents one among various conceivable methods by which a fundamental metonymic process – ORGAN FOR FUNCTION – may precede other potential metonymic processes in establishing the connection between a specific scenario encapsulated in a proverb and its broader interpretation. As underscored by the author (2020, pp. 403–404), the former process might be designated as first-order metonymy, which denotes the fundamental relationship between the source and the target, upon which subsequent mechanisms can build to generate second, third, and further orders of metonymy. These processes are thought to occur internally within the proverb, constituting its internal metonymy, while the metonymy that associates a proverb with its generalized meaning is external to the proverb itself, as it aligns the extracted meanings from the proverb with a generic schema. Importantly, the amalgamation

of these metonymic processes enhances the comprehensive grasp of a proverb in its entirety, as well as deepening the comprehension of the significances embedded within its individual linguistic components.

4. Metonymic operations in proverbs featuring place names

The principal objective of the empirical part which follows is to demonstrate how names of places in proverbs and other phraseological units can be applied metonymically to stand for people living there, institutions located there, events which occur or occurred there, activities performed there and goods produced or shipped from there. More precisely, four selected proverbs and one quote, constituting examples of phraseological units coming from various linguo-cultures, are used as a medium to chiefly expose the mechanism of both internal and external metonymy, but also other cognitive processes such as metonymic chain, metaphonymy or orientational metaphor. In the ensuing paragraphs five types of metonymic operations in proverbs featuring place names are subject to analysis.

4.1. Place for inhabitants

An example of a proverb in which the PLACE FOR INHABITANTS metonymy is found is *It takes a whole village to bring up a child*. According to *Oxford dictionary of proverbs*, this Nigerian proverb is used to indicate that ‘the whole community has a role in a child’s development’; the saying also exists in other African languages. In turn, *The free dictionary by Farlex* explains the proverb’s meaning by saying that ‘those who are raising a child need many people’s help and support’.¹

In the proverb *It takes a whole village to bring up a child* the lexeme *village*, referring in its basic meaning to ‘a settlement usually larger than a hamlet and smaller than a town’ or ‘a territorial area having the status of a village especially as a unit of local government’ (*Merriam-Webster dictionary*),² is used metonymically to represent the people living in a village/the whole community of a village. This conceptual operation may be viewed as an instantiation of the conceptual metonymy PLACE FOR INHABITANTS. However, the inhabitants of a particular village being referred to by a specific person using the proverb seem to be in a metonymic relation with people in general, which gives rise to the metonymy SPECIFIC PEOPLE FOR PEOPLE IN GENERAL. Therefore, the metonymy PLACE FOR INHABITANTS is a metonymy of the first order and can be treated as primary. It takes place internally and it is proverb internal. However, the metonymy SPECIFIC PEOPLE FOR PEOPLE IN GENERAL is proverb external

¹ <https://idioms.thefreedictionary.com/it+takes+a+village+to+raise+a+child> (18.01.2024).

² <https://www.merriam-webster.com/dictionary/village> (4.11.2024).

because it connects a proverb to the generalized meaning. Accordingly, the given proverb's general meaning is 'those who are raising a child need many people's help and support'. In other words, the proverb uttered in a specific context and in relation to a particular person can be interpreted metonymically in terms of the SPECIFIC FOR GENERIC metonymy according to which the specific situation contained in a proverb, that is a whole village bringing up a child, provides mental access to the general group of people providing help and support in the child's development.

As noted by Littlemore (2015, pp. 33–34), the PLACE FOR INHABITANTS metonymy has a hyperbolic element attached to it. The place names (e.g. *town*, *village*) are usually preceded by such adjectives as *entire* or *whole*, although it is fairly obvious that not every inhabitant of a given town or village would match the description being made of them. Therefore, the metonymy functioning in the given proverb is no longer neutral as it takes on some hyperbolic overtones. Additionally, a strong emotive factor is included, because a whole group of people, specifically, a whole village, has to unite in order to bring up a child.

4.2. Place for institution

A proverb that exemplifies the PLACE FOR INSTITUTION metonymy is *The nearer the church, the farther from God*. *The free dictionary by Farlex* gives two related meanings of the given Anglo-American proverb. It either means that 'the higher up someone is in the church hierarchy, the more likely they are to be corrupt, immoral, or sinful' or that 'church officials, or people who live near the church, are not truly pious'.³ Moreover, the proverb springs from the idea that true religion cannot be satisfactorily organized into a church. It suggests that those most closely involved in the organization of the church are least likely to be truly religious, as they tend to become more interested in the organization than in godly living (*Proverb hunter*).⁴

In the proverb *The nearer the church, the farther from God* the mechanisms of both internal and external metonymy are also observed. The lexical element *church*, in its basic meaning, is used with reference to 'a building in which Christians worship' (*Collins dictionary*).⁵ When the given constituent is individually interpreted metonymically, it is applied to 'the clergy or officialdom of a religious body' (*Merriam-Webster dictionary*)⁶ hence it represents the PLACE FOR INSTITUTION metonymy and, even more specifically, the INSTITUTION FOR ITS MEMBERS metonymy (note the metonymic chain: PLACE FOR INSTITUTION and INSTITUTION FOR ITS MEMBERS).

³ <https://idioms.thefreedictionary.com/nearer+the+church%2C+the+farther+from+God> (18.01.2024).

⁴ <https://proverbhunter.com/the-nearer-the-church-the-farther-from-god/> (18.01.2024).

⁵ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/church> (4.11.2024).

⁶ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/church> (4.11.2024).

This basic metonymic process, referred to as first-order metonymy, might come before other potential metonymic processes in establishing the connection between the particular situation described in a proverb and its broader interpretation. Therefore, the internal metonymy seems to provide mental access to other metonymic projections, such as SPECIFIC FOR GENERIC, for example SPECIFIC OPINION FOR OPINIONS IN GENERAL. This operation is external to the proverb, as it links it to a broader, generalized meaning. As a consequence, the ultimate meaning of the discussed proverb is the conviction that those most closely involved in the organization of the church are least likely to be truly religious, as they tend to become more interested in the organization than in godly living. The sense-thread might be extended even further so that, in some contexts, it becomes similar to the meaning of the idiom *can't see the wood for the trees* which indicates that people are unable to understand a situation clearly because they are too involved in it (*Cambridge dictionary*).⁷

The PLACE FOR INSTITUTION metonymy is an example of a metonymic projection that is connected to the previously discussed one, that is the PLACE FOR INHABITANTS metonymy (Littlemore, 2015, p. 34). *Church*, as a place name refers not only to the institution itself, but rather to people who are closely connected with its functioning. It is worth noting that the proverb focuses on the sinful nature of people who, at least in theory, should be pious. In fact, we are confronted with a dual nature of the church. On the one hand, religion itself is connected with positively-loaded values, such as piety and honesty. On the other hand, however, there are people (in this context, officials) who take advantage of their position and create a negatively-loaded picture of it. Thereby, the church is the metonymic epitome of duality. The figurative use of the proverb *The nearer the church, the farther from God* alludes to people who do not abide by Christian principles.

What also seems important to emphasize is that we are dealing here with the orientational metaphor discussed by Lakoff and Johnson (1980) who say that this type of metaphorical concept “organizes a whole system of concepts with respect to one another” (p. 14). A distinctive feature of orientational metaphors is that they are spatially-oriented (e.g. up-down, front-back, deep-shallow). The orientations in question result from the fact that our bodies function in a given way in our physical environment. And so, in English we may formulate the HAPPY IS UP and SAD IS DOWN metaphors, which means that positively-loaded concepts are oriented UP, whereas the negatively-loaded ones – DOWN. These orientational metaphors are realised linguistically by the expressions: I'm *over* the moon, in *high* spirits, *down* in the dumps, *down* in the mouth.

As argued by Lakoff and Johnson (1980, p. 14), orientational metaphors are connected with our physical and cultural experience, therefore they are not

⁷ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/can-t-see-the-wood-for-the-trees> (18.01.2024).

arbitrary. The authors elucidate further that despite being physical in nature, the metaphors based on the antipodal oppositions are culturally-conditioned.

As far as the proverb *The nearer the Church, the farther from God* is concerned, we may put forward a claim that it realizes a conceptual metaphor that may be verbalized as ACCEPTING SOMETHING IS BEING PHYSICALLY CLOSE TO IT. If we believe in something and support it, we are close to it. If we are opposed to some idea, we are far from it; otherwise speaking, rejecting is being physically far/away. In Christian religion church represents God and Christian values. In the proverb in question, however, church is not equal to Christian values.

4.3. Place for event

Wendell Phillips' quote *Every man meets his Waterloo at last (Phrase finder)*⁸ is an instance of the PLACE FOR EVENT metonymy. The statement is related to the idiom *Meet your Waterloo* which conveys the idea that 'if someone meets their Waterloo, they are defeated by someone who is stronger or by a problem that is very difficult to surmount'. The phrase *to meet one's Waterloo* refers to the Battle of Waterloo (in present-day Belgium) in 1815 where the French army under the command of Napoleon was defeated. The phrase entered the English language as a phrase signifying a great test with a final and decisive outcome – generally one resulting in failure and proving vincibility for something or someone who had seemed unbeatable (*Phrase finder*).⁹

The quote *Every man meets his Waterloo at last* is yet another instance of the internal and external metonymic processes. The lexeme *Waterloo* in its basic meaning stands for 'town in central Belgium, south of Brussels: a scene of Napoleon's final defeat (June 18, 1815) by the Allies under Wellington and Blücher' (*Collins dictionary*).¹⁰ When it is analysed semantically and interpreted individually, the constituent is used metonymically to refer to 'the battle fought at Waterloo,' hence it realizes the PLACE FOR EVENT metonymy. This is the primary metonymic operation which is classified as first-order metonymy and it might come before other potential metonymic processes in creating the link between the specific case depicted in a proverb and its expanded understanding. Therefore, the meaning of the battle fought at Waterloo is modified by the context of the whole quote and, via other metonymic operations, the quote is used with reference to 'the act of being defeated by someone who is stronger or by a problem that is very difficult to surmount'. The latter, consequently, may be interpreted as providing mental access to any place where some important event happened and realizing the SPECIFIC EVENT FOR SIMILAR

⁸ <https://www.phrases.org.uk/meanings/245800.html> (22.02.2024).

⁹ <https://www.phrases.org.uk/meanings/245800.html> (22.02.2024).

¹⁰ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/waterloo> (18.01.2024).

EVENTS IN GENERAL. As a result, its general interpretation, that is ‘meeting one’s final and insurmountable challenge’ represents the external type of metonymy.

In order to understand the PLACE FOR EVENT metonymy, one needs to possess some external knowledge about the event in question. This makes it easier for a language user to interpret the meaning of the PLACE FOR INSTITUTION metonymy. A research project conducted by Frisson and Pickering (1999) revealed that it takes much more time to comprehend the PLACE FOR EVENT metonymy, because it requires language users to process a larger amount of information. As far as the quote *Every man meets his Waterloo at last* is concerned, the place name *Waterloo*, as mentioned above, is used with reference to a famous battle which marked the end of the Napoleonic Wars. In the aftermath of Napoleon’s defeat at Waterloo, the emperor was exiled to Elba. The bloody battle put paid to the wars that had tormented Europe for a long time and the career of one of the greatest commanders in the history of Europe came to an end (Hofschröder, 1999). Accordingly, from the cognitive viewpoint *Waterloo* is employed with reference to ‘the act of being defeated by someone who is stronger’. However, if one is not familiar with the events that took place in Waterloo, they may not be able to decipher the meaning of the metonymy in a correct way. Additionally, it seems necessary to mention that, as pointed out by Arimitsu (2015, p. 475), the PLACE FOR EVENT metonymy employs politeness and euphemism to express mainly negative events. People avoid fully and concretely describing negative events so as not to hurt the other person’s feelings or the speaker’s own feelings.¹¹

Considering the quote from the cognitive perspective, another potential mechanism observed in its content is a metonymic chain involving placename for event and event for person. Analysing the metonymic chain reveals the layered significance embedded in this saying, which is delineated as follows:

¹¹ Other examples of English expressions where a placename stands for a significant event, demonstrating the metonymic process, are, among others: *Crossing the Rubicon* (Placename: The Rubicon [a river in Italy]; Event: Julius Caesar’s crossing of the Rubicon River, marking the point of no return and the start of a civil war. Meaning: Taking an irrevocable step that commits one to a specific course of action); *Remember the Alamo* (Placename: The Alamo [a mission in San Antonio, Texas]; Event: The Battle of the Alamo during the Texas Revolution; Meaning: A rallying cry to remember a significant, heroic, and often tragic event; used to inspire perseverance or courage); *Fall of Saigon* (Placename: Saigon [now Ho Chi Minh City, Vietnam]; Event: The capture of Saigon by North Vietnamese forces in 1975, marking the end of the Vietnam War; Meaning: Symbolizes the end of an era or a significant defeat); *From Munich to Yalta* (Placename: Munich [Germany] and Yalta [Crimea]; Events: Munich Agreement [1938] and Yalta Conference [1945]; Meaning: Often used to describe a period of diplomatic negotiations with significant consequences, usually implying appeasement and the eventual division of influence [as during WWII and its aftermath]); *A Pearl Harbor moment* (Placename: Pearl Harbor [a naval base in Hawaii]; Event: The Japanese attack on Pearl Harbor in 1941, leading to the U.S. entering World War II; Meaning: A sudden and devastating surprise attack, often leading to a significant change in policy or action).

- PLACENAME FOR EVENT: Waterloo (Placename) → Battle of Waterloo (Event)

The name *Waterloo* directly invokes the historical event of the Battle of Waterloo. Instead of explicitly mentioning the battle, the placename *Waterloo* suffices to bring the entire event to mind due to its historical prominence.

- EVENT FOR PERSON: Battle of Waterloo (Event) → Napoleon's Defeat (Personal Experience)

The Battle of Waterloo is synonymous with Napoleon's ultimate defeat. Referencing this event encapsulates the dramatic fall of Napoleon, a single individual, who was once a dominant force in Europe. Thus, the event stands for the personal downfall of Napoleon.

By linking these two steps, we see how the metonymic chain operates: Waterloo (Placename) → Battle of Waterloo (Event) → Napoleon's Defeat (Person). This chain condenses a complex historical narrative into a succinct, symbolic expression. However, it is important to add that the metonymic chain is observed only when we think about Napoleon and his defeat. In the proverb *Every man meets his Waterloo at last* we go a step further because we want to say that someone's defeat looks like Napoleon's defeat, and here we can see the working of the metaphor SOMEONE'S DEFEAT IS NAPOLEON'S DEFEAT. When someone *meets their Waterloo*, it implies they have encountered a significant, often final, defeat akin to Napoleon's experience at Waterloo (SOMEONE'S DEFEAT IS NAPOLEON'S DEFEAT metaphor). It suggests a moment of downfall that is decisive and transformative, emphasizing the personal impact of a critical event.

What is interesting to note is that the analysed quote may also be considered as an example of the process of metaphonymy. The metaphor-metonymy interrelation motivating the semantic development of the constituent element *Waterloo* is portrayed in Figure 1 below:

Figure 1. The metaphonymy motivating the meaning evolution of the lexical unit *Waterloo*

metaphorical source	metaphorical target
PLACENAME (metonymic source)	
↓	
EVENT (NAPOLEON'S DEFEAT) (metonymic target and source)	SOMEONE'S DEFEAT
↓	← metaphor
PERSON (NAPOLEON) (metonymic target)	

In the figure presented above, on the left side we have only metonymy, because everything happens in one domain. On the other hand, *SOMEONE'S DEFEAT IS NAPOLEON'S DEFEAT* is a metaphor. The whole thing functions as a metaphonymy because *NAPOLEON'S DEFEAT* acts both as a metonymic target and source for another metonymy (*EVENT FOR PERSON*) and metaphorical source for *SOMEONE'S DEFEAT*. This is a possible interpretation, but the previous reasoning, where we are dealing with an external metonymy *SPECIFIC FOR GENERIC* (*SPECIFIC DEFEAT [NAPOLEON'S DEFEAT] FOR DEFEAT IN GENERAL*), also seems logical.

4.4. Place for activity performed at that place

An instance of the *PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE* metonymy can be seen in the proverb *What happens in Vegas stays in Vegas*. As indicated by *Oxford dictionary of proverbs*, this American proverb is 'an implied promise of confidentiality about casual sex or wild behavior while away from home, a parallel to *What goes on tour stays on tour*'. The dictionary also points out that the American city of Las Vegas, Nevada, ran a tourist advertising campaign in the early 2000 with the slogan *What happens here stays here*, designed to attract sophisticated adults to its casinos and nightclubs. This has also spawned humorous variants substituting other place names.

The proverb *What happens in Vegas stays in Vegas* is another case in point where both internal and external metonymy can be observed. The constituent *Vegas* in its very basic meaning refers to the name of the city in the US state of Nevada but by the modification of the context of the whole proverb, and via another metonymic operation, the lexeme stands for the activity performed in that city, that is 'having casual sex and experiencing wild behavior', hence the proverb realizes the conceptual metonymy *PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE*. The latter, consequently, may be interpreted as providing mental access to the scandalous behaviour of people in general in any other place (*BEHAVIOUR IN A SPECIFIC PLACE FOR BEHAVIOUR IN ANY PLACE*). In the proverb, a basic metonymic operation – *PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE* – may come before other potential metonymic processes, establishing the connection between the specific situation described in the proverb and its broader interpretation. As a result, its general interpretation is 'any scandalous activities that happen when one travels in a group are not to be discussed with other people afterward' (*The free dictionary by Farlex*).¹² Therefore, the metonymy *PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE* is a metonymy of the first order, which refers to the basic relation that exists between the source and the target, and it takes place internally. However, the metonymy that connects a proverb to a generalized meaning is proverb external, as it links the meanings extracted from the proverb in question to the generic-schema.

¹² <https://idioms.thefreedictionary.com/what+happens+in+Vegas+stays+in+Vegas> (18.01.2024).

The type of metonymy PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE is applicable to places that are associated with events or activities which commonly happen there. Since special areas are particularly assigned to be applied as the setting for certain kinds of activities (e.g. hospitals are for ill people to be medically treated in), it comes as no surprise that the mention of a certain place suffices to indicate a special activity (Radden, 2002, p. 424). Therefore, the lexeme *Vegas* does not only evoke the gambling typically performed there but also, as implied by the proverb *What happens in Vegas stays in Vegas*, invites the implicature of drunken men and women getting into all sort of liaisons.

4.5. Place for product made there

The Anglo-American proverb *China and reputations are alike: easily cracked but not easily mended* illustrates the PLACE FOR PRODUCT MADE THERE metonymy. It originated as a quote from *Poor Richard's almanac* by Benjamin Franklin (*The Franklin institute*).¹³ The lexical unit *china* refers to porcelain, a material crafted from specially selected porcelain clay or pottery stone through processes such as proportioning, moulding, drying, and firing. Porcelain is called *china* in English because it was originally produced in China, making this delicate porcelain a fitting symbol of the country (*UNESCO*).¹⁴ The proverb indicates that some aspects of life, such as china and reputation, are delicate and easily harmed; once damaged it is difficult to completely fix or restore them. This underscores their fragility and the enduring impact of any inflicted damage, suggesting that maintaining their integrity requires careful attention and caution.

In the proverb *China and reputations are alike: easily cracked but not easily mended* the lexical element *China* in its primary meaning constituted internally stands for 'the country in Eastern Asia'. The lexeme can be individually interpreted as metonymic to apply for 'porcelain produced in China', hence the metonymy PLACE FOR PRODUCT MADE THERE.¹⁵ This basic metonymic operation, called metonymy of the first order, may precede other possible metonymic operations in the process of constituting the link between the specific situation contained in a proverb and the general level interpretation of it. Therefore, the internal metonymy may be understood as providing mental access to products and opinions in general (SPECIFIC PRODUCT AND OPINION FOR PRODUCTS AND OPINIONS IN GENERAL), which is proverb external because it connects a proverb to the generalized meaning. As a consequence, the general meaning of

¹³ <https://fi.edu/en/science-and-education/benjamin-franklin/famous-quotes> (6.05.2024).

¹⁴ <https://en.unesco.org/silkroad/content/chinese-porcelain> (6.05.2024).

¹⁵ As underscored by Littlemore (2015, p. 32), PLACE FOR PRODUCT MADE THERE metonymies tend to be applied for prestige items, and are more typical of cultures which greatly appreciate regional produce, e.g. wine or cheese.

the analysed proverb is used with reference to the fact that some aspects of life are fragile and easily damaged; once cracked, they are difficult to fully repair or restore. Otherwise stated, when a proverb is spoken in a specific context about a particular individual, it can be understood metonymically through the SPECIFIC FOR GENERIC metonymy. This means that the specific scenario depicted in the proverb, such as china and reputations being easily cracked but not easily mended, symbolically represents the broader idea of fragility and the enduring impact of any inflicted damage, suggesting that maintaining their integrity requires careful attention and caution.

Finally, let us mention in passing that the PLACE FOR PRODUCT metonymy illustrates a mechanism of commonisation, whereby nouns originally used as place names undergo semantic development and acquire the status of common nouns. As claimed by Kiełtyka (2020, p. 53), “commonisation may be interpreted as resulting from the working of panchronically motivated conceptual processes, such as conceptual metaphor, metonymy, or the joint-operation of the two mechanisms”. More precisely, as the author postulates, the meaning shifts that place names go through are complex changes motivated by, among others, sequences of metonymic projections (metonymic chains), single metonymic projections, metonymic projections leading to metaphorical extensions or metaphor leading to metonymy. In the analysed proverb *China and reputations are alike: easily cracked but not easily mended* the lexeme *china* shows a simple metonymic projection whereby the place name *China* is used figuratively in relation to a product, that is ‘porcelain’.

5. Conclusions

The overarching aim of this paper is to analyse metonymic conceptualizations encapsulated within proverbs, and other phraseological constructs incorporating place names, originating from diverse linguistic and cultural contexts. More specifically, the target of the analysis constitutes four proverbs and one quote pertaining to place names and their participation in the mapping process(es) of the metonymic type PLACE FOR INHABITANTS, PLACE FOR INSTITUTION, PLACE FOR EVENT, PLACE FOR ACTIVITY PERFORMED AT THAT PLACE, PLACE FOR PRODUCT MADE THERE.

The corpus of data subject to analysis in the study is not sufficiently representative to lead to extensive conclusions, nevertheless, some general points might be formulated. First and foremost, the selected linguistic utterances illustrate their conceptual nature by being motivated by the working of, among others, conceptual metonymy. Proverbs are metonymic in character and as such, they visualize the general conceptual metonymy SPECIFIC FOR GENERIC. Additionally, the findings obtained indicate that in all the discussed proverbial cases individual elements of proverbs referring to place names, such as *village*, *church*, *Waterloo*, *Vegas*, and *China* are motivated by the operations of internal metonymy and thereby invite the implicature of the inhabitants of a village, institution of a church, the

battle of Waterloo, activities performed in Vegas, and porcelain respectively. The constituents are in turn modified by the context of the whole proverb and yield the metonymy which is proverb external as it connects the proverb to the generalized meaning. Accordingly, the SPECIFIC FOR GENERIC metonymy allows the proverbs' overall implications to be adaptable to the appropriate contexts.

Furthermore, as the analysis shows, apart from metonymic operations in proverbs with place names other cognitive processes such as metonymic chain and metaphonymy can be observed. A case in point is the quote *Every man meets his Waterloo at last* which exemplifies both a metonymic chain (Waterloo [Placename] → Battle of Waterloo [Event] → Napoleon's Defeat [Person]) as well as a metaphonymy interrelation (NAPOLEON'S DEFEAT acts both as a metonymic target and source for another metonymy [EVENT FOR PERSON] and metaphorical source for SOMEONE'S DEFEAT). The research analysis also reveals an example of orientational metaphor in the proverb *The nearer the Church, the farther from God* which realizes the more specific conceptual metaphors ACCEPTING IS BEING PHYSICALLY CLOSE and REJECTING IS BEING PHYSICALLY MORE DISTANT. All the discussed cognitive mechanisms enhance deeper understanding of the intricacies encapsulated in the content of proverbs with place names as constitutive elements.

Importantly, for a thorough analysis of the cognitive mechanism in hand, both synchronic and diachronic approaches are required as only an integrated treatment of figurative developments taking place in proverbs featuring place names brings an in-depth interpretation. With a view to illustrating the mentioned point let us refer to such lexical units as, for example *china* or *Waterloo*, being part of proverbial utterances *China and reputations are alike: easily cracked but not easily mended* and *Every man meets his Waterloo at last* respectively. The examination of their historical context or historical perspective along with a panchronic approach (perceived as a combination of language change and cognition) greatly contribute to the proverbs' ultimate meaning.

All in all, cognitive linguistic inroads into the paremiologists' domain demonstrate that this combined agenda appears as a win-win situation for both sides and therefore provides potential for explaining the motives behind the use of proverbs. Further research in the metonymic use of place names in different languages would seem welcome, particularly from the perspective of cross-cultural and cross-linguistic communication.

References

- Arewa, E., Dundes, A. (1964). Proverbs and the ethnography of speaking folklore. *American Anthropologist*, 66(6), 70–85.
- Arimitsu, N. (2015). Analysing THE PLACE FOR EVENT-type metonymies from the perspective of negative evaluative factors. *Revista Brasileira de linguística aplicada*. 15(2), 475–502.

- Barcelona, A. (2000). The cognitive theory of metaphor and metonymy. In: A. Barcelona (ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads. A cognitive perspective* (pp. 1–28). New York, NY: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. (2005). The multilevel operation of metonymy in grammar and discourse, with particular attention to metonymic chains. In: F.J. Ruiz de Mendoza Ibáñez, S. Peña Cervel (eds.), *Cognitive linguistics: Internal dynamics and interdisciplinary interaction* (pp. 313–352). Berlin, New York: The Gruyter Mouton.
- Bauman, R., McCabe, N. (1970). Proverbs in an LSD cult. *The Journal of American Folklore*, 83(329), 318–324.
- Bierwiazzonek, B. (2014). Conceptual blending in the interpretation of proverbs. *Linguistica Silesiana*, 35, 101–117.
- Brdar, M. (2015). Metonymic chains and synonymy. *Fluminensia*, 27(2), 83–101.
- Diez, O. (2001–2002). Metaphor, metonymy, and image schemas: An analysis of conceptual interaction patterns. *Journal of English Studies*, 3, 47–63.
- Frisson, S., Pickering, M. (1999). The processing of metaphors: evidence from eye movements. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 25, 1366–1383.
- Gibbs, R.W. Jr., Colston, H.L., Johnson, M.D. (1996a). Proverbs and the metaphorical mind. *Metaphor and Symbolic Activity*, 11, 207–216.
- Gibbs, R.W. Jr., Colston, H.L., Johnson, M.D. (1996b). How to study proverb understanding. *Metaphor and Symbolic Activity*, 11, 233–239.
- Goossens, L. (1990). Metaphtonymy: The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics*, 1(3), 323–342.
- Gove, P.B. et al. (eds.) (1971). *Webster's third new international dictionary of the English language*. Chicago: Merriam Co.
- Hofschröder, P. (1999). *1815: The Waterloo campaign. The German victory*. Vol. 2. London: Greenhill Books.
- Kiełtyka, R. (2020). The role of historical context responsible for the figurative use of common words derived from place-names. *Lege Artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, 1(1), 54–98.
- Kochman-Haładyj, B., Kiełtyka, R. (2023). Paradigm shift in the representation of women in Anglo-American paremiology – a cognitive semantics perspective. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, 68, 41–77.
- Kövecses, Z. (2006). *Language, mind and culture: A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2015). *Where metaphors come from. Reconsidering context in metaphor*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Kövecses, Z., Radden, G. (1999). Towards a theory of metonymy. In: K.-U. Panther, G. Radden (eds.), *Metonymy in language and thought* (pp. 17–59). John Benjamins Publishing Company.
- Lai, H. (2008). Understanding and classifying two-part allegorical sayings: Metonymy, metaphor, and cultural constraints. *Journal of Pragmatics*, 40(3), 454–474.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Turner, M. (1989). *More than cool reason. A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lemghari, E.M. (2019). A metonymic-based account of the semiotic status of proverbs: Against the “deproverbialization thesis”. *The Linguistics Journal*, 13(1), 30–51.
- Littlemore, J. (2015). *Metonymy. Hidden shortcuts in language, thought and communication*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Maalej, Z. (2009). A cognitive-pragmatic perspective on proverbs and its implications for translation. *International Journal of Arabic-English Studies*, 10, 135–154.
- Mieder, W. (1982). Proverbs in Nazi Germany: The promulgation of anti-semitism and stereotypes through folklore. *The Journal of American Folklore*, 95(378), 435–464.
- Moreno, A. (2005). An analysis of the cognitive dimension of proverbs in English and Spanish: The conceptual power of language reflecting popular beliefs. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*, 2, 42–54.
- Masegosa, A.G. (2010). Metaphoric complexes: A Spanish-English contrastive analysis of metaphor and metonymy in interaction. *RESLA*, 23, 175–193.
- Panther, K.-U., Thornburg, L. (1999). The potentiality for actuality metonymy in English and Hungarian. In: K.-U. Panther, G. Radden (eds.), *Metonymy in language and thought* (pp. 333–357). John Benjamins Publishing Company.
- Radden, G. (2002). How metonymic are metaphors? In: R. Dirven, R. Porings (eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* (pp. 407–434). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Radden, G., Kövecses, Z. (2007). Towards a theory of metonymy. In: V. Evans, B. Bergen, J. Zinken, *The cognitive linguistics reader* (pp. 335–359). London: Equinox.
- Radden, G., Köpcke, K.-M., Berg, T., Siemund, P. (2007). The construction of meaning in language. In: G. Radden, K.-M. Köpcke, T. Berg, P. Siemund (eds.), *Aspects of meaning construction* (pp. 1–15). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Ruiz de Mendoza, F.J. (2001). Metonymy and the grammar. *Language and Communication*, 21(4), 321–357.
- Ruiz de Mendoza, F.J. (2021). Conceptual metonymy theory revisited: Some definitional and taxonomic issues. In: X. Wen, J. Taylor (eds.), *The Routledge handbook of cognitive linguistics* (pp. 204–227). London, New York: Routledge.
- Ruiz de Mendoza, F.J., Galera, A. (2014). *Cognitive modelling: A linguistic perspective*. Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.
- Ruiz de Mendoza, F.J., Diez, V. (2002). Patterns of conceptual interaction. In: R. Dirven, R. Pörings (eds.), *Metaphor and metonymy in comparison and contrast* (pp. 489–532). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Speake, J. (2015). *Oxford dictionary of proverbs*. Oxford: Oxford University Press.
- Sullivan, K., Sweetser, E. (2010). Is ‘Generic is Specific’ a metaphor? In: P. Fey, V. Tobin, M. Turner (eds.), *Meaning, form and body* (pp. 309–328). Stanford: CSLI.
- Szpila, G. (2020). Metonymic operations in Polish proverbs. *Proverbium*, 22, 403–414.
- Temple, J., Honeck, R. (1999). Proverb comprehension: the primacy of literal meaning. *Journal of Sociolinguistic Research*, 28(1), 41–70.

Online sources

- Cambridge dictionary*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/can-t-see-the-wood-for-the-trees> (18.01.2024).
- Collins dictionary*. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/church> (18.01.2024).
- Merriam-Webster dictionary*. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/village> (4.11.2024).
- Phrase finder*. Retrieved from: <https://www.phrases.org.uk/meanings/245800.html> (22.02.2024).

Proverb hunter. Retrieved from: <https://proverbhunter.com/the-nearer-the-church-the-farther-from-god/> (18.01.2024).

The Franklin institute. Retrieved from: <https://fi.edu/en/science-and-education/benjamin-franklin/famous-quotes> (6.05.2024).

The free dictionary by Farlex. Retrieved from: <https://idioms.thefreedictionary.com/nearer+the+church%2C+the+farther+from+God> (18.01.2024).

UNESCO. Retrieved from: <https://en.unesco.org/silkroad/content/chinese-porcelain> (6.05.2024).

Małgorzata Magda-Czekaj

Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie

ORCID: 0000-0002-8976-8205

malgorzata.magda@ijp.pan.pl

**TYPY I PODTYPY NAZEWNICZE KAMIENIC
W MIASTACH POLSKI****NAMING TYPES AND SUBTYPES OF TENEMENT HOUSES
IN POLISH CITIES**

Abstrakt: W niniejszym artykule przedstawiono nazwy własne kamienic (57 urbanonimów) z wybranych miast Polski. Opisano je z podziałem na dwa zasadnicze typy: jednonominacyjny i wielonominacyjny. W obrębie tych typów wyróżniono także podtypy semantyczno-formalne. Wśród wymienionych typów największą frekwencję wykazują nominacje dwuczłonowe, z członem odantroponimicznym (29), według modelu: **kamienica (dom lub pałac) + nazwisko (lub imię i nazwisko) posesjonata**, np.: *Kamienica Klonowica, Dom Kopernika, Pałac Puławskich, Kamienica Jana Starowicza, Dom Jana Matejki*. Niektóre urbanonimy motywuje miano lokatora kamienicy, np. *Kamienica Heleny Majdaniec*.

W gronie tych urbanonimów równie często pojawiają się konstrukcje wyróżniające jakiś element zdobniczy budynku (28). Dominują tu nominacje wieloczłonowe, zawierające przyimek *pod* oraz człon odantroponimiczny lub odapelatywny: **kamienica + przyimek pod + określenie postaci**, np.: *Kamienica pod Gutenbergiem, Kamienica pod Murzynami, Kamienica pod Małżeństwem*, oraz model: **kamienica + przyimek pod + określenie zwierzęcia lub figury geometrycznej**, np.: *Kamienica pod Baranami, Kamienica pod Gwiazdą*. Są także urbanonimy zawierające w swej strukturze nazwę odapelatywną, bez przyimka *pod* (10): **kamienica + nazwa odapelatywna**, np.: *Kamienica Hetmańska, Kamienica Czarna, Kamienica Mennica*. Niezwykle rzadko spotyka się nominacje z członem odtoponimicznym (3): **kamienica (dom) + toponim lub choronim**: *Kamienica Gdańska, Kamienica Włoska, Dom Turecki*, oraz z członem w funkcji nazwy własnej (1): **kamienica + (ideonim) tytuł filmu**: *Kamienica Vabank*. Raz poświadczona jest **nazwa obcego pochodzenia**: *Hansa Haus*.

Pozostałe, nieliczne przykłady nazw kamienic (5) nie mieszczą się w wymienionych modelach, np.: *Kamienice Śledziowe* (zespół kamienic), *Lwi Zamek, Stary Konwikt, Stara Mennica* (nominacje bez użycia członu *Kamienica*) oraz *Pekin* (nominacja jednoczłonowa). W nazwach własnych kamienic widoczne są różnorodne idee nazwodawców, które upamiętniają miana właścicieli domów, podkreślają urodę budynku lub upodobania do elementów egzotycznych.

Słowa kluczowe: urbanonimy, typ jednonominacyjny i wielonominacyjny, polionimia, modele nazewnicze

Abstract: This article presents the proper names of tenement houses (57 urbanonyms) from selected cities in Poland. They are described in two basic types: single-denomination and multiple-denomination. Within these types there are also distinguished semantic-formal subtypes. Among the types mentioned, the highest frequency is indicated by two-nominalisation, with an anthroponymic derived component (29), according to the model: **tenement (house or palace) + surname (or first name and surname) of the owner**, e.g.: *Klonowica Tenement House*, *Copernicus House*, *Pulawski Palace*, *Jan Starowicz Tenement*, *Jan Matejko House*. Some urbanonyms are motivated by the name of the tenement's occupant, e.g.: *Helena Majdaniec Tenement House*.

Among these urbanonyms, constructions distinguishing some ornamental element of the building are also common (28). The predominant nominalisations here are multi-components, containing the preposition *under*, and the anthroponymic or appellative derived component: **tenement + preposition under + character term**, e.g.: *Tenement under Gutenberg*, *Tenement under Negroes*, *Tenement under Marriage*, and model: **tenement + preposition under + term of animal or geometric figure**, e.g.: *Tenement House under the Rams*, *Tenement under the Star*. There are also urbanonyms containing in their structure an appellative derived name, without the preposition *under* (10): **tenement + appellative derived name**, e.g.: *Hetman Tenement House*, *Black Tenement House*, *The Mint House*. It is extremely rare to find nominations with a toponymic derived element (3): **tenement (house) + toponym or choronym**: *Gdansk Tenement*, *Italian Tenement*, *Turkish House*, and with an component in the function of the proper name (1): **tenement + (ideonym) film title**: *Tenement House Vabank*. A foreign name of foreign origin is once attested: *Hansa Haus*.

The few remaining examples of tenement names (5) do not fit the models listed, e.g.: *Herrings Tenements* (a group of tenements) also nominations without using the tenement component: *Lion's Castle*, *Old Convict*, *Old Mint* and a one-component nomination: *Beijing*. The names of the tenement houses show the various ideas of the namers, which commemorate the names of the house owners, emphasise the beauty of the building or the predilections for exotic elements.

Keywords: urbanonyms, single-nomination and multi-nomination type, polyonymy, naming models

Wstęp

W systemie słowiańskiej terminologii onomastycznej nazwy własne budynków mieszkalnych zaliczano do oikonimów. Tak więc „nazwy [...] np. kamienic, [...], willi i pensjonatów [...] mogą być rozpatrywane w ramach toponimii” (Kosyl, 2003, s. 370) jako obiekty stałe, trwale połączone z gruntem. Badacze, analizując nazwy tych obiektów, posługiwali się terminami *toponimia miasta* albo *toponimia miejska* (Handke, 1998, s. 283). W leksykonie pt. *Słownik ruskiej onomastycznej terminologii* (Podolskaja, 1978, s. 154) wymieniony jest termin *urbanonim* (< łac. *urbanus* ‘miejski’)¹, do którego zaklasyfikowno także nazwy własne budynków mieszkalnych. Podobnie traktują nazwy własne budynków (jako obiektów śródmiejskich) słowaccy lingwiści – Pavol Odaloš, Elena Vallová (2020, s. 181) oraz polscy, np.: Robert Mrózek (2010, s. 24) czy Artur Gałkowski (2021, s. 64) – czyli

¹ Szerzej na temat zakresu pojęcia *urbanonim* pisze w swojej pracy A. Myszką (2016, s. 44–48).

umieszczają je w obrębie urbanonimów (nazw obiektów w topografii miejskiej). W niniejszym artykule na określenie *nazwy własnej kamienicy* przyjmuję termin *urbanonim* jako najbardziej adekwatny wobec badanych nazw.

Pierwsze *kamienice* (wielopiętrowe domy) pojawiły się w starożytnym Rzymie i nazywano je insułami. Kamienice mieszczańskie, znane z późniejszego okresu, wywodzą się jednak ze średniowiecza. Na zachodzie Europy czas kształtowania się domu miejskiego zbiega się z czasem powstania miast komunalnych (kupiecko-rzemieślniczych), natomiast w Europie Wschodniej – z powstaniem miast lokacyjnych. Kamienice w Polsce pojawiły się dość późno, po lokacji miast na prawie niemieckim, i początkowo tylko w wielkich ośrodkach, najpierw na Śląsku (XIII w.) i terenach północnej Polski (zob. Łupienko, 2015, s. 33).

Jako definicję kamienicy mieszczańskiej można podać za Marią Jolantą Sołtysik (2004, s. 32) następujące objaśnienie: „piętrowy, murowany dom miejski, w zabudowie zwartej, wyodrębniony pod względem przestrzenno-własnościowym i współtworzący wraz z działką układ tradycyjnego bloku urbanistycznego oraz ulicy”. Definicja ta określa cechy klasycznej, wykształconej już w XVIII w. formy kamienicy mieszczańskiej.

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie typów i podtypów nazewniczych *nazw własnych kamienic* z wybranych miast Polski². Zebrany materiał³ okazał się dość różnorodny, dlatego oprócz dwóch zasadniczych typów – jednonominacyjnego (kamienica mająca tylko jedną nazwę) i wielonominacyjnego (kamienica mająca kilka nazw), dodatkowo został podzielony na podtypy semantyczno-formalne, uzupełnione krótkim komentarzem. Kreacje nazw dla danego obiektu w typach wielonominacyjnych ukazane będą w dwóch płaszczyznach: synchronicznej (kiedy różnorodne nazwy tworzone są równoległe, w tym samym czasie) i diachronicznej (kiedy różnorodne nazwy kształtowały się na przestrzeni kilku wieków, od XIV do XIX). Owa różnorodność (zmienność) nominacji dla tego samego obiektu zostanie tu potraktowana jako wielonazwowość, czyli polionimia.

² Por. także artykuł J. Jarosza (2010), pt. «*Andre huse, andre sæder*», czyli o duńskich nazwach domów w grodzie Hamleta, oraz rozdział pt. *Nazwy budowli prywatnych* M. Graf (2008, s. 603–604) w pracy zbiorowej poświęconej nazewnictwu geograficznemu Poznania.

³ Materiał nazewniczy pochodzi ze stron internetowych (a ich adresy wraz z nazwami kamienic zamieszczono na końcu artykułu). Podczas gromadzenia materiału w 2023 r. uwagę zwracał zapis leksemu *kamienica* (zamiennie *dom*) raz jako członu nomen proprium (*Kamienica*), innym razem jako nomen appellativum (*kamienica*), np.: *Kamienica Margrabska // kamienica Margrabska, Złota Kamienica // Złota kamienica, Dom Speimana* itp. Przytoczone przykłady (a także podobne) świadczą o nieustabilizowanej jeszcze formie graficznej i dążeniu do włączenia leksemu *kamienica* do klasy nazw własnych. O zmianę pisowni nazw wielowyrazowych postulowano już wiele lat temu. Jednak dopiero 15 maja 2024 r. Rada Języka Polskiego zdecydowała o wprowadzeniu owych zmian od 1 stycznia 2026 r. Wszystkie człony nazwy (oprócz przyimków i spójników oraz niektórych skrótów) będą więc pisane wielką literą. W okresie przejściowym (od 15.05.2024 do 1.01.2026 r.) możliwe jest zapisywanie nazw wielowyrazowych w dwóch wersjach.

I. Typy nominacyjne kamienic

1. Typy jednonominacyjne

A. Wśród typów jednonominacyjnych wyróżniają się dwuczłonowe modele nazewnicze, które oprócz członu Kamienica/Dom zawierają nazwisko lub imiona i nazwiska osób będących właścicielami (posesjonatami) kamienic. Tego typu nominacje są pokłosiem uznania zasług dla osób działających na rzecz miasta oraz na pamiątkę ich wyróżnienia. Są to tzw. nazwy honoryfikatywno-pamiątkowe⁴. W ten sposób w nominacjach kamienic znalazły się nazwiska rajców, burmistrzów, ławników, bankierów, bogatych przedsiębiorców, kupców, rzemieślników oraz sukcesorów – kontynuujących działalność poprzednika. Jako przykłady można tu wymienić następujące nazwy:

Kamienica Bonerowska (Krk.) (< n. *Boner*. Od XVI w. właścicielem kamienicy był najzamożniejszy ród patryc. Bonerów. Twórcą rodu był Jan Boner – żupnik krakowski, który w 1514 r. otrzymał szlachectwo, a następnie godności: burgrabiego zamku krakowskiego, żupnika krakowskiego oraz wielkorządcy krakowskiego. W 1513 r. Boner rozpoczął przebudowę kamienicy, którą kontynuował jego bratanek Seweryn Boner, prowadzący największy w Polsce dom bankowy. Przebudowy kontynuowali także dziedziczący kamienicę Firlejowie, a po 1667 r. Opalińscy. Po 1730 r. kamienica przeszła w posiadanie mieszczan – Mittmanów, dalej Hallerów (1779 r.) i Bochenków (1820 r.)).

Kamienica Zimmermanna (Tor.) (< n. *Zimmermann*. Z rodziny Zimmermanów pochodziło kilka osób zasłużonych dla miasta, w tym 4 rajców miejskich i burmistrzów. Uzyskali oni nobilitację i tytuł szlachecki. Kamienica pochodzi z XIII/ XIV w., a do rodu należała od XVII w.).

Kamienica Ginzburga (Błś.) (< n. *Ginzburg* – żydowski kupiec, dom wzniesiony przed 1906 r.).

Kamienica Mieczysława Pinkusa i Jakuba Lende (Ł., narożna⁵) (< im. i n. *Mieczysław Pinkus* i *Jakub Lende*, przedsiębiorcy pochodzenia żydowskiego, wybudowana w 1896 r.).

Dom Protzena (SSz.) (< n. *Protzen*, dom powstał w 2. poł. XV w., gdy miasto należało do Ligi Hanzeatyckiej. Na przestrzeni wieków właściciele zmieniali się wielokrotnie. W 1627 r. budynek należał do Laurentiusa Bolhagena, od 1696 do 1710 r. do Johanna Kusela. W XVIII i XIX w. dom nadal zmieniał posesjonatów. Od 1872 r. właścicielem posesji stał się szynkarz C. Protzen).

⁴ Terminu tego używam za autorem pracy pt. *Miejski krajobraz nazewniczy Cieszyna w perspektywie diachronicznej* (Mrózek 2010, s. 39, 45).

⁵ Kamienice narożne były w mieście bardziej wyeksponowane i ze względu na swoje położenie, i oryginalną formę stanowiły ważne miejsce na mapie miasta (zob. Bigaj, 2019, s. 23–32).

Dom Uphagena (Gd.) (< n. *Uphagen*, właściciel, sprawował w mieście liczne urzędy, między innymi ławnika, rajcy miejskiego; nabył dom w 1775 r. i mieszkał w nim do śmierci. Od 1802 do 1909 r., w drodze majoratu, dom dziedziczony był przez kolejnych potomków rodziny Uphagenów).

Dom Schlieffów (Gd.) (< n. *Schlieff*, dom wzniesiono w 1520 r., początkowo należał do westfalskiego kupca, a od 1616 r. do Schlieffów – patryc. rodu, którego herb widoczny był na fasadzie budynku. Przedstawiciele rodu byli rajcami i ławnikami).

Kamienica Gruszewiczów (Jrs.) (< n. *Gruszewicz*, pierwotnie właścicielem był Adrian Gruszewicz – cyrulik, ławnik i rajca miejski, potem jego syn, kamienica wzniesiona w 1. poł. XVII w. na reliktach budynku gotyckiego).

Kamienica Hipolitów (Krk.) (< n. *Hipolit*, właścicielami domu była zamożna rodzina kupiecka Hipolitów w XVII w. W 2. poł. tego stulecia przeszła na własność Zaleskich, później wielokrotnie zmieniała jeszcze posesjonatów. Budynek ma XIV-wieczną metrykę).

Kamienica Oppenheimów (Wrc.) (< n. *Oppenheim*, dom był w posiadaniu rodziny bankiera Oppenheima od 1810 do 1902 r. Inicjał nazwiska i data nabycia domu widoczne są na tympanonie portalu).

Kamienica Wejssów (Rad.) (< n. *Wejss*, dom wzniesiono na przełomie XIX/XX w. dla zamożnej rodziny Wejssów).

Kamienica Oleśnickich (Sd., narożna) (< n. *Oleśnicki*, Oleśnicy – bogaty ród szlachecki, kamienicę wznieśli w latach 1770–1780).

Kamienica Attavantich (Jrs.) (< n. włos. *Attavanti*, w 1625 r. dom nabył włoski kupiec Juliusz Attavanti).

Kamienica Orsettich (Jrs., narożna) (< n. włos. *Orsetti*, w 1633 r. właścicielem budynku stał się kupiec pochodzenia włoskiego, Wilhelm Orsetti).

B. W nominacjach kamienic utrwalano również nazwiska postaci wybitnych (ponadnarodowych i ogólnonarodowych) – uczonych, malarzy, pisarzy, będących posesjonatami tych domów, ale także nazwiska piosenkarzy, działaczy społecznych i politycznych – nieposesjonatów (czyli osób, które nie były właścicielami nieruchomości miejskiej). Tego typu urbanonimy należą także do nazw honoryfikatywno-pamiątkowych. Ilustrują to następujące nazwy:

Dom Kopernika (Tor.) (< n. *Kopernik*, w domu tym w 1473 r. prawdopodobnie urodził się Mikołaj Kopernik, polihistor, w Europie najbardziej znany jako astronom. W 2. poł. XV w. kamienica należała do rodziców M. Kopernika).

Dom Jana Matejki (Krk.) (< im. i n. *Jan Matejko* (1838–1893), jeden z najwybitniejszych malarzy historycznych w Polsce, który urodził się i mieszkał w tym domu).

Kamienica Klonowica (Lub., narożna) (< od n. *Klonowic* (1545–1602), uznawany poeta, pisarz, rajca i burmistrz lubelski. Na elewacji w jednym z medalionów

widnieje popiersie poety. Właścicielem tej kamienicy poeta stał się po ożenku z Agnieszką z Wiślickich).

Kamienica Heleny Majdaniec (Sz.) (< im. i n. *Helena Majdaniec*, polska wokalistka bigbitowa, która od 1946 r. wynajmowała mieszkanie w tej kamienicy).

Kamienica Janiny Szczerskiej (Sz.) (< im. i n. *Janina Szczerska*, działaczka AK, uczestniczka powstania warszawskiego, która w latach 1945–1952 wynajmowała mieszkanie w tym domu).

C. Niektóre nazwy kamienic upamiętniały miana świętych lub świeckich (historycznych) patronów oraz nazwy postaci mitycznych, które pełniły rolę wsporników architektonicznych, np.:

Kamienica pod św. Mikołajem i **Kamienica pod św. Krzysztofem** (KD.) (< im. św. *Mikołaj* i św. *Krzysztof* (postacie widoczne na fasadach⁶), patronów właścicieli, braci Mikołaja i Krzysztofa Przybyłów; kamienice stykają się bocznymi ścianami, pochodzą z 1615 r.).

Kamienica pod Gutenbergiem nazywana też *Domem pod Gutenbergiem* (Ł.) (< n. *Gutenberg*, jego posąg umieszczono w niszy fasady budynku. Wystrój fasady nawiązuje do drukarskich tradycji rodziny. Dom zbudowano w 1896 r.).

Kamienica pod Atlasami lub *Dom pod Atlasami* (Ł., ul. Narutowicza 45) (< nazwy posągów *Atlasów*, wspierających na barkach gzyms; mają one różne atrybuty, symbolizujące między innymi handel, rolnictwo, technikę, architekturę. Dom wybudowano w 1925 r.).

Kamienica pod Atlasami (Ł., ul. Piotrkowska 53, druga kamienica o tej samej nazwie) (< nazwy dwóch *atlantów*⁷, którzy dźwigają charakterystyczny (w stylu neorenesansu francuskiego) wykusz nad bramą. Budynek pochodzi z 1885 r.).

D. Drugim w kolejności, wyróżniającym się modelem nominacyjnym, były nazwy utworzone od godeł – elementów zdobniczych, zoomorficznych. Na fasadach domów umieszczano przedstawienia zwierząt w postaci rzeźb. Już w średniowiecznych bestiariuszach (księgach o zwierzętach) opisywano prawdziwe i fantastyczne zwierzęta oraz ich interpretacje w kontekście moralnym i religijnym. Zwierzętom przypisywano różne symboliczne znaczenia, np. lwa postrzegano jako króla zwierząt i łączono go z symboliką solarną, co wiązało się z odwołaniem do jakiegoś bóstwa, np. chrześcijanie uważali, że lwa można powiązać z Chrystusem⁸.

⁶ Fasady kamienic „są doskonałym tworzywem miejskiej «parady», wypełniając zarówno zadanie standardowych, opartych na ścisłych kanonach rozwiązaniach, jak również spełniając rolę urbanistycznego akcentu o wyjątkowym charakterze” (Domińczak, Zagała, 2016, s. 130).

⁷ *Atlant* – postać muskularnego mężczyzny, podtrzymująca głowę, barkami lub rękami element architektoniczny (np. gzyms, balkon). Pochodzenie nazwy wiąże się z mitycznym tytanem *Atlasem*, dźwigającym sklepienie nieba.

⁸ Por. M. Łanuszka: <https://malopolskatogo.pl/spacer-szlakiem-godel-krakowskich-kamienic/> [dostęp: 27.09.2024].

W 1792 r. w Krakowie wprowadzono numerację budynków. Wówczas zanikł zwyczaj nadawania kamienicom godeł, ale powrócił on pod koniec XIX w. i w okresie międzywojennym⁹. Oprócz przedstawień zwierząt używano także geometrycznych form, np. gwiazd. Jeszcze inna nominacja odwołuje się do kształtu ptasiego gniazda. Tak więc w różnych przestrzeniach miejskich funkcjonują następujące nazwy:

Lwi Zamek (Gd.) (< ap. *lew*, dwie rzeźby widoczne są na portalu domu; *zamek* ('twierdza'), prawdopodobnie chodzi tu o 'zamek mieszkalny').

Kamienica pod Jaszczurką (Krk.) (< ap. *jaszczurka*; tu gryzące się jaszczurki, które w średniowieczu symbolizowały walkę dobra ze złem).

Kamienica pod Jaszczurem (Gd.) (< ap. *jaszczur* – umieszczono go nad wejściem do kamienicy).

Kamienica pod Śpiewającą Żabą (Krk., narożna) (< ap. *śpiewająca żaba* – rzeźba widoczna na fasadzie budynku (szkoły muzycznej); muzykująca żaba nawiązuje do rehotu żab, dochodzącego z okolic płynącej tędy w przeszłości rzeki Rudawy).

Kamienica pod Żabami (BB., narożna) (< ap. *żaby*, tu dwie figury ubrane we fraki, osadzone nad portalem kamienicy).

Kamienica pod Pająkiem (Krk., narożna) (< ap. *pająk*, dekoracja w okrągłym otworze, w zwieńczeniu szczytu).

Kamienica pod Sowami (Wrs., narożna) (< ap. *sowy*, rzeźby widoczne na fasadzie kamienicy).

Kamienica pod Gwiazdą (Tor.) (< ap. *gwiazda*, godło umieszczone ponad szczytem budynku).

Kamienica pod Trzema Gwiazdami (Krk.) (< ap. *trzy gwiazdy*, widoczne w godle).

Kamienica pod Przepiórczym Koszem¹⁰ (Leg., narożna) (< ap. *przepiórczy kosz* (gniazdo), przypominający kształtem okrągły wykusz na wysokości 1. i 2. piętra domu. W poł. XVI w. wykusz ozdobiono sgraffitem).

Na uwagę zasługuje tu jeszcze zespół ośmiu kamienic z XVI wieku, nazywany **Kamienicami Śledziowymi** lub potocznie **Śledziówkami** (Leg.). Ich nazwa pochodzi od mieszczących się w tym miejscu średniowiecznych kramów rybnych. Budynki powstały w XVI w.

E. Wśród nominacji kamienic rzadziej spotyka się określenia upamiętniające kontakty z innymi miastami i krajami, np.:

Kamienica Gdańska zamiennie *Dom Gdański* (KD.) (określenie pochodzi z czasów, gdy Kazimierz Dolny nazywany był „małym Gdańskiem”, a miasta łączyły ożywione kontakty handlowe).

⁹ Zob. M. Łanuszka: <https://malopolskatogo.pl/spacer-szlakiem-godel-krakowskich-kamienic/> [dostęp: 30.01.2023].

¹⁰ W niektórych źródłach spotyka się także nazwę *Kamienica Pod Przepiórczym Gniazdem*. https://www.turpravda.pl/places/pl/legnica/Dom_U_gnezda_perepelki-s9086/ [dostęp: 18.03.2023].

Dom Turecki (Krk., narożny) (nazwa budynku nawiązuje do pobytu w Turcji jej właściciela A. T. Rayskiego, oficera armii osmańskiej. Kamienica zwieńczona jest orientalnym minaretem, ozdobionym półksiężycem. Dom przypomina meczet z zachowaniem muzułmańskich zasad).

Hansa Haus (Byt.) (nazwa *Hansa* (< niem. *Hanse* ‘gromada’) kojarzona jest ze Związkiem Hanzeatyckim, skupiającym kupców lub miasta handlowe Europy z czasów średniowiecza. Przed II wojną światową w kamienicy mieścił się dom handlowy (stąd drugi człon nazwy *Haus* < niem. *das Haus* ‘dom’). Na portalu widnieje płaskorzeźba żaglowca, symbolizująca handel zamorski).

F. Z upamiętnieniem wydarzenia kulturalnego wiąże się motywacja jednej nazwy. Przypomina ona miejsce (kamienicę), w którym kręcono scenę filmu:

Kamienica Vabank (Ł.) (< fran. *va banqe* ‘iść na całość’; w grze karcianej ‘stawka o cały bank’). Nazwa kamienicy nawiązuje do identycznego tytułu filmu *Vabank*, w reż. J. Machulskiego (z 1981 r.). W podwórzu kamienicy widoczny jest mural o tym samym tytule.

2. Typy wielonominacyjne

Wielonominacyjne typy urbanonimiczne charakteryzują się zmiennością nazwy danego obiektu urbanonimicznego, polegającą na kreacji nowej nazwy o innej motywacji. Polionimia (wielonazwowość)¹¹ ta widoczna jest zarówno w płaszczyźnie synchronicznej, jak i diachronicznej. Współcześnie nominacje te używane są w komunikacji wariantywnie (zamiennie) i spełniają tę samą funkcję, czyli identyfikacyjną, odróżniającą też między sobą obiekty.

Niektóre typy wielonominacyjne powielają pewne modele nazewnicze, zastosowane już w typach jednonominacyjnych (mających jedną nazwę). Są to np. odantroponimiczne nazwy kamienic, które szczególnie w ujęciu diachronicznym ukazują dzieje rodzin zakodowane w tych nominacjach, odniesienia do historii politycznej i społecznej oraz historii kultury.

A. Przykładowe urbanonimy poświadczają nominacje utworzone od nazwisk zmieniających się właścicieli na przestrzeni kilku wieków (od 1. poł. XV do 1. poł. XX w.). Określenia dodatkowe informowały o późniejszej funkcji danej kamienicy oraz jej dekoracji:

Kamienica Bornbachowska (*Burbachowska*) lub **Kamienica Winklerowska** albo **Stary Konwikt** (Wrs., narożna) (< n. *Burbach*¹², była własnością Burbachów

¹¹ Więcej na temat terminu polionimia (jego ewolucji) w onomastyce, na przykładzie hydronimów, ojkonomimów i speleonimów, pisze w swoim artykule U. Bijak (2016, s. 55–57).

¹² Por. *Metryka Koronna nr 8*, IH PAN, Warszawa 2018, [285] MK 8, 27 [Warszawa, 12 lipca 1526]. https://rcin.org.pl/Content/140279/PDF/WA303_174020_110865_Salina.pdf [dostęp: 1.02. 2023].

w latach 1449–1650); druga nazwa < n. *Winkler* (1. poł. XVIII w.); trzecia nazwa < ap. *konwikt* ‘przyklasztorna szkoła z internatem’, w 1748–1773 kamienica należała do jezuitów litewskich, w 1752 r. powstał w budynku konwikt).

Dom Speymanna albo **Dom Steffensów** lub **Złota Kamienica** (Gd.) (< n. *Speymann* – pierwszy właściciel, kupiec, burmistrz i rajca gdański w XVII w.; druga nazwa < n. *Steffens* – *Steffensowie* to gdańska rodzina kupiecka, posiadała dom od XVIII w. do 1918 r.; trzecia nazwa odwołuje się do pierwotnej złotej kolorystyki fasady).

Kamienica Montelupich lub **Kamienica Włoska** (Krk.) (< n. *Montelupi*, w sieni umieszczono herb florenckiego rodu Montelupich, który poświadcza własność tej kamienicy. Po Cortinich (1666 r.) dom przeszedł w posiadanie Bractwa Włoskiego (do roku 1779), stąd drugie określenie kamienicy).

B. Wśród modeli nazewniczych spotyka się też człony z określeniami tytułów arystokratycznych (*margrabia*, *książę*) oraz godności wojskowych (*hetman*). Jedna kamienica znana jest z trzech nazw, oprócz tej motywowanej tytułem arystokratycznym, druga nazwa ma charakter patronalny, czy szerzej – pamiątkowy, a trzecia wynika z elementu architektonicznego (*narożnej przypory*). Pozostałe nominacje (dwóch kamienic) informowały o wcześniejszej działalności mennisy w danym budynku. Jedna nazwa wywodzi się od godła aptecznego:

Kamienica Mennica lub **Kamienica Margrabska** (Krk., narożna) (< ap. *mennica*, która działała w budynku w końcu XIV w.; druga nazwa < ap. *margrabia* – Zygmunt Myszkowski, który kupił dom w 1591 r.¹³).

Stara Mennica lub **Kamienica Hetmańska** (Krk.) (< ap. *stara mennica*, którą Kasper Ber (ok. 1460–1543) urządził w kamienicy. Około poł. XVI w. kamienica należała do rodziny Berów; druga nazwa < ap. *hetman* – kasztelan krakowski, J.K. Branicki. Od 2. poł. XVII w. kamienica była w posiadaniu rodziny Branickich)¹⁴.

Kamienica Książęca lub **Kamienica pod św. Janem Kapistranem** albo **Kamienica Podparta** (Krk.) (< ap. *książę*, książęta mazowieccy byli właścicielami budynku w XIV w.; druga nazwa < im. i n. *Jan Kapistran*¹⁵ – w domu tym mieszkał w latach 1453–1454. Jego posąg umieszczono na rogu kamienicy w 2. poł. XVIII w.; trzecia nazwa < ap. *podpora* ‘przypora’).

Kamienica Książęca lub **Kamienica pod Lwem** (Op., narożna) (< ap. *książę* – właścicielami do 1532 r. byli książęta piastowscy; druga nazwa pochodzi < nazwy apteki *Pod Lwem*, która funkcjonowała w tym budynku do lat 50. XX w. Figurę lwa umieszczono we wnęce elewacji około 1824 r.

¹³ Zob. <https://zabytek.pl/pl/obiekty/krakow-kamienica-margrabska-2> [dostęp: 1.02.2023].

¹⁴ Zob. <https://szarages.com/kamienica-hetmanska/> [dostęp: 1.02.2023].

¹⁵ wł. *Giovanni da Capestrano* (ur. w 1386 r. w Capestrano w Abruzji – region we Włoszech na Półwyspie Apenińskim).

C. Nazwy kamienic, oprócz nazwiska właściciela, motywowały też godła apteczne (należące do kategorii godeł kupieckich), od których pochodziły najstarsze nazwy aptek (Rutkiewicz-Hanczewska, 2020, s. 69). Kamienica przyjmowała więc nazwę, którą określana była apteka znajdująca się w tej kamienicy. Poświadcza to powyżej wymieniony przykład (*Kamienica pod Lwem*) i następane:

Kamienica Nyczowska lub **Kamienica pod Murzynami**, **Kamienica pod Etiopy** też **Sub Aethiopibus** (Krk., narożna) (< n. *Nicz* – właściciel kamienicy (przed 1571 r.); drugie określenie < nazwy os. w l. m. *Murzyni* – postacie umieszczone w godle (z XVII w.) na narożniku kamienicy. W XVI w. w budynku była apteka zwana *Sub aethiopibus*, tłumaczona *pod Etyopy* lub *pod Murzyny*. Godło apteczne z postaciami Murzynów umieszczone było w aptece, a także przed apteką).

Kamienica pod Murzynkiem lub **Kamienica pod Murzynem** (Pszcz., narożna) (< nazwy os. deminutywnej *Murzynek*, figurę postaci umieszczono we wnęce okiennej w 1864 r. Pierwszym aptekarzem w tym domu był jego właściciel Robert Hirschfelder).

D. Niektóre domy miejskie, pierwotnie kamienice, po przebudowie stały się pałacami, czyli reprezentacyjnymi budowlami mieszkalnymi, co wiąże się także z nominacją tych budynków. Przykładowo:

Kamienica Puchalskiego później **Pałac Puławskich** (Kal., narożna) (< n. *Puchalski* – oficer wojsk napoleońskich, dom wzniesiony w latach 1828–1831. W 1836 r. po przebudowie kamienica stała się własnością *Puławskiego* (kaliskiego Żyda) i zyskała drugą nazwę – *Pałac Puławskich*).

Kamienica pod Baranami (Krk. narożna), później **Pałac pod Baranami** (< ap. *barany*, których rzeźby głów stanowiły godła średniowiecznej *Kamienicy pod Barany* (1346 r.). W bestiariuszach pisano, że barany były zwierzętami ofiarnymi. Jednak w tym przypadku godło odzwierciedlało funkcję budynku, gdyż na jej dziedzińcu trzymano zwierzęta na sprzedaż. *Pałac* powstał w XV w. z połączenia dwóch istniejących kamienic gotyckich, w XVII w. ówczesny właściciel dołączył jeszcze jedną kamienicę. W latach 1853–1854 nad bramą budynku pojawiły się charakterystyczne baranie głowy).

E. Egzemplifikacją polionimii będą też dwie lub trzy równoległe nominacje, powstałe synchronicznie. Zazwyczaj jedno określenie pochodziło od nazwiska / imienia i nazwiska, pozostałe nazwy odnosiły się do zdobień umieszczonych na fasadzie budynku – rzeźbionych postaci patronalnych, zwierząt i koloru elewacji:

Kamienica Sołtanowska lub **Kamienica pod Madonną** (Zm.) (< im. *Sołtan* (Sachwelowicz); w latach 1642–1743 kamienica należała do Sachwelowiczów; druga nazwa < ap. *madonna* – płaskorzeźba na fasadzie budynku).

Kamienica Jana Starowicza lub **Kamienica pod Góralem** (Ł.) (< im. i n. *Jan Starowicz*, miłośnik Tatr; druga nazwa < ap. *góral* – rzeźba górala w tradycyjnym stroju z Podhala zdobiąca front budynku; kamienica pochodzi z 1909–1910 r.).

Kamienica Rodryga Mroczkowskiego lub **Kamienica Krakowiacy i Górale** (Wrs.) (< im. i n. *Rodryg Mroczkowski*, pierwszy właściciel; druga nazwa wiąże się z czterema figurami atlantów w polskich strojach ludowych – *Krakowiaków i Górali*, które podtrzymują loggie balkonowe).

Kamienica Bartoszewiczów lub **Kamienica pod Aniołem** albo **Kamienica pod Lwem** (Zm.) (< n. *Bartoszewicz*, zbudowana w 1. poł. XVII w. przez Gabriela Bartosza. Do Bartoszewiczów należała do końca XVII w.; druga nazwa < ap. *anioł* – Gabriel (patron fundatora kamienicy), płaskorzeźba umieszczona w niszy elewacji; trzecia nazwa < ap. *lew* – dwa lwy zdobią fasadę).

Kamienica Celejowska albo **Kamienica pod św. Bartłojem** lub **Kamienica Czarna** (KD.) (< n. *Celej*, właściciel, wzniesiona w 1635 r.; druga nazwa < im. *św. Bartłojem*, patrona właściciela – figura umieszczona jest w niszy fasady; trzecia nazwa < ap. *czarna* – dawna ciemna barwa tynku).

Kamienica Ariewowiczowska lub **Kamienica pod Małżeństwem** albo **Kamienica Szafirowa** (Zm.) (< n. *Ariewowicz*, właściciel w XVII w.; druga nazwa < ap. *małżeństwo* – płaskorzeźba dwóch postaci, być może małżeństwa, umieszczona między oknami 2. piętra; trzecia nazwa < ap. *szafirowa* – kolor elewacji).

F. Kilka przykładów nominacji kamienic pokazuje jeszcze inne kombinacje nazewnicze. Oprócz nazw odantropomicznych i odapelatywnych utworzono także określenie odtoponimiczne:

Kamienica Schliffenów lub **Kamienica Kupiecka** (Kłb.) (< n. *Schliffen*, właścicielami była mieszczańska rodzina żyjąca w XV w.; druga nazwa < ap. *kupiec* – hanzeatycki, pochodzący z tej rodziny; początkowo dom pełnił rolę handlową).

Kamienica Wolfa Krongolda zwyczajowo zwana **Pekinem** (Wrs., narożna) (< im. i n. *Wolf Krongold* – żydowski przedsiębiorca budowlany, dom zbudowano w końcu XIX w.; drugie określenie < nazwy *Pekin*, metaforycznie określa przeludnioną kamienicę czynszową¹⁶).

II. Podsumowanie

W niniejszej pracy nazwy własne kamienic (57 urbanonimów) podzielono na dwa główne typy: jednonominacyjny (38) i wielonominacyjny (nazwy kamienic z dwoma określeniami: 12, nazwy kamienic z trzema określeniami: 6, nazwy kamienic z czterema określeniami: 1). Taki podział pozwolił na wyróżnienie kamienic określanych tylko jedną nominacją oraz kamienic określanych kilkoma

¹⁶ Na temat kamienic czynszowych obszernie w swojej pracy pisze A. Łupienko (2015).

nominacjami (synchronicznie i diachronicznie). W celu dokładniejszego podziału nazw w obrębie typów głównych wyodrębniono także podtypy semantyczno-formalne. Spośród dwóch zasadniczych typów nominacyjnych kamienic największą frekwencję wskazują nominacje dwuczłonowe, z członem odantroponimicznym (29), według modeli:

1.1. kamienica (lub dom albo pałac) + nazwisko rodowe posesjonata (użyte w dopełniaczu liczby pojedynczej oraz liczby mnogiej); nazwy te pełnią funkcję honoryfikatywno-pamiętkową: *Kamienica Ginzburga, Kamienica Klonowica, Kamienica Zimmermanna, Dom Kopernika, Dom Protzena, Dom Speymanna, Dom Uphagena, Kamienica Puchalskiego, Kamienica Bartoszewiczów, Kamienica Gruszewiczów, Kamienica Hipolitów, Kamienica Oppenheimów, Kamienica Schliffenów, Kamienica Wejssów, Dom Schlieffów, Dom Steffensów, Kamienica Attavantich, Kamienica Montelupich, Kamienica Oleśnickich, Kamienica Orsettich, Pałac Puławskich*, a także funkcję posesywną (dzierzawczą), z członem przymiotnikowym: *Kamienica Ariewowiczowska, Kamienica Bonerowska, Kamienica Bornbachowska, Kamienica Celejowska, Kamienica Nyczowska, Kamienica Sołtanowska, Kamienica Winklerowska* (28).

1.2. kamienica (lub dom) + imię i nazwisko rodowe posesjonata (także dwóch posesjonatów): *Dom Jana Matejki, Kamienica Jana Starowicza, Kamienica Rodryga Mroczkowskiego, Kamienica Wolfa Krongolda, Kamienica Mieczysława Pinkusa i Jakuba Lende* (5). Model nazewniczy, eksponujący zamiast **imienia i nazwiska posesjonata – imię i nazwisko lokatora kamienicy** należy do nominacji rzadszych: *Kamienica Heleny Majdaniec, Kamienica Janiny Szczerskiej* (2).

Obok nominacji z członem wskazującym na posesjonata domu równie częste są konstrukcje wyróżniające jakiś element zdobniczy budynku (28). W tym przypadku dominują nominacje wieloczłonowe (z wyrażeniem przyimkowym), zawierające charakterystyczny przyimek *pod* oraz człon odantroponimiczny lub odapelatywny, według przykładowych modeli:

2.1. kamienica + przyimek pod + określenie postaci (w l. poj. i l. mn. oraz z tytułem ‘święty’):

Kamienica pod Aniołem, Kamienica pod Etiopy, Kamienica pod Góralem, Kamienica pod Gutenbergiem, Kamienica pod Madonną, Kamienica pod Małżeństwem, Kamienica pod Murzynkiem, Kamienica pod Murzynem, Kamienica pod Atlasami (2 razy), *Kamienica pod Murzynami, Kamienica pod św. Bartłomiejem, Kamienica pod św. Krzysztofem, Kamienica pod św. Mikołajem, Kamienica pod św. Janem Kapistranem* (15).

2.2. kamienica (lub pałac) + przyimek pod + określenie zwierzęcia lub figury geometrycznej (w l. poj. i l. mn.): *Kamienica pod Baranami, Pałac pod Baranami, Kamienica pod Jaszczurką, Kamienica pod Jaszczurem, Kamienica pod Lwem* (2 razy), *Kamienica pod Pająkiem, Kamienica pod Sowami, Kamienica pod Żabami, Kamienica pod Gwiazdą*, z bardziej rozbudowanymi określeniami:

Kamienica pod Śpiewającą Żabą, Kamienica pod Przepiórczym Koszem, Kamienica pod Trzema Gwiazdami (13).

Niezwykle rzadko spotyka się w nazewnictwie miejskim nominacje z członem odtoponimicznym oraz z członem w funkcji nazwy własnej:

3.1. kamienica (dom) + toponim lub choronim: *Kamienica Gdańska, Dom Turecki, Kamienica Włoska* (3).

3.2. kamienica + (ideonim) tytuł filmu: *Kamienica Vabank* (1).

Raz pojawia się **nazwa obcego pochodzenia:** *Hansa Haus*.

Są także urbanonimy, które mają w swej strukturze nazwę odapelatywną, występującą w postaci przymiotnika lub rzeczownika, rzadziej dwóch rzeczowników (w l. mn.), ale bez obecności przyimka *pod*.

4. kamienica + nazwa odapelatywna lub nazwa odapelatywna + kamienica: *Kamienica Hetmańska, Kamienica Książęca, Kamienica Margrabska, Kamienica Kupiecka, Kamienica Podparta, Kamienica Czarna, Kamienica Szafirowa, Złota Kamienica* (zmiana szyku), *Kamienica Mennica, Kamienica Krakowiacy i Górale* (figury atlantów)¹⁷ (10).

Pozostałe, pojedyncze przykłady kamienic nie mieszczą się w wyżej wymienionych modelach nazewnictwa; można tu wymienić *Kamienice Śledziowe* (określające zespół kamienic) oraz nominacje bez użycia członu *Kamienice: Lwi Zamek, Stary Konwikt, Stara Mennica*, a także nominację jednoczłonową *Pekin* (5).

W nazwach własnych kamienic widoczne są różnorodne idee nazwodawców. Z jednej strony uwiecznia się w nich pamięć właścicieli domów, z drugiej zaś – odczuwa się w tych propriach chęć podkreślenia estetycznego wyglądu kamienicy, czasami można także zauważyć upodobanie do tego, co inne, obce, egzotyczne.

Skróty miast umieszczone w nawiasach przy nazwach kamienic

- BB. – Bielsko Biała
- Błs. – Białystok
- Byt. – Bytom
- Gd. – Gdańsk
- Jrs. – Jarosław
- Kal. – Kalisz
- KD. – Kazimierz Dolny
- Kłb. – Kołobrzeg
- Krk. – Kraków
- Leg. – Legnica
- Lub. – Lublin
- Ł. – Łódź
- Op. – Opole

¹⁷ *krakowiak* ‘mężczyzna w regionalnym stroju krakowskim’; *góral* ‘mężczyzna w stroju góralskim’.

Pszc. – Pszczyna
 Rad. – Radom
 Sd. – Sandomierz
 SSz. – Stargard Szczeciński (od 2016 r. Stargard)
 Sz. – Szczecin
 Tor. – Toruń
 Wrc. – Wrocław
 Wrs. – Warszawa
 Zm. – Zamość

Inne skróty

ap. – apelatyw
 im. – imię
 n. – nazwisko
 niem. – niemiecki
 patryc. – patrycjuszowski
 włos. – włoski

Bibliografia

- Bigaj, P. (2019). Dom narożny w kwartale zabudowy miejskiej – znak miejsca albo ku formie predestynowanej do oryginalności. *Środowisko mieszkaniowe – Housing Enviroment* 26, 23–32.
- Bijak, U. (2016). Polionimia, czyli „wojna nazw”. *Polonica XXXVI*, 55–66.
- Domińczak, M., Zaguła, A. (2016). *Typologia łódzkiej kamienicy*. Łódź: Urząd Miasta Łodzi, Biuro Architekta Miasta.
- Gałkowski, A. (2021). Terminologiczne osobliwości wśród metanazw onomastycznych w obszarze francuskim, angielskim, i włoskim. *Onomastica LXI/2021*, 55–74.
- Graf, M. (2008). Nazwy budowli prywatnych. W: Z. Zagórski (red.), *Nazewnictwo geograficzne Poznania* (s. 603–604). Poznań: Wydawnictwo Naukowe im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Handke, K. (1998). Nazewnictwo miejskie. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Encyklopedia. Polskie nazwy własne* (s. 283–307). Warszawa–Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie PAN IJP.
- Jarosz, J. (2010). „Andre huse, andre sæder”, czyli o duńskich nazwach domów w grodzie Hamleta. W: R. Łobodzińska (red.), *Nazwy własne a społeczeństwo*, t. 2 (s. 337–355). Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Kosyl, C. (2003). Chrematonimia, W: E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślíkowa przy współudziale J. Dumy (red.), *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, t. 2 (s. 370–375). Warszawa–Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie.
- Łupienko, A. (2015). *Kamienice czynszowe Warszawy 1864–1914*. Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Mrózek, R. (2010). *Miejski krajobraz nazewniczy Cieszyna w perspektywie diachronicznej*. Katowice–Cieszyn–Ustroń: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Myszka, A. (2016). *Urbanonimia Rzeszowa*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Odaloš, P., Vallová, E. (2020). Sústava slovanskej onomastickej terminológie (vznik, existencia, neuralgickíe miesta, aktualizácia). *Folia Onomastica Croatica* 29, 169–202.

- Podolskaja, N.W. (1978). *Slowar' russkoj onomasticzieskoj terminologii*. Moskwa: Izdatelstwo Nauka.
- Rutkiewicz-Hanczewska, M. (2020). Patronalne i pamiątkowe nazwy polskich aptek. W: M. Rutkiewicz-Hanczewska, J.B. Walkowiak (red.), *Wielkopolska nazwami opisana* (s. 69–95). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne, UAM.
- Sołtysik, M. J. (2004). Termin i pojęcie kamienicy w tradycji historycznej. W: M.J. Sołtysik (red.), *Kamienica w krajach Europy Północnej* (s. 27–34). Gdańsk: Wydawnictwo Nadbałtyckie Centrum Kultury, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej.

Spis kamienic według typów i podtypów nazewniczych – adresy i źródła

1. Typy jednonominacyjne

A. Kamienica Bonerowska (Rynek Główny 9, Kraków) <https://zabytek.pl/pl/obiekty/krakow-kamienica-bonerowska-2> [dostęp: 16.03.2023].

Kamienica Zimmermanna (Rynek Staromiejski 29, Toruń) <https://toruntour.pl/5482/kamienica-zimmermanna-torun-rynek-staromiejski-29> [dostęp: 11.03.2023].

Kamienica Ginzburga (ul. Krakowska 1, róg ul. Św. Rocha, Białystok) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Ginzburga_w_Bia%C5%82ymstoku [dostęp: 4.02.2023].

Kamienica Mieczysława Pinkusa i Jakuba Lende (róg al. Kościuszki 1 i ul. Zielonej 8, Łódź) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Mieczys%C5%82awa_Pinkusa_i_Jakuba_Lende [dostęp: 4.02.2023].

Dom Protzena (ul. Kazimierza Wielkiego 13, Stargard Szczeciński) <https://www.rp.pl/nieruchomosci/art9582811-sredniowieczny-dom-zamoznych-kupcow-hanzeatycznych> [dostęp: 5.02.2023].

Dom Uphagena (ul. Długa 12, Gdańsk) <https://muzeumgdansk.pl/oddzialy-muzeum/dom-uphagena/> [dostęp: 5.02.2023].

Dom Schlieffów (ul. Chlebnicka 14, Gdańsk) https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_Schlieff%C3%B3w_w_Gda%C5%84sku [dostęp: 5.02.2023].

Kamienica Gruszewiczów (Rynek 6, Jarosław) <https://www.jaroslawski.pl/pl/szlak-kultury-mieszczanskiej/kamienica-gruszewiczow> [dostęp: 5.02.2023].

Kamienica Hipolitów (pl. Mariacki 3, Kraków) <https://muzeumkrakowa.pl/oddzialy/historia-kamienicy-hipolitow> [dostęp: 6.02.2023].

Kamienica Oppenheimów (pl. Solny 4, Wrocław) https://pl.wikipedia.org/wiki/Dom_Oppenheim%C3%B3w_we_Wroc%C5%82awiu [dostęp: 5.02.2023].

Kamienica Wejssów (ul. Moniuszki 18, Radom) <https://www.cozadzien.pl/radom/spacerkiem-po-miescie-kamienica-wejssow/58895> [dostęp: 6.02.2023].

- Kamienica Oleśnickich** (Rynek 10, Sandomierz) <https://zabytek.pl/pl/obiekty/sandomierz-kamienica-mieszczanska-tzw-kamienica-olesnickich> [dostęp: 5.02.2023].
- Kamienica Attavantich** (Rynek 5, Jarosław) https://zabytek.pl/pl/obiekty/g-226381/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_18_EN.309504/1 [dostęp: 4.02.2023] i https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Attavantich_w_Jaros%C5%82awiu [dostęp: 4.02.2023].
- Kamienica Orsettich** (na rogu Rynku 4, u wylotu ul. Trybunalskiej, Jarosław) <https://zabytek.pl/pl/obiekty/jaroslaw-kamienica-orsettich-ob-muzeum> [dostęp: 4.02.2023].
- B. Dom Kopernika** (ul. Kopernika 15/17, Toruń) <https://www.torun.pl/pl/turystyka/zwiedzanie-miasta/zabytki/dom-mikolaja-kopernika> [dostęp: 12.03.2023].
- Dom Jana Matejki** (ul. Floriańska 41, Kraków) <http://www.krakow.travel/92-krakow-dom-jana-matejki> [dostęp: 12.03.2023].
- Kamienica Klonowica** (na rogu Rynku 2 i ul. Olejnej, Lublin) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Klonowica_w_Lublinie [dostęp: 12.03.2023].
- Kamienica Heleny Majdaniec** (ul. Wielkopolska 29, Szczecin) <https://visitszczecin.eu/pl/inne/84-niezwykli-szczecinianie-i-ich-kamienice> [dostęp: 29.03.2023].
- Kamienica Janiny Szczerskiej** (al. Piastów 66, Szczecin) <https://visitszczecin.eu/pl/inne/84-niezwykli-szczecinianie-i-ich-kamienice> [dostęp: 29.03.2023].
- C. Kamienica pod św. Mikołajem i Kamienica pod św. Krzysztofem** (Rynek 14, Kazimierz Dolny) https://zabytek.pl/pl/obiekty/g-251196/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_EN.366982/1 https://zabytek.pl/pl/obiekty/g-232211/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_06_EN.367013/1 [dostęp: 4.02.2023].
- Kamienica pod Gutenbergiem** (ul. Piotrkowska 86, Łódź) <https://lodz.travel/turystyka/co-zobaczyc-ulica-piotrkowska/kamienica-pod-gutenbergiem/> [dostęp: 29.03.2023].
- Kamienica pod Atlasami** (ul. Narutowicza 45, Łódź) <https://uml.lodz.pl/aktualnosci-lodzpl/artukul-lodzpl/lodzianizmy-kamienica-pod-atlasami-czy-wiesz-co-oznacza-ich-atrybuty-id45256/2021/11/15/> [dostęp: 29.03.2023].
- Kamienica pod Atlasami** (ul. Piotrkowska 53, Łódź) <https://uml.lodz.pl/aktualnosci-lodzpl/artukul-lodzpl/lodzianizmy-lodz-ma-dwie-kamienice-pod-atlasami-gdzie-jest-ta-druga-id45290/2021/11/17/> [dostęp: 29.03.2023].
- D. Lwi Zamek** (ul. Długa 35, Gdańsk) http://www.przewodnikgdanski.pl/2014/wp-content/uploads/2014/02/Droga-Kr%C3%B3lewska_czII_D%C5%82uga1.pdf [dostęp: 29.03.2023].
- Kamienica pod Jaszczurką** (Rynek Główny 8, Kraków) <https://malopolskatogo.pl/spacer-szlakiem-godel-krakowskich-kamienic/> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Jaszczurem (ul. Długa 47, Gdańsk) https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kamienica_Gda%C5%84sk,_ul._D%C5%82uga_47_by_AW.jpg [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Śpiewającą Żabą (ul. Retoryka 26, na rogu z ul. Piłsudskiego 1, Kraków) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Pod_%C5%9Apiewaj%C4%85c%C4%85_%C5%BBBa-%C4%85_w_Krakowie [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Żabami (na rogu pl. Wojska Polskiego 12 i ul. Targowej 2, Bielsko-Biała) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Pod_%C5%BBabami_w_Bielsku-Bia%C5%82ej [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Pająkiem (ul. Karmelicka 35, na rogu z ul. Batorego, Kraków) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Pod_Paj%C4%85kiem_w_Krakowie [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Sowami (ul. Okrzei 26, Warszawa) <https://www.warszawskie-mozaiki.pl/2019/04/kamienica-pod-sowami-okrzei-26.html> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Gwiazdą (Rynek Staromiejski 35, Toruń) <https://visittorun.com/pl/content/kamienica-pod-gwiazd%C4%85> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Trzema Gwiazdami (Rynek Główny 32, Kraków) <http://www.starykrakow.com.pl/dawne-kamienice/rynek/rynek.htm> [dostęp: 29.03.2023]. http://www.krakow4u.pl/Kamienica_Pod_Trzema_Gwiazdami.html [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica pod Przepińczym Koszem (Rynek 38, Legnica) <https://zabytki.legnica.eu/kamienica-pod-przepińczym-koszem> [dostęp: 16.03.2023].

Kamienice Śledziowe (Rynek 24-31, Legnica) <https://klubpodroznikow.com/relacje/polska/polska-inne-miejsca/1340-legnica> [dostęp: 18.03.2023]. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienice_%C5%9Aledziowe_w_Legnicy [dostęp: 29.03.2023].

E. Kamienica Gdańska lub *Dom Gdański* (Rynek 18, Kazimierz Dolny) <https://www.kazimierz-dolny.pl/zabytki/117480/> [dostęp: 29.03.2023].

Dom Turecki (ul. Długa 31 i róg ul. Pędzichów 2, Kraków) <https://www.whitemad.pl/dom-turecki-w-krakowie/> [dostęp: 5.02.2023].

Hansa Haus (ul. Webera 4, Bytom) <https://www.whitemad.pl/jest-wyjatkowa-kamienica-hansa-haus-w-bytomiu/> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica Vabank (ul. G. Piramowicza 6, Łódź) <http://baedekerlodz.blogspot.com/2019/02/kasiarz-kwinto-na-odzkim-podworku.html> [dostęp: 29.03.2023].

2. Typy wielonominacyjne

A. Kamienica Bornbachowska (Burbachowska) lub **Kamienica Winklerowska** lub **Stary Konwikt** (Rynek Starego Miasta 2, róg ul. Celnej i Brzozowej, Warszawa) <http://www.warszawska.info/stare-miasto/rynek/rynek2.html> [dostęp: 29.03.2023].

Dom Speymanna albo *Dom Steffensów* lub *Złota Kamienica* (Długi Targ 41, Gdańsk) <https://infogdansk.pl/zlota-kamienica/> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica Montelupich lub *Kamienica Włoska* (Rynek Główny 7, Kraków) <http://www.starykrakow.com.pl/dawne-kamienice/rynek/rynek.htm> [dostęp: 29.03.2023].

B. *Kamienica Mennica* lub *Kamienica Margrabska* (Rynek Główny 47, Kraków) <http://www.starykrakow.com.pl/dawne-kamienice/rynek/rynek.htm> [dostęp: 5.02.2023].

Stara Mennica lub *Kamienica Hetmańska* (Rynek Główny 17, Kraków) <https://zabytek.pl/pl/obiekty/krakow-kamienica-hetmanska-2> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica Książęca lub *Kamienica pod św. Janem Kapistranem* albo *Kamienica Podparta* (Rynek Główny 26, Kraków) <https://zabytek.pl/pl/obiekty/krakow-kamienica-pod-sw-janem-kapistranem-2> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica Książęca lub *Kamienica pod Lwem* (Rynek 1, Opole) https://pl.wikipedia.org/wiki/Rynek_w_Opolu [dostęp: 4.02.2023].

C. *Kamienica Nyczowska* lub *Kamienica pod Murzynami*, *Kamienica pod Etiopy* też *Sub Aethiopicus* (ul. Floriańska 1, na rogu pl. Mariackiego, Kraków) http://www.starykrakow.com.pl/dawne-kamienice/florianska/ulica_florianska.htm [dostęp: 4.02.2023].

Kamienica pod Murzynkiem lub *Kamienica pod Murzynem* (ul. Piastowska 6, Pszczyna) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Pod_Murzynkiem_w_Pszczynie [dostęp: 29.03.2023].

D. *Kamienica Puchalskiego* później *Pałac Puławskich* (zbieg pl. Kilińskiego i ul. 3 Maja, Kalisz) <https://www.kalisz.pl/dla-turysty/zabytki/kamienica-puchalskiego,1332> [dostęp: 5.02.2023].

Kamienica pod Baranami, później *Pałac pod Baranami* (róg Rynku Głównego 27 i ul. św. Anny 1, Kraków) https://pl.wikipedia.org/wiki/Pa%C5%82ac_%E2%80%9EPod_Baranami%E-2%80%9D_w_Krakowie [dostęp: 29.03.2023].

E. *Kamienica Sołtanowska* lub *Kamienica pod Madonną* (ul. Ormiańska 22, Zamość) <https://zabytek.pl/pl/obiekty/zamosc-kamienica-mieszczanska-pod-madonnasoltanowska-ob-sied> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica Jana Starowicza lub *Kamienica pod Górale* (ul. Piotrkowska 292, Łódź) <https://lodzkierzeczy.blogspot.com/2019/11/spacer-szlakiem-rzezb.html> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica Rodryga Mroczkowskiego lub *Kamienica Krakowiaci i Górale* (ul. Mokotowska 57, Warszawa) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Rodryga_Mroczkowskiego_w_Warszawie [dostęp: 12.03.2023].

Kamienica Bartoszewiczów lub *Kamienica pod Aniołem* lub *Kamienica pod Lwem* (ul. Ormiańska 26, Zamość) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienice_ormia%C5%84skie [dostęp: 4.02.2023].

Kamienica Celejowska albo **Kamienica pod św. Bartłojem** lub **Kamienica Czarna** (ul. Senatorska 11, Kazimierz Dolny) <https://kazimierzdolny24.pl/warto-zobaczyc/zabytki/kamienica-celejowska/> [dostęp: 29.03. 2023].

Kamienica Ariewowiczowska lub **Kamienica pod Małżeństwem** albo **Kamienica Szafirowa** (ul. Ormiańska 24, Zamość) <https://zabytek.pl/pl/obiekty/zamosc-kamienica-mieszczanska-pod-malzenstwem-szafirowa-arie> [dostęp: 29.03.2023].

F. Kamienica Schliffenów lub **Kamienica Kupiecka** (ul. E. Gierczak 5, Kołobrzeg) <https://kolobrzeg.eu/90-kolobrzeg-kamienica-kupiecka-z-xv-w> [dostęp: 29.03.2023].

Kamienica Wolfa Krongolda lub **Pekin** (ul. Złota 83, Warszawa) https://pl.wikipedia.org/wiki/Kamienica_Wolfa_Krongolda_w_Warszawie [dostęp: 29.03.2023].

Marta Nowak

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

ORCID: 0000-0002-3861-0985

marta.nowak@ff.uni-lj.si

GRUPY SPÓŁGŁOSKOWE W NAGŁOSIE TOPONIMÓW W BADANIU PSYCHOLINGWISTYCZNYM

CONSONANT CLUSTERS IN THE ONSET OF TOPONYMS IN A PSYCHOLINGUISTIC STUDY

Abstrakt: Tematem artykułu są zbitki początkowe w toponimach. Badano kilka czynników: istnienie, poprawność ukształtowania zbitki pod względem sonorności oraz odległość miejsca i sposobu artykulacji. Prawdziwe nazwy były częściej uznawane za potencjalnie istniejące. Nazwy sztuczne rozpoczynające się zbitką istniejącą i poprawną pod względem sonorności były częściej identyfikowane jako potencjalnie istniejące. Nazwy sztuczne rozpoczynające się zbitką nieistniejącą i niepoprawną pod względem sonorności były częściej identyfikowane jako potencjalnie nieistniejące. Przy nazwach rozpoczynających się zbitką nieistniejącą, ale poprawną pod względem sonorności lub istniejącą i niepoprawną pod względem sonorności, badani mieli większe problemy z udzieleniem odpowiedzi.

Słowa kluczowe: nazwy miejscowości, toponimy, grupy spółgłoskowe, fonotaktyka polska

Abstract: The subject of the article are initial clusters in toponyms. The role of several factors was investigated: the existence, SSG obeying or SSG violating and the distance of the place and method of articulation. Real names were more often thought of as potentially existing. Artificial names that start with an existing and SSG obeying cluster were more often identified as potentially existing. Artificial names that start with a cluster that does not exist and is SSG violating, were more often identified as potentially non-existent. In the case of names beginning with a non-existent cluster, but SSG obeying or existing and SSG violating, the respondents had greater problems with providing answers.

Keywords: place names, toponyms, consonant clusters, Polish phonotactics

Cele artykułu

Celem artykułu jest zbadanie budowy fonotaktycznej toponimów oraz sprawdzenie, czy fakt, że są to nazwy własne, a nie wyrazy wspólne,

determinuje ich odbiór. Dodatkowym elementem badania jest ocena, czy na decyzje ankietowanych miało wpływ to, że mogli zetknąć się wcześniej z prezentowanymi grupami spółgłosek lub nie, ponieważ zostały one stworzone na potrzeby przeprowadzonego eksperymentu. Artykuł zajmuje się budową toponimów, gdyż występują tutaj grupy spółgłosek, które są niespotykane lub rzadko spotykane w innym kontekście. W teoriach struktury sylaby ważne miejsce zajmuje tzw. *minimal sonority distance* dla spółgłosek w nagłosie, które nie mogą ze sobą sąsiadować na skali sonorności. Jest to ważne, ponieważ istnieje znaczna różnica w profilu sonorności np. /tr/ i /fm/, dlatego kolejnym celem badania jest weryfikacja, czy ten czynnik miał wpływ na decyzje ankietowanych.

Materiał przygotowany na potrzeby badania opisanego w tym artykule obejmuje stworzone sztucznie onimy wzorowane na realnie istniejących wyrazach oraz prawdziwe nazwy miejscowe. Ważnym elementem prowadzonego eksperymentu jest uwzględnienie odległości fonetycznych w zakresie miejsca i sposobu artykulacji. Badano rolę kilku czynników, które mogą potencjalnie wpływać na ocenę początkowych grup spółgłoskowych: to, czy zbitka istnieje w języku polskim, poprawność jej ukształtowania pod względem sonorności oraz odległość miejsca i sposobu artykulacji. Sztucznie stworzone wyrazy zostały zestawione z realnie istniejącymi toponimami (nazwami miejscowości, wsi oraz ich części) rozpoczynającymi się zbitką spółgłoskową.

Należy zacząć od typologicznego spojrzenia na grupy spółgłosek. Według bazy danych *World Atlas of Linguistic Structures*, która wymienia 562 języki, około 31% z nich stanowią języki złożone fonotaktycznie (Dryer, Haspelmath, 2013). Istotny jest jednak fakt, że systemy klasyfikowane jako mające złożoną strukturę sylabową są wielorakie. Różnicę można wyraźnie zauważyć, porównując języki germańskie, np. niemiecki, oraz języki słowiańskie, np. polski. Oba dopuszczają występowanie grup spółgłoskowych w każdej pozycji w wyrazie: nagłosie, śródgłosie i wygłosie. W języku niemieckim zbitki początkowe mogą być maksymalnie trzejelementowe, podczas gdy język polski w tej samej pozycji dopuszcza takie, które składają się nawet z czterech elementów. W języku polskim istnieje ponad 460 różnych zbitek początkowych i ponad 230 końcowych, natomiast w języku angielskim i niemieckim można znaleźć ich około 50 (zob. Orzechowska, Wiese, 2015, s. 451). Większość badań nad polskimi zbitkami spółgłosek dotyczyła struktury i modelu sylaby, a niektóre sylabifikacji (np. Bethin, 1992; Cetnarowska, Żygis, 2007; Cyran, Gussmann, 1999; Gussmann, 1991; Rochoń, 2000; Rubach, Booji, 1990; Szpyra-Kozłowska, 2000). W efekcie wydzielone zostały klasy dotyczące sposobu artykulacji (spółgłoski właściwe < spółgłoski nosowe < spółgłoski płynne < spółgłoski półotwarte < samogłoski). Obecnie w badaniach prowadzonych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu częściej stosowana jest analiza audytywna, która opiera się na sposobie artykulacji, miejscu artykulacji oraz dystansie między sonorantami a obstruentami (Dziubalska-Kołączyk, 2009, 2014).

Skala: miejsca i sposobu artykulacji

Badania nad grupami spółgłoskowymi w nazwach miejscowości prowadzi- li Krzysztof Jaskuła i Jolanta Szpyra-Kozłowska. Autorzy podjęli się zbadania problematyki początkowych i końcowych zbitek spółgłoskowych w polskich nazwach miejscowości, które nie występują w wyrazach pospolitych lub poja- wiają się w nielicznych wyrazach. Językoznawcy argumentują, że utożsamianie prawidłowości fonotaktycznej klastrów z częstotliwością ich występowania jest uproszczeniem. Ich zdaniem należy zatem do dotychczas funkcjonującej skali ze zbitkami ukształtowanymi zgodnie z zasadą sonorności na jednym końcu oraz zbudowanymi w sposób przeczący tej zasadzie na drugim końcu, dodać pośrodku rzadkie zbitki spółgłoskowe, występujące tylko w nazwach własnych lub niektó- rych zapożyczeniach (zob. Jaskuła, Szpyra-Kozłowska, 2020, s. 43–57).

Poprawnie ukształtowane klastry spełniają wymóg tradycyjnie określaný jako zasada sonorności – ang. Sonority Sequencing Generalization (SSG). Jak zauwa- ża Daniel Śledziński: „w klasycznym rozumieniu tej zasady wartość sonorności dźwięków mowy maleje w miarę oddalania się od ośrodka sylaby. Zatem w ramach nagłosu sylaby dopuszczalny jest tylko wzrost wartości sonorności, natomiast w ramach wygłosu sylaby dopuszczalny jest tylko spadek wartości sonorności” (2018, s. 3).

Skalę dotyczącą miejsca artykulacji przedstawia tabela 1 (Kita, 2017, s. 31).

Tabela 1. Skala dotycząca miejsca artykulacji

dwuwargowe	wargowo- zębowe	zębowe	dziąsłowe	prepalatalne	postpalatalne	tylnojęzykowe
1	2	3	4	5	6	7

Dokładniejszego wyjaśnienia wymaga sposób obliczania dystansów na skali. Między wszystkimi kolejnymi typami spółgłosek obowiązuje odległość 1, co ozna- cza, że dystans 0 dotyczy dwóch tych samych typów spółgłosek, np. dwuwargowa i dwuwargowa /bm/, zębowa i zębowa /sn/. Dystans 2 dzieli np. głoski dwuwargowe od zębowych /bz/ oraz dziąsłowe od wargowo-zębowych /rv/. Dystans 6 dzieli natomiast dwie najdalej oddalone spółgłoski na skali, a mianowicie dwuwargowe i tylnojęzykowe np. /px/, /mx/. Istnieją różne skale sonorności (zob. Orzechowska, Wiese, 2015, s. 441), ale na potrzeby tego artykułu wybrano tę opisaną w podręcz- niku przygotowanym przez Małgorzatę Kitę (2017, s. 31) – tabela 2.

Tabela 2. Skala sonorności

zwarte	zwartoszczelinowe	szczelinowe	półotwarte nosowe	półotwarte ustne (boczne i drżące)	półsamogłoski
1	2	3	4	5	6

Dystanse na skali sonorności obliczane są w ten sam sposób, dlatego ponownie między sąsiadującymi miejscami obowiązuje odległość 1, co oznacza, że dystans 0 dotyczy dwóch tych samych typów spółgłosek, np. zwarta i zwarta /kp/, szczelinowa i szczelinowa /fs/. Dystans 2 dzieli np. głoski zwarte od szczelinowych /tx/ lub półotwarte nosowe i półsamogłoski /mj/. Dystans 5 dzieli natomiast dwie najdalej oddalone spółgłoski na skali, czyli zwarte i półsamogłoski np. /dw/, /pj/.

Dobór zbitek, opis badania

Istniejące zbitki początkowe podzielono na zgodne z zasadą sonorności oraz ukształtowane niezgodnie z tą regułą, dodatkowo uszeregowano je zgodnie z wyliczonymi na skalach odległościami miejsca i sposobu artykulacji między spółgłoskami. Osobno sklasyfikowane są klastery, w których dystans między spółgłoskami wynosi 0. Ze względu na ograniczenia objętości artykułu badanie dotyczy tylko grup dwuelementowych. Ponadto taki dobór pozwala wyraźnie pokazać różnice w odległościach między poszczególnymi spółgłoskami. Zbitki początkowe uszeregowane według miejsca artykulacji zostały zaprezentowane w tabeli 3, a uszeregowane według sposobu artykulacji w tabeli 4.

Tabela 3. Zbitki początkowe uszeregowane według miejsca artykulacji

Zbitki zgodne z zasadą sonorności	1: dzv, tr, vm
	2: bz, dɲ, pɲ
	3: br, lj, ʃm
	4: bz, fj, kl
	5: gv, kf, pj
	6: gm, px, xm
Zbitki o dystansie 0	0: ɕtɕ, ln, zɕz
Zbitki niezgodne z zasadą sonorności	1: lv, rt, ʃt
	2: lɲ, pt, zɕz
	3: ftɕ, mʒ, ʃp
	4: ɕp, sk, xt
	5: fk, vg, xf
	6: gb, kp, mx

Do zaprezentowanych zbitek dobrano zakończenia na wzór nazw istniejących miejscowości (miast i wsi): -ów /uf/ np. Kraków, Rzeszów¹; -om /om/ np. Bytom,

¹ Miasta, których nazwy kończą się na -ów, pojawiają się w Polsce środkowej i południowej, natomiast w niewielkim stopniu występują w Polsce północnej. Wyraźna granica zagęszczenia miast i miejscowości zakończonych na -ów przebiega przez obecne województwa: lubelskie, dolną połowę mazowieckiego, łódzkie, fragment dolnej części wielkopolskiego, dolnośląskie, lubuskie (STATmediana, 2016).

Radom oraz -owo /ovo/ np. Grzybowo, Pęcokowo². Wykluczone zostały natomiast zakończenia, które mogłyby wpływać na analizowane zbitki, np. palatalizować spółgłoskę, jak w zakończeniu -ice /ice/: Gliwice, Katowice³.

W badaniach wykorzystano 78 typów zbitek spółgłoskowych uszeregowanych według miejsca artykulacji (13*3*2), które stanowiły podstawę wymyślonych wyrazów o strukturze CCVC lub CCVCV. VC oznacza tutaj /uf/ lub /om/, zaś VCV oznacza końcówkę /ovo/. W efekcie powstały 234 przykłady (78*3) sztucznie stworzonych nazw imitujących toponimy, np. /bruf – brom – brovo/ czy /nxuf – nxom – nxovo/. Użyto także 65 typów zbitek uszeregowanych zgodnie ze sposobem artykulacji (11*3*2-1), które pozwoliły na wykreowanie wyrazów o takiej samej strukturze. W konsekwencji powstało 195 przykładów (65*3), np. /bwuf – bwom – bwovo/, /rtuf – rtom – rtovo/ i /kxuf – kxom – kxovo/.

Tabela 4. Zbitki początkowe uszeregowane według sposobu artykulacji

Zbitki zgodne z zasadą sonorności	1: lj, dzv, tʃf
	2: px, gv, bz
	3: dm, ʒw, gn
	4: tl, gl, tsw
	5: tj, bw, dj
Zbitki o dystansie 0	0: zv, tk, mn
Zbitki niezgodne z zasadą sonorności	1: mx, vdż, fte
	2: vg, lv, fɲ
	3: wʒ, wz, rdż
	4: rt, rd ⁴
	5: wk, wg, wb

Do sztucznie stworzonych onimów dobrano, w miarę możliwości, nazwy istniejące rozpoczynające się tymi samymi zbitkami spółgłosek. Ze względu na stosunkowo niewielki zasób toponimów spełniających założenia badania okazało się to niestety niemożliwe we wszystkich przypadkach. Wówczas dopasowano do realnie występujących toponimów nazwy sztuczne, które rozpoczynały się innymi zbitkami, ale poszczególne spółgłoski tworzące klaster dzielił ten sam dystans. Z tego samego powodu dwa miana zostały wykorzystane dwukrotnie: Rdów /rduf/ i Mchawa /mxawa/. W badaniach wykorzystano 33 onimy, 7 toponimów istniejących oraz 26 nazw sztucznych. Sposób doboru mian przedstawia tabela 5.

² Niemal wszystkie miasta i miejscowości z nazwą z końcówką -owo występują na terytorium od środkowej do północnej Polski (STATmediana, 2016).

³ Największe zagęszczenie miast i miejscowości z nazwą z końcówką -ice występuje w Polsce środkowej oraz południowo-zachodniej, zaś najmniejsze w północno-wschodniej i południowo-wschodniej (STATmediana, 2016).

⁴ W języku polskim występują tylko dwie takie zbitki.

Tabela 5. Sposób doboru toponimów

Miejsce artykulacji	Nazwy istniejące	Nazwy sztuczne, zbitki istniejące
Zbitki zgodne z zasadą sonorności	1: ----	1: trom
	2: -----	2: pnuf
	3: brus	3: bruf
	4: klef	4: klom
	5: -----	5: kfom, fxuf
	6: ----	6: xmom
Zbitki o dystansie 0	0: -----	0: zdzom, lnowo
Zbitki niezgodne z zasadą sonorności	1: rduf	1: rtom
	2: ----	2: lnowo, zdzovo
	3 mżefko	3: fteovo, mżovo
	4: ----	4: skom
	5: -----	5: fkuf, xfom
	6: mxava	6: mxovo
Sposób artykulacji	Nazwy istniejące	Nazwy sztuczne, zbitki istniejące
Zbitki zgodne z zasadą sonorności	1: bżor	1: dzvom
	2: ----	2: bzom
	3: ----	3: żwovo
	4: glef	4: ----
	5: ---	5: bwom
Zbitki o dystansie 0	0: ----	0: tkovo
Zbitki niezgodne z zasadą sonorności	1: mxava	1: ----
	2: -----	2: vgovo, şpuf
	3: ----	3: ----
	4: rduf	4: rdom
	5: ----	5: ----

Przebieg badania, uczestnicy

W badaniu wzięli udział rodzimi użytkownicy języka polskiego, 42 osoby, 28 kobiet (66,7%) i 14 mężczyzn (33,3%) w różnym wieku. Najwięcej ankietowanych miało od 31 do 40 lat (21 osób, 50%), 10 osób 41–50 (23,8%), 7 osób 20–30 (16,7%). Najmniej licznie reprezentowane były grupy 51–60 oraz powyżej 60 lat (po 2 osoby, 4,8%). Większość ankietowanych to osoby z wyższym wykształceniem (36 osób, 87,8%), 5 osób ma wykształcenie średnie (12,2%), jedna osoba nie odpowiedziała na to pytanie. Ankietowani pochodzili z różnych części Polski i mieszkali w wielu miastach. Oczywiście mogli zetknąć się z częścią nazw wykorzystanych w badaniu, ale dobór uczestników badania miał być możliwie jak najszerszy, aby pochodzenie nie rzutowało na uzyskane wyniki.

W badaniu wykorzystano nazwy istniejące oraz nieistniejące. Zostało ono przeprowadzone w dniach 21–26 czerwca 2022 r. przez Internet za pośrednictwem formularza Google. Do formularza został dołączony plik dźwiękowy, dlatego an-

kietowani zapoznawali się z każdą z nazw w formie brzmieniowej. Polecenie brzmiało: zdecyduj, czy podane nazwy miejscowe mogą istnieć w języku polskim. Zaznacz „tak”, jeśli twoim zdaniem brzmią prawdopodobnie, „nie”, jeśli w twojej ocenie nie mogą istnieć w polszczyźnie. Nie zastanawiaj się nad odpowiedzią, kieruj się intuicją, nie korzystaj z żadnych źródeł. Jeśli nie wiesz, jakiej udzielić odpowiedzi, nie zaznaczaj żadnej opcji.

Celem ankiety było sprawdzenie, czy na intuicyjną decyzję rodzimych użytkowników języka polskiego w zakresie oceny nazw wpłynęły wymienione wcześniej cechy zbitek. Zbitki istniejące zostały dobrane w taki sposób, aby częstotliwość ich występowania była podobna, dlatego ten czynnik nie był elementem badania.

Wyniki

Tabela 6. Wyniki ankiety⁵

Nazwa	Tak	Nie	Nazwa	Tak	Nie
brus	27 (64%)	15 (36%)	trom	21 (50%)	21 (50%)
klef	33 (79%)	9 (21%)	bruf	27 (64%)	15 (36%)
rduf	29 (69%)	13 (31%)	klom	21 (50%)	21 (50%)
mgefko	25 (60%)	17 (40%)	kfom	20 (48%)	22 (52%)
mxava	34 (81%)	8 (19%)	xmom	6 (14%)	36 (86%)
bdzor	10 (24%)	32 (76%)	zdzom	16 (38%)	26 (62%)
glef	25 (60%)	17 (40%)	rtom	7 (17%)	35 (83%)
pnuf	27 (64%)	15 (36%)	lpovo	24 (57%)	18 (43%)
fxuf	22 (52%)	20 (48%)	fteovo	20 (48%)	22 (52%)
lnovo	22 (52%)	20 (48%)	skom	5 (12%)	37 (88%)
zdzovo	24 (57%)	18 (43%)	fkuf	5 (12%)	37 (88%)
xfom	2 (5%)	40 (95%)	mxovo	36 (86%)	6 (14%)
rdom	6 (14%)	36 (86%)	m3ovo	18 (43%)	24 (57%)
fpuf	29 (69%)	13 (31%)	3vom	19 (45%)	23 (55%)
vgovo	19 (45%)	23 (55%)	bzom	20 (48%)	22 (52%)
bwom	21 (50%)	21 (50%)	3wovo	27 (64%)	15 (36%)
tkovo	25 (60%)	17 (40%)			

Prawdziwe nazwy rozpoczynające się zbitką zgodną z zasadą sonorności zwykle były oceniane jako potencjalnie istniejące (najczęściej od 52 do 83% odpowiedzi „tak”). Wyjątkiem jest nazwa *Bdzor* /*bdzor*/, którą większość ankietowanych uznała za nieistniejącą (76% odpowiedzi „nie”). Onimy istniejące rozpoczynające się zbitką niezgodną z zasadą sonorności także zostały uznane przez większość ankietowanych za potencjalnie prawdziwe, odpowiedzi „tak” stanowiły od 60 do 91%. Istniejące toponimy były zatem za takie uznawane niezależnie od ich budowy.

⁵ Wyniki procentowe zostały zaokrąglone do pełnych procentów.

Sztuczne nazwy rozpoczynające się istniejącą zbitką ukształtowaną zgodnie z zasadą sonorności były ocenione w sposób niejednoznaczny. Zazwyczaj odpowiedzi „tak” w tej grupie oscylują między 45 a 64%. Pewne odstępstwa pojawiły się przy toponimie *Żdziom* /zdzom/ (38% „tak”).

Przy ocenie sztucznych toponimów z istniejącą zbitką, która nie jest zgodna z zasadą sonorności, lub nieistniejącym połączeniem spółgłosek zgodnym z tą regułą, ankietowani nie byli jednomyślni. Przy tych onimach pojawiło się najwięcej rozbieżności w ocenach. W grupie mian rozpoczynających się istniejącym klasterem niezgodnym z zasadą sonorności znalazły się 4 uznane za zdecydowanie istniejące (86–95% „tak”), 5 ocenionych jako zdecydowanie nieistniejące (5–17% „tak”) oraz 6 trudnych do jednoznacznej oceny (43–69% „tak”). Kiedy nazwa sztuczna zaczynała się od zbitki istniejącej i zgodnej z zasadą sonorności, badani częściej identyfikowali wyrazy jako potencjalnie istniejące. Nie było także dużych rozbieżności w ocenie poszczególnych onimów. Zgodność zbitki z zasadą sonorności była istotna w wypadku propriów sztucznych, ale o wiele mniej znacząca przy ocenie realnie istniejących toponimów.

Wnioski

Większość nazw użytych w badaniu (prawdziwych oraz stworzonych) oceniono jako prawdopodobne, ale tylko jedna nazwa została uznana za potencjalnie istniejącą przez ponad 80% ankietowanych (*Mchawa* /mxava/). W grupie nazw sztucznych było kilka, które zostały prawie jednoznacznie uznane za nieistniejące (powyżej 80% odpowiedzi „nie”). Znalazły się tam takie, w których dystans jest mały (1), średni (4) lub duży (5–6), co pokazuje, że ta cecha nie miała wpływu na decyzje ankietowanych. Budowa fonotaktyczna nie wpływa znacząco na odbiór i ocenę nazw przez rodzimych użytkowników języka. Większość nazw użytych w badaniu została oceniona jako prawdopodobna, ale nie było nazw, przy których ankietowani byliby jednomyślni. W tej sytuacji warto rozważyć kontynuację badań nad budową toponimów z uwzględnieniem czasu reakcji. Pozwoli to ocenić, czy dla ankietowanych ocena nazwy była intuicyjna i odbyła się automatycznie, czy też podjęcie decyzji wymagało dłuższego zastanowienia.

Bibliografia

- Bethin, C. (1992). *Polish syllables. The role of prosody in phonology and morphology*. Columbus: Slavica Publishers, Inc.
- Cetnarowska, B., Żygis, M. (2007). Phonetic syllabification and morphological parsability: The case of prefixed words in Polish. W: J. Arabski (red.), *Challenging tasks for Psycholinguistics in the New Century* (s. 149–163). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Cyran, E., Gussmann, E. (1999). Consonantal clusters and governing relations. Polish initial consonant sequences. W: H. van der Hulst, N. Ritter (red.). *The syllable. Views and facts* (s. 219–247). Berlin: Walter de Gruyter.
- Dryer, M.S., Haspelmath, M. (red.) (2013). *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <http://wals.info>
- Dziubalska-Kończak, K. (2009). NP extensions: B&B phonotactics. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*, 45(1), 55–71.
- Dziubalska-Kończak, K. (2014). Explaining phonotactics using NAD. *Language Sciences*, 46A, 6–17.
- Goldsmith, J.A. (1990). *Autosegmental and metrical phonology*. Oxford: Blackwell.
- Gussmann, E. (1991). Polish syllable structure: A hypothesis and its problems. W: M. Grochowski, D. Weiss (red.). *Words are physicians for an ailing mind* (s. 207–213). München: Sagner.
- Jaskuła, K., Szpyra-Kończak, J. (2020). Wychódź, Pcim i Rzgów. Grupy spółgłoskowe w nazwach miejscowości w świetle fonotaktyki polskiej. *Język Polski*, 100(3), 43–57.
- Kita, M. (2017). *Wybieram gramatykę! Dla cudzoziemców zaawansowanych na poziomie C i dla studentów kierunków filologicznych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Orzechowska, P., Wiese, R. (2015). Preferences and variation in word-initial phonotactics: A multi-dimensional evaluation of German and Polish. *Folia Linguistica*, 49(2), 439–486.
- Rochon, M. (2000). *Optimality in complexity. The case of Polish consonant clusters*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Rubach, J., Booij, G. (1990). Edge of constituents effects in Polish. *Natural Language and Linguistic Theory*, 8, 427–463.
- Śledziński, D. (2018). Wielowarstwowy model podziału wyrazów ortograficznych języka polskiego na sylaby. *Polonica*, XXXVIII, 1–24.
- STATmediana. (2016). Końcówki nazw miast i miejscowości w Polsce. <https://statmediana.com/badania-i-analazy/koncowki-nazw-miast-i-miejscowosci-w-polsce>
- Szpyra-Kończak, J. (2000). On some misconceptions concerning phonetic syllabifications in Polish. *Folia Linguistica Anglica*, 2, 159–173.

Źródło

Wykaz urzędowych nazw miejscowości i ich części (Dz. U. z 4.08.2015 r., poz. 1636).

Ewa Oronowicz-Kida

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0001-7646-2023

SENSUALNE NAZWY KOLORÓW DAMSKIEJ BIELIZNY (NA PRZYKŁADZIE FIRMY *VICTORIA`S SECRET*)

SENSATIONAL COLOUR NAMES FOR WOMEN`S UNDERWEAR (USING *VICTORIA`S SECRET* AS AN EXAMPLE)

Abstrakt: Kolory budzące konkretne skojarzenia, odsyłające do wybranych miejsc, przedmiotów, wydarzeń są współcześnie często wykorzystywane w tekstach reklamowych, które powinny być sensualnie atrakcyjne. O tę atrakcyjność zabiega również firma *Victoria`s Secret*, która w opisach bielizny damskiej na stronach oficjalnego e-sklepu wykorzystuje nazwy kolorów aktywujące wszystkie zmysły, ze szczególnym uwzględnieniem wzroku i smaku. Nazwy te pełnią w komunikacji społecznej funkcje komunikacyjną i emotywną, ale przede wszystkim bardzo cenną ze względów marketingowych funkcję perswazyjną.

Słowa kluczowe: kolor, nazwa, zmysły, damska bielizna

Abstract: Nowadays, colours that evoke specific associations and refer to selected places, objects or events are often used in advertising texts, which should be sensually attractive. This attractiveness is also sought by the *Victoria`s Secret* company, which uses colour names activating all the senses, with particular emphasis on sight and taste, in the descriptions of women`s underwear on the official e-commerce website. These names have a communicative and emotive function in social communication, but above all a persuasive function, which is very valuable for marketing reasons.

Keywords: colour, name, senses, women`s underwear

Wprowadzenie

Luksusowa¹ damska bielizna², a taką jest z pewnością ta oferowana przez firmę *Victoria`s Secret*, jest elegancka, piękna, komfortowa, wyko-

¹ W zakresie znaczeniowym przymiotnika *luksusowy* znajdują się wytworność, przepych, wysoka cena. Por. np.: *Nowy słownik języka polskiego*, 2002, s. 415; *luksusowy* – *Wielki słownik języka polskiego PAN* [dostęp: 2.12.2024].

² Na stronie oficjalnego e-sklepu *Victoria`s Secret* oferowane są: biustonosze, majtki, bielizna nocna, piżamy, ubrania sportowe, beauty (np. perfumy, balsamy, mgiełki do

nana z doskonałych materiałów, a ponadto, jako najbardziej osobista część garderoby, ma duży wpływ na poczucie kobiecej atrakcyjności i seksapilu, charakteryzując się również zmysłowością. Fakt ten jest bardzo mocno akcentowany w opisach bielizny znajdujących się na stronie oficjalnego sklepu internetowego *Victoria's Secret*. Np.:

Tego typu bielizna nocna jest zazwyczaj pełna przezroczystości lub zdobiona koronkami, co nadaje jej naprawdę zmysłowy charakter.

Gorsety są dopasowane, a przy tym bardzo zmysłowe. Za pomocą tej modnej bielizny stworzysz wymarzoną stylizację, w której będziesz się czuła cudownie! Koronkowe wykończenia sprawiają, że nie da się od nich oderwać wzroku, dlatego świetnie sprawdzą się podczas wieczoru we dwoje.

Jest to model delikatnie dopasowany i uszyty w taki sposób, by nie tylko podkreślać sylwetkę i prezentować się zmysłowo, ale przede wszystkim nie krępować ruchów.

Ta subtelna tkanina to synonim zmysłowości.

Zmysłowy, wygodny, intrygujący – sprawdź, dlaczego warto go mieć!

W słownikowej definicji *zmysłowy* czyli *sensualny* określany jest jako: odnoszący się do zmysłów, działający na czyjeś zmysły, wywołujący emocje lub skojarzenia albo związany z doznaniem erotycznym³. Fakt zmysłowości bielizny, w aspekcie erotycznym, werbalizuje się w *Victoria's Secret* bezpośrednio poprzez użycie np. przymiotnika *zmysłowy*, przysłówka *zmysłowo* czy rzeczownika *zmysłowość*. Z kolei o zmysłowości w drugim słownikowym rozumieniu, kojarzonym z sensualnością ujawniającej się pośrednio poprzez aktywację różnych zmysłów, mamy do czynienia w nazwach kolorów⁴ stosowanych przez tę firmę i nie jest to z pewnością działanie przypadkowe, lecz podyktowane względami marketingowymi mocno osadzonymi w realiach rynkowych⁵.

ciała), akcesoria (np. torebki, portfele, plecaki), nowości i wyprzedaże. W ramach każdej kategorii towaru stosowane są dalsze podziały uwzględniające aktualne style i kolekcje. Np. w przypadku biustonoszy są to ich style (push-up, strapless, bez fiszbin, lekko usztywniane, full Coverage, T-shirt, bez usztywnienia, topy gorsetowe oraz biustonosze sportowe) występujące w kolekcjach (Body By Victoria, T-Shirt, Very Sexy, Love Cloud, Dream Angels).

³ Por. *zmysłowy* – *Wielki słownik języka polskiego PAN*; *sensualny* – *Wielki słownik języka polskiego PAN* [dostęp: 2.12.2024].

⁴ W artykule, podobnie jak w języku potocznym, pojęcia *kolor* i *barwa* są używane zamiennie (por. Lech-Kirstein, 2012, s. 92). Trzeba jednak pamiętać, że ich naukowe definicje są różne. „Kolor definiowany jest jako cecha długości fali światła, emitowanego przez przedmiot lub odbitego przez niego, jest zjawiskiem obiektywnym, istniejącym jakby niezależnie od naszego narządu zmysłu, jakim jest oko. Barwa natomiast jest zjawiskiem subiektywnym, jest to rodzaj wrażenia psychofizjologicznego. Jej odbiór jest więc indywidualną cechą osobniczą i może różnić się u różnych osób” (Gonigroszek, 2008, s. 94–95).

⁵ Podstawę materiałową artykułu stanowią nazwy kolorów damskiej bielizny zamieszczone na stronie sklepu internetowego *Victoria's Secret*. Zob. Sklep online z bielizną ekskluzywną i luksusowymi kosmetykami – *Victoria's Secret PL* [dostęp: 19.08.2024].

Jak stwierdził W. Michera: „Barwy towarzyszą człowiekowi nie tylko od chwili powstania kultury, ale wiążą się ze wszystkimi jej dziedzinami; ich zrozumienie może ułatwić zrozumienie ludzkich sposobów dotykania rzeczywistości” (Michera, 1987a, s. 83) i w tym kontekście artykuł może stanowić przyczynek do rozważań o antropologii barw.

Kolory w tekstach reklamowych

Pomimo tego, że oko ludzkie potrafi rozróżnić miliony odcieni kolorów, to we wszystkich kulturach wymienia się od ośmiu do jedenastu kolorów podstawowych (Jurek, 2011, s. 69). Badania naukowe na temat koloru, jego znaczenia i sensu w szeroko rozumianej kulturze charakteryzują się wieloaspektowością (np. Czachorowska, 2006; Graf, 2012; Tarary, 2013; Kaczmarek, 2014; Burska, 2019), a zainteresowanie problematyką barw łączy się przede wszystkim z dążeniem do racjonalnego wykorzystania w ludzkim życiu ich funkcji: informacyjnej, symbolicznej, integrującej, komunikacyjnej, estetycznej lub emotywniej oraz perswazyjnej (Jurek, 2011, s. 80). Ostatnia z nich, wykorzystywana głównie w reklamie, ma zastosowanie w analizowanych opisach bielizny będących swoistymi tekstami reklamowymi, w których wyróżnia się „fazę kognitywną: z komunikatu odbiorca najpierw się czegoś dowiaduje; afektywną: reaguje na komunikat emocjonalnie; behawioralną: budzi się w nim chęć skorzystania z oferty” (Bralczyk, 2004, s. 23). Kolor wzbudzający pozytywne lub negatywne skojarzenia ma duży wpływ najpierw na zainteresowanie towarem, a następnie na podjęcie decyzji o jego zakupie. Skojarzenia te w dużej mierze łączą się z odtworzeniem wcześniejszych doświadczeń zmysłowych zarówno uniwersalnych, znanych wszystkim członkom danej społeczności, jak i subiektywnych będących indywidualnym doświadczeniem jednostki. Badacze języka reklam podkreślają, że najsilniej na ludzi działają teksty, które można sobie wyobrazić zmysłowo, czyli dające się łatwo przenieść na doznania zmysłowe. Stąd ciągłe starania o to, by przekaz reklamowy był atrakcyjny sensualnie (Bralczyk, 2004, s. 68). Kolor w komunikacie reklamowym dociera do odbiorcy poprzez zmysł wzroku, ale bardzo korzystne w oddziaływaniu na potencjalnego klienta jest także uruchamianie w odbiorze barwy pozostałych zmysłów, w czym mogą mieć znaczący udział tworzone przez producentów towarów nazwy barw (por. np. Dawidziak-Kładoczna, 2012).

Zmysły w nazwach kolorów bielizny *Victoria`s Secret*

W opisie poszczególnych części bielizny kolor prezentowany jest poprzez barwne kółko, po kliknięciu którego pojawia się nazwa, aktywująca oprócz po-

budzonego już wzroku także inne zmysły. W określaniu koloru⁶ stosuje się więc dwustopniowość sprowadzającą się do referencji prototypowej (identyfikacja koloru za pomocą wzroku jako achromatycznego lub chromatycznego podstawowego lub pochodnego) połączonej z doświadczeniem podobieństwa lub powiązania (określenie odcienia, natężenia koloru poprzez aktywację innych zmysłów).

Bielizna *Victoria's Secret* bardzo często występuje w achromatycznych wariantach, do których zalicza się kolory:

– biały / White > wzrok

odcienie: Coconut White / Kokosowa Biel > smak⁷

– czarny / Black > wzrok

odcienie: Pure Black / Czysta Czerń > wzrok

Black Lily / Czarna Lilia > węch

– szary

odcienie: Onyx Gray / Szary Onyks > wzrok

Faded Sage / Wyblakła Szałwia > wzrok

Light Grey / Jasnoszary > wzrok

Ofertę kolorystyczną bielizny *Victoria's Secret* rozszerzają kolory chromatyczne podstawowe:

– czerwony > wzrok

odcienie: Kir / Kir⁸ > smak

Lipstick / Szminka > wzrok

Lipstick Red / Czerwona Szminka > wzrok

Campari Red / Czerwone Campari⁹ / smak

– niebieski > wzrok

odcienie: Capri Sea / Morski Błękit Capri > wzrok

Shocking Blue / Szokujący Niebieski / wzrok

Noir Navy¹⁰ / Granatowy / wzrok

Blue Energy / Energetyczny Niebieski / wzrok

⁶ Lista kolorów jest niejednoznaczna i problematyczna (Dawidziak-Kładoczna, 2012, s. 55–57; Tokarski, 1995; Michera, 1987; Zaręba, 1954).

⁷ Przy zapisie odcieni kolorów stosuje się następujący schemat: nazwa koloru z opisu bielizny na stronie e-sklepu / nazwa w wersji polskiej (tłumaczenie własne) > aktywowany zmysł.

⁸ Kir – koktajl alkoholowy, należący do aperitifów. Składa się z białego wina i crème de cassis (likieru z czarnej porzeczki z Dijon). Nazwa pochodzi od nazwiska mera Dijon, Félix'a Kira. Kir (napój) – Wikipedia, wolna encyklopedia [dostęp: 15.06.2024].

⁹ Campari to znany na całym świecie aperitif, skomponowany na bazie mieszanki ziół i owoców, które tworzą jego unikatowy smak oraz charakterystyczną płomiennie-czerwoną barwę, <https://kultowealkohole.pl> [dostęp: 15.06.2024].

¹⁰ „[...] język polski wyróżnia kolor granatowy, którego angielskim odpowiednikiem podawanym przez słowniki jest wyraz *navy blue*, nawiązujący do koloru mundurów angielskiej marynarki. O ile w języku polskim kolor granatowy to oddzielna barwa, to w języku angielskim sugeruje powiązanie z kolorem niebieskim *blue*, będącym jego morskim odcieniem” (Gonigroszek, 2008, s. 97).

Velvet Morning Blue / Aksamitny Niebieski Poranek > dotyk

Cool Down Blue / Chłodny Błękit > dotyk

Bikini Blue / Niebieski Bikini > wzrok

Aqua Sea / Woda Morska > wzrok, węch, smak

Faded Denim / Wyblakły Dżins > wzrok

Blue Crescent / Niebieski Półksiężyc > wzrok

Blue Bonnet / Niebieski Łubin / wzrok, węch

– żółty > wzrok

odcienie: Citron Glow / Cytrynowy Blask > wzrok, węch, smak

Znaczący udział w urozmaiceniu oferty towarowej firmy mają także kolory chromatyczne pochodne:

– pomarańczowy > wzrok

odcienie: Sunny Orange / Słoneczna Pomarańcza > smak

Punchy Peach / Wyrazista Brzoskwinia > smak, węch

Coral Crush / Koralewy > wzrok

– brązowy > wzrok

odcienie: Caramel / Karmel > smak

Marzipan / Marcepan > smak

Mousse / Mus > smak

Champagne / Szampan > smak

Praline / Pralina > smak

Toasted Sugar/ Cukier Palony > smak

Truffle / Trufle > smak

Ganache¹¹ / Ganasz > smak

Sweet Praline / Słodka Pralina > smak

Dark Roast / Kawa Mocno Palona > smak, węch

Sweet Nougat / Słodki Nugat > smak

Macaron / Makaronik > smak

Clay / Glinka > wzrok

Toffee / Toffi > smak

Dark Brown / Ciemny Brąz > wzrok

Honey Glow / Miodowy Blask > smak, węch

– różowy > wzrok

odcienie: Cocoa Blush / Kakaowy Róż > smak

Hottie Pink /Atrakcyjny Różowy > wzrok

Hot Pink / Gorący Różowy > dotyk

Misty Rose / Zamglony Różowy > wzrok

Rose Blush / Różany Róż > węch

¹¹ Ganasz lub ganache – krem składający się ze śmietanki i rozpuszczonej czekolady, używany jako masa do mazurka lub polewa do ciast, tortów itp. Ganasz – Wikipedia, wolna encyklopedia [dostęp: 23.07.2024].

Tickled Pink / Rumiany Róż > wzrok
 Pretty Blossom / Piękny Kwiat > wzrok
 Forever Pink / Zawsze Róż¹²
 Hollywood Pink / Hollywoodzki Róż
 Purest Pink / Najczystszy Różowy
 Candlelight Rose / Świetlisty Różowy > wzrok
 Chalk Rose / pudrowy róż > wzrok
 Solar Pink / Słoneczny Róż > wzrok
 Deep Rose / Głęboki Róż
 Evening Blush / Wieczorny Róż

– fioletowy > wzrok

odcienie: Frozen Plum / Mrożona Śliwka > dotyk
 Pale Plum / Niedojrzała Śliwka > smak
 Purple Paradise / Fioletowy Raj
 Tornado / Tornado > słuch
 Unicorn Purple / Fioletowy Jednorożec, Wyjątkowy Fioletowy > wzrok
 Violet Sugar / Cukrowy Bratek > smak

– zielony > wzrok

odcienie: Seasalt Green / Zieleń Morska > wzrok, słuch
 Green Mystique / Mistyczna Zieleń
 Clueless Green / Nieskazitelna Zieleń
 Soft Green / Delikatna Zieleń
 Terra Olive > Ciemny Oliwkowy > smak
 Black Ivy / Ciemny Zielony Atrament > wzrok

W klasycznym Arystotelesowskim ujęciu wyróżnia się pięć ludzkich zmysłów: wzrok, słuch, dotyk, smak i węch. W zgromadzonym materiale przywoływane są wszystkie podane przez greckiego filozofa zmysły, z tym, że prym wiodą wzrok i smak, dużo rzadziej w nazwach kolorów bielizny aktywuje się węch i dotyk, a zupełnie sporadycznie słuch. Nie bez powodu najczęściej uruchamiany jest wzrok uznawany za najważniejszy ludzki zmysł. Za jego pomocą człowiek odbiera ponad 80% informacji o otaczającym go świecie. Brak wzroku można jednak przynajmniej w części kompensować za pomocą słuchu, dotyku, węchu czy smaku, ale są takie informacje o świecie, do których człowiek nie jest w stanie dotrzeć za pomocą innych zmysłów¹³.

Zmysłowe wrażenia firma *Victoria's Secret* wzmacnia poprzez zjawisko synestezji, które polega na kojarzeniu ze sobą wrażeń pochodzących od różnych zmysłów¹⁴. W przypadku kolorów bielizny jest to np. skojarzenie barwy ze smakiem

¹² Jeśli po nazwie koloru nie wskazuje się aktywowanego zmysłu, jest to równoznaczne z tym, że kolor uruchomił zmysł wzroku na poziomie barwnego kółka i inne zmysły nie zostały już wykorzystane.

¹³ Znaczenie wzroku w życiu człowieka – Polski Związek Niewidomych (pzn.org.pl).

¹⁴ Synestezja – *Wielki słownik języka polskiego PAN* [dostęp: 5.08.2024].

Cukier Palony, Szampan, Pralina, Kakaowy Róż, Słodki Nugat, Niedojrzała Śliwka; barwy z węchem *Różany Róż*; barwy ze smakiem i węchem *Miodowy Blask, Cytrynowy Blask*; sporadycznie barwy ze słuchem *Tornado* oraz barwy z dotykiem *Aksamitny Niebieski Poranek*. Często stosowaną praktyką jest potęgowanie wrażeń poprzez podwójną aktywację wzroku, najpierw przy identyfikacji barwy jako achromatycznej lub chromatycznej, a następnie podczas określania jej odcienia, np. *Glinka, Wyblakły Dżins, Ciemny Brąz, Wyrazista Brzoskwinia, Czysta Czerń*. Zwraca uwagę fakt, że wśród kolorów achromatycznych *czarny* i *biały* występują prawie wyłącznie w swych prototypowych, uniwersalnych postaciach. Aktywowany wyłącznie przez wzrok kolor *czarny*, bez względu na odcień czy natężenie, zawsze „komunikuje wyrafinowanie, luksus, ekskluzywność i bywa wykorzystywany do stymulowania zakupu drogich produktów, kojarzonych z sukcesem, na przykład drogie samochody, luksusowa kawa, czekolada, alkohole, perfumy” (Jurek, 2011, s. 75) oraz damska bielizna, co znajduje potwierdzenie na stronach e-sklepu *Victoria's Secret*. Z kolei kolor *biały*, podobnie jak czarny bez względu na odcień, jest powszechnie pozytywnie kojarzony z czystością (Jurek, 2011, s. 74) i, biorąc pod uwagę etymologię rzeczownika *bielizna*, uznawany jest za oczywisty, pierwotny, tradycyjny, neutralny kolor opisywanej części damskiej garderoby. Poza tym, w opinii psychologów, *biały*, podobnie jak *niebieski* i *czerwony*, należy do kolorów budzących u kobiet wyłącznie pozytywne emocje (Jurek, 2011, s. 71).

Do analizowanych kolorów bielizny występujących wyłącznie w odcieniach, i to w największej ich liczbie spośród wszystkich barw, należą natomiast *różowy*, *brązowy* i *niebieski*. Okazuje się, że w ich przypadku odcień ma duże znaczenie w kwestii przyciągnięcia uwagi, niesionych informacji, skojarzeń i znaczeń. W przypadku koloru różowego w nazwach aktywowany jest przede wszystkim wzrok. Stopień natężenia barwy oscyluje od jasnego, świetlistego, np.: *Świetlisty Różowy, Słoneczny Róż*, poprzez stonowany, np. *Pudrowy Róż, Zamglony Różowy*, do ciemnego, nasyconego, np. *Głęboki Róż, Wieczorny Róż*. Podobnie jest w przypadku barwy niebieskiej, np. *Wyblakły Dżins, Niebieski Łubin, Woda Morska, Noir Navy*, z tym, że przy jej opisie częściej niż przy innych kolorach aktywowany jest również dotyk, np. *Chłodny Błękit, Aksamitny Niebieski Poranek*. Nazwy koloru brązowego uruchamiają natomiast prawie bezwyjątkowo zmysł smaku, pozwalając na przedstawienie coraz bardziej nasyconej barwy, np. *Marcepan, Makaronik, Miodowy Blask, Karmel, Ganasz*.

W nazwach kolorów *Victoria's Secret* stosowane są również epitety, które nie odwołują się wprost do konkretnych zmysłów, ale apelują do naszej zmysłowości jako wrażeńiowo oceniające (Bralczyk, 2004, s. 68). Należą do nich przymiotniki *atrakcyjny*, *wyjatkowy*, *mistyczny*, *nieskazitelnny*, *delikatny*, *szokujący* stanowiące w dwuczłonowych nazwach człony określające kolory: *Atrakcyjny Różowy, Wyjatkowy Fioletowy, Mistyczna Zieleń, Nieskazitelna Zieleń, Delikatna Zieleń*¹⁵, *Szoku-*

¹⁵ Wszystkie określenia koloru zielonego łączą się z wiosną i latem, a więc z radością (Tokarski, 1995, s. 149).

jący *Niebieski* oraz rzeczownik *raj* jako określany człon nazwy koloru *Fioletowy Raj*. Nazwy kolorów w nazwach bielizny najczęściej są dwuczłonowe, czym różnią się zdecydowanie od języka ogólnego, w którym jedyną dwuczłonową nazwą jest *kość słoniowa* (Dawidziak-Kładoczna, 2012, s. 59). W analizowanym zbiorze nazw odosobnionymi wyjątkami od tej reguły są w większości jednoczłonowe nazwy koloru brązowego będące przeniesieniem nazw produktów spożywczych, np.: *Karmel*, *Marcepan*, *Mus*, *Pralina*, *Truffle*. W pozostałych przypadkach drugi człon głównie doprecyzowuje kolor bielizny, np. odzwierciedlając bodźce wzrokowe i pełniąc funkcję informacyjną, np. *Czysta Czerń*, *Najczystszy Różowy*, *Ciemny Oliwkowy*, lub wzbudza emocje poprzez zastosowane metafory, np. *Gorący Różowy*, *Hollywoodzki Róż*. Dwie ostatnie nazwy, podobnie jak określające kolor czerwony *Szminka* i *Czerwona Szminka* podkreślają poprzez swój metaforyczny charakter seksualną zmysłowość damskiej bielizny. Metafora stosowana jest także w nazwach dwuczłonowych, w których pojawiają się przerośnięte epitety określające rzeczowniki nazywające kolory, np.: *Mrożona Śliwka*, *Mistyczna Zieleń*, *Rumiany Róż*.

Nazwy kolorów bielizny powstają w wyniku różnych motywacji onimicznych, do których należą (por. Dawidziak-Kładoczna, 2012, s. 55–65):

- (1) motywowanie produktami spożywczymi, np.: *Słodka Pralina*, *Wyrazista Brzoskwinia*, *Niedojrzała Śliwka*, *Szampan*, *Kokosowa Biel*, *Kir*, *Czerwone Campari*, *Cytrynowy Blask*, *Słoneczna Pomarańcza*, *Karmel*, *Ganasz*, *Marcepan*;
- (2) przeniesienie nazwy koloru, np.: *Szukający Niebieski*, *Kakaowy Róż*, *Gorący Różowy*, *Zamglony Różowy*, *Purpurowy Raj*, *Zieleń Morska*, *Czysta Czerń*, *Wyjątkowy Fioletowy*, *Mistyczna Zieleń*, *Nieskazitelna Zieleń*;
- (3) motywowanie nazwami roślin, np.: *Piękny Kwiat*, *Czarna Lilia*, *Wyblakła Szalwia*, *Niebieski Łubin*, *Różany Róż*, *Cukrowy Bratek*;
- (4) przeniesienie nazwy minerału, np.: *Węgiel Wrzosowoszarzy*, *Szary Onyks*, *Glinka*;
- (5) przeniesienie nazwy substancji, materiału, tkaniny, np.: *Wyblakły Dżins*, *Aksamitny Niebieski Poranek*;
- (6) motywowanie leksyką meteorologiczną, kosmiczną, np.: *Tornado*, *Słoneczny Róż*, *Niebieski Półksiężyc*;
- (7) motywowanie nazwami geograficznymi i nazwy nawiązujące do obcych kultur, wierzeń, np.: *Róż Hollywoodzki*, *Morski Błękit Capri*, *Fioletowy Raj*.

Trudno wskazać jakąś stałą prawidłowość pomiędzy motywacją onimiczną nazwy koloru bielizny a aktywowanym zmysłem. Jedynym wyjątkiem od tej reguły są nazwy, które powstały w wyniku motywacji produktami spożywczymi, bowiem w tym przypadku bez wyjątku uruchamiany jest zmysł smaku. Owoce, słodczyce i alkohole wywołują generalnie pozytywne konotacje, bowiem w większości, z wyjątkiem na przykład cytryny, kojarzą się z przyjemnym słodkim smakiem, czyli jednym z czterech obok gorzkiego, słonego i kwaśnego wyróżnionych w europejskiej kulturze kulinarnej. Ponadto smak pomarańczy, cytryny, kokosu

przywołuje radosne południowe klimaty, smaki nietuzinkowych słodczy, takich jak np. marcepan, trufle, ganasz, które przenoszą do świata eleganckich przyjęć i wyszukanych doznań kulinarnych, podobnie zresztą jak będące podstawą nazw kolorów alkohole w postaci szampana, campari czy kiru. Mniejszą wartość perswazyjną ma tutaj jedynie nazwa *Niedojrzała Śliwka*, która wprawdzie dobrze określa natężenie barwy, ale przymiotnik *niedojrzała*, czyli *kwaśna*, implikuje pejoratywne skojarzenia. Przy tej nominacji pojawia się także często aktywacja zmysłu węchu, który ściśle wiąże się fizjologicznie ze zmysłem smaku. Wrażenia pochodzące od tych zmysłów są często trudne do sklasyfikowania i odróżnienia jedno od drugich¹⁶.

Podsumowanie

Kolor i barwa są elementami najszybciej zapamiętywanymi i kojarzonymi spośród wszystkich elementów wizualizacji. W nominacji kolorów damskiej bielizny firma *Victoria`s Secret* zabiega o to, by były one sensualnie atrakcyjne, stanowiąc w ten sposób jeden z najważniejszych elementów dobrego i skutecznego przekazu reklamowego. Na oficjalnej stronie internetowej e-sklepu połączenie przedstawionej w kółku barwy, aktywującej zawsze zmysł wzroku, z jej nazwą pojawiającą się po kliknięciu w wybrany kolorystyczny element graficzny powoduje ponowną aktywację wzroku, intensyfikującą wcześniejsze doznania, lub/oraz uruchomienie innych zmysłów w postaci smaku, węchu, dotyku czy słuchu. Zjawisko synestezji, polegające na łączeniu doznań pochodzących od co najmniej dwóch zmysłów, najbardziej jest widoczne w nazwach kolorów, w których podstawą nominacji były produkty spożywcze.

Sensualnym nazwom kolorów nie można odmówić pełnienia przez nie w codziennym życiu funkcji komunikacyjnej czy estetycznej. Z pewnością jednak, wzbudzając pozytywne lub negatywne skojarzenia oraz mobilizując do konkretnych zachowań konsumenckich, pełnią przede wszystkim wykorzystywaną w reklamie funkcję perswazyjną.

Bibliografia

- Bralczyk, J. (2004). *Język na sprzedaż*. Gdańsk.
- Burska, K. (2019). Prezentowanie kolorów na stronach internetowych firm kosmetycznych (na przykładzie lakierów hybrydowych Semilac). W: K. Burska, B. Cieśla (red.), *Kreatywność językowa w komunikacji internetowej*. Łódź, s. 165–188.

¹⁶ Stymulacja zapachowa i smakowa dla uczniów.pdf (mspdion.org.pl).

- Czachorowska, M. (2006). *Wyobrażenia pisarska Bolesława Prusa i Stefana Żeromskiego na przykładzie słownictwa topograficznego i nazw barw*. Bydgoszcz.
- Dawidziak-Kładoczna, M. (2012). O nazwach kolorów farb do wnętrza sprzedawanych na polskim rynku. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Językoznawstwo*, 8, 53–73.
- Gonigroszek, D. (2008). Językowy obraz świata barw i kolorów jako przykład kulturowych różnic w językach. *Językoznawstwo*, 1(2), 91–99.
- Graf, M. (2012). Konotacyjne i asocjacyjne właściwości określeń identyfikujących barwy (na przykładzie nazw farb ściennych). *Poznańskie Studia Polonistyczne, Seria Językoznawcza*, 19/1, 119–130.
- Jurek, K. (2011). Znaczenie symboliczne i funkcje koloru w kulturze. *Kultura – Media – Teologia*, 6, 68–80.
- Kaczmarek, A. (2014). *Fluo, antracyt i rozlana benzyna, czyli o nazwach kolorów w polskiej współczesnej prasie kobiecej*. *Poznańskie Studia Polonistyczne, Seria Językoznawcza*, 21/2, 155–166.
- Lech-Kirstein, D. (2021). Konotacje nazw barw w toponimii i hydronimii śląskiej (czarny, biały, zielony). *Prace Językoznawcze*, 23/2, 91–103.
- Michera, W. (1987). Kolory w procesie symbolizacji. W: T. Kostyrko (red.), *Symbol i poznanie. W poszukiwaniu koncepcji integrującej*. Warszawa, 86–106.
- Michera, W. (1987a). Wprowadzenie do antropologii barw. *Etnografia Polska*, 31/1, 83–110.
- Nowy słownik języka polskiego* (2002). Warszawa.
- Tarary, E. (2013). Nazwy kolorów w języku studentów. *Białostockie Archiwum Językowe*, 13, 393–414.
- Tokarski, R. (1995). *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin.
- Wielki słownik języka polskiego PAN* (WSJP PAN).
- Zaręba, A. (1954). *Nazwy barw w dialektach i historii języka polskiego*. Wrocław.

Iwona Szwed

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0003-0221-0485

iszwed@ur.edu.pl

AKTY MOWY I OBRAZU JAKO ELEMENTY KONSTRUOWANIA STRATEGII PERSWAZYJNYCH PRACODAWCY W PRZESTRZENI INTERNETOWEJ

SPEECH AND IMAGE ACTS AS ELEMENTS IN THE CONSTRUCTION OF EMPLOYERS' PERSUASIVE STRATEGIES IN THE WEB SPACE

Abstrakt: Punktem wyjścia do rozważań jest stwierdzenie Stöckla (2003, s. 307), że „tekst multimodalny wypiera stopniowo tekst monomodalny i tworzy podstawowy prototyp komunikacji międzyludzkiej”. Rozwój Internetu przyczynił się do integracji warstw językowej i graficznej na jednej płaszczyźnie wizualnej, co ułatwia przyciąganie uwagi odbiorcy, a nawet sterowanie jego zachowaniem i emocjami.

Perswazyjne kombinacje tekstu i obrazu są istotne również w kontekście rekrutacji pracowników w sferze online. Opierając się na klasyfikacji aktów mowy (najmniejszych jednostek działania językowego) i aktów obrazu (najmniejszych jednostek komunikacji wizualnej), ukazano ich wzajemne zależności w hipertekstualnych ofertach pracy służących pozyskaniu pracowników oraz promowaniu wizerunku pracodawcy. Perspektywa międzykulturowa pozwala na prześledzenie strategii perswazyjnych na stronach wybranych przedsiębiorstw polskich i niemieckich.

Słowa kluczowe: multimodalność, hipertekst, oferta pracy, strategie perswazyjne, promocja wizerunku pracodawcy

Abstract: The starting point for consideration is Stöckl's (2003, p. 307) assertion that 'the multimodal text gradually displaces the monomodal text and forms the basic prototype of interpersonal communication'. The development of the Internet has helped to integrate both linguistic and graphic layers on a single visual plane, enabling easier capture of the viewer's attention and even controlling his or her behaviour and emotions.

Persuasive combinations of text and image are also relevant in the context of employee recruitment in the online sphere. Based on the classification of speech acts (the smallest units of linguistic action) and image acts (the smallest units of visual communication), the following illustrates how they interplay in hypertextual job offers for recruiting

employees, and at the same time for promoting the employer's image. The cross-cultural perspective makes it possible to trace the persuasive strategies on the websites of selected Polish and German companies.

Keywords: multimodality, hypertext, job offer, persuasive strategies, employer branding

1. Uwagi wstępne i dezyderaty badawcze

W dobie narastającego zarówno w Polsce, jak i w Niemczech kryzysu zatrudnienia coraz bardziej na znaczeniu zyskują strategie komunikacyjne służące pozyskaniu pracownika. Elementy perswazyjne pomagają w przyciągnięciu jego uwagi, a rozwój technologiczny i możliwości, jakie dają nowe media, przyczyniają się do wykorzystywania multimodalności w komunikacji perswazyjnej.

Przeniesienie komunikacji związanej z pozyskiwaniem pracowników do sfery Internetu spowodowało w ostatnim dziesięcioleciu ogromne zmiany w strukturze gatunkowej oferty pracy, która z kilkudzaniowego tekstu o charakterze linearnym rozwinęła się poprzez e-teksty (zamieszczane online ogłoszenia o pracę przypominające dawne ogłoszenia w gazetach), a następnie powiązane hiperłączami z innymi modułami hiperteksty stanowiące podstrony lub zakładki portali firmowych do tworzonych w powiązaniu ze stronami danego przedsiębiorstwa samodzielnych stron internetowych służących rekrutacji pracowników. Mamy na nich do czynienia z integracją tekstu i obrazu (statycznego i ruchomego), która jest możliwa dzięki narzędziom cyfrowym, a w połączeniu z innymi modalnościami¹, jak np. dźwięk, może wzmacniać działanie perswazyjne komunikatu.

Badania nad synergią dźwięku i obrazu stanowią istotne nowe podejście w lingwistyce, gdyż, jak zauważają Klemm i Stöckl w tomie *Bildlinguistik* (2011), dotychczasowe badania nad tekstem i nad obrazem podążały osobnymi drogami. Dało się też zauważyć deficyt badań w zakresie możliwości wzajemnego przenikania czy przenoszenia lingwistycznych metod badania tekstów oraz ukształtowanych już metod badania obrazów w historii sztuki i kulturoznawstwie. Według Schmitza (2007) lingwistyka przez długi czas była „ślepa” na obrazy i skoncentrowana głównie na komunikacji czysto werbalnej. Duże znaczenie miała teza Kress, van Leeuwen (2001) o multimodalności tekstów („all texts are multimodal”) oraz *pictorial/iconic turn* i wzrost znaczenia warstwy wizualnej w komunikacji multimodalnej. Istotną kwestią jest tu synergia we wzajemnym oddziaływaniu komunikatów werbalnych i wizualnych – akty werbalno-językowe należy postrzegać jako całościowe działania o charakterze perswazyjnym. Lingwistyka obrazu (por. Klemm, Stöckl, 2011, s. 7–18) koncentruje się właśnie

¹ Dla Stöckla (2004, s. 17 i n.) czterema centralnymi modalnościami są obraz, język, muzyka i dźwięk, przy czym wyróżnia on również następujące warianty medialne: obrazy statyczne i dynamiczne, pismo statyczne, pismo animowane, język mówiony, a także muzykę w formie zapisu i muzykę wykonywaną (por. też Szwed, 2025, w druku).

na badaniu relacji między językiem a obrazem w tekstach, a także na wspólnym wykorzystaniu koncepcji lingwistycznych oraz modeli i metod analizy obrazu (por. Klemm, Stöckl, 2011, s. 9). Jednym z przykładów jest analiza aktów obrazu analogicznie do analizy aktów mowy (por. *Bildakte* – Schmitz, 2007, s. 419–433), której dezyderaty w niniejszym artykule zostaną przedstawione na przykładzie analizy wybranych aktów obrazu w połączeniu z wybranymi aktami mowy na stronach internetowych służących poszukiwaniu i motywowaniu potencjalnych pracowników. Celem poniższych rozważań jest pokazanie synergii i potencjału perswazyjnego wzajemnego oddziaływania aktów mowy i aktów obrazu w takiej komunikacji zewnętrznej przedsiębiorstw w perspektywie kontrastywno-kulturowej polsko-niemieckiej oraz wskazanie dominujących typów aktów mowy i obrazu w tym obszarze.

2. Podstawy teoretyczno-metodologiczne

Niniejsza analiza sytuuje się w nurcie pragmatycznym badań językoznawczych, oznaczającym ujęcie komunikacji językowej jako intencjonalnego działania człowieka, ukierunkowanego na osiągnięcie konkretnych celów w rzeczywistości pozajęzykowej, a także jako elementu szerszych procesów czynnościowych. W nurt ten wpisuje się zaproponowana przez Austina (1962) i rozwinięta przez Searle'a (1969) teoria aktów mowy, w ramach której akt mowy określany jest jako podstawowa bądź najmniejsza jednostka komunikacji językowej (por. Searle, 1971, s. 30).

Ponieważ dla wskazania perswazyjnego charakteru komunikatu kluczowy jest komponent celowy, w centrum niniejszej analizy znajdują się akty illokucyjne oraz ich taksonomia wg Searle'a (1973)². Należy przy tym zaznaczyć, że intencja autora wypowiedzi może być wyrażona w sposób bezpośredni, gdy decydującą rolę mają wskaźniki gramatyczne, oraz pośredni (ilokucje implicytne), gdy intencję można zinterpretować głównie na podstawie kontekstualnych wskaźników illokucyjnych³.

Przy zastosowaniu teorii aktów mowy oraz metody ASI (analizy struktur illokucyjnych – por. np. Motsch, Viehweger, 1981; Brand i in., 1983; Lenk, 2012; Szwed, 2014; Szwed, 2015) w badaniach lingwistycznych nie można pominąć

² Searle (1973) wyróżnia na podstawie kryterium funkcji wypowiedzi następujące typy illokucji: asertywne (w wypowiedziach stwierdzających, przy czym zamiennie są one też nazywane „reprezentatywnymi” – por. Sikora, 2017, s. 128; Wiegand, 2003, s. 109); dyrektywne (wypowiedzi motywujące odbiorcę do wykonania/zaniechania działań); komisywne (zobowiązania nadawcy); ekspresywne (wyrażające nastawienie psychiczne i emocje nadawcy); deklaratywne (powodujące zmianę rzeczywistości pozajęzykowej). Typy te można w konkretnych wypowiedziach określić na podstawie wskaźników illokucyjnych, w tym m.in. kontekstualnych i/lub gramatycznych (por. Szwed, 2014, s. 152–154).

³ Przy wskazaniu intencji autora wypowiedzi istotną rolę odgrywa znalezienie w niej illokucji dominującej oraz ewentualnie illokucji wspierających (subsydiarnych) (por. Brandt, Rosengren, 1992, s. 19–23; Szwed, 2015, s. 315–316).

dyskusji toczących się wśród językoznawców na temat zarzutu subiektywnego podejścia interpretacyjnego (por. Szwed, 2015, s. 316–317). Jednak teoria aktów mowy i wyrosła z niej ASI, oparta na analizie struktur tworzonych przez illokucję dominującą i illokucje wspierające, wykorzystywane są głównie do analizy tekstów użytkowych charakteryzujących się wyraźną strategią komunikacyjną nadawcy dążącego do zmiany w rzeczywistości pozajęzykowej. Strategię taką można odkryć właśnie dzięki temu, że w ASI komponent celowy został modelowo opracowany. Jak podkreśla Lenk (2012), metoda ASI jest pomocna przy badaniu siły perswazyjnej komunikatu. Można ją więc z sukcesem zastosować do analizy nacechowania perswazyjnego komunikatów słownych i wizualnych na stronach internetowych służących akwizycji nowych pracowników.

Poza ASI niniejsza analiza oparta jest również na założeniach mediolingwistyki⁴, badającej zależności pomiędzy różnymi modalnościami w tekście/komunikacie. Istotą tych zależności jest wzajemne uzupełnianie się informacji wyrażonych w poszczególnych systemach znaków, a przekaz nie jest definiowany w kategoriach wyłącznie językowych, lecz jego znaczenie konstytuuje się w zaplanowanej, celowej i wspieranej przez nowoczesne narzędzia cyfrowe współzależności pomiędzy elementami tekstu pisanego, mówionego, obrazów ruchomych i nieruchomych, dźwięków oraz muzyki. W ten sposób w danym komunikacie kształtowany jest medialny obraz świata, będący pochodną sposobu konceptualizacji świata typowego dla danej kultury, który w mediach jest profilowany, modyfikowany i utrwalany (por. Skowronek, 2013, s. 62–64) zgodnie z oczekiwaniami dominującymi w danej społeczności. Podobnie rzecz się ma w przypadku służących pozyskaniu pracowników stron internetowych, na których przekaz jest dostosowany do odbiorcy, aby zwiększyć siłę perswazyjną takiego komunikatu.

W niniejszej analizie czerpię również z założeń *Visual literacy* (Kress, van Leeuwen, 1996) oraz *Bildkompetenz* (Scholz, 1998), rozumianej jako nabywana w procesie socjalizacji (wraz z nauką języka) kognitywna umiejętność przyporządkowania obrazów automatycznie do określonych typów oraz konstruowania ich znaczenia w zależności od ich typowych kontekstów użycia i otaczającej je rzeczywistości pozaobrazowej (por. Stöckl, 2004, s. 91). Połączenie tych założeń z założeniami opisanej powyżej teorii aktów mowy i metody ASI pozwala na potraktowanie interpretowanych obrazów analogicznie do aktów mowy⁵.

Interpretacja aktów obrazu wymaga podejścia holistycznego i uwzględnienia czynników kontekstualnych⁶, a wieloznaczność obrazu może zostać ograniczona właśnie poprzez jego usytuowanie w określonym kontekście.

⁴ W kwestii założeń mediolingwistyki por. np. Skowronek (2013; 2024) oraz analiz multimodalnych por. Stöckl (2012; 2016).

⁵ Schmitz (2007) wyróżnia na bazie aktów mowy analogiczne typy aktów obrazu: asertywne, dyrektywne, komisywne, ekspresywne i deklaratywne.

⁶ Por. założenie Schmitza (2007, s. 428), że semantyka opiera się na pragmatyce.

W odniesieniu do komunikacji w Internecie dodać należy, że Schmitz (1996, s. 93–96; 2007, s. 423) wyróżnia jeszcze szóstą klasę aktów mowy, rozumianą jako rutyny w komunikacji cyfrowej, w ramach których tekst lub obraz funkcjonują jako „przycisk komunikacyjny” (*Kommunikationsknopf*), powodujący przeniesienie (w ramach hipertekstu) do innego komunikatu (na inną stronę/podstronę). Doskonałym przykładem w analizowanym korpusie są hiperłącza. Można je nazwać „illokucjami cyfrowymi” lub też rozważyć przyporządkowanie ich do klasy illokucji deklaracyjnych (jako „podlinkowany” tekst lub obraz, który powoduje zmianę rzeczywistości, czyli „przeniesienie” do innych treści).

3. Dominujące akty mowy i obrazu oraz ich przekaz perswazyjny na stronach pracodawców

Wybrany do analizy korpus obejmuje (pod)strony internetowe 12 przedsiębiorstw polskich i 12 niemieckich służące akwizycji pracowników, pobrane w okresie 15.07. – 20.09.2023. Kryterium doboru tych przedsiębiorstw stanowi *Lista Forbes 2022*. Zarówno w korpusie polskim, jak i niemieckim uwzględniono 10 największych przedsiębiorstw z tej listy pozostających w rękach prywatnych i opartych głównie na rodzimym kapitale. W ten sposób można było wykluczyć analizę standardów perswazyjnych obowiązujących w globalnych koncernach międzynarodowych, co mogłoby mieć wpływ na porównanie międzykulturowe. Z tego samego względu w analizie nie są brane pod uwagę teksty publikowane na portalach szukających równolegle pracowników dla różnych firm. Dodatkowo uwzględniono też w każdym korpusie po dwie duże spółki skarbu państwa jako reprezentatywne dla sposobu kształtowania komunikacji w firmach państwowych w Polsce i w Niemczech. Na wyekscerpowanych (pod)stronach startowych ww. przedsiębiorstw analizie poddane zostały akty mowy i obrazu, a celem było wybranie dominujących aktów oraz wskazanie na ich wzajemną synergię (bądź jej brak) oraz wynikający z tego potencjał perswazyjny w ujęciu kulturowo-kontrastycznym.

3.1. Analiza stron polskich przedsiębiorstw

Korpus polskojęzyczny obejmuje akty mowy i obrazu pochodzące z następujących stron internetowych polskich przedsiębiorstw⁷:

- firmy prywatne
<https://marketdino.pl/kariera>
<https://inpost.pl/kariera>

⁷ Por. *Lista Forbes* pobrana 14.08.2023, <https://www.forbes.pl/rankingi/ranking-100-najwiekszych-polskich-firm-prywatnych-2022/tf0fqj6>.

- <https://grupapolsatplus.pl/pl/praca>
- <https://www.lpp.com/kariera/>
- <https://www.synthosgroup.com/>
- <https://polpharma.pl/praca-w-polpharmie/>
- <https://maspex.com/kariera/>
- <https://www.cdprojekt.com/pl/kariera/>
- <https://techland.net/company/careers>
- <https://www.polenergia.pl/kariera/>,
- spółki skarbu państwa
- PKP – <https://www.pkp.pl/pl/pkp-kariera>
- PWPW – <https://www.pwpw.pl/Kariera/Kariera>.

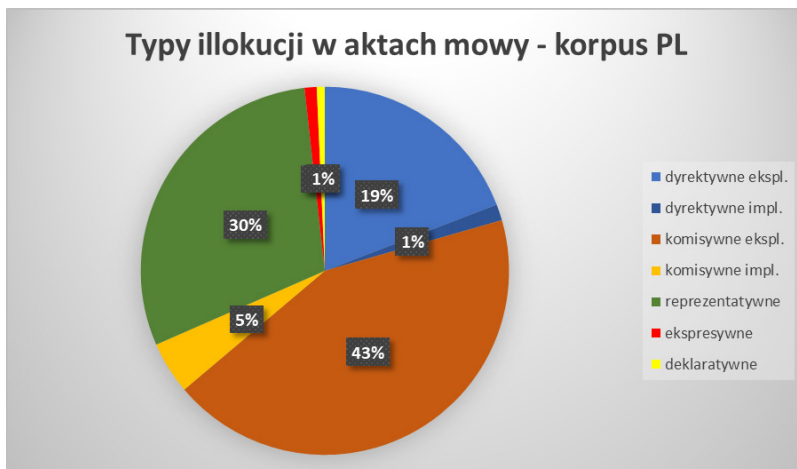
3.1.1. Akty mowy na polskich stronach internetowych

W aktach mowy na stronach polskich przedsiębiorstw dominują illokucje komisywne, wyrażane zarówno eksplicytnie, jak i implicytnie, w których autor tekstu zobowiązuje się do wykonania określonych działań lub zapewnienia określonej rzeczywistości potencjalnemu pracownikowi. Może to być zobowiązanie do zapewnienia elastycznego czasu pracy („Jesteśmy otwarci na Twoje preferencje”), do dbania o zdrowie pracownika i jego aktywność fizyczną poprzez odpowiednie dofinansowanie („dbamy nie tylko o Twoje zdrowie, ale również rozwój...”) lub też do zadbania o rozwój stażystów („możesz zyskać cenną wiedzę”; „zapropnujemy Ci stałą współpracę”). Należy jednak zaznaczyć, że pomimo wysokiej frekwencji illokucje komisywne stanowią przede wszystkim wsparcie dla dużo rzadszych illokucji dyrektywnych. Uwzględnienie czynników kontekstualnych wskazuje, że ich główną rolą nie jest podjęcie zobowiązania, gdyż celem perswazyjnym całego komunikatu jest motywacja do złożenia aplikacji i pozyskanie pracownika.

Kolejny popularny typ illokucyjny w polskim korpusie to illokucje reprezentatywne, informujące o stwierdzeniu pewnego faktu. Wiele spośród nich można jednak pomimo eksplicytnej roli reprezentatywnej uznać w analizowanym kontekście za implicytnie komisywne, jak w przykładzie „Jesteśmy liderem” lub „Kreujemy nowe innowacyjne rozwiązania”, gdzie autor pośrednio zobowiązuje się do stworzenia bądź utrwalenia rzeczywistości, o której mówi jako istniejącej w czasie teraźniejszym.

Zaskakująco rzadko natomiast w całości korpusu pojawiają się illokucje dyrektywne, wyrażane w sposób bezpośredni, dla których wskaźnikami illokucyjnymi są wskaźniki gramatyczne, w tym przede wszystkim tryb rozkazujący (w 2. os. lp.), jak w przykładach: *znajdź, poznaj, skorzystaj, wybierz, twórz, rozwijaj*, lub oznajmujący z użyciem czasownika modalnego, wskazujący na możliwość wykonania czynności: *możesz zostawić, możesz zyskać*, które stają się w ten sposób illokucjami dyrektywnymi wyrażanymi w sposób pośredni.

Podsumowując, udział poszczególnych typów illokucji w aktach mowy na polskich stronach można przedstawić w formie diagramu (ryc. 1).

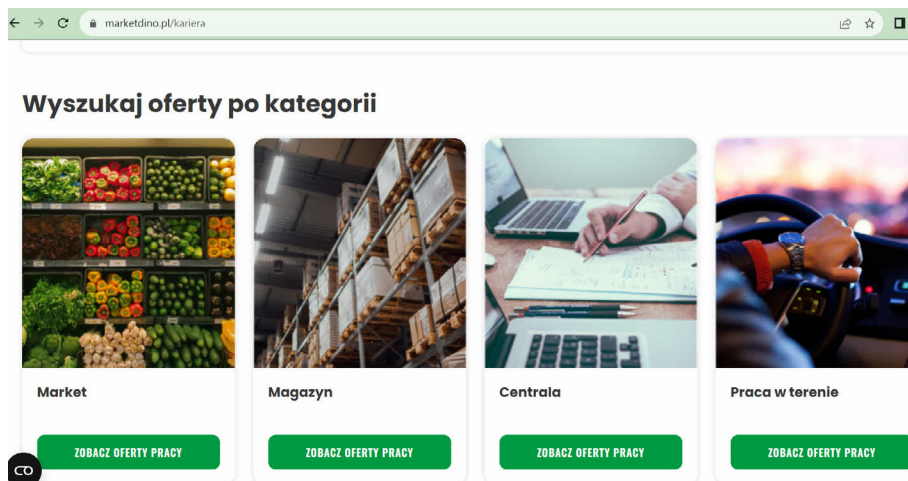
Ryc. 1. Udział poszczególnych typów illokucji w aktach mowy na polskich stronach korpusu

Pomimo niskiego udziału illokucji dyrektywnych wyrażanych w sposób bezpośredni można założyć na podstawie kontekstu oraz interpretacji illokucji komisywnych, że dominującą intencją autora tekstu jest zaapelowanie do odbiorcy o aplikowanie o pracę. Przeważające na płaszczyźnie formalnej illokucje komisywne są w rzeczywistości illokucjami wspierającymi dla illokucji dyrektywnych, wzmacniając ich przekaz poprzez wskazanie uzasadnienia dla oczekiwanego działania.

3.1.2. Akty obrazu na polskich stronach internetowych

W polskim korpusie funkcja ilustracyjna obrazu najczęściej połączona jest z implicytną funkcją komisywną. Illokucje komisywne stanowią ponad 30% wszystkich illokucji. Przykładem jest tu ryc. 2, gdzie akty obrazu ilustrujące pracę danej sieci sklepów zawierają illokucje komisywne, w których nadawca w sposób implicytny zobowiązuje się do zapewnienia potencjalnym pracownikom środowiska pracy przedstawionego na zdjęciach. Wprawdzie same równo ułożone warzywa czy uporządkowane towary na regałach magazynowych nie są gwarancją komfortowego miejsca pracy, poniższe zdjęcia można jednak odczytywać jako pewien symbol kultury organizacyjnej przedsiębiorstwa, w której liczy się dbałość o porządek czy klarowne zasady. Wrażenie to wzmacnia przekaz werbalny, występujący obok zdjęć: „Staramy się stwarzać naszym Pracownikom przestrzeń do rozwoju zawodowego [...]. W miejscu pracy zapewniamy im jasno zdefiniowane obowiązki”. Takie połączenie komunikatu wizualnego z werbalnym

stanowi przykład synergii obrazu i tekstu, która ułatwia interpretację obrazu oraz wzmacnia przekaz perswazyjny.

Ryc. 2. Akty obrazu w korpusie polskim z funkcją ilustracyjną połączoną z implicytną illokucją komisywną

Illokucje komisywne często wyrażane są również w postaci piktogramów (por. ryc. 3) powiązanych z aktami mowy zawierającymi illokucje komisywne, które wyjaśniają zobowiązanie zasygnalizowane wizualnie. Przekaz jest tu realizowany całościowo, przy udziale aktów mowy i obrazu.

Ryc. 3. Piktogramy spełniające rolę illokucji komisywnych (akty obrazu w połączeniu z aktami mowy) w polskim korpusie

Z podobną synergią mamy do czynienia w przypadku aktów dyrektywnych (por. ryc. 4). Akt mowy, w którym w sposób bezpośredni wyrażona jest illokucja dyrektywna (gramatyczny wskaźnik illokucyjny *Twórcz*) przekazująca apel do odbiorcy, połączony jest z aktem obrazu zawierającym implicytną illokucję dyrektywną zachęcającą do współdziałania (wzrok postaci pierwszoplanowych skierowany bezpośrednio na odbiorcę, otwarta postawa zachęcająca do dołącze-

nia). Siła perswazyjna takiego apelu jest tu więc wzmocniona przez synergiją aktu mowy i aktu obrazu, a dopiero odbiór obydwu tych aktów jako całości pozwala na właściwą interpretację przekazu.

Twórz innowacje razem z nami

Jesteśmy liderem w dostarczaniu nowoczesnych usług logistycznych w Polsce i najlepszą firmą kurierską 2019 według Polskiego Instytutu Badań Jakości. To dla nas ogromny powód do dumy, ale i zobowiązanie. Każdego dnia kreujemy nowe, **innowacyjne rozwiązania**, wyjść naprzeciw oczekiwaniom. Chcesz wspólnie z nami stworzyć ten sukces? Rób to, co lubisz i rozwiń skrzydła razem z nami!

Jeśli w Twoim słowniku **nie ma pojęć „problem”, „nuda”, czy „powtarzalność”, a tryb „to niemożliwe” jest Ci obcy** – to jest miejsce dla Ciebie!

Jeśli jesteś proaktywny, elastyczny i chcesz mieć **wpływ na rozwój biznesu** – dołącz do naszego teamu!

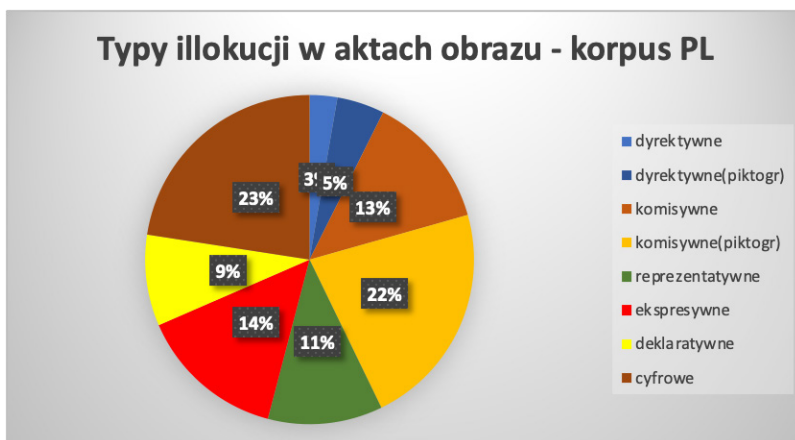
Jeśli charakteryzuje Cię postawa **I CAN DO THAT!** i niemożliwe dla Ciebie nie istnieje, czekamy na Ciebie w #TeamInPost!

Ryc. 4. Akty obrazu i akty mowy tworzące wspólnie illokucje dyrektywne (apel do odbiorcy) w polskim korpusie

Dość wysoką frekwencję mają illokucje ekspresywne. Przy ich pomocy przekazywane jest głównie nastawienie psychiczne i emocje nadawcy, przy czym w badanym korpusie polskim przeważają emocje pozytywne, mające wzbudzić sympatię odbiorcy i wzmocnić przekaz perswazyjny. Możemy więc zobaczyć uśmiechniętych pracowników, zadowolonych z wykonywanej pracy.

Na uwagę zasługują illokucje cyfrowe (23%), których odpowiednie przyporządkowanie do klasycznych aktów mowy czy obrazu może nastręczać trudności. Podczas gdy w przypadku aktów mowy mamy do czynienia z podlinkowanym wyrazem, który można zinterpretować jako określony akt mowy (najczęściej dyrektywny), to interpretacja podlinkowanych aktów obrazu jest bardziej skomplikowana, dlatego zostały tu wyróżnione jako osobna grupa. Najczęściej ich kliknięcie powoduje jakąś zmianę rzeczywistości, np. przeniesienie do góry strony (symbol strzałki), zmianę języka (symbol kuli ziemskiej), wyłączenie dźwięku (przekreślony symbol głośnika), przeniesienie na stronę serwisów społecznościowych (symbol serwisu) czy aktywowanie funkcji wyszukiwania (symbol lupy). Możliwe byłoby więc określenie ich jako illokucje deklaratywne, jednak nie wszystkie symbole są oczywiste dla użytkowników, dlatego nie mogą oni interpretować takich illokucji świadomie jako zmieniających rzeczywistość.

Podsumowując, w korpusie polskim uderzający jest duży udział illokucji komisyjnych, a mały udział illokucji dyrektywnych (por. ryc. 5).

Ryc. 5. Udział poszczególnych typów illokucji w aktach obrazu na polskich stronach analizowanego korpusu

3.2. Analiza stron niemieckich przedsiębiorstw

Korpus niemieckojęzyczny obejmuje akty mowy i obrazu pochodzące z następujących stron internetowych niemieckich przedsiębiorstw:

- strony firm prywatnych
 - https://jobs.sap.com/?locale=de_DE
 - <https://www.volkswagen-karriere.de/de.html>
 - <https://www.siemens.com/de/de/unternehmen/jobs.html>
 - <https://www.allianz.de/jobs-und-karriere/>
 - <https://group.mercedes-benz.com/karriere/>
 - <https://www.telekom.com/de/karriere/>
 - <https://www.basf.com/global/de/careers.html>
 - <https://www.msd.de/karriere/msd-als-arbeitgeber/>
 - <https://careers.dhl.com/eu/de>
 - <https://www.bmwgroup.jobs>,
- spółki skarbu państwa
 - Deutsche Bundesbahn DB – <https://karriere.deutschebahn.com>
 - Bundesdruckerei – <https://www.bundesdruckerei.de/de/karriere>.

3.2.1. Akty mowy na niemieckich stronach internetowych

Na niemieckich stronach internetowych służących akwizycji pracowników, w przeciwieństwie do stron polskich, najczęściej występują illokucje dyrektywne, wyrażane podobnie jak na stronach polskich głównie w sposób bezpośredni (np. na

stronie SAP: *Nutze die Chance und bewerbe Dich noch heute* [Wykorzystaj szansę i aplikuj jeszcze dziś]). Gramatycznym indykatorem illokucji jest w tym przypadku najczęściej 2. osoba lp., jak w przykładach: *finde, entdecke, erfahre, informiere dich* [znajdź, odkrywaj, dowiedz się, poinformuj się]. Pojawia się również forma grzecznościowa trybu rozkazującego, np. *Kontaktieren Sie uns über...* [Proszę się z nami skontaktować poprzez...]. Co ciekawe, można zauważyć korelację pomiędzy częstszym użyciem formy grzecznościowej a sięganiem do illokucji dyrektywnych wyrażanych implicytnie, jak na stronie firmy BASF: *Die Welt braucht Innovationen. Wir brauchen Sie.* [Świat potrzebuje innowacji. My potrzebujemy Pana/Pani]. Na podstawie czynników kontekstualnych należy ją interpretować jako pośrednie zaproszenie do aplikowania o pracę.

Dużą grupę wśród illokucji dyrektywnych stanowią podlinkowane wyrazy, jak: *Vernetze dich, Triff uns, Frag uns* [wejdź w sieć kontaktów, spotkaj się z nami, zapytaj nas], rozumiane jako zaproszenie do kliknięcia w nie i przeniesienia się na inną podstronę.

Drugą bardzo popularną grupą są illokucje komisywne, wyrażane głównie w sposób implicytny. Występuje tu podobna trudność jak na polskich stronach, dotycząca odróżnienia illokucji reprezentatywnych od komisywnych, do czego konieczna jest znajomość kontekstu wypowiedzi. Dopiero połączenie danej wypowiedzi z wypowiedziami sąsiadującymi lub z obrazami pozwala na potwierdzenie, że dana illokucja reprezentatywna występuje w tym kontekście w roli implicytnej illokucji komisywnej, jak na stronie firmy Volkswagen: *Dein Einstieg lohnt sich für dich.* [Praca u nas Ci się opłaci⁸]. Formalnie jest to illokucja reprezentatywna, która informuje o rzeczywistości, jednak w połączeniu z kontekstem językowym *Benefits und Work-Life-Balance: [...]* [Benefity oraz Work-Life-Balance: [...]] należy ją interpretować jako implicytną illokucję komisywną, w której autor obiecuje, że zatrudnienie będzie opłacalne dla kandydata.

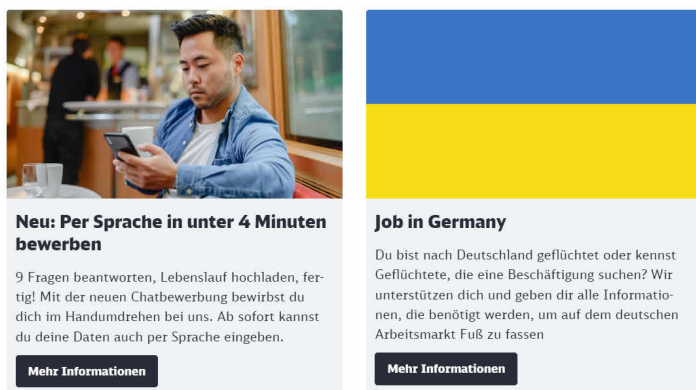
Illokucje komisywne często są wpisane w obrazy, stanowiąc wraz z nimi całość, która powinna być interpretowana jako konstrukcja wizualno-werbalna. Dodatkową cechą charakterystyczną jest (np. na stronie firmy Telekom) połączenie komunikatu w języku niemieckim z komunikatem w języku angielskim.

Ciekawym zjawiskiem jest zawarcie w illokucjach komisywnych przesłania inkluzywnego, odnoszącego się do włączenia do współpracy osób wykluczanych społecznie z różnych powodów (rasowych, płciowych, z uwagi na niepełnosprawność, pochodzenie, historię uchodźczą), a także osób posługujących się w komunikacji codziennej prawie wyłącznie narzędziami cyfrowymi, czego przykładem mogą być ryc. 5 oraz ryc. 6.

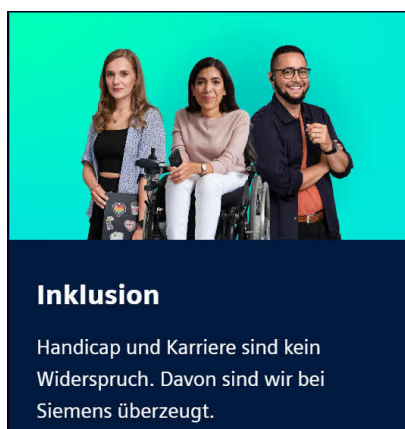
Tekst przedstawiony na pierwszej z grafik, zatytułowany *Neu: Per Sprache in unter 4 Minuten bewerben* [Nowość: aplikacja za pomocą komunikatu głosowego w mniej niż 4 minuty] kierowany jest do osób określanych potocznie jako *Digital*

⁸ Wszystkie tłumaczenia na język polski w niniejszym artykule pochodzą od autorki artykułu.

Natives, sprawnie posługujących się narzędziami cyfrowymi i oczekujących takich właśnie cyfrowych możliwości komunikacji w miejscu pracy. Natomiast tekst drugiej grafiki zwraca się do uchodźców, którzy znaleźli się w Niemczech w wyniku wojny w Ukrainie i obiecuje pomoc oraz wsparcie informacyjne dotyczące niemieckiego rynku pracy.

Ryc. 5. Przykład implicytnych illokucji komisyjnych na stronach Deutsche Bahn, niosących komunikat inkluzywny

Ryc. 6. Przykład implicytnych illokucji komisyjnych w powiązaniu ze zdjęciem jako komunikat werbalno-wizualny na stronach firmy Siemens, niosących komunikat inkluzywny

Komunikat inkluzywny może dotyczyć również osób niepełnosprawnych, jak na ryc. 6. Podpis pod grafiką: *Handicap und Karriere sind kein Widerspruch. Davon sind wir bei Siemens überzeugt.* [Niepełnosprawność i kariera nie stanowią przeciwieństw. W firmie Siemens jesteśmy o tym przekonani] niesie ze sobą

obietnicę dla potencjalnego pracownika stworzenia możliwości rozwoju pomimo przeciwności zdrowotnych, co można w tym kontekście interpretować jako implicytną illokucję komisywną. Należy jednak podkreślić, że staje się ona klarowna dopiero w powiązaniu z towarzyszącym jej zdjęciem przedstawiającym uśmiechniętą kobietę na wózku inwalidzkim w otoczeniu współpracowników.

Przykłady zwracania się do osób odróżniających się od większości społeczeństwa można znaleźć też na analizowanych stronach innych przedsiębiorstw niemieckich, np. na stronie SAP: *Wir schätzen Unterschiede* [Cenimy różnorodność] lub: *Wir sind ein diverses und globales Team. [Jesteśmy zespołem zróżnicowanym i globalnym]*. Niosą one implicytny przekaz zapewnienia rozwoju osobom innym niż pozostali, można je zatem interpretować jako implicytne illokucje komisywne.

W wielu komunikatach opartych na implicytnych illokucjach komisywnych zawarty jest poza inkluzywnością także komponent „empowerment”, służący wzmocnieniu pracownika w jego rozwoju zawodowym i osobistym⁹. Przykładem mogą być zachęty na stronie SAP: *Bei SAP schaffen wir ein Umfeld, in dem du dich entfalten kannst. [W SAP tworzymy otoczenie, w którym będziesz mógł się rozwijać]; Wir möchten, dass Du einen Job findest, der Deinen einzigartigen Talenten entspricht [Pragniemy, abys znalazł pracę, która będzie odpowiadać Twoim wyjątkowym talentom]*. Biorąc pod uwagę czynniki kontekstualne, można te zachęty interpretować jako implicytne illokucje komisywne zawierające obietnicę, że pracodawca zapewni pracę na miarę rozwoju talentów pracownika, który będzie się dobrze czuł w tym przedsiębiorstwie. Główną jednak funkcją tych illokucji jest wsparcie dla omówionych powyżej illokucji dyrektywnych, motywujących potencjalnego pracownika do złożenia aplikacji, należałoby więc je interpretować jako illokucje subsydiarne (wspierające).

Podobne przykłady implicytnych illokucji komisywnych można znaleźć na stronach firmy MSD Merck: *Wir bei MSD möchten dir entgegenkommen und deine Arbeitsumgebung mit unseren Benefits lebenswert machen [My w MSD chcemy wychodzić Ci naprzeciw i dzięki naszym korzyściom uczynić atrakcyjnym Twoje miejsce pracy]* czy firmy BASF (w tym przypadku mamy do czynienia z użyciem formy grzecznościowej „Państwo”, a nie 2. os. lp.): *Wir unterstützen Sie dabei, Ihre persönlichen und beruflichen Ziele zu erreichen [Wspieramy Państwa w osiągnięciu celów osobistych i zawodowych]*. Uderzające jest tu postawienie celów osobistych przed tymi zawodowymi. Idzie to w parze z aktualną tendencją pracodawców do motywowania przyszłych pracowników korzyściami sięgającymi również do życia osobistego, a nie tylko zawodowego.

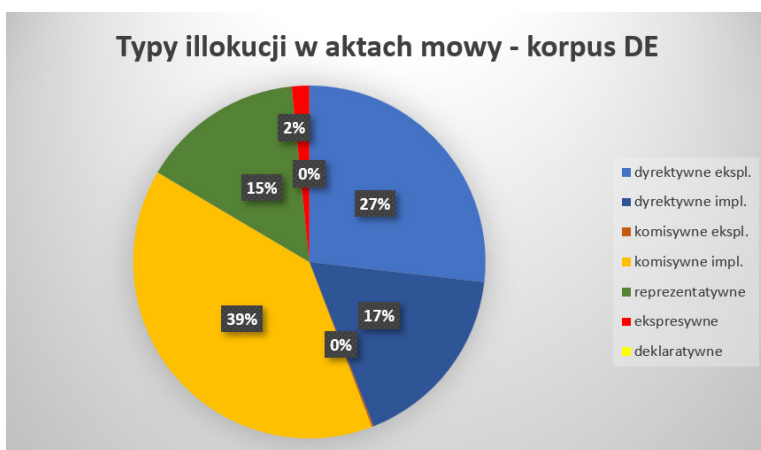
Implicytne illokucje komisywne występują też w połączeniach warunkujących typu „jeśli..., to...”, np. *Wenn Du glaubst, dass alles möglich ist, dann bist Du nicht allein. [Jeśli sądzisz, że wszystko jest możliwe, to nie jesteś sam]*, co można

⁹ *Die Empowerment-Komponente* – komponent „empowerment” ma na celu motywację do właściwego postrzegania oraz aktywizacji zasobów i predyspozycji (potencjalnego) pracownika w jego karierze zawodowej w firmie pracodawcy (por. Conger, Kanungo, 1988; Lévy-Tödter, 2017, s. 35–40 oraz Szwed, 2025, w druku).

interpretować jako sugestię pracodawcy, że reprezentuje podobne podejście, więc są sobie z pracownikiem bliscy, a równocześnie jako jego obietnicę, iż będzie towarzyszył pracownikowi na drodze do osiągnięcia rzeczy niemożliwych.

Sporadycznie można stwierdzić w badanym korpusie występowanie illokucji ekspresywnych, jak np. na stronie firmy Volkswagen: *Wir freuen uns schon sehr auf dich – und deine Ideen :-)* [Cieszymy się bardzo na spotkanie z Tobą i na Twoje pomysły], której towarzyszy emotikon symbolizujący uśmiech. Także sporadycznie pojawiają się illokucje typowo reprezentatywne, np. na stronie Siemens: *Zum dritten Mal in Folge ist Siemens der attraktivste Arbeitgeber in Deutschland, wie aus der Liste der LinkedIn Top Companies 2023 hervorgeht. [Po raz trzeci z kolei firma Siemens została uznana za najbardziej atrakcyjnego pracodawcę w Niemczech, jak wynika z rankingu LinkedIn Top Companies za rok 2023].*

Udział poszczególnych typów illokucji w aktach mowy na niemieckich stronach korpusu przedstawiono na ryc. 7.

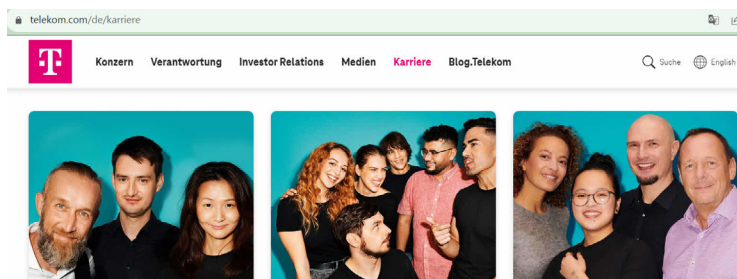

Ryc. 7. Udział poszczególnych typów illokucji w aktach mowy na niemieckich stronach korpusu

3.2.2. Akty obrazu na niemieckich stronach internetowych

W warstwie wizualnej w korpusie niemieckim dominują illokucje cyfrowe oraz ekspresywne. W przypadku tych pierwszych obok illokucji powodujących podobne zmiany rzeczywistości jak w korpusie polskim pojawiają się też nowe, specyficzne illokucje cyfrowe, jak podlinkowany symbol otwartej książki, którego kliknięcie powoduje przeniesienie na stronę przedstawiającą te same treści w sposób uproszczony i bardziej przystępny (tzw. *leichte Sprache* [łatwy język]), czy symbol człowieka pozwalający na zmianę obrazu z kolorowego na czarno-biały. Ich funkcja polega na ułatwieniu odbioru dla osób o szczególnych potrzebach.

Wysoka frekwencja illokucji ekspresywnych zaskakuje wobec bardzo niskiego ich udziału wśród aktów mowy. Można z tego wysnuć wniosek, że ekspresywne illokucje w aktach obrazu często towarzyszą innym illokucjom w aktach mowy (np. komisywnym lub dyrektywnym), wzmacniając przekaz werbalny poprzez pokazanie radosnych, uśmiechniętych ludzi w miejscu pracy (jak na ryc. 8).

Ryc. 8. Przykład illokucji ekspresywnych zawartych w aktach obrazu na stronie firmy Telekom

Illokucje komisywne występują głównie w formie fotografii, a także (rzadko) jako piktogramy. Przykładem może być grafika na stronie firmy BMW (ryc. 9), gdzie obraz przedstawiający schematyczny zarys okularów oraz wyłaniający się z ciemności samochód można interpretować jako obietnicę nowej perspektywy. Przekaz ten potwierdza napis *Perspektiven* wpisany w obraz, przy czym połączenie to jest kolejnym przykładem na konieczność łącznej interpretacji warstwy wizualnej i werbalnej na stronach internetowych.

Ryc. 9. Przykład illokucji komisywnej zawartej w akcie obrazu i uzupełnionej implicytnym aktem mowy wpisany w grafikę na stronie firmy BMW

Innym przykładem aktów obrazu zawierających obietnicę, interpretowanych jako illokucje komisywne, są zdjęcia z przesłaniem inkluzywnym (ryc. 10), które występowało już w aktach mowy (por. pkt 3.2.1.).

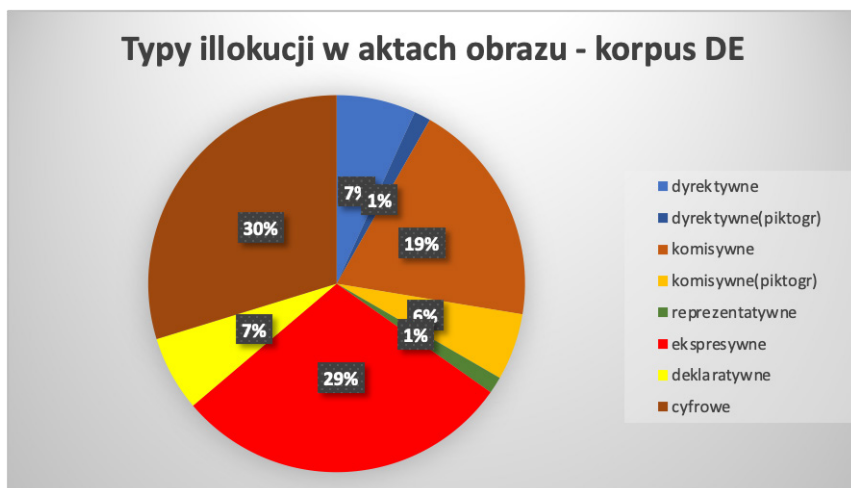
BERUFSEINSTIEG

Mehr erfahren →

Ryc. 10. Przykład illokucji komisywnej z przesłaniem inkluzywnym zawartej w akcie obrazu na stronie DHL

Zdjęcie młodego człowieka siedzącego na wózku inwalidzkim, wyróżnionego graficznie na tle innych pracowników niewyraźnie widocznych w tle, sugeruje obietnicę szczególnego uwzględnienia jego potrzeb, a połączenie tego aktu obrazu z komunikatem werbalnym *Berufseinstieg* [start w zawodzie] daje nam informację o szansach zawodowych dla młodych osób z niepełnosprawnościami.

Udział poszczególnych typów illokucji w aktach obrazu na niemieckich stronach korpusu kształtuje się w sposób następujący (ryc. 11):

Ryc. 11. Udział poszczególnych typów illokucji w aktach obrazu na niemieckich stronach korpusu

3.3. Podsumowanie

Analiza aktów mowy na stronach akwizycyjnych największych pracodawców polskich i niemieckich wykazała znacznie wyższy udział eksplicytnych illokucji dyrektywnych na stronach niemieckich niż polskich, na których z kolei dominują illokucje komisywne. Można z tego wysnuć wniosek, że niemiecki pracodawca bardziej koncentruje się na bezpośrednim kontakcie z odbiorcą czy apelowaniu do niego, natomiast polski – na motywowaniu poprzez obietnicę lub zobowiązanie.

Zobowiązania pracodawcy w obydwu korpusach realizowane są najczęściej w formie implicytnych illokucji komisywnych, interpretowanych jako takie na podstawie czynników kontekstualnych, gdyż w warstwie formalnej można je odczytać jako reprezentatywne. Illokucje te spełniają funkcję illokucji subsydiarnych wobec nadrzędnych illokucji dyrektywnych, służących motywacji odbiorcy do aplikowania o pracę. Uderzający jest przy tym duży udział anglicyzmów w korpusie niemieckim; są to nie tylko pojedyncze wyrazy, ale i całe zdania, wymagające od odbiorcy niemieckojęzycznego dobrej znajomości języka angielskiego.

Charakterystyczne dla stron internetowych jest występowanie tzw. rutyn w komunikacji cyfrowej, czyli podlinkowanych płaszczyzn, których kliknięcie powoduje przeniesienie na inną stronę/podstronę przy użyciu hiperłącza. Często jednak trudno jest jednoznacznie określić, czy przy pomocy tych płaszczyzn w aktach obrazu/mowy realizowane są illokucje dyrektywne (zapraszające do przeniesienia się na inną stronę) czy też deklaratywne, powodujące powstanie nowej rzeczywistości (znalezienie się na nowej stronie).

W obydwu korpusach dominującą illokucją tekstu wyrażoną za pomocą aktów mowy i obrazu jest illokucja dyrektywna realizowana często implicytnie (skłonienie do aplikacji i podjęcia pracy), wspierana przez illokucje subsydiarne: komisywne (zobowiązania pracodawcy), reprezentatywne (pokazanie pozytywnego środowiska pracy), ekspresywne (afirmacja pracownika). W obydwu korpusach istnieje koherencja pomiędzy komunikatem werbalnym a wizualnym, tekst i obraz są komplementarne, nie ma „złamania” praktyk komunikacyjnych, przy czym niezbędna jest interpretacja aktów mowy i obrazu w powiązaniu ze sobą jako całościowego komunikatu werbalno-wizualnego. Częste illokucje ekspresywne w aktach obrazu stanowią wsparcie dla illokucji komisywnych czy dyrektywnych w aktach mowy, wzmacniając przekaz perswazyjny warstwy werbalnej.

W korpusie niemieckim charakterystyczne jest pojawienie się komponentu motywacyjnego, służącego aktywizacji zasobów kompetencyjnych potencjalnego pracownika, czego z kolei nie stwierdzono w paralelnym korpusie polskim. Zarówno taka afirmacja, jak i inkluzywność na stronach firm niemieckich mogą stanowić metodę radzenia sobie pracodawców z niedoborami na rynku pracownika lub też świadczyć o ich wysokiej wrażliwości społecznej.

4. Wnioski

Pomimo trudności oraz możliwego zarzutu subiektywizmu przy przyporządkowaniu do poszczególnych typów illokucyjnych powyższa analiza aktów mowy i obrazu daje z jednej strony wgląd w strategie perswazyjne realizowane w procesie pozyskiwania pracownika, a z drugiej strony pozwala dzięki porównaniu polsko-niemieckiemu wychwycić pewne różnice kulturowo-ekonomiczne, jak choćby nacisk pracodawców niemieckich na afirmację przyszłego pracownika i bezpośredni kontakt z nim poprzez większy udział illokucji dyrektywnych i komunikację inkluzywną.

Wieloznaczność aktów mowy i obrazu w multimodalnej komunikacji hipertekstualnej narzuca konieczność interpretowania ich w powiązaniu ze sobą jako całościowych aktów werbalno-wizualnych. Stwierdzona synergia pomiędzy aktami obrazu i mowy, a także występowanie obrazów dynamicznych w postaci filmów korporacyjnych oraz dostępność na wielu stronach „asystenta cyfrowego” oraz „illokucji cyfrowych” powoduje z jednej strony wzmocnienie funkcji perswazyjnej, a z drugiej podnosi samodzielność odbiorcy komunikatu. Nie można przy tym pominąć rosnącego znaczenia warstwy wizualnej, co świadczy o ikonizacji komunikacji w przestrzeni publicznej.

Literatura

- Austin, J.L. (1962). *How to do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955* (Edited by J. O. Urmson). Oxford: Clarendon Press.
- Brandt, M., Rosengren, I. (1992). Zur Illokutionsstruktur von Texten. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 86, 9–51.
- Klemm, M., Stöckl, H. (2011). Bildlinguistik – Standortbestimmung, Überblick, Forschungsdesiderate. W: Diekmannshenke, H., Klemm, M., Stöckl, H. (red.), *Bildlinguistik. Theorien – Methoden – Fallbeispiele* (s. 7–18). Berlin: Erich Schmidt.
- Kress, G., Leeuwen, T. van (1996). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Kress, G., Leeuwen, T. van (2001). *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.
- Lenk, H.E.H. (2012). Von der Illokutionsstruktur zum Handlungsweg. W: Lenk, H.E.H., Vesalainen, M. (red.), *Persuasionsstile in Europa* (s. 115–158). Hildesheim–Zürich–New York: Olms.
- Lévy-Tödter, M. (2017). „Ignite your career... Drive your future...” Empowerment durch Sprache und Bilder in der Ansprache von Ingenieuren in digitalen und gedruckten Stellenanzeigen. W: Nielsen, M., Luttermann, K., Lévy-Tödter, M. (red.), *Stellenanzeigen als Instrument des Employer Branding in Europa. Interdisziplinäre und kontrastive Perspektiven* (s. 31–54). Wiesbaden: Springer.
- Motsch, W., Viehweger, D. (1981). Sprachhandlung, Satz und Text. W: Rosengren, I. (red.), *Sprache und Pragmatik. Lunder Symposium 1980* (s. 125–153). Malmö: CWK Gleerup.

- Schmitz, U. (1996). Zur Sprache im Internet. Skizze einiger Eigenschaften und Probleme. W: Rainer F. (red.), *Media paradise. Die multimediale Zukunft von Kindern und Jugendlichen* (s. 89–105). Oldenburg: bis.
- Schmitz, U. (2007). Bildakte? How to do things with pictures. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 35.3, 419–433.
- Scholz, O.R. (1998). Was heißt es, ein Bild zu verstehen? W: Sachs-Hombach, K., Rehkämper, K. (red.), *Bild – Bildwahrnehmung – Bildverarbeitung. Interdisziplinäre Beiträge zur Bildwissenschaft* (s. 105–117). Wiesbaden: Deutscher Universitätsverlag.
- Searle, J.R. (1971). *Sprechakte. Ein sprachphilosophischer Essay*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Searle, J.R. (1979). Intentionalität und der Gebrauch der Sprache. W: Grewendorf, G. (red.), *Sprechakttheorie und Semantik* (s. 149–170). Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Sikora, J. (2017). Uwagi nt. illokutywnej funkcji asertywnych aktów mownych. *Lingwistyka Stosowana* 20: 1/2017, 127–133.
- Skowronek, B. (2013). *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Skowronek, B. (2024). *Mediolingwistyka. Dekadę później*. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie.
- Stöckl, H. (2003). ‚Imagine‘: Stilanalyse multimodal – am Beispiel des TV-Werbspots. W: Barz, I., Lerchner, G., Schröder, M. (red.), *Sprachstil – Zugänge und Anwendungen* (s. 305–323). Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Stöckl, H. (2004). Typographie: Gewand und Körper des Textes – Linguistische Überlegungen zu typographischer Gestaltung. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik* 41, 5–48.
- Stöckl, H. (2012). Medienlinguistik. Zu Status und Methodik eines (noch) emergenten Forschungsfeldes. W: Grösslinger, Ch., Held, G., Stöckl, H. (red.), *Presstextsorten jenseits der ‚News‘: Medienlinguistische Perspektiven auf journalistische Kreativität* (s. 13–34). Frankfurt/Main: Lang.
- Stöckl, H. (2016). Multimodalität – Semiotische und textlinguistische Grundlagen. W: Klug, N.-M., Stöckl, H., (red.), *Handbuch Sprache im multimodalen Kontext* (s. 3–35). Berlin/Boston: De Gruyter.
- Szwed, I. (2014). *Zum Ausdruck von Intentionen in deutschen und polnischen Geschäftsbriefen aus kontrastiver Sicht. Eine textlinguistische Untersuchung*. Frankfurt/Main: Lang.
- Szwed, I. (2015). Styl internetowych ofert pracy w ujęciu kontrastywnym polsko-niemieckim. *Stylistyka XXIV*, 403–422.
- Szwed, I. (2025, w druku). Das persuasive Potenzial multimodaler externer Unternehmenskommunikation mit potenziellen Bewerber:innen. W: Opiłowski, R., Lenk, H., Mikołajczyk, B., Rentel, N. (red.), *Argumentation, Persuasion und Manipulation in Medientexten und -diskursen. Beiträge zur kontrastiven Medienlinguistik* (s. 177–195). Göttingen: V&R unipress.
- Weigand E. (2003). *Sprache als Dialog: Sprechakttaxonomie und kommunikative Grammatik*. Tübingen: Niemeyer.

Bożena Taras

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-2024-5246

bozenataras63@gmail.com

**RELACJA CZŁOWIEK – PIES W AKCIE AGRESJI.
CHARAKTERYSTYKA I NEGATYWNE
WARTOŚCIOWANIE AGRESORA****THE HUMAN-DOG RELATIONSHIP IN AN ACT OF AGGRESSION.
CHARACTERISTICS AND NEGATIVE EVALUATION
OF THE AGGRESSOR**

Abstrakt: Przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym artykule są agresywne zachowania człowieka wobec psa. Celem analizy jest przedstawienie jego medialnego obrazu na tle relacji ze zwierzęciem. Podstawę badań stanowi natura ludzka, która daje możliwość opracowania holistycznego obrazu człowieka – uczestnika aktu agresji. Z podanych analizie tekstów wylania się negatywnie wartościowany obraz CZŁOWIEKA PRZEŚLADOWCY, na który składają się kategorie podstawowe: charakter agresora, jego osobowość, stosunek do zwierząt i zachowanie wobec nich, oraz kategorie uzupełniające: płeć, wiek, stosunek własnościowy i miejsce zamieszkania. Wizerunek agresora jest budowany zarówno poprzez opisy jego napastliwych zachowań wobec psa, jak i przy użyciu ujemnie nacechowanych środków językowych bezpośrednio lub pośrednio wartościujących ich agresywne relacje.

Słowa kluczowe: relacja *człowiek – pies*, natura ludzka, agresor, charakterystyka, wartościowanie

Abstract: The article discusses aggressive behaviour of humans towards dogs. The aim of the analysis is to present the media image of a human in the context of their relationship with a dog. The basis of the research is human nature, which allows the creation of a holistic image of a human as a participant in an act of aggression. Analysed texts reveal a negatively valued image of the HUMAN PERSECUTOR, which consists of fundamental categories: the aggressor's character, personality, attitude towards animals, and behaviour towards them, as well as supplementary categories: gender, age, ownership status, and place of residence. The image of the aggressor consists of descriptions of their aggressive behaviour towards the dog and negatively charged linguistic devices that explicitly or implicitly values their aggressive relationship.

Keywords: *human-dog* relationship, human nature, aggressor, characteristics, evaluation

1. Wstęp

Problematyka wiążąca się z kulturową opozycją *człowiek – zwierzę* doczekała się wielu opracowań. Studia nad niejednorodną badawczo relacją *homo – animal* podejmują badacze różnych dziedzin nauki. Okazuje się bowiem, że zagadnienia te są na tyle interesujące i inspirujące, by stać się przedmiotem badań naukowych. Efektem różnorodnych analiz są tematyczne monografie wieloautorskie, rozdziały w pracach zbiorowych czy artykuły w czasopismach¹. Wśród opracowań można znaleźć teksty odnoszące się do relacji *człowiek – pies*, w których skupiono się m.in. na obrazowaniu i wartościowaniu zwierzęcia czy na aktach agresji wobec niego (zob. np. Kolberová 2014, Sobstyl 2017, 2019a, 2019b, Taras 2023).

Przywołana relacja jest również przedmiotem niniejszych rozważań. Celem przyjętej analizy jest przedstawienie obrazu człowieka, wyznaczanego jego postawą wobec psa, oraz określenie środków językowych służących temu opisowi. Analizowany materiał źródłowy obejmuje pięćdziesiąt artykułów opublikowanych w mediach w latach 2008–2023 (zob. Materiały źródłowe). Podstawę badań na temat opozycji *homo – animal* stanowi natura ludzka.

2. Natura ludzka

W polskiej leksykografii leksem *natura* w znaczeniu właściwym dla prowadzonych w niniejszym tekście rozważań definiowany jest jako:

- (1) „właściwości wrodzone, charakter, usposobienie; człowiek, istota o określonym charakterze, usposobieniu” (SJPSz² 298);
- (2) „cechy wrodzone i usposobienie człowieka; też: człowiek o określonym usposobieniu” (SJP PWN @);
- (3) „zespół stałych cech psychicznych, którymi odznacza się dany człowiek” (WSJP @).

Z przywołanych definicji wynika, że natura odnosi się do człowieka, do określających go cech. Stąd też w niektórych źródłach leksykograficznych wyodręb-

¹ Zob. np.: „*Homo – animal*” w *języku i kulturze* (Dąbrowska red. 2003), *Pies w kulturach świata* (Skorupska-Raczyńska, Rutkowska, Żurawska-Chaszczewska red. 2012); *Kot w kulturach świata* (Skorupska-Raczyńska, Rutkowska, Kuska red. 2013); *Wyzwiska z komponentem „pies” w języku polskim* (Kolberová 2014); *Koń w języku, literaturze i kulturze* (Szymonik, Jasińska, Siepietowska i in. red. 2016); *Koń w kulturach świata* (Skorupska-Raczyńska, Rutkowska, Kuska red. 2016); *Wartościowanie człowieka i psa w ogłoszeniach adopcyjnych zwierząt* (Sobstyl 2017); *Kot w literaturze, kulturze, języku i mediach* (Borkowska, Borkowski, Długolecka-Pietrzak i in. red. 2018); „*Bydlę mnie chapsnęło*” – *negatywne obrazowanie psa w komunikacji internetowej* (Sobstyl 2019a); *Językowe obrazowanie zwierząt i ich ochrony w polskich rozporządzeniach i ustawach na przestrzeni stulecia* (Sobstyl 2019b); *Pies w literaturze, kulturze, języku i mediach* (Borkowska, Borkowski, Kozak i in. red. 2019); „*(Nie)ludzki pan*”. *Obraz psa ofiary w mediach* (Taras 2023).

² Tak samo *naturę* zdefiniowano w *Słowniku języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego (SJPD @).

nione zostało hasło *natura ludzka / człowiecza*. W *Słowniku języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego (SJPD @) *natura ludzka, człowiecza* rozumiana jest jako „psychika, zespół cech psychicznych charakteryzujących rodzaj ludzki, właściwych człowiekowi”, z kolei w *Encyklopedii PWN* (EPWN @) termin *natura ludzka*, opatrzony kwalifikatorem *filoz.*, odnosi się do myśli filozoficznej i pojmowany jest jako „cecha lub zespół cech konstytutywnych, warunkujących tożsamość człowieka”.

Równie ważne dla podjętych rozważań są inne środki językowe zarejestrowane w słownikach języka polskiego, tj. związki frazeologiczne *druga natura* i *gwałcić naturę / zadawać gwałt naturze* oraz leksem *człowieczeństwo*.

W *Wielkim słowniku języka polskiego* pod red. Piotra Żmigrodzkiego pojęcie *druga natura* oznacza albo ‘przyzwyczajenie’, albo ‘drugie oblicze’ i jest definiowane następująco:

- (1) Druga natura jako ‘przyzwyczajenie’ to „coś, do czego człowiek, robiąc to często, często tak się zachowując, przyzwyczał się tak bardzo, że stało się to dla niego odruchowe, jakby miał to wrodzone”.
- (2) Druga natura jako ‘drugie oblicze’ to „druga strona czyjejs osobowości” (WSJP @).

Związek frazeologiczny *druga natura* odnotowano również w *Słowniku języka polskiego* pod red. Mieczysława Szymczaka, ale wyłącznie w znaczeniu ‘przyzwyczajenie’: „Coś jest, coś staje się czyjąś drugą naturą «ktos przyzwyczał się, przyzwyczajają się do jakiegoś postępowania, do odruchowego zachowania się w jakiś sposób»” (SJPSz 298).

Wyrażenie *druga natura* odnosi się zatem do dwóch zakresów znaczeniowych ogniskujących się wokół przymiotów osoby i podejmowanych przez nią działań intelektualnych. W każdym z tych zakresów można określić zarówno pozytywne, jak i negatywne nacechowanie aksjologiczne. Inaczej jest w przypadku pozostałych środków językowych: związkowi frazeologicznemu *gwałcić naturę / zadawać gwałt naturze*, oznaczającemu „postępować wbrew przyrodzonym właściwościom, wrodzonym skłonnościom kogoś lub czegoś” (SJPSz 298), przypisuje się wartości ujemne, zaś leksemowi *człowieczeństwo*, w znaczeniu „natura ludzka, istotne pozytywne cechy człowieka” (SJP PWN @) „natura ludzka, istotne cechy człowieka, godność ludzka” (SJPD @) – wartości dodatnie.

Myśląc zatem o naturze ludzkiej, należy brać pod uwagę dwa aspekty semantyczne: istotę człowieka i jego działanie. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku można wskazać różnice wynikające z antynomii wartości oraz przypisać im cechy dodatnie lub ujemne.

Według Leszka Kołakowskiego w poszanowaniu natury, m.in. różnych gatunków zwierząt, człowiek dostępuje lepszego rozumienia własnego człowieczeństwa (Kołakowski 2004a: 127). Zatem szacunek dla psa, będącego częścią natury – świata zwierzęcego, to umiłowanie stworzenia. Miłość jest bez wątpienia emocją pozytywną – dobrem. Jak zauważa Kołakowski, dobrem jest też natura, „choćby zepsuta, złem

zarażona”, zło jest natomiast „czystym brakiem, nieobecnością tego, co być powinno, negacją”. Odwołując się do św. Augustyna, obecność zła w świecie wartościuje pozytywnie, ponieważ z niego może się zrodzić większe dobro (Kołakowski, 2004b, s. 78). Panem natury, według biblijnego przekazu, jest człowiek (Kołakowski, 2004a, s.124).

Pojęcie natury ludzkiej, które stanowi podstawę badań na temat relacji *człowiek – pies*, daje podstawy do stworzenia holistycznego obrazu człowieka – uczestnika aktu agresji. Aby określić cechy jego charakteru oraz wskazać typowe zachowania, należy omówić środki językowe o różnym nacechowaniu aksjologicznym. Widoczna w badaniach antynomia wartości staje się podstawą rozróżnienia postaw ludzkich sytuowanych na dwóch przeciwległych biegunach, które są rozumiane w kategorii dobra lub kategorii zła³. Zatem z pragmatyczno-aksjologicznej analizy materiału egzemplifikacyjnego – aktów agresji ludzi wobec psów, wyłania się kreowany wartością ludzkiego doświadczenia obraz natury człowieka: na jednym biegunie agresor, na drugim – dobroczyńca⁴. W dalszej części niniejszych rozważań zostanie przedstawiony negatywny obraz CZŁOWIEKA AGRESORA.

3. Obraz agresora

Podjęmowane przez lingwistów rozważania o antynomii wartości koncentrują się m.in. wokół językowo-kulturowego obrazu świata. Skoro język, jak pisze Ryszard Tokarski, wpływa na zachowania człowieka, oddziałuje na sposób postrzegania przez niego świata, ujawnia jego doświadczanie świata, to w języku można również wskazać preferowane postawy czy zalecane typy zachowań utrwalone społecznie (Tokarski, 2014, s. 33). Co więcej, właśnie dzięki doświadczeniu społecznemu, utrwalonemu w języku, człowiek za pomocą języka „może nie tylko doraźnie orzekać o formach istnienia [...] rzeczywistości, ale może ją także wartościować”. Przy czym „znaczeniowa strona języka jest nośnikiem niejednokrotnie ukrytych, danych nie wprost, społecznie utrwalonych sposobów kategoryzowania i oceny rzeczywistości” (Tokarski, 2001, s. 343). Zatem poddane analizie relacje między człowiekiem a psem, stanowiące fragment świata, należy odnieść do jego „ogólniejszych tendencji w ludzkim kategoryzowaniu i wartościowaniu”, a więc do opisu „samego człowieka”. Według Tokarskiego jest to ważny aspekt językowego obrazu świata, którego nie można pominąć (Tokarski, 2014, s. 35).

Z zebranego i opracowanego materiału wyłania się obraz CZŁOWIEKA PRZEŚLADOWCY, w którym zawierają się istotne cechy agresora.

³ Od kilku dziesięcioleci problematyka aksjologiczna jest przedmiotem zainteresowań wielu językoznawców (zob. Puzynina 1992; Krzeszowski 1999; Bartmiński red. 2003; Oskiera red. 2007).

⁴ Dwubiegunowość ludzkich zachowań wobec psa przywołuje w pamięci frazę „Jekyll i Hyde” – podwójną osobowość bohatera noweli *Doktor Jekyll i pan Hyde* (ang. *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*) Roberta Louisa Stevensona.

3.1. Charakterystyka człowieka agresora

Kreowany na podstawie treści analizowanych tekstów medialnych negatywny obraz człowieka na tle jego relacji z psem odnosi się do takich aspektów, jak: nazwanie, płeć, wiek, stosunek własnościowy, miejsce zamieszkania, charakter, osobowość, stosunek do zwierząt i zachowanie wobec nich. Przyjrzyjmy się zatem charakterystycznym cechom przypisywanym agresorowi, dla których ramę stanowią jego relacje ze zwierzęciem.

3.1.1. Nazwanie

Przede wszystkim podane są w analizowanym zbiorze informacje o napastniku: kim jest / kim był. Nie podaje się jednak nazw własnych – imion i nazwisk osób pastwiących się nad zwierzętami. W zebranych materiale pełne dane osobowe odnotowane zostały wyłącznie raz: aresztowana, której postawiono zarzut znęcania się nad psem ze szczególnym okrucieństwem, nazywała się Erica Black. Częściej podawane jest w tekście imię i inicjał nazwiska agresora, zwłaszcza w sytuacji, gdy toczy się wobec niego postępowanie karne albo poszukuje się go na przykład listem gończym (poszukiwani: *Bartosz D., Joanna S., Monika W., Tomasz L.*; oskarżeni: *Natalia S., Wojciech K.*). Jednakże najbardziej powszechne jest stosowanie nazw pospolitych w celu wskazania napastnika. W badanym materiale w tej funkcji pojawia się zarówno leksyka nienacechowana (np. *człowiek, kobieta, łodzianie, mężczyzna / starszy mężczyzna, mieszkaniec Świdnika / osiedla Sobów; mieszkanka Florydy, opiekunka, para / para mieszkańców Jeleniej Góry, sędzianka, właściciel / właścicielka, 33-latka, 52-latek z Tarnobrzega (woj. podkarpackie), 55-letni mieszkaniec gminy Majdan Królewski*), jak i nacechowana (np. *bestia, oprawca / oprawczy, oskarżony / oskarżona, psychopata, sadysta, sprawca / sprawczy, strzelec, zoofil, zwyrodnialec, źli ludzie*), przy czym miana nienacechowane umożliwiają odtworzenie wybranych cech agresora, zaś słownictwo nacechowane jednoznacznie określa negatywne zachowania osób znęcających się nad zwierzętami i wskazuje na ich winę.

3.1.2. Płeć

Wiele słów nazywających napastników wprost odsyła do ich płci. W odniesieniu do osób płci męskiej stosuje się określenie *mężczyzna*, a w odniesieniu do osób płci żeńskiej – *kobieta*. Wśród mian są też męskie nazwy wykonawców czynności czy osobowych nazw charakterystycznych oraz ich żeńskie warianty (np. *łodzianie, mieszkaniec / mieszkanka, opiekunka, oprawca / oprawczy, partner / partnerka, psychopata, sadysta, sędzianka, sprawca / sprawczy, strzelec, zoofil,*

zwyrodnialec, właściciel / właścicielka). Ponadto w badanych tekstach obok nazw pospolitych pojawiają się nazwy własne – imiona męskie (np. *Bartosz, Tomasz, Wojciech*) i imiona żeńskie (np. *Erica, Joanna, Monika, Natalia*). Na płęć osoby krzywdzącej zwierzę wskazują również użyte formy gramatyczne: czasownikowe, liczebnikowe i zaimkowe (np. *dopuszczał się przemocy, odciął ucho, pobił, postrzelił, skatował, skrepowała łapy i pysk, utopiła, wyrzucił, zabiła, zabraniał karmienia; dwaj mieszkańcy, 32-latka, 39-letnia kobieta, 44-letni partner, 65-latek; jej, jego, on*).

Z analizy zebranego materiału wynika, że agresywne działania wobec zwierząt są przede wszystkim domeną mężczyzn, natomiast kobiety rzadko przejawiają tego typu zachowania.

3.1.3. Wiek

W poddanych badaniu tekstach wszystkie osoby, które zachowują się agresywnie w stosunku do psa, są dorosłe. Rozpiętość wiekowa jest ogromna: agresorzy są zarówno ludźmi młodymi – dwudziesto-, trzydziestoletnimi, w wieku średnim – czterdziesto-, pięćdziesięciolatkami, jak i w wieku senioralnym – sześćdziesięcioletnimi (np. *27-letnia Joanna S., 30-latek, 32-latka, 33-letnia mieszkanka miasta, 36-latek, Monika W. (39 lat), Tomasz L. (44 lata), 45-latek z Łodzi, 51-letni mieszkaniec Łomży, 52-latek z Tarnobrzega (woj. podkarpackie), 55-letni mieszkaniec gminy Majdan Królewski, 62-latek, 65-latek*). Jak wynika z analizy, żaden przedział wiekowy nie predestynuje człowieka do szczególnie agresywnych postaw. Nad zwierzętami znęcają się bowiem zarówno osoby dwudziestoletnie, jak i sześćdziesięcioletnie. Warto w końcu odnotować fakt, że w grupie agresorów nie pojawiają się ani dzieci, ani nastolatki, co może świadczyć o wrażliwości najmłodszych i ich pozytywnym stosunku do zwierząt.

3.1.4. Stosunek własnościowy

Relacja *człowiek – pies* w badanym materiale często przedstawiana jest na tle stosunku własnościowego. Jeśli zatem własność rozumiana jest jako coś, co należy do kogoś, to w tym kontekście pies należy do człowieka określanego mianem *właściciela* (rzadko *właścicielki*). Zdarza się też, że posiadaczami zwierzęcia są *właściciele*. Niestety, osoby krzywdzące zwierzęta zapominają, że tytuł własności do psa ma ograniczenia, że prawo do rozporządzania nim powinno się mieścić „w granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego” (SJP PWN @).

- (1) Na miejsce przyjechała straż miejska. Okazało się, że strażnicy znają właściciela psa. Ten stwierdził, że suczka „ze starości jest ślepa, głucha” oraz „i tak długo nie pożyje”. Z mieszkań

powychodzili sąsiedzi, którzy powiedzieli, że właściciel Perełki nie leczy psa, jest alkoholikiem i powinno mu się odebrać zwierzę. Miał też chwalić się sąsiadom, że wykorzystuje seksualnie Perełkę. Twierdzili, że wielokrotnie widzieli, że suczka jest zakrwawiona.

- (2) Skrajnie wyniszczonego psa zabrali z jednej z posesji w Lublinie obrońcy zwierząt. Lekarzom weterynarii nie udało się uratować suczki. Właścicielka zwierzęcia tłumaczyła inspektorom Lubelskiej Straży Ochrony Zwierząt, że nie miała pieniędzy na jego leczenie. Sprawą zajmuje się policja.
- (3) Bili i głodzili dwa psy w mieszkaniu na Bałutach. Właściciele staną przed sądem.

3.1.5. Miejsce zamieszkania

W wielu analizowanych tekstach nie tylko została określona przestrzeń, w której dokonał się akt agresji wobec psa, ale również wskazano miejsce zamieszkania osoby, która dopuściła się tego czynu. Słowne przedstawienie lokalizacji – wyrażane wprost lub w sposób pośredni – służy jej identyfikacji. Eksplicytność odnosi się do bezpośredniego wskazaniu miejsca, w którym mieszka agresor. W zebranych materiale podane są nazwy miejscowości – miast, miasteczek i wsi (np. *Brzeska Wola, Harasiuki, Huta Podgórna, Jelenia Góra, Lublin, Łomża, Łódź, Majdan Królewski, Nowy Sącz, Suchowola, Ścinawka Średnia, Świętochłowice, Tarnobrzeg, Wrocław*), a także przywołane nazwy regionów, województw, powiatów, gmin, dzielnic i ulic (np. *Małopolska, Podkarpacie, Podlasie; województwo: dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie; powiat: sokólski; gmina: Białobrzegi, Majdan Królewski, Radków, Wołyn; dzielnica: Bałuty, Franowo; osiedle: Południe, Sobów; ulica: Bema, Fabryczna, Kunickiego*).

Z kolei lokalizowanie pośrednie polega na wskazaniu miejsca za pomocą opisów, punktów orientacyjnych lub kontekstu. Implícitnie określane strefy przestrzenne są dosyć szczegółowe i precyzyjne, dzięki czemu łatwiej można zidentyfikować miejsce zamieszkania agresora. Pomocne w tym zakresie bywa odwołanie się do ogólnego obrazu miejsca, elementów dokładniejszej lokalizacji, punktów orientacyjnych czy informacji o najbliższym otoczeniu.

- (4) Świętochłowiccy kryminalni ustalili i namierzili właścicielkę psa. Okazała się nią być, 33-letnia mieszkanka miasta. [Świętochłowice]
- (5) Suczka w typie owczarka niemieckiego leżała przy ulicy na terenie posesji przy jednej z przecznic ul. Kunickiego w Lublinie.
- (6) Inspektorzy organizacji pojechali na miejsce od razu po zgłoszeniu. To była kamienica przy ul. Fabrycznej w Łodzi. Centrum miasta, w budynku kilka mieszkań. [...] Inspektorzy weszli do środka mimo niechęci właścicieli. [...] Zwierzak był w strasznym stanie.

Na podstawie badanych tekstów można też wyodrębnić lokalizowanie za pomocą nazw mieszkańców miast (np. *łodzianka, łodzianie* ‘mieszkańcy Łodzi’, *sądeczanka* ‘mieszkanca Nowego Sącza’). Wreszcie pośrednio możliwe jest zidentyfikowanie miejsca na podstawie określeń odnoszących się do oprawy, np. do jego

niepełnej sprawności fizycznej czy upodobań. Takie lokalizowanie jest zasadne w mniejszych społecznościach – wyznaczonych przestrzenią miasteczka, wsi, osiedla lub ulicy, w których mieszkańcy dobrze się znają i łatwo mogą wskazać miejsce zamieszkania agresora na podstawie jego zindywidualizowanych cech (osoba z ograniczoną sprawnością poruszania się).

- (7) Stary, niewidomy pies błąkał się po jednej z podwarszawskich ulic. Przejeżdżająca samochodem kobieta zatrzymała się i zawiadomiła warszawskich inspektorów OTOZ Animals z Warszawy. Kiedy przyjechali na miejsce, okazało się, że właściciel Perelki jest niepełnosprawny i mógł wykorzystywać seksualnie suczkę. „Jadąc z tatą samochodem zobaczyliśmy tę biedną sunię. Szła sama w upale wzdłuż ulicy – wycieńczona z zaropiałymi oczkami. Pani, która też się zatrzymała, przyniosła dla niej wodę i wezwała straż miejską. Zebrało się więcej ludzi, m.in. pan, który powiedział, że psina ma na imię Perelka, a jej właściciel jest chory i ma problemy z chodzeniem” [...]. Na miejsce przyjechała straż miejska. Okazało się, że strażnicy znają właściciela psa. Ten stwierdził, że suczka „ze starości jest ślepa, głucha” oraz „i tak długo nie pożyje”. Z mieszkań powychodzili sąsiedzi, którzy powiedzieli, że właściciel Perelki nie leczy psa, jest alkoholiczkiem i powinno mu się odebrać zwierzę. Miał też chwalić się sąsiadom, że wykorzystuje seksualnie Perelkę. Twierdzili, że wielokrotnie widzieli, że suczka jest zakrwawiona. [...] Jak się okazuje, mężczyzna żyje na skraju ubóstwa, karmił Perelkę wodą z chlebem i nie był w stanie wyprowadzać jej na spacer.

3.1.6. Charakter

Ważnym aspektem kreowania obrazu osoby krzywdzącej psa jest jej charakter. Na podstawie analizowanego materiału można przypisać agresorowi zbiór „podstawowych cech psychicznych, określających jego stosunek do rzeczywistości, motywację jego czynów i przyjmowany system wartości oraz wynikające stąd zachowanie i usposobienie” (SJPSz 1978, s. 250). Charakter takiego człowieka przejawia się w sposobie postępowania wobec psa; obejmuje negatywne cechy i właściwości, które definiują jego osobowość i zachowanie. Na podstawie przykładów wyekscerpowanych z poddanych analizie tekstów unaocznia się negatywny obraz CZŁOWIEKA PRZEŚLADOWCY – kogoś bezdusznego, bezwzględnego, brutalnego, porywczego, impulsywnego, wybuchowego, kto w sposób okrutny i gwałtowny, wręcz nieludzki, kształtuje relacje ze zwierzęciem.

- (8) 32-latka po utopieniu psa pokazywała swoje okrucieństwo w mediach społecznościowych. Kobieta trzymała martwe zwierzę na kanapie i prowadziła transmisję na żywo, w których chwaliła się tym, co zrobiła.
- (9) Właściciel Perelki nie leczy psa, jest alkoholiczkiem [...]. Miał też chwalić się sąsiadom, że wykorzystuje seksualnie Perelkę.

Wybrane, nacechowane pejoratywnie cechy charakteru agresora pojawiają się w jego zachowaniu w różnych sytuacjach i niekorzystnie wpływają na relacje z psem. Wynikają z jego reakcji na różne okoliczności i sposobu postępowania

w życiu. Sfrustrowany, sięgający po alkohol krzywdziciel, pozbawiony empatii, egocentryczny, niezdolny do współczucia, nieczuły wobec zwierząt, o gwałtownym charakterze i wybuchowym usposobieniu charakteryzuje się skłonnością do szybkiego i intensywnego reagowania na różne sytuacje, często w sposób impulsywny i emocjonalny. Łatwo wpada w złość, jest niecierpliwy i reaguje agresywnie na niespodziewane – trudne i stresujące – sytuacje.

- (10) Zdenerwowany 36-latek wyrzucił psa z balkonu na 8. piętrze. Zwierzę nie przeżyło upadku. [...] Oskarżony przyznał się przed sądem rejonowym do wyrzucenia psa z balkonu. Stwierdził, że był zdenerwowany sytuacją w pracy i irytowało go zachowanie psa wskakującego na stół. [...] Sąd uznał 36-latka winnym znęcania się nad zwierzęciem i działania ze szczególnym okrucieństwem. [...] zwrócił uwagę, że czyn został dokonany umyślnie, a sprawca chciał w ten sposób ukarać zwierzę, zadając mu ból i cierpienie. To działanie drastyczne i odrażające [...]. Jednocześnie sąd wziął pod uwagę fakt, że mężczyzna nie był wcześniej karany. Miał wcześniej opiekować się zwierzęciem we właściwy sposób i wyrazić skruchę podczas składania wyjaśnień. To nakazuje przyjąć, że jego zachowanie, choć bardzo niehumanitarnie okrutne, było zachowaniem incydentalnym w jego dotychczasowym życiu.
- (11) 51-letni mieszkaniec Łomży kopnął swojego psa za to, że rzekomo ugryzł go podczas otwierania lodówki. [...] O dramacie policję poinformował syn 51-latka. Po powrocie do domu zauważył zakrwawionego psa. Leżał na podłodze i nie był w stanie samodzielnie się podnieść. Policja, która przyjechała na miejsce, sprawdziła 51-latka na obecność alkoholu. Okazało się, że ma prawie 1,5 promila alkoholu. Siła uderzenia była tak duża, że zwierzę, ratując się, zerwało karnisz z firankami [...]. Okazało się, że ma liczne obrażenia, m.in. krwiaka twardówki prawego oka, naderwane prawe ucho, wybite zęby. Zwierzę nie mogło też samodzielnie chodzić — miało problemy z utrzymaniem równowagi. 51-latek został zatrzymany i usłyszał zarzut znęcania się nad zwierzęciem ze szczególnym okrucieństwem.
- (12) To jest już szczyt okrucieństwa! Konkubent właścicielki psa wlał Zizi do pyszczka prawie całą butelkę środka do czyszczenia toalet typu domestos. Suczka walczy o życie. [...] Pod nieobecność właścicielki suczki Zizi jej konkubent pod wpływem alkoholu wlał do pyszczka pieska niemal całą butelkę środka do czyszczenia toalet. Pies doznał rozległych poparzeń przelyku, wciąż walczy o życie. [...] Ze względu na tragiczny stan zwierzęcia wezwano policję. [...] Jak się okazało, mężczyzna już wcześniej znęcał się nad suczką. Wedle naszych informacji, kolejny raz skatował małą sunię.
- (13) 39-letnia kobieta i jej 44-letni partner odpowiedzą przed łódzkim sądem za znęcanie się nad zwierzętami. Prokuratura Rejonowa Łódź-Bałuty oskarżyła ich o znęcanie się ze szczególnym okrucieństwem nad dwoma psami – wyżłem weimarskim i psem w typie owczarka niemieckiego. Z ustaleń prokuratury wynika, że [...] psy były bite, głodzone i utrzymywane w niewłaściwych warunkach. Właściciele nie wyprowadzali ich na zewnątrz. Gdy [...] przedstawiciele Patrolu Interwencyjnego AS i policji weszli do mieszkania, psy były w fatalnym stanie. Pies w typie owczarka schował się przed ludźmi i był bardzo płochliwy [...]. Natomiast wyżeł trzymał w zębach pustą metalową miskę. Był wygłodzony i zaniedbany. [...] Wszystko wskazuje na to, że drastycznie zaniedbywali oni swoje obowiązki. [...] karmienia zabraniał 44-latek. On także dopuszczał się przemocy wobec zwierząt. [...] U wyżła stwierdzono skrajne wychudzenie i odwodnienie. Pies posiadał zmiany skórne, wyłysienia w okolicach głowy i uszu. Miał także naderwane ucho i przerośnięte pazury. Wyniki badań krwi, wskazywały na uszkodzenie wątroby. Zdaniem lekarza weterynarii, stan fizyczny, w jakim znajdował się pies, bezpośrednio zagrażał jego życiu. Z kolei owczarek znajdował się w lepszym stanie fizycznym. Jednak w kontakcie z człowiekiem wykazywał stany lękowe na krzyki, co może świadczyć o stosowaniu wobec niego przemocy. Oskarżeni nie przyznali się do popełnienia

zarzucanego im czynu. Wyjaśnili, że faktycznie psy nie dostawały tyle karmy ile powinny, ale wynikało to jedynie z ich problemów finansowych i braku środków pozwalających na ich właściwe żywienie. Wskazali też, że nigdy nie uderzyli psów.

- (14) Dlaczego decydujesz się podnieść rękę na swojego pupila albo zamykasz go na dwa lata w łazience? Dlaczego go nie karmisz albo więzisz na zbyt krótkim łańcuchu? W pierwszym przypadku tracisz cierpliwość, chcesz odreagować, bo pies pogryzł kable, lub za głośno szczekał. Działasz świadomie i z premedytacją. W drugim niekoniecznie masz świadomość swojego działania. Może czasem nie masz wiedzy.

Jak pokazuje zebrany materiał, osoby, które mają porywczą naturę, łatwo tracą panowanie nad swoimi emocjami, zwłaszcza gdy są w stanie upojenia alkoholowego. Reagują złością i gniewem na wszystkie sytuacje, które w ich pojęciu są uciążliwe, przy czym przyczyną czy bodźcem impulsywnego agresywnego zachowania może być wszystko (rzekome ugryzienie przez zwierzę, wskakiwanie psa na stół, pogryzienie kabli przez psa, zbyt głośne szczekanie, wpływ alkoholu). Niekontrolowane napady złości (krzyk i agresja), niewspółmierne do zaistniałej sytuacji, częściej są domeną mężczyzn niż kobiet. Trzeba wreszcie zauważyć, że wybuchowy temperament właścicieli psów przekłada się na ich relacje: zwierzę boi się agresora, stara się od niego uciec i ukryć, aby przeżyć.

3.1.7. Osobowość

Kolejnym istotnym aspektem kreowania obrazu agresora jest jego osobowość, którą w odróżnieniu od charakteru koncentrującego się na moralnych i etycznych aspektach zachowania, pojmuje się szeroko – jako całość – zestaw cech, które definiują, jak dana osoba myśli, czuje i zachowuje się w różnych sytuacjach. Osobowość obejmuje zarówno charakter, jak i inne elementy, takie jak: temperament, wartości, przekonania, emocje i doświadczenia życiowe.

Agresor jest osobą o toksycznej osobowości. W relacjach ze zwierzętami reaguje na różne sytuacje i bodźce, aby osiągnąć zamierzone cele. W jego gwałtownym i mściwym usposobieniu leży potrzeba zadawania bólu psu, dlatego wszystkie swoje działania kieruje na skrzywdzenie go. Agresor skoncentrowany jest na własnych korzyściach, nie zwraca uwagi na emocje zwierzęcia, ale wykorzystuje jego oddanie i przywiązanie. Osoba, która krzywdzi psa, przyjmuje postawę nietolerancji, pogardy i agresji wobec niego; nie panuje nad własnymi emocjami i łatwo wpada w złość, raniąc go.

- (15) Agresja często wynika z tego, że ludzie nie potrafią radzić sobie ze swoimi emocjami, z własną frustracją, wściekłością czy lękiem w inny sposób niż uwalniając je poprzez przemoc wobec innych [...]. Osoby krzywdzące zwierzęta to często osobowości autorytarne, wybierające jako swoje ofiary istoty słabsze, lub osobowości psychopatyczne, które nie przeżywają uczuć wyższych – nie mają poczucia winy, ani zdolności odczuwania empatii. Takie osoby nie są w stanie wczuć się w emocje drugiej istoty i zrozumieć jakie zadają cierpienie [...].

Agresywność jest negatywną cechą osobowościową, która charakteryzuje się skłonnością do wyrażania złości, frustracji i wrogości w sposób destrukcyjny. Jak pokazuje analiza zebranego materiału, osoby agresywne często reagują impulsywnie, wybuchowo i w sposób, który rani zwierzęta zarówno fizycznie, jak i emocjonalnie. W celu zadania im bólu i cierpienia sięgają po różne – bezpośrednie lub pośrednie – działania krzywdzące: stosują przemoc fizyczną (np. biją, kopią, duszą), zaniedbują, celowo opóźniając działania (np. nie zapewniają dostępu do jedzenia, wody, schronienia czy opieki weterynaryjnej), znęcają się psychicznie (np. krzyczą, zastraszają, izolują psa od kontaktu z ludźmi czy innymi zwierzętami).

- (16) Według prokuratury Wojciech K. i Natalia S. od stycznia do maja 2016 roku znęcali się nad swoimi dwoma psami. Layłę mieli bić, podtapiać, podduszać, nie zapewniać jej odpowiedniej ilości pokarmu i pomocy weterynaryjnej po tym, jak podali suczce środek żrący. Z kolei Shanti, drugą z suczek, mieli bić tak, że doprowadzili do uszkodzenia oka, ucha i zaczerwienienia wokół szyi. Pies był też niedożywiony. [...] Wojciech K. podczas przesłuchania nie przyznał się do winy. Zaprzeczał znęcaniu się nad psami. Twierdził, że były karmione prawidłowo i że nie stosował wobec nich przemocy. Jego zdaniem, świadkowie mieli go pomawiać [...]. Natalia S. także zaprzeczała znęcaniu się nad psami. Podkreślała, że karmiła je odpowiednio i wychodziła z nimi na spacer. Miała twierdzić, że to fundacja, która odebrała zwierzęta, doprowadziła do obrażeń, jakie miała jedna z suczek. Podważała też ustalenia biegłego. Ten stwierdził, że psy były zaniedbane. Kobieta podkreślała, że biegły mija się z prawdą. Przed sądem para zaprzeczyła zarzuconym jej czynom.
- (17) W schronisku po zbadaniu suczki okazało się, że Paris na głowie ma trzy dziury od młotka i siekiery, jej pysk był monstrualnie opuchnięty. W dodatku suczka była skrajnie zagłodzona i prawie zupełnie pozbawiona sierści. To skutek głodu i latami nie leczonych chorób skóry. Oprawca prawdopodobnie postanowił pozbyć się wyniszczonego do granic możliwości psa. Po zadaniu kilku ciosów Paris straciła przytomność i wtedy psychopata uznał, że suczka nie żyje. Pewnie nie chciało mu się jej zakopywać, więc ciało porzucił przy drodze.

Osobowość osób stosujących przemoc ze szczególnym okrucieństwem wobec zwierząt, jak pokazuje materiał egzemplifikacyjny, jest zaburzona. Są to sfrustrowani i mściwi agresorzy, którzy postrzegają rzeczywistość z innej perspektywy: wykazują brak empatii oraz mają skłonność do zadawania bólu i cierpienia. Najczęściej nie mają szacunku do zwierząt, łamią ich prawa, ignorują konsekwencje swoich czynów oraz nie biorą odpowiedzialności za nie. Rzadko zdają sobie sprawę ze skutków swoich działań i wyrażają skruchę czy emocje.

- (18) [Mężczyzna] Miał wcześniej opiekować się zwierzęciem we właściwy sposób i wyrazić skruchę podczas składania wyjaśnień.
- (19) [Oskarżona] dobrowolnie przyznała się do winy i poddała karze. [...] odmówiła komentarza w tej sprawie. Okazała jednak swoją skruchę, a na poprzedniej rozprawie mówiła, że była pod wpływem swego konkubenta.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na różnice w percepcji negatywnych działań człowieka wobec psa. W potocznym odczuciu znęcanie się nad zwierzętami postrzegane jest w kategorii chorób psychicznych, natomiast według specjalistów nie można w ten sposób patrzeć na przemoc. Psychiatrizy wskazują, że istoty agresywnych zachowań w relacjach człowieka z psem należy upatrywać w tym, co uważa

się za dobre, a co za złe. Zatem podstawą charakterystyki działań krzywdzących jest wartościowanie z zakresu moralności.

- (20) Eliza, spotkana na wrocławskim Rynku, zapytana o przyczynę znęcania się nad zwierzętami, mówi: myślę, że to choroba psychiczna. A pani Maria dodaje: oprawcy realizują jakieś chore instynkty, które drzemią gdzieś w środku nas.
- (21) Chorzy psychicznie ludzie nie znęcają się nad zwierzętami. Robią to ludzie źli i to nie kwestia psychiatrii, a etyki – uważa Tomasz Piss, psychiatra.

3.1.8. Stosunek do zwierząt

W analizowanych tekstach stosunek agresora do psa jest nacechowany negatywnie. Przede wszystkim zwierzę jest traktowane przez niego przedmiotowo.

- (22) Ludzie nie myślą o tym, że zwierzęta mają uczucia. Te przypisują tylko ludziom, więc zwierzęta traktują jak przedmioty [...].
- (23) Ludzie nie zdają sobie sprawy z tego, że zwierzęta cierpią. Dla niektórych to przedmioty, które nie odczuwają bólu. Ten przecież może odczuwać tylko człowiek. To taki brak empatii i wyobraźni.

Instrumentalne traktowanie psa wynika z antropocentrycznego punktu widzenia, w świetle którego człowiek stawia się wyżej w relacjach ze światem zwierzęcym⁵. Konsekwencją traktowania psa jako własności jest odbieranie mu prawa do odczuwania emocji oraz sięganie po zachowania wyrządzające mu krzywdę. A przecież wyższość człowieka nad zwierzęciem nie powinna odnosić się wyłącznie do dominacji. Ważne jest, aby relacja ta obejmowała również ludzką odpowiedzialność za jego losy. Niestety, w zebranych materiale niewiele jest przykładów, w których zostałaby wyrażona troska o zwierzę. Najczęściej egzemplifikacje dotyczą różnych sposobów znęcania się nad psem, czyli zadawania mu cierpień fizycznych i/lub psychicznych. Człowiek / właściciel jest nieodpowiedzialny za swoje decyzje i za psa, którego ma pod opieką; nie dba o jego dobre warunki bytowe i o jego zdrowie; nie darzy go pozytywnym uczuciem; nie zapewnia mu bezpieczeństwa ani nie rozumie jego psychiki.

3.1.9. Zachowanie wobec zwierząt

Z analizy materiału egzemplifikacyjnego wyłania się obraz CZŁOWIEKA PRZEŚLADOWCY, który relacje z psem opiera na działaniach wyrządzających mu krzywdę.

W akcie agresji świadomie zadaje zwierzęciu ból i cierpienie. Celowe znęcanie się nad psem jest formą przemocy, która może obejmować zarówno fizyczne, jak i emocjonalne krzywdzenie zwierzęcia. Zatem podstawowe zachowania wyra-

⁵ Aspekt ten rozwija K. Sobstyl (2017, s. 152).

zające okrucieństwo człowieka wobec psa można odnieść do trzech aspektów: przemocy fizycznej, przemocy emocjonalnej i zaniedbania. Pierwsza kategoria, przemoc fizyczna, obejmuje m.in. takie zachowania, jak: bicie, kopanie, głodzenie, trzymanie w złych warunkach, a także bardziej radykalne formy, jak okaleczanie, torturowanie czy zabijanie. Tego typu działania są nie tylko nieetyczne, ale również niezgodne z prawem (także w Polsce). Druga kategoria, przemoc emocjonalna, odnosi się np. do takich zachowań, jak: krzyczenie, zastraszanie, izolowanie psa od kontaktu z ludźmi czy innymi zwierzętami. Z kolei trzecia kategoria, zaniedbanie, wiąże się z brakiem odpowiedniej opieki, w tym dostępu do jedzenia, wody, schronienia czy opieki weterynaryjnej. Wszystkie wskazane formy okrucieństwa człowieka wobec psa mogą się stać przyczyną poważnych problemów zdrowotnych i emocjonalnych u zwierząt. Mogą prowadzić nawet do jego śmierci, dlatego za tego typu działania prawo polskie przewiduje surowe kary⁶.

Jak pokazuje analiza zebranego materiału, znęcanie się nad zwierzęciem nie zawsze bywa celowe. Zdarza się, że właściciel psa nie zdaje sobie sprawy z jego niestosownego traktowania. Na przykład nie rozumie, że postępuje źle, trzymając zwierzę w niewłaściwych warunkach bytowania, ponieważ nie ma wiedzy na temat należytej opieki nad nim.

Warto wreszcie zwrócić uwagę na inne aspekty dookreślające agresywne zachowania człowieka wobec psa. Z jednej strony jest to częstotliwość pojawiania się aktów agresji, z drugiej strony ich trwałość. Długotrwałe znęcanie się człowieka agresora nad psem prowadzi do katastrofalnych skutków. Obrażenia zwierzęcia są ciężkie, a stan jego zdrowia tragiczny – często zagrażający życiu. Osoba, która świadomie zadaje ból i cierpienie psu, działa w sposób wyrachowany, dręczy i prześladuje długofalowo. Z kolei jednorazowy / incydentalny / emocjonalny akt agresji – może być zamierzonym działaniem oprawcy, ale równie dobrze może być nienacechowanym celowością zajściem / wydarzeniem / wypadkiem.

(24) Skrajnie wychudzony, cały poraniony, chory na grzybicę z zaropiałymi uszami. Z bólu wygryzał sobie kolejne rany w skórze. Takie rzeczy nie dzieją się w ciągu kilku dni. To efekt miesięcy, a nawet lat zaniedbań.

(25) Z tak dramatyczną interwencją weterynarze z Przemyśla jeszcze się nie spotkali. Pod ich skrzydła trafił skatowany pies: ma zmiażdżone płuca, uszkodzoną wątrobę, a oczy wypadły z oczodołów.

3.2. Wartościowanie człowieka agresora

Analizowane teksty ze względu na poruszaną w nich problematykę nacechowane są emocjonalnością. Trzeba jednak zauważyć, że słownictwo przede wszystkim należy do polszczyzny ogólnej, a czynnikiem wyznaczającym zakres

⁶ Z analizy zebranych tekstów wynika, że mimo przewidzianych kar dla osób znęcających się nad zwierzętami, „sądy w przeważającej liczbie przypadków są zbyt pobłażliwe” w ich orzekaniu.

semantyczny leksyki jest oficjalny charakter przekazu. W źródłach leksykograficznych leksemami nienacechowanymi określa się na przykład osoby stosujące przemoc wobec innych uczestników aktu komunikacji. Są to takie słowa, jak: *agresor*, *kat*, *oprawca*, *prześladowca*, *wróg*, które pojawiają się w analizowanych tekstach.

W celu nakreślenia profilu człowieka stosującego przemoc wobec psa należy odnieść się do definicji słownikowych wyrazów *agresor* / *kat* / *oprawca* / *prześladowca* / *wróg*. W WSJP podano następujące znaczenia: *agresor* ‘książk. osoba, która napadła na kogoś lub go bije’; *kat* ‘osoba, która znęca się fizycznie i psychicznie nad kims’; *oprawca* ‘książk. osoba, która torturuje, bije, potem zwykle zabija kogoś’; *prześladowca* ‘osoba krzywdząca kogoś lub coś stale i z rozmysłem’; *wróg* ‘osoba lub społeczność, która ma nieprzyjazny stosunek do innej osoby lub społeczności, zwalcza ją i działa na jej szkodę’⁷. W opisach leksykograficznych jednoznacznie odnotowano więc, że jest to ktoś (osoba) pozostający w interakcji z kims, wobec kogo podejmuje negatywne zachowania/działania, tj. krzywdzi, znęca się (fizycznie i psychicznie), zwalcza, działa na szkodę, napada, bije, torturuje, zabija. Przywołane czasowniki z jednej strony ogólnie nazywają wyrządzone komuś zło (*krzywdzić*, *znęcać się*, *zwalczać*, *działać na szkodę*), z drugiej strony wskazują na agresywne działania o nasilającej się intensywności znaczeniowej (*napadać*, *bić*, *tortuować*, *zabijać*).

Z podobnymi konotacjami wyrazów *agresor* / *kat* / *oprawca* / *prześladowca* / *wróg* mamy do czynienia w zebranych materiale egzemplifikacyjnym. Wśród bogatej leksyki nazywającej agresywne zachowania człowieka wobec zwierząt, obok mian ogólnych i semantycznie nacechowanych (np. *znęcanie się*, *działanie ze szczególnym okrucieństwem*, *działanie drastyczne i odrażające*, *bić*, *dręczyć*, *krzywdzić*, *mordować*, *mordować z zimną krwią*, *porzucać*, *(s)katować*, *zadawać ból i cierpienie*), są też pejoratywne określenia szczegółowo opisujące sposoby wyrządzania krzywdy (np. *głodzić*, *kopać*, *odciąć ucho*, *oskórować*, *przysypać żywcem górą gruzu*, *rąbać/zabijać siekierą*, *postrzelić*, *utopić*, *wyrzucić: do rowu, do śmietnika jak odpadki*, *w klatce, by zamarzl*; *wyszarpać bok szczypcami*, *zako-pać*, *zmiążdżyć płuca*, *związać łapy drutami*).

(26) Ci, którzy krzywdzą zwierzęta, to „po prostu sadyści”, którzy podobnych czynów dopuszczają się zarówno wobec czworonogów, jak i ludzi.

(27) Ministerstwo Sprawiedliwości zapowiedziało w ubiegłym roku zaostrzenie kar dla ludzi znęcających się nad zwierzętami. – Jako państwo wysyłamy jasny sygnał: zero tolerancji dla tego typu zwyrodnialców [...]. Jednak kara, żeby była skuteczna, musi być nieuchronna, powinna zapadać szybko. Czegoś sprawcę uczyć. [...] Dziś sposób karania sprawców takich przestępstw niewiele zmienia w ich świadomości. [...] Nie zmienia może i dlatego, że w przypadku katów zwierząt trudno mówić o „nieuchronności kary”.

(28) Zwyrodnialcy biją, kopią, rąbią siekierą. Mordują z zimną krwią.

⁷ W niniejszych rozważaniach pomija się odniesienia do kwalifikatora *książk. ze względu na jego niejasny status* (zob. Kompa, 2019).

- (29) Zwyrondnialec związał psu łapy drutami i wyrzucił go do rowu! Znajdźmy go i oddajmy w ręce policji. O pomoc prosimy wszystkich, którzy mogą wiedzieć coś na temat tej chodzącej na dwóch nogach bestii, której nie odpuścimy!
- (30) To, co zobaczyli, poruszyłoby niejednego twardziela. Suczka była skrajnie wyniszczona, a rany na jej ciele nie były skutkiem wypadku samochodowego, ale świadomego bestialstwa człowieka. [...] po zbadaniu suczki okazało się, że Paris na głowie ma trzy dziury od młotka i siekiery, jej pysk był monstrualnie opuchnięty. W dodatku suczka była skrajnie zagłodzona i prawie zupełnie pozbawiona sierści. To skutek głodu i latami nie leczonych chorób skóry. Oprawca prawdopodobnie postanowił pozbyć się wyniszczonego do granic możliwości psa. Po zadaniu kilku ciosów Paris straciła przytomność i wtedy psychopata uznał, że suczka nie żyje. Pewnie nie chciało mu się jej zakopywać, więc ciało porzucił przy drodze.
- (31) Z balkonu na ósmym piętrze wyrzucił psa. Zwierzę nie przeżyło upadku.
- (32) Ktoś tego psa potraktował jak żywą tarczę.
- (33) Ktoś bezpośrednio do niego strzelał.
- (34) Pies został postrzelony, a na koniec odcięto mu nożem ucho.
- (35) Suczka była wykorzystywana seksualnie.
- (36) Zabijają siekierą, wyrzucają do śmietnika, katują i zakopują.
- (37) 32-letnia kobieta celowo utopiła swojego psa w basenie, później chwaliła się jego truchłem w mediach społecznościowych.
- (38) Tymczasem przypadki wyjątkowo bezlitosnego traktowania zwierząt można mnożyć: skatowany pies ze zmiażdżonymi płucami, uszkodzoną wątrobą i oczami, które pod wpływem uderzeń wypadły mu z oczodołów; 67-latek wyrzuca pięć małych szczeniaków do śmietnika, potraktował je jak odpadki, bo „ma trudną sytuację materialną”; „niepotrzebny” pies został żywcem przysypano górą gruzu; królik wyrzucony w klatce, by zamarzł; pies, któremu ktoś szczypcami wyszarpał bok; oskórowany pies znaleziony przy drodze; 170 zaniedbanych psów i kotów utrzymywanych w fatalnych warunkach w pseudohodowli i pies odebrany właścicielom, bo całe swoje życie miał spędzić w zabitym deskami kojcu.
- (39) Pod informacjami o kolejnych przypadkach znęcania się nad zwierzętami roi się od komentarzy, głównie tych sugerujących zmianę kar. [...] proponują [...], by „zdjęcia wszystkich bestii w ludzkim ciele” publikować. Większość jest zgodna: ze zwierząt tym najgorszym jest człowiek.

Ponadto w tekstach o przypadkach znęcania się ludzi nad zwierzętami, a zwłaszcza w komentarzach pod nimi, nie brakuje leksyki nacechowanej, negatywnie wartościującej człowieka. Bardzo mocnym określeniem osoby agresywnej jest słowo *bestia*. W WSJP leksem *bestia* o znaczeniu ‘człowiek zły i okrutny’ opatrzony jest kwalifikatorami *potoczny* i *pejoratywny*. Mamy tu do czynienia z przeniesieniem cech dzikiego, drapieżnego zwierzęcia; wzbudzającego strach potwora – na człowieka. Negatywne nacechowanie miana *bestia* potęguje przywołanie w tekście określeń *bestia w ludzkim ciele*, *chodząca na dwóch nogach bestia*, które odnoszą się do człowieka wyjątkowo okrutnego, psychopaty, sadysty, zwyrondniacza. Zatem podstawą profilu badanego pojęcia są możliwości tkwiące w języku – w znaczeniu leksemów *psychopata*, *sadysta* i *zwyrondnialec*, będących określeniami człowieka ze względu na jego usposobienie. Na podstawie przeanalizowanych współczesnych definicji leksykograficznych (WSJP, SJP PAN) można stwierdzić, że słowa te nie są nacechowane i wchodzą w zakres polszczyzny

ogólnej. Wyjątkiem jest tu leksem *zwyrrodnialec* definiowany w SJP PWN jako ‘człowiek zwyrrodniały’ i opatrzony kwalifikatorem *pejoratywny*. Zresztą, jeśli prześledzimy definicje w dwudziestowiecznych słownikach języka polskiego, począwszy od lat 50. XX w. (SJPD, SJPSz, ISJP), wyłącznie wyraz *zwyrrodnialec* oznaczony był kwalifikatorem przekazującym ocenę negatywną (zob. *używane z dezaprobatą* w ISJP), a słowo *psychopata* wchodziło w zakres terminologii z zakresu medycyny i psychologii (zob. hasło *psychopata med. psych.* ‘człowiek cierpiący na zaburzenia psychiczne, wykazujący anomalie w dziedzinie życia psychicznego’ w SJPD).

Wspólny zakres znaczeniowy definiowanych w WSJP pojęć *psychopata*, *sadysta*, *zwyrrodnialec* odnosi się do osoby: 1. *Psychopata* ‘osoba, która cechuje się brakiem empatii, trudnością w utrzymywaniu bliskich relacji, tendencją do manipulowania innymi osobami, słabą kontrolą zachowania, lekceważeniem norm społecznych i brakiem poczucia winy’ // Używane także jako określenie osób, których bezduszne lub agresywne zachowanie wzbudza w mówiącym niechęć połączoną z niepokojem; 2. *Sadysta* ‘osoba, która lubi znęcać się nad innymi’; 3. *Zwyrrodnialec* ‘osoba mająca skłonności do wyjątkowo okrutnego traktowania innych, zadawania im bólu i cierpienia, i z tego powodu budząca szczególną niechęć mówiącego’.

Wszystkie trzy terminy opisują osoby, których zachowanie jest społecznie nieakceptowalne i budzi niechęć członków wspólnoty. Są to bezdusznicy, agresywni ludzie, pozbawieni zdolności do zrozumienia innych, do wczuwania się w ich stany emocjonalne, z upodobaniem zadający im ból i cierpienie.

Z analizowanych definicji słownikowych psychopaty, sadysty i zwyrrodnialca wyłania się profil człowieka, którego cechami charakterystycznymi są: brak empatii, skłonność do krzywdzenia innych oraz negatywne zachowania wobec nich. Powyższe właściwości stanowią podstawę obrazu osoby stosującej przemoc wobec psa; obrazu kreowanego w sposób bezpośredni lub pośredni na podstawie przykładów wyekscerpowanych z materiału badawczego.

Osoby pozbawione zdolności do empatii zachowują się bardzo agresywnie w stosunku do zwierząt. Obca jest im umiejętność zarówno zrozumienia ich, jak i współodczuwania ich uczuć i emocji. Na podstawie analizowanego materiału widać, jak ważny jest problem brutalnego i przedmiotowego traktowania zwierząt. Potwierdzają to nie tylko wcześniejsze przykłady, ale również te zamieszczone poniżej:

- (40) Porzucane, katowane, dręczone, głodzone i mordowane. Kupowane na prezent, a potem wyrzucone. Zwierzęta traktowane są jak przedmioty. Kary nie odstraszą, ale niebawem mają być surowsze. Czy jednak groźba więzienia lub wysokiej grzywny coś zmieni? A może większe znaczenie ma to, że na takie zachowania wciąż jest przyzwolenie społeczne? Bo zwierzę to przecież nie człowiek.
- (41) Sąd uznał 36-latkę winnym znęcania się nad zwierzęciem i działania ze szczególnym okrucieństwem. [...] czyn został dokonany umyślnie, a sprawca chciał w ten sposób ukarać zwierzę, zadając mu ból i cierpienie. To działanie drastyczne i odrażające.

Kreowane negatywnie obrazy człowieka są budowane zarówno poprzez opisy jego napastliwych zachowań wobec psa, jak i przy użyciu leksyki bezpośrednio lub pośrednio wartościującej agresywne relacje. Zatem, poddając analizie aksjologiczne aspekty zachowań językowych, negatywnie nacechowanych, należy uwzględnić, z jednej strony, „definicyjne składniki znaczenia słów, obiektywnie odsyłające do wartości”, z drugiej strony, „kontekstowo uwarunkowane wartościowanie określonych zjawisk”⁸.

Wśród egzemplifikacji można wskazać: rzeczowniki (np. *barbarzyństwo, bestia, bestialstwo, horror, okrucieństwo, truchło*), przymiotniki (np. *bestialski czyn/sposób / bestialskie zabicie, bezlitosne traktowanie, brutalne pobicie/sceny / brutalny sposób, dramatyczna interwencja, drastyczne działania, najgorsza rzecz, odrażające działania*), przysłowki (np. *bestialsko skatować/utopić, brutalnie skatować, drastycznie zaniedbywać, nieładnie się zachować*), wyrażenia (np. *działania ze szczególnym okrucieństwem, widok nie do opisania, mordować z zimną krwią*) oraz wypowiedzi, np.:

(42) Bestialstwo, które trudno opisać słowami.

(43) Z tak dramatyczną interwencją [...] jeszcze się nie spotkali.

(44) Brzmi to jak scena z najgorszego horroru.

(45) Została potraktowana w najbardziej brutalny sposób, jaki tylko można sobie wyobrazić.

(46) Druga część przedstawia zbyt brutalne sceny. Gdy to oglądałem, skreśliło mnie od środka.

(47) Nie pokazują całości, ponieważ jest to „najgorsza rzecz, jaką widział w życiu”.

(48) Gdy na to patrzę, robi mi się niedobrze.

Dodatkowo, w analizowanym materiale negatywnie wartościowane zachowania przedstawia się w taki sposób, by nasilić intensywność cechy. Formami sygnalizującymi wzmocnienie są leksemy (np. *szczególny, skrajnie, wyjątkowo, zbyt*) oraz stopniowanie – formacje stopnia najwyższego przymiotników i przysłówków (np. *najgorszy horror, najgorsza rzecz, najbardziej brutalny sposób*).

4. Uwagi końcowe

Z poddanego analizie materiału wylania się negatywnie wartościowany obraz człowieka. Na podstawie treści badanych tekstów kreowany jest wizerunek osoby agresywnej w relacji z psem. Pejoratywna ocena CZŁOWIEKA PRZEŚLADOWCY warunkowana jest jego napastliwymi zachowaniami wobec czworonoga.

O ile informacje o płci, wieku, stosunku własnościowym czy miejscu zamieszkania osoby zachowującej się napastliwie wobec psa nie są istotne dla tworzenia wizerunku agresora, o tyle informacje o charakterze takiej osoby, jej osobowości, stosunku do zwierząt czy zachowaniu wobec nich stają się podstawowymi kate-

⁸ Zob. Gorlewska, 2019, s. 87.

goriami kreowania obrazu człowieka wyrządzającego im krzywdę. Z badanego materiału wyłania się wyraźny obraz agresora – CZŁOWIEKA PRZEŚLADOWCY – osoby, która jest jedynym nieprzyjacielem psa.

Wykaz skrótów

- E PWN – (@). *Encyklopedia PWN*. <https://encyklopedia.pwn.pl/>
- ISJP – Bańko, M. (red.). (2000). *Inny słownik języka polskiego* (t. 2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SJPD – Doroszewski, W. (red.). (@). *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/>
- SJP PWN – (@). *Słownik języka polskiego PWN*. <https://sjp.pwn.pl/slovníki/>
- SJPSz – Szymczak, M. (red.). (1979). *Słownik języka polskiego* (t. 2). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- WSJP – Żmigrodzki, P. (red.). (@). *Wielki słownik języka polskiego*. <https://wsjp.pl>

Materiały źródłowe

- <http://chwiladlapupila.pl/media/ten-pies-przezyl-prawdziwe-pieklo/>
- <http://www.o2.pl/informacje/bestialsko-skatowal-3-miesieczne-szczenie-62-latek-postrzelil-je-z-wiatrowki-6794304669924224a>
- <https://bilgorajska.pl/aktualnosc,17656,0,0,0,Skatowana-suczka-Widok-przeraza.html>
- <https://dzienniklodzki.pl/bili-i-glodzili-dwa-psy-w-mieszkaniu-na-balutach-wlasciciele-stana-przed-sadem/ar/3424561>
- <https://dzienniklodzki.pl/bili-i-glodzili-psa-ktory-wczesniej-zdobywal-dla-nich-medale-zdjecia/ar/3356515>
- <https://dzienniklodzki.pl/kobieta-oskarzona-o-znecanie-sie-nad-psem-przyznala-sie-do-winy/ar/3616263>
- <https://dzienniklodzki.pl/lodzianie-dlugo-znecali-sie-nad-swoim-psem/ar/531043>
- <https://dzienniklodzki.pl/znecal-sie-nad-dwoma-psami-na-balutach-wlasciciel-azafa-i-3letniej-suczki-uslyszal-wyrok/ar/3869957#aktualnosc>
- <https://kampaniespoleczne.pl/pies-nie-jest-jedyny>
- <https://klodzko.naszemiasto.pl/bulwersujacy-wyrok-za-podpalenie-psa-kuby/ar/c8-1143243>
- <https://krakow.naszemiasto.pl/ten-pies-przezyl-prawdziwe-pieklo/ar/c8-645492>
- <https://lodz.naszemiasto.pl/bity-i-zaglodzony-pies-zostal-odebrany-wlascicielom-z-lodzi/ar/c8-2187676>
- <https://lodz.naszemiasto.pl/zaglodzili-psa-w-lodzi-amstaffka-wazy-10-kg-odpowiedza-za/ar/c8-5031783>
- <https://tvn24.pl/katowice/weterynarz-wyjal-z-dzamby-7-srutowych-pociskow-w-ciele-psa-zostal-14-ra825500-2373799>
- <https://tvn24.pl/krakow/forest-wraca-do-zdrowia-sa-juz-chetni-na-adopcje-ra632711-3176447>
- <https://tvn24.pl/krakow/ktos-owinal-sare-drutem-i-wrzucil-do-potoku-zwyrodnialec-ra818685-2364491>
- <https://tvn24.pl/krakow/ktos-strzelal-do-suczki-albo-chcial-ja-ploszyc-albo-to-chora-fantazja-ra649294>

<https://tvn24.pl/krakow/nowy-sacz-szczeniak-w-kontenerze-na-smieci-ra820929-2399727>
<https://tvn24.pl/krakow/przemysl-weterynarze-ratuja-skatowanego-psa-ra651744-3182176>
<https://tvn24.pl/krakow/wiele-dni-cierpial-uwieziony-we-wnykach-straszne-okrucienstwo-ra629876>
<https://tvn24.pl/krakow/za-butelke-wodki-zabili-szczeniaki-teraz-wzajemnie-sie-oskarzaja-ra825534-2374336>
<https://tvn24.pl/polska/brzeska-wola-szczeniak-pobity-i-przywiazany-do-drzewa-ra825757-2377895>
<https://tvn24.pl/polska/chelmza-pobity-pies-lezal-w-kaluzie-krwi-ra811594-2352144>
<https://tvn24.pl/polska/uwaga-brutalnie-skatowal-psa-widok-nie-do-opisania-ra822308-2320461>
<https://tvn24.pl/swiat/buldog-francuski-zdechl-w-samolocie-psa-zamkneli-w-schowku-na-bagazie-ra822145-2319927>
<https://tvn24.pl/trojmiasto/chelmza-mial-skatowac-szczeniaka-teraz-szukaja-go-wszyscy-ra819894-2383106>
<https://tvn24.pl/wroclaw/dolny-slask-odebrali-psa-bo-cale-zycie-spedzil-w-kojcu-ra712050-2484187>
<https://tvn24.pl/wroclaw/glodzone-dreczone-w-bestialski-sposob-zabijane-bo-zwierze-to-nie-czlowiek-ra660165>
<https://tvn24.pl/wroclaw/jelenia-gora-mieli-znecac-sie-nad-swoimi-psami-sprawa-w-sadzie-ra722335-2476386>
<https://tvn24.pl/wroclaw/jelenia-gora-wiezienie-dla-oprawcow-psow-ra810966-2343096>
<https://tvs.pl/informacje/slaskie-utopila-swojego-psa-zwierze-mialo-skrepowane-lapy-i-pysk-33-latce-groza-3-lata-wiezienia/>
<https://uwaga.tvn.pl/reportaze/skatowal-psa-byl-poszukiwany-listem-goncym-ls6695694>
<https://wiadomosci.wp.pl/13-letnia-perelka-przezyla-horror-wlasciciel-mial-wykorzystywac-ja-seksualnie-6418705452198017a>
<https://wiadomosci.wp.pl/zakopal-psa-zywcem-w-lesie-policja-zatrzymala-wlasciciela-6403936125142657a>
<https://wszystko-o-wszystkim.life/swiat/pozbawili-ciezarna-suczke-oczu-odcieli-ucho-zlamali-szczekę-to-co-dzisiaj-zwierze-robi-dla-ludzi-sciska-za-gardlo.html>
<https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/kto-chcial-zaglodzic-psa,n,1000001109.html>
<https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/skrajnie-wycienczony-pies-w-lublinie-sprawa-zajmuje-sie-policja,n,1000017868.html>
<https://www.dziennikwschodni.pl/swidnik/uprawial-seks-ze-zwierzętami-straz-ochrony-zwierzat-ostrzega-przed-zoofilem,n,999993834.html>
<https://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/polska/katowal-psa-w-bialy-dzień-w-warszawskim-parku-zwierzę-nawet-się-nie-broniło/ar-AA1kywkQ?ocid=msedgdhp&pc=U531&cvid=413d4c90892a418db8c79968da049c84&ei=20>
<https://www.o2.pl/informacje/lodz-wrzucil-psa-do-smietnika-juz-go-nie-chcial-6561089832541056a>
<https://www.o2.pl/informacje/po-pijaku-skatowal-swojego-psa-teraz-stanie-przed-sadem-6717799187790688a>
<https://www.o2.pl/informacje/skatowal-psa-bo-był-nieposluszny-6560752076893024a>
<https://www.o2.pl/informacje/szczyt-okrucienstwa-wlal-psu-cala-butelke-domestosa-do-pyska-6596760640031712a>
<https://www.o2.pl/informacje/utopila-psa-w-basenie-chwalila-sie-jego-truchlem-w-sieci-6801359632587745a>
<https://www.o2.pl/informacje/wyrzucil-psa-z-balkonu-na-8-pietrze-sad-zlagodzil-jego-wyrok-6732740762208992a>
<https://www.o2.pl/informacje/zakopal-psa-zywcem-nie-daruja-mu-tego-nagroda-za-wskazanie-bestii-6798137603262976a>
<https://www.o2.pl/informacje/zwyrodnialec-zatlukl-psa-kijem-od-szczotki-jego-tlumaczenie-szokuje-6683174685608448a>

<https://www.opowiadka.com/opowiadki/przezyla-ta-suczka-przerazajace-jakim-trzeba-by-czlowiekiem-aby-zrobic-cos-takiego/>
<https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-08-15/floryda-kobieta-utopila-psa-w-basenie-nagranie-trafilo-do-szeryfa/>
<https://www.rmf.fm/magazyn/news,50744,32-latka-celowo-utopila-swojego-psa-w-basenie-szeryfowi-puscily-nerwy.html>

Bibliografia

- Bartmiński, J. (red.). (2003). *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Borkowska, E., Borkowski, A., Długolecka-Pietrzak, M. i in. (red.). (2018). *Kot w literaturze, kulturze, języku i mediach*. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie.
- Borkowska, E., Borkowski, A., Kozak, E. i in. (red.). (2019). *Pies w literaturze, kulturze języku i mediach*. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie.
- Dąbrowska, A. (red.). (2003). *Język a Kultura* (t. 15): *Opozycja „homo – animal” w języku i kulturze*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Gorlewska, E. (2019). *Słownictwo aksjologiczne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Znaczenia tekstowe a konotacje potoczne*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Kolberová, U. (2014). Wyzwiska z komponentem „pies” w języku polskim. *Opera Slavica, R. 24, z. 2*, 29–37.
- Kołąkowski, L. (2004a). *Mini wykłady o maxi sprawach. Trzy serie*. Kraków: Wydawnictwo „Znak”.
- Kołąkowski, L. (2004b). *O co nas pytają wielcy filozofowie*, Kraków: Wydawnictwo „Znak”.
- Kompa, K. (2019). Co to są słowa książkowe? O potrzebie uściślenia kwalifikatorów słownikowych na przykładzie wyrazów opatrzonych kwalifikatorem *książk*. w „Słowniku języka polskiego” pod redakcją Mieczysława Szymczaka. *Linguistische Treffen in Wrocław, 15*, 295–302.
- Krzeszowski, T. (1999). *Aksjologiczne aspekty semantyki językowej*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Oskiera, A. (red.). (2007). *Antynomie wartości. Problematyka aksjologiczna w językoznawstwie*. Łódź: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi.
- Puzynina, J. (1992). *Język wartości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skorupska-Raczyńska, E., Rutkowska, J., Kuska, W. (red.). (2013). *Kot w kulturach świata*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- Skorupska-Raczyńska, E., Rutkowska, J., Kuska, W. (red.). (2016). *Koń w kulturach świata*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża.
- Skorupska-Raczyńska, E., Rutkowska, J., Żurawska-Chaszczewska, J. (red.). (2012). *Pies w kulturach świata*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.
- Sobstyl, K. (2017). Wartościowanie człowieka i psa w ogłoszeniach adopcyjnych zwierząt. W: A. Kiklewicz, J. Piwowar (red.), *Wartości i wartościowanie we współczesnej humanistyce. III: perspektywa językoznawcza* (s. 145–154). Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Sobstyl, K. (2019a). „Bydłę mnie chapsnęło” – negatywne obrazowanie psa w komunikacji internetowej. W: E. Borkowska, A. Borkowski, E. Kozak i in. (red.), *Pies w literaturze, kulturze*

- języku i mediach* (s. 227–238). Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie.
- Sobstyl, K. (2019b). Językowe obrazowanie zwierząt i ich ochrony w polskich rozporządzeniach i ustawach na przestrzeni stulecia. W: J. Klimek-Grądzka, M. Nowak (red.), *Dziedzictwo językowe przeszłości – w stulecie odzyskania niepodległości* (s. 135–147). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Szymonik, D., Jasińska, M., Siepietowska, J. i in. (red.). (2016), *Koń w języku, literaturze i kulturze*. Siedlce: Wydawnictwo IKRiBL.
- Taras, B. (2023). „(Nie)ludzki pan”. Obraz psa ofiary w mediach. *Słowo. Studia językoznawcze*, 14, 225–242.
- Tokarski, R. (2001). Słownictwo jako interpretacja świata. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski* (s. 343–370). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Tokarski, R. (2014). *Światy za słowami. Wykłady z semantyki leksykalnej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Huiling Zhang

Zhejiang International Studies University, Zhejiang, Chiny

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ORCID: 0000-0003-4997-0588

huiling.zhang@zisu.edu.cn

**ANALIZA KONTRASTYWNA: WYBRANE LEKSEMY
ZWIĄZANE ZE ZJAWISKAMI EPIDEMII W JĘZYKU
POLSKIM, CHIŃSKIM I ANGIELSKIM****CONTRASTIVE ANALYSIS: SELECTED LEXEMES RELATED TO
EPIDEMIC PHENOMENA IN POLISH, CHINESE AND ENGLISH**

Abstrakt: Analiza kontrastywna wnosi porównawczy opis podobieństw i różnic w językowych obrazach zjawisk związanych z epidemią w polszczyźnie, chińszczyźnie oraz angielszczyźnie na podstawie wybranych przez autorkę czterech grup słów: epidemia – 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì* – epidemic, kwarantanna – 隔离 *gélí* – quarantine, szczepić – 接种 *jiēzhòng* / 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* – to vaccinate / to inoculate / to immunize oraz zarazić – 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn* – to infect. W pracy zestawione ze sobą są nie tylko prototypowe znaczenia przeanalizowanych wyrazów, lecz także ich rozszerzone znaczenia, a mianowicie konotacje w odmiennych kontekstach kulturowych. Badanie opiera się na materiałach zebranych ze słowników, korpusów bądź artykułów prasowych. Wykorzystane są również autorskie tłumaczenia. Analiza pozwala spojrzeć na zjawisko epidemii pod względem językowym i kulturowym w inny sposób, a jednocześnie stanowi próbę wykazania pewnych związków między porównanymi językami, które są typologicznie od siebie dość odległe. Może się przydać także w praktykach glottodydaktycznych i translatorskich.

Słowa kluczowe: analiza kontrastywna, język polski, język chiński, język angielski, zjawiska epidemii

Abstract: This work presents a comparative study of the linguistic images of epidemic phenomenon in Polish, Chinese and English. It compares four groups of words selected by the author: epidemia – 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì* – epidemic, kwarantanna – 隔离 *gélí* – quarantine, szczepić – 接种 *jiēzhòng* / 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* – to vaccinate / to inoculate / to immunize and zarazić – 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn* – to infect. The study compares the prototypical meanings of these words and explores their connotations in different cultural contexts. The author collected materials from dictionaries, corpora, and press articles, and used authorial translations to analyse the data. This analysis allows us to look at the epidemic phenomenon linguistically and culturally differently. Also,

it highlights some relationships between the compared languages, which are typologically distant from each other. The study can be useful for both glottodidactic and translation practices.

Keywords: contrastive analysis, Polish, Chinese, English, the epidemic phenomenon

1. Wstęp

Porównywane w niniejszej pracy języki są odległe od siebie typologicznie i genetycznie. Mimo że zarówno język polski, jak i język angielski należą do rodziny indoeuropejskiej, pierwszy cechuje się fleksyjnością, podczas gdy drugi jest językiem pozycyjnym. Analityczny charakter ma także język chiński, który jednak pochodzi z rodziny chińsko-tybetańskiej. Według siódmej, czyli ostatniej, edycji *Słownika współczesnego języka chińskiego* (chiń. 现代汉语词典第7版 *Xiàndài Hànyǔ Cídiǎn Dì-qī bǎn*¹, dalej: SWJC) zwrot „język chiński” oznacza język Hanów, który stanowi główny język Chińskiej Republiki Ludowej, a standardową odmianą współczesnego języka chińskiego jest język mandaryński (chiń. 普通话 *pǔtōnghuà*, dosłownie „mowa powszechna”). Język mandaryński, zgodnie z definicją w przywołanym wyżej słowniku, to język ogólnonarodowy w ChRL i wspólny język współczesnych Hanów, który opiera się na dialektach północnych Chin². Termin „język chiński” w niniejszej analizie będzie oznaczać język mandaryński zgodnie z przytoczonym wyżej słownikiem, a jego synonim stanowi „chińszczyzna”.

Tabela 1. Rodziny językowe i typy lingwistyczne porównywanych języków

	Język fleksyjny	Język pozycyjny/analityczny
Rodzina indoeuropejska	polski	angielski
Rodzina chińsko-tybetańska	---	chiński

Źródło: opracowanie własne³.

Przedmiotem mojej analizy kontrastywnej jest pojęcie zjawisk związanych z epidemią, które obejmuje leksemy dotyczące chorób epidemicznych i ich leczenia. W badaniu językiem wyjściowym jest język polski, a języki docelowe to chińszczyzna i angielszczyzna, jednakże w niektórych przypadkach ze względu

¹ Pinyin (chiń. 拼音 *pīnyīn*), transformację fonetyczną w języku chińskim, zaznaczono w niniejszym tekście według *Podstawowych zasad ortografii chińskiego alfabetu fonetycznego* (ang. Basic rules of the Chinese phonetic alphabet orthography) z dnia 29 czerwca 2012 roku, opublikowanych przez Generalną Administrację Nadzoru Jakości, Inspekcji i Kwarantanny Chińskiej Republiki Ludowej oraz Administrację Standaryzacji Chińskiej Republiki Ludowej.

² Dialekty w różnych regionach Chin mogą się od siebie różnić w dużym stopniu. Często zdarza się, że Chińczycy posługujący się północnym dialektem nie mogą się porozumieć z tymi, którzy używają południowego.

³ Wszystkie tabele zamieszczone w niniejszej pracy stanowią opracowanie własne, chyba że zaznaczono inaczej.

na potrzebę porównania ukierunkowanie konfrontacji może być odmienne. Liczba wykładników pokrywających omówione pole pojęciowe jest ogromna, dlatego nie ma możliwości przeanalizowania każdego z nich w pojedynczej pracy. W badaniu zajmuję się tylko wybranymi przez siebie jednostkami językowymi, które – moim zdaniem – najczęściej są przytaczane w aktualnym kontekście koronawirusa COVID-19. Są to dwa rzeczowniki: „epidemia” (chiń. 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì*, ang. *epidemic*) i „kwarantanna” (chiń. 隔离 *gélí*, ang. *quarantine*), oraz dwa czasowniki, czyli ‘szczepić’ (chiń. 接种 *jiēzhòng* / 打预防针 *dǎ yùfángzhēn*, ang. *to vaccinate* / *to inoculate* / *to immunize*) i ‘zarażać’⁴ (chiń. 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn*, ang. *to infect*).

Pojęcie zjawisk związanych z epidemią jest na tyle uniwersalne, że występuje we wszystkich zestawionych językach, dlatego w niniejszej pracy analitycznej stosowana jest metoda oparta na porównywalności wyznaczonej kategorii semantycznej w polszczyźnie, chińszczyźnie i angielszczyźnie. Analizy pojedynczych grup wykładników dokonuje się poprzez zestawienie definicji słów ze słowników jednojęzycznych oraz autentycznych kontekstów użycia przykładów językowych. Na gruncie strukturalizmu znaczenie leksemy to uporządkowany zbiór jego cech semantycznych, a mianowicie semów. Na podstawie przytoczonych objaśnień słownikowych i kontekstów opracowano reprezentacje semantyczne, gdzie „+” oznacza, że dany sem występuje w znaczeniu słowa, a jego brak oznaczono za pomocą „-”. Symbol „+/-” oznacza, że dany sem jest dla znaczenia leksemy obojętny. W badaniu przytoczono definicje polskich wykładników z *Wielkiego słownika języka polskiego* (dalej: WSJP) oraz *Uniwersalnego słownika języka polskiego* (dalej: USJP). Źródło słownikowe dla chińskich jednostek leksykalnych to SWJC oraz pierwsza edycja *Wielkiego słownika języka chińskiego* (chiń. 汉语大词典 *Hànyǔ Dà Cídiǎn*, dalej: WSJC). W przypadku angielszczyzny wykorzystywane są *Longman Dictionary of Contemporary English* (dalej: LDOCE) i *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (dalej: OALDCE). Przykładowe zdania, które służą jako konteksty użycia wybranych słów, zgromadzono z przeróżnych materiałów, m.in. słowników, korpusów czy artykułów prasowych.

2. Epidemia vs 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì* vs *epidemic*

Ryszard Tokarski (2013, s. 195) stwierdził, że „znaczenie leksykalne tworzy semantyczne jądro słowa, a wokół niego występują fakultatywne cechy znaczeniowe – konotacje”. Innymi słowy, znaczenie słowa składa się ze znaczenia prototypowego (dalej: ZP) i ewentualnie znaczenia rozszerzonego (dalej: ZR).

⁴ W niniejszej pracy aspekt niedokonany uznawano za pierwszorzędną formę polskich wykładników czasownikowych. W przykładowych zdaniach mogą występować w innych formach, jak np. w aspekcie dokonanym czy w stronie biernej, lecz wciąż przyjmuje się jako to samo słowo.

Należałoby zapamiętać, że ZR nie zawsze jest obecne w strukturze semantycznej każdego leksemu. W niniejszej analizie jako ZP przyjmuje się znaczenie związane z chorobami i ich leczeniem, a za ZR uznano pozostałe cechy znaczeniowe, jeśli one istnieją. Oto definicje wyrazu⁵ „epidemia” podawane przez WSJP oraz USJP:

Tabela 2. Definicje polskiego słowa „epidemia”

WSJP	[1] pojawienie się na jakimś terenie dużej liczby zachorowań na określoną chorobę; [2] częste występowanie i szybkie rozpowszechnianie się czegoś na szeroką skalę
USJP	[1] pojawienie się jednocześnie lub w krótkich odstępach dużej liczby zachorowań na określoną chorobę (najczęściej zakaźną) wśród ludności danego terenu; [2] nagminne występowanie, rozpowszechnianie się czegoś, zamiłowanie, pęd do czegoś

Zgodnie z tabelą 2 „epidemia” w języku polskim ma dwa warianty znaczeniowe. Profile⁶ ZP i ZR tego słowa w obu słownikach wyglądają podobnie. Dla polskiego wyrazu możemy znaleźć w języku chińskim przynajmniej trzy ekwiwalenty, a mianowicie 流行病 *liúxíngbìng*, 疫情 *yìqíng* oraz 瘟疫 *wēnyì*. Ich definicje w SWJC i WSJC są niemal identyczne. Jedyna różnica polega na tym, iż w pierwszym słowniku znaczenie 流行病 *liúxíngbìng* zostało rozszerzone. Ich definicje w dwu słownikach chińskojęzycznych przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Definicje chińskich słów 流行病 *liúxíngbìng*, 疫情 *yìqíng* i 瘟疫 *wēnyì*

	SWJC	WSJC
流行病 <i>liúxíngbìng</i>	[1] 能在较短的时间内广泛蔓延的传染病，如流行性感冒、霍乱等； (choroby zakaźne, które w krótszych odstępach czasu rozpowszechniają się na szeroką skalę, jak np. grypa, cholera itd.) ⁷ [2] 比喻广泛流传的社会弊病 (metafora dla trudnych problemów społecznych, które rozpowszechniają się na szeroką skalę)	能在较短的时间内广泛蔓延的传染病。如流行性感冒、脑膜炎、霍乱、鼠疫等 (choroby zakaźne, które w krótszych odstępach czasu rozpowszechniają się na szeroką skalę, jak np. grypa, zapalenie opon mózgowych, cholera, dżuma itd.)
疫情 <i>yìqíng</i>	疫病的发生和发展情况 (pojawianie się i rozwijanie się chorób epidemicznych)	疫病的发生和发展情况 (pojawianie się i rozwijanie się chorób epidemicznych)
瘟疫 <i>wēnyì</i>	指流行性急性传染病 (epidemiczne, ostre choroby zakaźne)	流行性急性传染病的总称 (ogólne określenie dla epidemicznych, ostrych chorób zakaźnych)

⁵ W niniejszym artykule używa się terminów „słowo”, „wyraz” i „leksem” synonimicznie.

⁶ W niniejszej pracy warianty znaczeniowe ZP i ZR określane są wymiennie terminem „profil”.

⁷ W niniejszym artykule wszystkie tłumaczenia z języka chińskiego na język polski mają charakter autorski, chyba że zaznaczono inaczej.

Podobnie jak w języku polskim, znaczenie angielskiego ekwiwalentu *epidemic* jest także podwójne. Fakt ten potwierdzają LDOCE oraz OALDCE (tabela 4).

Tabela 4. Definicje angielskiego słowa *epidemic*

LDOCE	[1] a large number of cases of a disease that happen at the same time; [2] a sudden increase in the number of times that something bad happens
OALDCE	(disease) spreading quickly among many people in the same place for a time

Znamy już znaczenia wykładników trzech języków w słownikach jednojęzycznych, zatem przyjrzymy się kontekstowi ich użycia. Bez wątpliwości wszystkie wyrazy występują w kontekście ściśle związanym z chorobą, co pokazują poniższe przykładowe zdania:

(1) W czasie epidemii dżumy w 1626 r. zmarło w Bisztynku ok. 700 osób⁸.

(2) 拥有近8000万人口的山东省, [...]现已在我国第一个基本消灭了疟疾流行病⁹。
Yōngyǒu jìn bāqiān wàn rénkǒu de Shāndōng Shěng, [...] xiànyǐ zài wǒ guó dì-yī gè jīběn xiāomiè le nüèjì liúxíngbìng。

Prowincja Shandong, gdzie populacja mieszkańców wynosi prawie 80 mln osób, [...] obecnie jako pierwsza w kraju wygasła na ogół epidemię malarii.

(3) 峰会以视频方式举行, 是在抗击新冠肺炎疫情特殊背景下召开的一次重要会议¹⁰。
Fēnghuì yǐ shìpín fāngshì jǔxíng, shì zài kàngjī Xīnguān Fèiyán yìqíng tèshū bèijīng xià zhàokāi de yí cì zhòngyào huìyì。

Szczyt odbył się z użyciem środków komunikacji elektronicznej, co odzwierciedliło szczególną sytuację, w jakiej znalazły się wszystkie kraje walczące z epidemią COVID-19¹¹.

(4) 今年春天, [...]一场突如其来的瘟疫——非典型肺炎在中国大地上传播¹²。
Jīnnián chūntiān, [...] yí chǎng tūrú-qílái de wēnyì —— fēidiǎnxíng fèiyán zài Zhōngguó dàdì shàng chuánbō。

Wiosną tego roku epidemia SARS, która nagle wybuchła, rozpowszechnia się na terenie Chin.

(5) Over 500 people died during last year's flu epidemic¹³.

Ponad 500 osób zmarło podczas zeszłorocznej epidemii grypy.

W zakresie ZR możemy przytoczyć następujące przykłady:

⁸ NKJP: Jan Bałdowski, *Warmia, Mazury, Suwalszczyzna*, 1997, za: WSJP.

⁹ „人民日报” (People’s Daily), 20.10.1988, za: BCC Corpus.

¹⁰ 刘光源, 新起点、新愿景、新动力——开创中国—中东欧国家合作美好未来, https://mp.weixin.qq.com/s/P_6enwkID-8BrLpTZ8YvA [dostęp: 2.03.2021].

¹¹ G. Liu, *Nowy początek, nowa wizja i nowa motywacja*, <https://www.rp.pl/Felietony/21-0309934-Liu-Guangyuan-Nowy-poczatek-nowa-wizja-i-nowa-motyvacja.html> [dostęp: 1.03.2021].

¹² „人民日报海外版” („People’s Daily Overseas Edition”), 4.06.2003, za: BCC Corpus.

¹³ LDOCE.

- (6) Uliczna budka telefoniczna jest jednym z ostatnich już reliktywów telekomunikacyjnych w metropolii nowojorskiej, której mieszkańcy w olbrzymim procencie ulegli współczesnej epidemii cywilizacyjnej: łączności komórkowej¹⁴.
- (7) 里根总统在去年10月的一次讲话中也承认,“犯罪在今天已经是美国的一种流行病”¹⁵。 *Lǐgēn zǒngtǒng zài qùnián shí yuè de yí cì jiǎnghuà zhōng yě chéngren* , “ *Fànzui zài jīntiān yǐjīng shì Měiguó de yí zhǒng liúxíngbìng* ”。 Prezydent Reagan podczas swojego przemówienia w październiku ubiegłego roku także przyznał, że „Przestępczość dziś jest amerykańską epidemią”.
- (8) 抵抗并击败法西斯主义这一个新的社会瘟疫¹⁶。 *Dǐkàng bìng jībài fǎxīstī zhūyì zhè yí gè xīn de shèhuì wēnyì*。 Walczyć z faszyzmem, nową epidemią społeczną, i zwyciężyć ją.
- (9) As all of you know, crime today is an American epidemic¹⁷. Jak państwo wiedzą, przestępczość jest dziś amerykańską epidemią.

Tabela 5. Reprezentacja semantyczna dla słów *epidemia*, 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì* oraz *epidemic* w zakresie ZP

	<i>epidemia</i>	流行病 <i>liúxíngbìng</i> / 疫情 <i>yìqíng</i> / 瘟疫 <i>wēnyì</i>	<i>epidemic</i>
Sem 1 określona choroba	+	+	+
Sem 2 duża liczba zachorowań	+	+	+
Sem 3 krótkie odstępy czasu	+	+	+
Sem 4 szybkie rozpowszechnianie się	+	+	+
Sem 5 dany teren	+	+/-	+
Sem 6 choroba zakaźna	+/-	+	+/-
Sem 7 wśród ludności	+	+/-	+

W zakresie ZP w definicjach słowa „epidemia” i jego ekwiwalentów w językach chińskim i angielskim widoczne są następujące wspólne semy: określona choroba, duża liczba zachorowań, krótkie odstępy czasowe bądź szybkie rozpowszechnianie się. Podobieństwa te pokazują również przykładowe sytuacje użycia wybranych wyrazów. We wszystkich przytoczonych zdaniach przedstawione są nazwy konkretnych chorób, jak np. dżuma, malaria (疟疾 *nuèjì* w przykładzie (2)), COVID-19 (新冠肺炎 *Xīnguān Fèiyán* w przykładzie (3)), SARS (非典型肺炎 *fēidiǎnxíng fèiyán* w przykładzie (4)) czy grypa (*flu* w przykładzie (5)). W przeważających kontekstach (przykłady (1), (2) i (5)) podano liczbę zachorowań. Teren epidemii także jest często określany (przykłady (1), (2) i (4)), mimo że w chińskojęzycznych definicjach słownikowych ta cecha semantyczna się nie pojawia. Zjawiska epidemii

¹⁴ NKJP: *Telefon*, „Dziennik Polski”, 1.08.2003, za: WSJP.

¹⁵ „人民日报” („People’s Daily”), 25.01.1983, za: BCC Corpus.

¹⁶ BCC Corpus.

¹⁷ Przemówienie Ronalda Reagana, 14.10.1982.

kojarzą się z chorobami przede wszystkim zakaźnymi, jednak skojarzenie to nie jest wyraźnie podkreślone w objaśnieniach polsko- i angielskojęzycznych leksykonów. W przeciwieństwie do pozostałych dwóch języków, definicje chińskich wyrazów nie dają sygnału, czy 流行病 *liúxíngbìng*, 瘟疫 *wēnyì* oraz 疫情 *yìqíng* ma się rozpowszechniać wyłącznie wśród ludności. Tabela 5 podsumowuje powyższą analizę.

Na podstawie definicji słownikowych można stwierdzić, że wszystkie porównywane słowa mogą stanowić metaforę dla zjawisk, które występują często i na szeroką skalę. Różnią się od siebie tym, iż chińskie i angielskie wyrazy mają wydźwięk pejoratywny, natomiast polski leksem niekoniecznie będzie wywoływać takie wrażenie. Fakt ten potwierdzają egzemplifikacje, w których zarówno 流行病 *liúxíngbìng*, jak i *epidemic* nazywało w przenośni przestępczość (przykłady (7) i (9)). Przykład (8) wykazuje, że w praktyce chińskie słowo 瘟疫 *wēnyì* stosuje się również w zakresie ZR, mimo że tego profilu brakuje w przytaczanych słownikach. W tabeli 6 pokazującej semy z zakresu ZR skreślono słowo 疫情 *yìqíng*, gdyż w zebranych materiałach nie zostało potwierdzone w sytuacji pozamedycznej.

Tabela 6. Reprezentacja semantyczna dla słów *epidemia*, 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì* oraz *epidemic* w zakresie ZR

	<i>epidemia</i>	流行病 <i>liúxíngbìng</i> / 疫情 <i>yìqíng</i> / 瘟疫 <i>wēnyì</i>	<i>epidemic</i>
Sem 1 częste występowanie	+	+	+
Sem 2 szybkie rozpowszechnianie się	+	-	+
Sem 3 szeroka skala	+	+	+
Sem 4 gwałtowny rozwój	+/-	-	+
Sem 5 coś negatywnego	-	+	+
Sem 6 zamiłowanie	+	-	-

3. Kwarantanna vs 隔离 *gélí* vs *quarantine*

WSJP i USJP podają niemal identyczne definicje dotyczące chorób epidemicznych dla polskiego wyrazu „kwarantanna”. W polszczyźnie oprócz przymusowej izolacji słowo to określa również miejsce, gdzie odbywa się nakazany proces. Jedyna różnica polega na tym, iż WSJP uwzględnia dodatkowe znaczenie związane z komputerem. Przedstawia to tabela 7.

W zakresie ZP chiński odpowiednik 隔离 *gélí* i angielski *quarantine* mają podobną, lecz nieidentyczną referencję prototypową. Brakuje im odniesienia do miejsca. Gdy chodzi o rozszerzenie znaczenia, to nie jest one zbyt uwidocznione w słownikach chińsko- i angielskojęzycznych. Potwierdzają to tabele 8 i 9.

Należałoby tu podkreślić, iż znaczenie „zablokować” podane w WSJC odnosi się prawdopodobnie tylko do starożytnego języka chińskiego¹⁸, w którym słowo 隔离 (*gélí*) występuje w tradycyjnym piśmie chińskim¹⁹: 隔離. Jedyne jego kontekst użycia, jaki ww. słownik udostępnia, pochodzi z utworu pt. *Proza o Pałacu Epang* (chiń. 阿房宫赋 *Āfánggōng Fù*), napisanego przez chińskiego literata Du Mu (chiń. 杜牧 *Dù Mù*) w wieku IX naszej ery. Oto oryginalny fragment: 覆壓三百餘裡, 隔離天日²⁰. (*Fù yā sānbǎi yú lǐ, gélí tiānrì*). Tę cechę znaczeniową ujmuję tu jako rozszerzoną, gdyż – jak wyżej ustalono – w analizie tylko znaczenia związane z chorobami i ich leczeniem przyjmuje się jako prototypowe.

Tabela 7. Definicje polskiego słowa „kwarantanna”

WSJP	<p>[1] przymusowe umieszczenie ludzi, zwierząt lub rzeczy, znajdujących się na terenie objętym epidemią lub pochodzących z takiego terenu, w miejscu, w którym nie ma ryzyka przeniesienia choroby lub jest ono ograniczone</p> <p>[2] budynek, w którym poddaje się osobę, zwierzę lub rzecz kwarantannie – umieszczeniu w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się epidemii</p> <p>[3] czynność stosowana wobec zarażonych wirusem komputerowym lub podejrzanych o to plików lub urządzeń, polegająca na ograniczeniu dostępu do nich, co ma uniemożliwić rozprzestrzenienie się wirusa</p>
USJP	<p>[1] przymusowe, okresowe odosobnienie ludzi, zwierząt, towarów itp. przybyłych lub przywiezionych z miejsc dotkniętych jakąś epidemią lub podejrzanych o możliwość przeniesienia jej zarazków</p> <p>[2] miejsce, budynek, zakład przeznaczony do takiego odosobnienia</p>

Tabela 8. Definicje chińskiego słowa 隔离 *gélí*

	SWJC	WSJC
隔离 <i>gélí</i>	<p>[1] 不让聚在一起, 使断绝往来 (nie pozwalać zgromadzić się w jednym miejscu, rozrywać wzajemne kontakty)</p> <p>[2] 把患传染病的人、畜和健康的人、畜分开, 避免接触 (oddzielać ludzi i zwierzęta dotkniętych chorobą zakaźną od zdrowych, aby uniknąć ich kontaktów ze sobą)</p>	<p>[1] 隔断 (zablokować)</p> <p>[2] 不让聚在一起, 使断绝往来 (nie pozwalać zgromadzić się w jednym miejscu, rozrywać wzajemne kontakty)</p> <p>[3] 把患传染病的人、畜和健康的人、畜分开, 避免接触 (oddzielać ludzi i zwierzęta dotkniętych chorobą zakaźną od zdrowych, aby uniknąć ich kontaktów ze sobą)</p>

¹⁸ W dostępnych dla badaczki materiałach nie znalazła się inna niż przytoczona w tekście sytuacja użycia 隔离/隔離 *gélí* w omówionym znaczeniu. Autorka doszła do takiego założenia na podstawie swojej intuicji oraz doświadczenia językowego, jakie sama jako dojrzały rodzimy użytkownik chińskiego może posiadać.

¹⁹ Czyli 繁体字 *fántǐzì*. Według encyklopedii języka chińskiego *Cihai* (chiń. 辞海 *Cihǎi*, dosłownie „morze słów”) to są znaki, które w przeciwieństwie do tzw. znaków uproszczonych (简化字 *jiǎnhuàzì*) mają więcej kresek i zostały zastąpione odpowiednimi mniej skomplikowanymi znakami po uproszczeniu pisma chińskiego.

²⁰ Autorskie tłumaczenie na polski: „Pałac się rozciągał na obszarze odpowiadającym tysiącom domów. Był na tyle wysoki, że zablokował dopływ słońca”.

Tabela 9. Definicje angielskiego słowa *quarantine*

LDOCE	a period of time when a person or animal is kept apart from others in case they are carrying a disease
OALDCE	(period of) isolation for people or animals that may carry an <i>infectious</i> disease, until it is known that there is no danger of the disease being passed on to others

Ze względu na niedawno minioną sytuację pandemiczną łatwo znaleźć wiele autentycznych przykładów użycia przeanalizowanych wyrazów w zakresie ZP. Przytaczam kilka z nich:

(10) Podróźni niezależnie od środka transportu [...] podlegają 10-dniowej kwarantannie wjazdowej, chyba że spełnią jeden z poniższych warunków²¹.

(11) 乘客入境中国后应接入入境城市当地政府的防疫规定进行隔离²²[...] *Chéngkè rù jìng Zhōngguó hòu yīng àn rù jìng chéngshì dāngdì zhèngfǔ de fāngyì guīdìng jìnxíng gélí*.

Podróźni po wjeździe do Chin powinni poddać się kwarantannie zgodnie z przepisami lokalnych władz dotyczącymi zapobiegania epidemii miasta wjazdu.

(12) The quarantine period is continuous from the day you arrive in England²³.

Okres kwarantanny trwa bez przerwy od dnia przyjazdu do Anglii.

Kolejne przykładowe zdania pokazują wyrazy występujące w innych kontekstach niż epidemicznych:

(13) Następnie poddawał te pliki kwarantannie lub usuwał z komputera²⁴.

(14) 我们坚决支持南非人民反对种族隔离、争取种族平等和基本权利的正义斗争²⁵。 *Wōmen jiānjué zhīchí Nánfēi rénmín fǎnduì zhōngzú gélí、zhēngqǔ zhōngzú píngděng hé jīběn quánlì de zhèngyì dòuzhēng*。

Zdecydowanie popieramy sprawiedliwą walkę mieszkańców RPA przeciwko apartheidowi o równość rasową i podstawowe prawa.

(15) 隔离文件就是被电脑查出或者是怀疑有病毒的文件²⁶。 *Gélí wénjiàn jiùshì bèi diànnǎo chá chū huòzhě shì huáiyí yǒu bìngdú de wénjiàn*。

Plik poddany kwarantannie to wykryty przez komputer lub podejrzany plik z wirusem.

²¹ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *Aktualne zasady i ograniczenia*, <https://www.gov.pl/web/koronawirus/aktualne-zasady-i-ograniczenia> [dostęp: 18.08.2021].

²² Konto oficjalne Ambasady Chińskiej Republiki Ludowej w Polsce, 关于核酸、血清IgM抗体检测常见问题解答, <https://mp.weixin.qq.com/s/hmbuxAfR2x2iGRtMbXGsgQ> [dostęp: 18.08.2021].

²³ GOV.UK, *Quarantine and testing if you've been in an amber list country*, <https://www.gov.uk/guidance/how-to-quarantine-when-you-arrive-in-england#how-long-you-need-to-quarantine> [dostęp: 21.08.2021].

²⁴ NKJP: Marcin Maj, *Narzędzie open source uznane za szkodnika*, „Dziennik Internautów”, 6.07.2006, za: WSJP.

²⁵ „人民日报” („People's Daily”), 25.03.1985, za: BCC Corpus.

²⁶ „百度百科”, 隔离文件, <https://baike.baidu.com/item/%E9%9A%94%E7%A6%BB%E-6%96%87%E4%BB%B6/1627630?fr=aladdin> [dostęp: 21.08.2021].

(16) After years of demonization by the Left and a virtual quarantine by the corrupt main-stream media, it took Romney only one debate to change the tenor and direction of the Presidential race²⁷.

Po wieloletniej demonizacji przez lewicę i wirtualnej kwarantannie przez skorumpowane media głównego nurtu Romney potrzebował tylko jednej debaty, by zmienić ton i kierunek wyścigu prezydenckiego.

(17) I deleted the file from the quarantine and subsequent virus scans have not found it²⁸.

Usunąłem/usunęłam plik z kwarantanny, a kolejne skanowania antywirusowe go nie znalazły.

Tabela 10. Reprezentacja semantyczna dla słów „kwarantanna”, 隔离 *gélí* oraz *quarantine* w zakresie ZP

	kwarantanna	隔离 <i>gélí</i>	<i>quarantine</i>
Sem 1 przymusowe odosobnienie	+	+	+
Sem 2 okresowe odosobnienie	+	+	+
Sem 3 odosobnienie ludzi i zwierząt	+	+	+
Sem 4 odosobnienie rzeczy	+	-	+
Sem 5 pochodzących z terenu objętego epidemią	+	+/-	+/-
Sem 6 dotkniętych chorobą zakaźną	+	+	+/-
Sem 7 miejsce przymusowej izolacji	+	-	-
Sem 8 w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się epidemii	+	+	+

Dzięki przykładom (15) i (17) wiemy, że w praktyce ZR związane z komputerem nie jest odpowiednie tylko dla polskiego wykładnika. Konotację dzielą także jego chiński i angielski odpowiednik. *Quarantine* czasem stosowano po prostu w sensie izolacji, niekoniecznie z powodu choroby, lecz takiej sytuacji użycia leksemu nie wymieniono w żadnym z przeanalizowanych słowników angielsko-języcznych. Warto zwrócić szczególną uwagę na chińskie wyrażenie 种族隔离 *zhǒngzú gélí* określające radykalną dyskryminację rasową. Gdyby język chiński był językiem wyjściowym, nie znalazłoby się w pozostałych dwóch językach odpowiedników w postaci „kwarantanny” czy *quarantine*. Dotyczy tu wyłącznie pierwszorzędno znaczenia 隔离 *gélí*, niezwiązanego z kontekstem sanitarnym, a mianowicie „rozdzielać” lub „izolować”. Zatem reprezentacje semantyczne dla drugiej grupy słów mogą wyglądać tak, jak w tabelach 10 i 11.

²⁷ Corpus of Contemporary American English.

²⁸ Ibidem.

Tabela 11. Reprezentacja semantyczna dla słów „kwarantanna”, 隔离 *gélí* oraz *quarantine* w zakresie ZR

	kwarantanna	隔离 <i>gélí</i>	<i>quarantine</i>
Sem 1 przymusowa izolacja nie w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się epidemii	+	+	+
Sem 2 czynność wobec wirusa komputerowego lub plików albo urządzeń	+	+	+
Sem 3 przymusowe przerwanie kontaktów z innymi ludźmi	+/-	+	+
Sem 4 zakaz spotykania się	+/-	+	+
Sem 5 zablokowanie	-	+	-

4. Szczepić vs 接种 *jiēzhòng* / 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* vs *to vaccinate* / *to inoculate* / *to immunize*

W czasie pandemii koronawirusa słowo „szczepić” przede wszystkim kojarzy się ze szczepionkami przeciwko COVID-19. Definicje podawane przez słowniki jednak pokazują, że polski wyraz ma także inne znaczenia, powiązane ze światem roślin bądź nastawieniem człowieka wobec życia.

Tabela 12. Definicje polskiego słowa „szczepić”

WSJP	[1] wprowadzać do organizmu szczepionkę, aby uodpornić go na określoną chorobę [2] uszlachetniać roślinę, w specjalny sposób umieszczając na niej pączki lub pędy innej odmiany lub innego gatunku [3] powodować, że ktoś uzna jakąś ideę za swoją i zaangażuje się w jej realizację
USJP	[1] wprowadzać do organizmu ludzkiego lub zwierzęcego szczepionkę w celu sztucznego uodpornienia go na chorobę zakaźną [2] uszlachetniać drzewa i krzewy owocowe lub ozdobne przez połączenie pędu lub oczka odmiany szlachetnej z podkładką

Tabela 13. Definicje chińskich słów 接种 *jiēzhòng* i 打预防针 *dǎ yùfángzhēn*

	SWJC	WSJC
接种 <i>jiēzhòng</i>	把疫苗注射到人或动物体内，以预防疾病，如种痘 (wprowadzać do organizmu ludzkiego lub zwierzęcego szczepionkę, aby uodpornić go na chorobę, np. szczepienie przeciw ospie)	<i>brak hasła</i>
打预防针 <i>dǎ yùfángzhēn</i>	[1] 注射预防疾病的疫苗 (wprowadzać szczepionkę przeciw chorobie) [2] 比喻预先进行提醒、教育，使人有所警惕，以防发生不利的情况 (z góry napominać i uczyłać, aby ktoś był czujny, w celu zapobiegania niekorzystnym sytuacjom)	<i>brak hasła</i>

W języku chińskim leksemowi „szczepić” mogą odpowiadać wyrazy 接种 *jiēzhòng*, 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* czy 打疫苗 *dǎ yìmiáo*. W związku z brakiem obecności w żadnym z wykorzystanych słowników ostatni wymieniony chiński ekwiwalent nie będzie tu omawiany. Objasnienia pozostałych dwóch słów po chińsku możemy znaleźć tylko w SWJC. Według leksykonu 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* można stosować metaforycznie w kontekście odnoszącym się do relacji międzyludzkich, podczas gdy 接种 *jiēzhòng* nie używa się w innej sytuacji niż medycznej. Przykładowe zdanie nr (26) może stanowić dobrą egzemplifikację specyficznej konotacji kulturowej wyrazu 打预防针 *dǎ yùfángzhēn*.

Polski wykładnik na język angielski można przetłumaczyć jako *to vaccinate*, *to inoculate* lub *to immunize*. W słownikach obok referencji prototypowej nie znajduje się inne odniesienie dla tych trzech odpowiedników.

Tabela 14. Definicje angielskich słów *to vaccinate*, *to inoculate* i *to immunize*

	LDOCE	OALDCE
to vaccinate	to protect a person or animal from a disease by giving them a vaccine	protect sb/sth (against a disease) by injecting vaccine
to inoculate	to protect someone against a disease by putting a weak form of the disease into their body using a needle	inject sb with a mild form of a disease, so that he will not catch the disease itself
to immunize	to protect someone from a particular illness by giving them a vaccine	make sb immune (to a disease or infection), esp by injecting him with a vaccine

W przypadku trzeciej grupy wybranych słów realne konteksty nie odbiegają od tych, które zebrano w słownikach. Otóż przykłady z zakresu ZP:

(18) Rodzice boją się szczepić dzieci na COVID-19²⁹.

(19) 医务人员在流动接种车内为村民接种³⁰。 *Yīwù rényuán zài liúdòng jiēzhòng chē nèi wèi cūnmín jiēzhòng*。

Personel medyczny szczepi mieszkańców wsi w mobilnych pojazdach służących do szczepień.

(20) 她还背着药箱到各村寨去为孩子们打预防针³¹。 *Tā hái bēizhe yào xiāng dào gè cūnzhài qù wèi háizimen dǎ yùfángzhēn*。

Niosąc apteczkę na plecach, poszła do każdej wioski, aby zaszczepić dzieci.

(21) Children and adolescents tend to have milder disease compared to adults, so unless they are part of a group at higher risk of severe COVID-19, it is

²⁹ S. Stachura, *Rodzice boją się szczepić dzieci na COVID-19. Co na to lekarze?*, <https://www.medonet.pl/porozmawiajmyoszczepionce/szczepionka-na-covid-19,rodzice-boja-sie-szczepic-dzieci-na-covid-19--co-na-to-lekarze-,artykul,92596227.html> [dostęp: 22.08.2021].

³⁰ Oficjalne konto Agencji Informacyjnej Xinhua, 新冠疫苗接种进乡村, <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1699686549551700977&wfr=spider&for=pc> [dostęp: 13.07.2021].

³¹ „人民日报”(„People’s Daily”), 1.03.1983, za: BCC Corpus.

less urgent to vaccinate them than older people, those with chronic health conditions and health workers³².

Dzieci i młodzież zwykle chorują łagodniej niż dorośli, więc o ile nie należą do grupy o podwyższonym ryzyku ciężkiego przebiegu COVID-19, szczepienie ich jest mniej pilne niż osób starszych, osób z przewlekłymi schorzeniami i pracowników służby zdrowia.

(22) All the children had been inoculated against hepatitis³³.

Wszystkie dzieci zostały zaszczepione przeciwko zapaleniu wątroby.

(23) There is still no vaccine to immunize people against the virus³⁴.

Nadal nie ma szczepionki, która uodporniłaby ludzi przeciwko wirusowi.

Dzięki kolejnym zdaniom zobaczymy autentyczne profile ZR niektórych wykładników:

(24) Na głogu sadownicy szczepią porzeczkę i agrest³⁵.

(25) Był 1989 r. i Słobodzian szczepiła w słuchaczach odpowiedzialność za nowy kraj, namawiała do budowania. Życiem i kinem. Zapraszała twórców: Wajdę, Kiesłowskiego, Łozińskiego, Królikiewicza. I oni dawali impuls³⁶.

(26) 小王上任后, 王月亭经常给儿子“打预防针”, 叮嘱他要廉洁奉公、遵纪守法³⁷.
Xiǎo Wáng shàng rèn hòu, Wáng Yuè tíng jīng cháng gěi ér zǐ “dǎ yù fáng zhēn”, dīng zhǔ tā yào lián jié fèng gōng、zūn jì shǒu fǎ.

Po przejściu przez Xiao Wanga stanowiska, Wang Yueting często „szczepi” swojego syna, uczulając go, że trzeba mieć czyste ręce, poświęcać się dla ludzi i przestrzegać prawa.

Na podstawie wymienionych wcześniej materiałów opracowano wyniki analizy tejsze grupy wyrazów (tabela 15).

Tabela 15. Reprezentacja semantyczna dla słów „szczepić”, 接种 *jiēzhòng* / 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* oraz *to vaccinate / to inoculate / to immunize* w zakresie ZP

	szczepić	接种 <i>jiēzhòng</i> / 打预防针 <i>dǎ yùfángzhēn</i>	to vaccinate/ to inoculate/to immunize
Sem 1 wprowadzić szczepionkę do organizmu	+	+	+
Sem 2 uodpornić ludzi lub zwierzęta	+	+	+
Sem 3 uodpornić na określoną chorobę	+	+	+
Sem 4 uodpornić na chorobę zakaźną	+	+/-	+/-

³² World Health Organization, *COVID-19 advice for the public: Getting vaccinated*, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines/advice> [dostęp: 13.07.2021].

³³ LDOCE.

³⁴ Ibidem.

³⁵ NKJP: R. Ćwiertnia, *Głogi nasze i obce*, „Gazeta Krakowska”, 9.10.2003, za: WSJP.

³⁶ NKJP: E. Winnicka, *Noże w wodzie*, „Polityka”, 28.06.2003, za: WSJP.

³⁷ „人民日报”(„People’s Daily”), 22.04.1986, za: BCC Corpus.

Tabela 16. Reprezentacja semantyczna dla słów „szczepić”, 接种 *jiēzhòng* / 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* oraz *to vaccinate / to inoculate / to immunize* w zakresie ZR

	szczepić	接种 <i>jiēzhòng</i> / 打预防针 <i>dǎ yùfángzhēn</i>	<i>to vaccinate/ to inoculate/ to immunize</i>
Sem 1 uszlachetniać roślinę	+	-	-
Sem 2 powodować, że ktoś uzna jakąś ideę za swoją i zaangażuje się w jej realizację	+	-	-
Sem 3 z góry napominać kogoś, przestrzegać kogoś przed występowaniem niekorzystnej sytuacji	-	+	-

Chodzi o to, że niniejsza grupa wykładników cechuje się dużym podobieństwem w zakresie ZP. Wszystkie wybrane słowa oznaczają wprowadzenie szczepionki do organizmu oraz uodpornienie ludzi lub zwierząt na określoną chorobę. Zakaźność choroby jednak nie jest zaakcentowana w objaśnieniach chińskich bądź angielskich leksemów. Rozszerzone znaczenia „szczepić” okazują się bogatsze niż ich odpowiedniki w pozostałych dwóch językach.

5. Zarazić vs 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn* vs *to infect*

Ostatnia grupa słów opisuje zjawisko, jakiego obecnie każdy z nas stara się uniknąć. Zarówno w zakresie ZP, jak i w zakresie ZR wykładniki trzech języków są bardzo podobne do siebie. Fakt ten potwierdzają poniższe tabele z definicjami oraz przykładowe zdania zebrane z różnych źródeł.

Tabela 17. Definicje polskiego słowa „zarazić”

WSJP	[1] powodować przedostanie się do organizmu drobnoustrojów chorobotwórczych [2] wpływać na kogoś tak, że przejmuje nasze poglądy, zachowania lub zainteresowania [3] uaktywniać program, który bez wiedzy użytkownika i wbrew jego woli zmienia lub niszczy informacje przechowywane w komputerze
USJP	[1] powodować przedostanie się do organizmu drobnoustrojów chorobotwórczych [2] wywoływać u kogoś podobne reakcje, podobny nastrój, rozbudzać w kimś podobne zainteresowania

Wymienione niżej przykłady pochodzą z zakresu ZP:

(27) Chorzy mogą zarazić, zanim wystąpią u nich objawy³⁸.

(28) 一个发病的病人, 一年内可以传染 10至15人³⁹。 *Yī gè fābìng de bìngrén, yì nián nèi kěyǐ chuánrǎn shí zhì shíwǔ rén.*

Chory może w ciągu roku zarazić od 10 do 15 ludzi.

³⁸ M. Mikołajska, *Kiedy chorzy na COVID-19 najbardziej zarażają? Ustalono „szczyt zakaźności”*, <https://www.medonet.pl/koronawirus/to-musisz-wiedziec,koronawirus--kiedy-chorzy-infekuja-najbardziej--szczyt-zakaznosc,artykul,74945662.html> [dostęp: 13.07.2021].

³⁹ SWJC.

Tabela 18. Definicje chińskich słów 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn*

	SWJC	WSJC
传染 <i>chuánrǎn</i>	<p>[1] 病原体侵入机体，使机体产生生理反应，叫作传染 (drobnoustroje chorobotwórcze przedostają się do organizmu, powodując reakcje patologiczne, i to się nazywa 传染)</p> <p>[2] 比喻因接触而使情绪、感情、风气等受影响，发生类似变化 (poprzez kontakty wpływać na nastrój, samopoczucie, atmosferę itd., powodując podobne zmiany)</p>	<p>[1] 旧谓因病疫传播蔓延而致病。现代医学指病原体从有病的生物体侵入别的生物体 (dawno temu: zachorować z powodu rozprzestrzeniania się epidemii. We współczesnej medycynie: drobnoustroje chorobotwórcze przedostają się z chorego organizmu do innego)</p> <p>[2] 通过语言或行动引起他人相同的思想感情和行为 (wywoływać u kogoś innego podobne samopoczucie, nastrój i postępowanie poprzez język lub zachowania)</p>
感染 <i>gǎnrǎn</i>	<p>[1] 病原体侵入机体，在机体内生长繁殖引起病变；受到传染 (drobnoustroje chorobotwórcze przedostają się do organizmu, a potem w nim się rozwijają i rozmnażają, powodując zmiany chorobowe; być zarażonym)</p> <p>[2] 通过语言或行为引起别人相同的思想感情 (wywoływać u kogoś innego podobne samopoczucie i nastrój, poprzez język lub zachowania)</p>	<p>[1] 传染。指病原体从有病的生物体侵入别的生物体 (传染. chodzi o to, że drobnoustroje chorobotwórcze przedostają się z chorego organizmu do innego)</p> <p>[2] 通过语言或行动引起他人相同的思想感情和行为。也指受到别人思想、行为的影响 (wywoływać u kogoś innego podobne samopoczucie, nastrój i postępowanie poprzez język lub zachowania. Także: podlegać wpływom myśli i zachowań innego)</p>

Tabela 19. Definicje angielskiego słowa *to infect*

LDOCE	<p>[1] to give someone a disease</p> <p>[2] to make something contain something harmful that gives people a disease</p> <p>[3] if a feeling or interest that you have <i>infects</i> other people, it makes them begin to feel the same way or have the same interest</p> <p>[4] if a virus <i>infects</i> your computer or disks, it changes or destroys the information in them</p>
OALDCE	<p>[1] cause sb/sth to have a disease; contaminate sb/sth</p> <p>[2] fill (sb's mind) with undesirable ideas</p> <p>[3] fill (sb's mind or spirit) with happy and positive ideas or feelings</p>

(29) 身体不好，容易感染流行性感冒⁴⁰。 *Shēntǐ bù hǎo, róngyì gǎnrǎn liúxíngxìng gǎnmào*。

Ten, który nie ma dobrej kondycji, łatwo może zarazić się grypą.

(30) People with the virus may feel perfectly well, but they can still infect others⁴¹.

Osoby zarażone wirusem mogą czuć się doskonale, ale nadal mogą zarażać innych.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ LDOCE.

(31) Eggs known to be infected with salmonella were allowed to go on sale⁴².
Jajka, o których wiadomo, że są zakażone salmonellą, zostały dopuszczone do sprzedaży.

W zakresie ZR chińskie i angielskie ekwiwalenty mogą także występować w szerszych kontekstach, czyli w kontekście informatycznym. Oto przykładowe zdania:

(32) Obserwując ich, też wiele się uczę, zarażają mnie swą niezależnością, odwagą i otwartością na świat⁴³.

(33) Wielka rodzina wirusów zaraża pliki, przez co zwykle psuje system⁴⁴.

(34) 他的不安情绪迅速传染给了在座的人⁴⁵。 *Tā de bù' ān qíngxù xùnsù chuánrǎn gěile zàizuò de rén*。

Swoim niepokojem szybko zaraził innych obecnych.

(35) 欢乐的气氛感染了每一个人⁴⁶。 *Huānlè de qìfēn gǎnrǎnle měi yí gè rén*。

Każdy został zarażony wesołością.

(36) 计算机用户注意防范电脑病毒传染新手法⁴⁷。 *Jìsuànjī yònghù zhùyì fāngfàn diànnǎo bìngdú chuánrǎn xīn shǒufǎ*。

Użytkownikowi komputera, chroń się przed nowym sposobem zarażenia wirusem komputerowym.

(37) 当运行被感染的常用软件后, 病毒会随之启动, 进行搜集用户信息、盗取账号密码等行为, 并发送到黑客网站⁴⁸。 *Dāng yùnxíng bèi gǎnrǎn de cháng yòng ruǎnjiàn hòu, bìngdú huì suí zhī qǐdòng, jìnxíng sōují yònghù xīnxī, dàoqǔ zhànghào mìmǎ děng xíngwéi, bìng fāsòng dào hēikè wǎngzhàn*。

Kiedy często używane oprogramowanie zostało zarażone i uruchomione, wirus zostanie uaktywniony razem z nim, będzie zbierać dane użytkownika, kraść hasło konta itd., a potem wysyłać je do witryny hakera.

(38) Lucy's enthusiasm soon infected the rest of the class⁴⁹.

Entuzjazm Lucy szybko zaraził resztę klasy.

(39) This virus infected thousands of computers within days⁵⁰.

W ciągu kilku dni wirus ten zaraził tysiące komputerów.

W zakresie ZP zarówno „zarażać”, jak i 传染 *chuánrǎn* oraz 感染 *gǎnrǎn* są wyjaśnione w słownikach jako proces przedostania się do organizmu drobnoustro-

⁴² Ibidem.

⁴³ NKJP: P. Sarzyński, *Fotografik Tomasz Sikora o trzech nowych wystawach, Galerii Bezdomnych i Aborygenach*, „Polityka”, 8.07.2006, za: WSJP.

⁴⁴ R. Parka, *Wirusy są wszędzie*, „Dziennik Zachodni”, 21.12.2005, za: WSJP.

⁴⁵ SWJC.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ 中央政府门户网站, 计算机用户注意防范电脑病毒传染新手法, http://www.gov.cn/govweb/fwxx/kp/2010-05/10/content_1602567.htm [dostęp: 23.08.2021].

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ LDOCE.

⁵⁰ collinsdictionary.com.

jów chorobotwórczych, które zazwyczaj powodują choroby u ludzi. W angielsko-języcznej definicji przebieg ten nie jest widocznie przedstawiony, jednak dzięki przykładowi nr (31) można zaznaczyć obecność tejże cechy semantycznej leksemu *to infect*. Sem „powodować, że coś zawiera substancje chorobotwórcze” pojawia się tylko w definicji angielskiego wykładnika (zob. objaśnienie [2] w LDOCE). Porównywane słowa wykazują absolutną identyczność w zakresie ZR, gdyż każde z nich może w metaforyczny sposób opisać wpływ jednej osoby na drugą oraz szkodliwą sytuację informatyczną⁵¹. Tabele 20 i 21 stanowią podsumowanie wyników porównania wybranych leksemów.

Tabela 20. Reprezentacja semantyczna dla słów „zarażać”, 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn* oraz *to infect* w zakresie ZP

	zarażać	传染 <i>chuánrǎn</i> / 感染 <i>gǎnrǎn</i>	<i>to infect</i>
Sem 1 powodować przedostanie się do organizmu drobnoustrojów chorobotwórczych	+	+	+
Sem 2 powodować, że ktoś zachoruje	+	+	+
Sem 3 powodować, że coś zawiera substancje chorobotwórcze	-	-	+
Sem 4 zachorować z powodu epidemii	-	+	-

Tabela 21. Reprezentacja semantyczna dla słów „zarażać”, 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn* oraz *to infect* w zakresie ZR

	zarażać	传染 <i>chuánrǎn</i> / 感染 <i>gǎnrǎn</i>	<i>to infect</i>
Sem 1 wpływać na kogoś tak, że przejmuje nasze poglądy, zachowania lub zainteresowania	+	+	+
Sem 2 wpływać na samopoczucie, nastrój i atmosferę	+	+	+
Sem 3 uaktywniać program, który zmienia lub niszczy informacje przechowywane w komputerze lub dyskach	+	+	+

6. Podsumowanie

Pierwsze przeanalizowane wykładniki (epidemia – 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì* – *epidemic*) mają dosyć wiele wspólnych cech semantycznych w zakresie ZP (zob. tabela 5). Oprócz 疫情 *yìqíng* wszystkie leksemy mogą występować w kontekście pozamedycznym, odnosząc się do zjawisk, które często rozpowszechniają się na szeroką skalę. Tak opisane zjawiska w językach chińskim i angielskim zazwyczaj są negatywne, podczas gdy w polszczyźnie nie muszą mieć takiego odcienia. Kolejna grupa słów (kwarantanna – 隔离 *gélí* – *quarantine*)

⁵¹ Kontekst związany z informatyką dla wyrazów 传染 *chuánrǎn* i 感染 *gǎnrǎn* nie jest zasygnalizowany w słownikach, jednak jest uzasadniony w egzemplifikacjach nr (36) i (37).

opisuje w trzech porównywanych językach przymusowe, okresowe odosobnienie ludzi i zwierząt w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się epidemii. Polski wyraz wyjątkowo może oznaczać również miejsce nakazanej izolacji. W zakresie ZR wszystkie jednostki leksykalne mogą przedstawić odseparowanie niesanitarnie, w tym informatycznie. Należałoby zwrócić uwagę na specyficzne chińskie wyrażenie 种族隔离 *zhǒngzú gélí*, którego nie można tłumaczyć na „kwarantanna” czy *quarantine*, lecz na „apartheid” lub „segregacja rasowa”. Na trzeci zbiór leksemów składają się „szczepić”, 接种 *jiēzhòng*, 打预防针 *dǎ yùfángzhēn*, *to vaccinate, to inoculate* i *to immunize*. Funkcjonują dosyć podobnie w zakresie ZP (zob. tabela 15), jednak w sytuacjach niemedycznych bardzo się od siebie odróżniają. W języku polskim możemy powiedzieć „szczepić jabłonie” lub „szczepić w słuchaczach odpowiedzialność”, a kiedy po chińsku mówimy „szczepić kogoś” jako wyrażenie dosłownie przełożone z 打预防针 *dǎ yùfángzhēn*, to oznacza ‘przestrzegać kogoś przed nieszczęściem’. W badaniu nie odkryto żadnej konotacji niezwiązanej z epidemią dla pozostałych słów tego zbioru. W ostatniej grupie wybrane wykładniki (zarazić – 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn* – *to infect*) wykazują duże podobieństwo w zakresie ZP, a w dziedzinie ZR są wprost identyczne. Wyrazy w każdym z zestawionych języków mogą obrazować przebieg przedostawania się czy oddziaływania nie tylko w kontekście medycznym, lecz także metaforycznie w sytuacjach dotyczących relacji międzyludzkich bądź informatyki.

Mimo pojedynczych różnic semantycznych, zwłaszcza w trzeciej grupie wykładników, można wysunąć wniosek, iż porównywane w niniejszym artykule rzeczowniki (epidemia – 流行病 *liúxíngbìng* / 疫情 *yìqíng* / 瘟疫 *wēnyì* – *epidemic*, kwarantanna – 隔离 *gélí* – *quarantine*) i czasowniki (szczepić – 接种 *jiēzhòng* / 打预防针 *dǎ yùfángzhēn* – *to vaccinate / to inoculate / to immunize*, zarażać – 传染 *chuánrǎn* / 感染 *gǎnrǎn* – *to infect*) odznaczają się niemałą łączliwością, szczególnie w ZP. Podobieństwa te mogą udowadniać uniwersalność ludzkiego doświadczenia w walce z groźną chorobą oraz wywołanego przez nią wyobrażenia i skojarzenia. W praktykach glottodydaktycznych i translatorskich należałoby zwrócić szczególną uwagę na ZR wybranych wykładników. Podczas gdy słowo ma pozytywne zabarwienie w jednym języku, jego ekwiwalent w innym może brzmieć dla rodzimych użytkowników pejoratywnie. Konotacje kulturowe niekoniecznie są wspólne, a niektóre wyrazy mogą występować wyłącznie w zakresie ZP. Warto pod koniec wspomnieć, że dla semantycznej analizy kontrastywnej samo zestawienie definicji słownikowych nie gwarantuje dokładnych wyników badań. Słowo jako podstawowy element języka, który ciągle ewoluuje, zawsze trzeba rozpatrywać w realnych kontekstach.

Wykaz skrótów

- LDOCE – *Longman Dictionary of Contemporary English*
 OALDCE – *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*
 SWJC – *Słownik współczesnego języka chińskiego*

- USJP – Uniwersalny słownik języka polskiego
 WSJC – Wielki słownik języka chińskiego
 WSJP – Wielki słownik języka polskiego
 ZP – znaczenie prototypowe
 ZR – znaczenie rozszerzone

Bibliografia

Źródła polskie

- Liu G.Y. (2021, 1 marca). Nowy początek, nowa wizja i nowa motywacja. *Rzeczpospolita*. <https://www.rp.pl/Felietony/210309934-Liu-Guangyuan-Nowy-poczatek-nowa-wizja-i-nowa-motywacja.html> [dostęp: 1.03.2021].
- Mikołajska M. (2020, 20 listopada). Kiedy chorzy na COVID-19 najbardziej zarażają? Ustalono „szczyt zakaźności”. *Medonet*. <https://www.medonet.pl/koronawirus/to-musisz-wiedziec-koronawirus--kiedy-chorzy-infekuja-najbardziej--szczyt-zakaznosci,artykul,74945662.html> [dostęp: 13.07.2021].
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. Koronawirus: informacje i zalecenia. Aktualne zasady i ograniczenia. <https://www.gov.pl/web/koronawirus/aktualne-zasady-i-ograniczenia> [dostęp: 18.08.2021].
- Stachura S. (2021, 5 czerwca). Rodzice boją się szczepić dzieci na COVID-19. Co na to lekarze? *Medonet*. <https://www.medonet.pl/porozmawiajmyoszczepionce/szczepionka-na-covid-19,rodzice-boja-sie-szczepic-dzieci-na-covid-19--co-na-to-lekarze-,artykul,92596227.html> [dostęp: 22.08.2021].
- Tokarski R. (2013). Znaczenie słowa i zasada wewnętrznej motywacji cech semantycznych. *Poznańskie studia polonistyczne. Seria językoznawcza, t. 20, nr 2*, 195–204.
- Waszakowa K. (2000). Konotacje semantyczne i kulturowe polskiej nazwy barwy zielonej i jej odpowiedników w języku ukraińskim, szwedzkim i wietnamskim. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury, 12*, 221–232.
- Uniwersalny słownik języka polskiego* (elektroniczna wersja 1.0). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA 2004.
- Współczesny słownik języka polskiego* (wersja internetowa). Warszawa: Instytut Języka Polskiego PAN [dostęp: 22.08.2021].

Źródła chińskie

- 北京语言大学语料库中心 *Běijīng Yǔyán Dàxué Yǔliàokù Zhōngxīn* (ang. *Beijing Language and Culture University Corpus Center*). (2019). BCC 现代汉语语料库 (ang. *BCC Corpus*). Pekin.
- 隔离文件 *Gélí wénjiàn*. (2021, 27 lipca). W 百度百科 *Bǎidù Bǎikē*. <https://baike.baidu.com/item/%E9%9A%94%E7%A6%BB%E6%96%87%E4%BB%B6/1627630?fr=aladdin> [dostęp: 21.08.2021].
- Liu, G.Y. 刘光源 (2021, 2 marca). 新起点、新愿景、新动力——开创中国—中东欧国家合作美好未来 *Xīn qǐdiǎn, xīn yuànjǐng, xīn dònglì* —— *Kāichuàng Zhōngguó — Zhōngdōngōu Guójiā Hézuò Měihǎo Wèilái*. 中国驻波兰大使馆 *Zhōngguó Zhù Bōlán Dàshǐ Guǎn*. https://mp.weixin.qq.com/s/P_6enwkID-8BrLpTZ8YvA [dostęp: 02.03.2021].
- 上海辞书出版社 *Shànghǎi Císhū Chūbǎnshè* (ang. *Shanghai Lexicographical Publishing House*). (1994). 汉语大词典 (第一版) *Hànyǔ Dà Cídiǎn (Dì-yī bǎn)*. Szanghaj.
- 商务印书馆 *Shāngwùyìnshū Guǎn* (ang. *The Commercial Press*). (2016). 现代汉语词典第7版 *Xiàndài Hànyǔ Cídiǎn Dì-qī bǎn*. Pekin.

- 新华社图片 *Xīnhuáshè Túpiàn* (2021, 13 maja). 新冠疫苗接种进乡村 *Xīnguān Yìmiáo Jiēzhòng Jìn Xiāngcūn*. Baijiahao Baidu. <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1699686549551700977&wfr=spider&for=pc> [dostęp: 13.07.2021].
- 中国驻波兰大使馆 *Zhōngguó Zhù Bōlán Dàshǐ Guǎn*. 关于核酸、血清IgM抗体检测常见问题解答 *Guānyú Hésuān, Xuèqīng IgM Kàngtǐ Jiǎncè Chángjiàn Wèntí Jiědá*. <https://mp.weixin.qq.com/s/hmbuxAfR2x2iGRTMbXGsgQ> [dostęp: 18.08.2021].
- 中央政府门户网站 *Zhōngyāng Zhèngfǔ ménhù wǎngzhàn*. 计算机用户注意防范电脑病毒传染新手法 *Jìsuànjī Yònghù Zhùyì Fángfàn Diànnǎo Bìngdú Chuánrǎn Xīn Shǒufǎ*. http://www.gov.cn/govweb/fwxx/kp/2010-05/10/content_1602567.htm [dostęp: 23.08.2021].

Źródła angielskie

- Collins dictionary online: collinsdictionary.com [dostęp: 23.08.2021].
- Corpus of Contemporary American English online: <https://www.english-corpora.org/coca/> [dostęp: 23.08.2021].
- GOV.UK. *Quarantine and testing if you've been in an amber list country*. <https://www.gov.uk/guidance/how-to-quarantine-when-you-arrive-in-england#how-long-you-need-to-quarantine> [dostęp: 21.08.2021].
- Longman Dictionary of Contemporary English* (electronic version 1.3). London: Pearson Education 2008.
- Hornby, A.S. (red.). (2014). *Oxford Advanced Learner's English-Chinese Dictionary (8th Edition)*. Pekin: The Commercial Press, Oxford University Press.
- World Health Organization. *COVID-19 advice for the public: Getting vaccinated*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines/advice> [dostęp: 13.07.2021].

Ewelina Zając

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-5076-8347

ewelina.zajac@uni.lodz.pl

CO O UCZNIACH MÓWIĄ ICH PRZEZWISKA? – SPOSOBY TWORZENIA PRZEZWISK SZKOLNYCH. ANALIZA BADAŃ WŁASNYCH

WHAT DO THEIR NICKNAMES SAY ABOUT STUDENTS? – WAYS OF CREATING SCHOOL NICKNAMES. ANALYSIS OF OWN RESEARCH

Abstrakt: Przewiska nie mają tradycji pisanej, są jednak trwale kojarzone z daną osobą i służą jej identyfikacji poza oficjalnym imieniem i nazwiskiem. W artykule omówiono przewiska uczniowskie, które utworzone zostały od wyrazów pospolitych i nazw własnych (imion, nazwisk, chrematonimów). Materiał zebrano na podstawie badania ankietowego przeprowadzonego wśród 70 uczniów klas czwartych szkoły podstawowej w powiecie tureckim w województwie wielkopolskim. Zadaniem respondentów było podanie swoich pseudonimów i wyjaśnienie ich motywacji. Przedstawiona analiza dotyczy sposobów tworzenia przewisk uczniowskich z uwzględnieniem technik słowotwórczych.

Słowa kluczowe: antropomim, przewisko szkolne, słowotwórstwo, kreatywność językowa dzieci

Abstract: Nicknames do not have a written tradition, but they are permanently associated with a given person and serve to identify a person beyond his or her official name and surname. The article discusses student nicknames, which are formed from common words and proper names (names, surnames, chrematonyms). The material was collected on the basis of a survey conducted among 70 fourth-grade students of a primary school in the Turkish district in the Greater Poland Voivodeship. The respondents' task was to list their nicknames and provide their motivation. The presented analysis concerns the methods of creating student nicknames, taking into account word formation techniques.

Keywords: anthroponym, school nickname, word formation, children's linguistic creativity

Przewisko jest nieoficjalną nazwą własną osoby w odróżnieniu od oficjalnych imion i nazwisk. To nazwa nacechowana ekspresywnie, a ze względu na pełnioną funkcję językowo-komunikatywną wyraża ona emo-

cyjnalno-wartościujący stosunek mówiącego do przezwanego odbiorcy (Ziajka, 2014, s. 40). Przewisko nie ma tradycji pisanej, ale trwale łączy się z daną osobą (Kamińska, 1958, s. 105) i służy jej identyfikacji poza jej oficjalnym imieniem i nazwiskiem (Skulina, 1974, s. 214). Określane jest również jako przewisko antroponimiczne¹.

Przewisko nie ma charakteru oficjalnego, bowiem powstaje w mikrowspólnocie, jest indywidualne – odnosi się do konkretnej osoby. To określenie człowieka, formalnie często równe istniejącemu w języku wyrazowi pospolitemu, ale dzięki temu, że przewiska to klasa wyrazów, którą cechuje otwartość leksykalna i morfologiczna, możliwe jest tworzenie takich jednostek antroponimicznych, które nie są znane w systemie języka polskiego (Skubalanka, 1973). Najczęściej przewiska tworzone są za pomocą metafory lub metonimii, mogą być motywowane przez wyrazy pospolite i przez nazwy własne. Przewiska stanowią kategorię *in statu nascendi*, czyli żywą i otwartą pod względem leksykalnym, jednak zamkniętą morfologicznie. Wyróżnia się przewiska właściwe (motywowane wyglądem zewnętrznym osoby, jej cechami wewnętrznymi, wadami i błędami wymowy, zajęciem i wykonywanym zawodem, nałogami i przyzwyczajeniami, zainteresowaniami i nietypowym zachowaniem) oraz przewiska pozorne (związane z imieniem i nazwiskiem osoby oraz jej pochodzeniem) (Stachurski, 2017, s. 253).

Okoliczności tworzenia przewisk są przedmiotem zainteresowania nie tylko onomastów, językoznawców, ale także psychologów i pedagogów (zob. np. Raubo, Raubo, 1973; Janowski, Stachyra, 1985; Ziółkowska-Sobecka, 1999). Opisu i analizy przewisk dokonywać można w planie ogólnopolskim i terytorialnym, a także analizować ich konteksty socjolektalne czy rodzinne. Dotychczas tematyka przewisk dotyczyła dwóch środowisk: wiejskiego (przewiska gwarowe, ludowe) oraz szkolnego (przewiska uczniów i nauczycieli, a także studentów) (np. Biolik, 1997; Długosz, 1986; Długosz, 1988; Gala, 1975; Kupiszewski, 1988; Łobodzińska i Tomczak, 1988), jednak coraz częściej omawia się przewiska w innych środowiskach, np. przewiska polityków (zob. Dawidziak-Kładoczna, 2021), celebrytów (zob. Starzykiewicz, 2016) czy użytkowników internetu (zob. Godlewska, 2003).

Przewiska analizowane w artykule zebrane zostały wśród 70 uczniów klas czwartych jednej ze szkół podstawowych w powiecie tureckim (województwo wielkopolskie). 55 uczniów zadeklarowało, że ma przewisko lub nawet kilka, zaś 15 uznało, że takiej nieoficjalnej formy nazewnictwa nie posiada. Całość materiału

¹ Według Aleksandry Cieślukowej przewiska antroponimiczne przypisane są określonej osobie i zaakceptowane przez tę osobę. Występują w kontaktach nieoficjalnych obok imienia (w funkcji adresatywnej), zaś w funkcji identyfikacyjnej zamiast imienia lub nazwiska. Natomiast przewiska tzw. apelatywne dyktowane są przez sytuację i w funkcji adresatywnej ograniczone do sytuacji intymnych (np. *aniolku*, *żabko*) (zob. Cieślukowa, 1988, s. 119–120; Cieślukowa, 1992, s. 112; Cieślukowa, 1997, s. 49–55; Wolnicz-Pawłowska, 1996, s. 126–130). Przewisk apelatywnych nie odnotowano w zgromadzonym materiale.

obejmuje 62 hasła. Celem artykułu jest wskazanie motywacji zebranych przezwisk oraz mechanizmów ich powstawania. Motywacja ustalona została na podstawie wyjaśnień uczniów oraz własnej wiedzy o nich (autorka artykułu pracuje w szkole, do której uczęszczają badani uczniowie i zna ich od 5–6 lat). Uwzględniając motywację zebranych przezwisk, można je podzielić na motywowane apelatywnie oraz proprialnie. W artykule wykorzystano klasyfikację semantyczną i formalną Roberta Mrózka (2007), którą uzupełniono klasyfikacją Kazimierza Długosza (1983), Marty Lewickiej (2016) oraz Katarzyny Burchackiej (2012).

I. Przewiska motywowane apelatywnie

Biorąc pod uwagę charakter powiązania nazwy z desygnatem, można wyodrębnić w tej grupie dwa typy nominacji: 1) nominację bezpośrednią, gdy podstawy motywacyjne odnoszą się bezpośrednio do charakterystyki nosiciela przezwiska (np. jego wzrostu, tuszy, koloru włosów i skóry czy charakterystycznej zwracającej uwagę części ciała) oraz 2) nominację pośrednią (metaforyczną i metonimiczną), gdy podstawą przeniesienia nazwy jest podobieństwo przezwanego do obiektu porównawczego.

- (1) Nominacja bezpośrednia odwołująca się do:
 - a) cech zewnętrznych osoby nazywanej:
 - wyrażonych formą przymiotnikową: *Mały*² „Bo jestem niskiego wzrostu”, *Gruby* „Siostra tak na mnie mówi, bo jestem od niej grubszy”,
 - wyrażonych formą rzeczownikową: *Loczek* „Bo mam loki”, *Perelka* „Lubię bluzki z perełkami”,
 - b) cech wewnętrznych, psychicznych, skłonności, upodobań, zdolności osoby nazywanej:
 - przeniesione z płaszczyzny apelatywnej: *Gangster* „Bo trochę jestem niegrzeczny”, *Balerinka/Tancerka/Akrobatka*³ „Bo jestem związana z tańcem i lubię tańczyć i ćwiczyć akrobatykę”.
- (2) Nominacja pośrednia o charakterze metaforycznym, odnosząca się do:
 - c) cech zewnętrznych osoby nazywanej: wyrażonych formą rzeczownikową: *Wyżyna* „Mam kuzyna w klasie, który ma takie samo nazwisko [Górka – wyjaśnienie E.Z.] i on jest wysoki, a ja niezbyt. On jest Góra, a ja Wyżyna”,
 - d) cech wewnętrznych, psychicznych, skłonności, upodobań, zdolności osoby nazywanej

² W artykule przezwisko ucznia zapisywane jest kursywą. Następnie w cudzysłowie podane jest dokładne wyjaśnienie motywacji pozyskane dzięki badaniom ankietowym. Zaprezentowane przykłady zawierają oryginalną składnię.

³ Są to trzy przezwiska tej samej osoby.

- wyrażonych formą rzeczownikową: *Spider* „Spider powstało na kolonii, bo szybko skakałam na skakance”, *Kisiel* „Bo jestem bardzo oszczędna i mama mówi, że kiszę pieniądze w skarbonce”,
 - utworzone za pomocą derywacji paradygmatycznej: *Mysza* „Bo jestem ciekawska i wejść w każdą dziurę”,
- e) sytuacji lub okoliczności, w których znalazł się przezywany, wyrażonych formą rzeczownikową: *Bimber* „Przezvisko Bimber powstało, jak sobie przypadkowo zrobiłem zdjęcie przy sklepie, który sprzedaje alkohol”.

II. Przewiska motywowane onimicznie

To przewiska utworzone od innych nazw własnych charakterystycznych dla nosiciela przewiska, najczęściej od jego imienia bądź nazwiska. Jednak nie wszyscy badacze zaliczają do przewisk formy pochodne od nazw osobowych nosicieli. Czesław Kosyl (1988, s. 206) twierdzi, że z grupy przewisk należy wykluczyć nieoficjalne formy imion i nazwisk, a także inne formacje filiacyjne, ponieważ „zdolność wyrażania różnych odcieni emocjonalnych stanowi immanentną właściwość klasy imion; wyraża obawę, że włączanie podobnych przykładów do kategorii przewisk grozi zatarciem granicy między tymi dwiema klasami antroponimów” (Rudnicka-Fira, 2004, s. 431). Grzegorz Surma (1993, s. 158) zaś uważa, że o tym, czy dana formacja jest neutralna, ma formy zdrobnień, czy też funkcjonuje jako przewisko, powinny decydować intencje nadawcy podkreślane przez sytuację lub kontekst – to właśnie jednoznaczność sytuacji i konteksty, w jakiej używa się danej nazwy, zapobiegają zatarciu granicy między klasą imion, nazwisk a przewisk. Przewiska powstałe od nazwisk zazwyczaj tworzone są przez zmianę treści nazwy z przeniesieniem jednej kategorii do drugiej (nazwisko > przewisko). Ich podstawę stanowi nazwisko nosiciela, kiedy w tle znajduje się apelatyw lub przez asocjację taki apelatyw może zostać przywołany (Cieślakowa, 1998, s. 125). Podczas analizy przewisk równych imionom lub nazwiskom oraz ich formom przekształconym zaliczałam je do grupy przewisk, kierując się ich motywacją okolicznościową oraz opinią respondentów, którzy traktowali je jako przewiska (było to kryterium rozstrzygające).

Często nazwiska i imiona są postrzegane przez uczniów jako formy zbyt urzędowe, oficjalne, jednak mogą stać się one podstawą do utworzenia przewiska, „będącego wyrazem naturalnej potrzeby wykorzystania żartu, humoru albo też chęci wyśmiania, obrażenia rówieśnika” (Lewicka, 2016, s. 164). Charakteryzują się one dużą różnorodnością mechanizmów motywacyjno-nominacyjnych, ponieważ zaliczyć tu można nazwy powstałe w wyniku przekształcenia nazwiska lub imienia oraz przewiska powstałe na skutek skojarzenia przezwanego ze sportow-

cem, muzykiem, artystą, postacią filmową itp., a także przezwiska przeniesione z grupy chrematonimów.

(1) Odimienne

Przezwise odimienne charakteryzują się dużym zróżnicowaniem kreatywnym. Sporą grupę nazw stanowią przezwiska powstające w wyniku skracania struktur imienniczych i różne modyfikacje słowotwórcze, np.

- a) pominięcie części środkowej imienia: *Werka* < Wer[oni]ka, *Wera* < Wer[o-nik]a, *Wika* < Wik[tor]ia,
- b) derywację sufiksalną poprzez dodanie sufiksu do imienia w formie podstawowej lub zdrobniałej:
 - ach: *Magdziach* < Magda,
 - cia: *Julcia* < Julia, *Lilcia* < Lila < Lilianna,
 - ek: *Igorek* < Igor,
 - ilka: *Hanilka* < Hania,
 - inka: *Nadinka* < Nadia,
 - ison: *Hanison* < Hania,
 - ix: *Alanix* < Alan,
 - ka: *Lenka* < Lena,
 - son: *Majson* < Maja,
 - ulek: *Luculek* < Łucja,
 - usia: *Kingusia* < Kinga, *Lenusia* < Lena,
 - yjka: *Łucyjka* < Łucja,
 - ysia: *Łucysia* < Łucja.

Niektóre przezwiska zawierają końcówkę -i: *Lili* < Lilianna, *Gabi* < Gabriela, *Hubi* < Hubert, *Miki* < Mikołaj, *Fifi* < Filip, *Igi* < Igor, *Kacpi* < Kacper. W formacjach tych mechanizm kreatywny został przejęty z języka angielskiego (np. *Mattie*, *Susie*, *Katie*).

- c) odrzucenie części inicjalnej imienia: *Lina* < [Karo]lina,
- d) kontaminację imienia i wyrazu pospolitego: *Kondziad* < Konrad + dziad, *Karinamen* < Karina + men, *Zuzmen* < Zuzia + men.

Wyróżnić w tej grupie można także przezwiska tworzone przez:

- e) modyfikację fonetyczną polegającą na ubezdźwięcznieniu głoski: *Fojtek* < Wojtek,
- f) odwołanie do formy obcojęzycznej imienia: *Sajmon* < Szymon,
- g) skojarzenie imienia z wyrazem pospolitym: *Kamper* < Kacper.

(2) Odnazwiskowe

Przezwise motywowane nazwiskiem powstają w wyniku różnorodnych zabiegów derywacyjnych i pozaderywacyjnych. Wymienić można przezwiska:

- a) równe nazwisku: *Matusiak, Poliński, Pawlak*,
- b) utworzone w wyniku derywacji sufiksальной poprzez dodanie sufiksu do nazwiska w formie podstawowej:
-ek: *Mulareczek* < *Mularek*,
- c) powstałe poprzez odrzucenie części końcowej nazwiska i zredukowanie go do podstawy apelatywnej: *Szyba* < *Szybalski*, *Siwa* < *Siwek*, *Stopa* < *Stopka*,
- d) utworzone w wyniku derywacji sufiksальной poprzez dodanie sufiksu po dezintegracji nazwiska:
-ek: *Cichomek* < *Cichomska*, *Przystanek* < *Przystańska*.

(3) Przewiska utworzone w wyniku metaforyczno-metonimicznego przeniesienia onimów o zróżnicowanej przynależności kategoryjnej (od antroponimicznej po chrematonimiczną)

Przewiska tego typu mają charakter metaforyczny, a ich podstawą do przenoszenia jest podobieństwo fizyczne lub predyspozycje psychiczne pozwalające na skojarzenie przezwanego z daną postacią (Stramek, 2001, s. 285). Przewiska powstałe od innych nazw własnych mogą zostać przeniesione także od nazw wyrobów, produktów czy marek. Wskazywać mogą na zainteresowanie np. jakąś marką produktu lub na upodobania spożywcze. W zgromadzonym materiale odnotowano następujące przewiska przynależne do tej kategorii:

*Ramos*⁴ „Bo mam taki napis na koszulce do wfu i gram tak dobrze jak on”,

*Brazil*⁵ „Ponieważ jest Oliwka Brazil i lubię słuchać jej muzyki, a ja też mam na imię Oliwia”,

*Kitty*⁶ „Bo w grze nadałam sobie taką ksywkę od Hello Kitty”,

*Kaczka Maja*⁷ „W jednej grze nazwałam się Kaczka Maja, bo Pszczółka Maja była już zajęta. I tak zostało moje przewisko”,

*Liptonek*⁸ „To przewisko jest od napoju, który lubię pić”,

*Martes*⁹ „Nazwa wzięła się od sklepu z butami, który właśnie nazywa się Martes. A ja tam kupuję buty”.

W zebranych materiale odnotowano jedno przewisko o podwójnej motywacji – *Liliputek* „Bo mam na imię Lilianna i tak się kojarzy z liliputkiem i jestem niskiego wzrostu”.

⁴ Sergio Ramos – hiszpański piłkarz, od 2023 roku grający w klubie Sewilla FC, wcześniej w Real Madryt.

⁵ Oliwka Brazil (właśc. Oliwia Bartosiewicz) – polska raperka i piosenkarka.

⁶ Hello Kitty – postać wymyślona przez spółkę Sanrio z Japonii; bohaterka filmów animowanych i gier komputerowych, ozdoba wielu dziecięcych gadżetów.

⁷ Pszczółka Maja – postać z bajki animowanej o tym samym tytule.

⁸ Lipton Ice Tea – napój niegazowany o smaku mrożonej herbaty.

⁹ Martes Sport – polska sieć sklepów sportowych, w których można kupić odzież i sprzęt sportowy.

W analizowanym materiale onimicznym wyodrębnione zostały też przezwiska niejasne, czyli takie, których motywacji uczniowie nie potrafili wyjaśnić: *Motyl*, *Palka*, *Kartofel*.

Oprócz istotnej motywacji przezwisk oraz ich kreacji ważne są też odczucia ich nosicieli. Przezwiska tworzy się z przyczyn ekspresywnych, nacechowane są one emocjonalnie, mogą też zawierać uczuciową bądź intelektualną ocenę osoby nazywanej (Rudnicka-Fira, 2004, s. 429). Mogą również ośmieszać osobę przezywaną, a nawet ją krzywdzić. Spośród wszystkich uczniów mających przezwisko sześćcioro z nich preferowałoby używanie oficjalnego imienia. Ankietowani uczniowie zostali poproszeni o wyjaśnienie, czy nadane im przezwisko podoba im się czy nie – czy jest dla nich miłe, nieprzyjemne, obrażające itd. Przezwiska o pejoratywnym zabarwieniu wskazane przez uczniów to: *Magdziach* „Nieprzyjemne i obrażające”, *Kondziad* „Obraża mnie, bo jeden kolega nazywa mnie tak cały czas”, *Karinamen* „Obraża i jest mi smutno”, *Bimber* „Obraża mnie tym, że myślą, że jestem pijany”, *Siwa* „Tak średnio, bo lubię jak mówią do mnie po imieniu”, *Mulareczek* „Jest dla mnie niemiłe, dlatego, że bym wołał, żeby mówili po imieniu”. Jedna z ankietowanych dziewcząt odpowiedziała, że „Te przezwiska są miłsze niż moje imię”, dotyczy to zdrobnień jej imienia: *Lenka*, *Lenusia*. Zdecydowana większość biorących udział w badaniu uczniów odpowiadała, że ich przezwiska „są ok”, że ich nie obrażają („Nie obraża mnie to, uznaję to w formie zabawy” *Palka*), że brzmią zabawniej, a czasami formy te są krótsze i szybciej można się domyślić, o kogo chodzi (zwłaszcza wtedy, kiedy imiona rówieśników się powtarzają).

Podsumowanie

Przedmiotem rozważań w artykule były przezwiska motywowane imieniem i nazwiskiem nosiciela, jego cechami zewnętrznymi, cechami charakteru czy upodobaniami oraz powstałe od innych onimów. W zgromadzonym materiale znalazły się 62 jednostki nazewnicze – przezwiska zebrane zostały drogą ankietową w jednej ze szkół podstawowych w powiecie tureckim (woj. wielkopolskie) w maju i czerwcu 2023 roku. Zebrany materiał został poddany analizie formalnej i semantycznej.

Przezwisko jest lapidarnym określeniem, w którym odnaleźć można syntezę człowieka – jest prostą metodą oceny drugiego człowieka, przybliża go i ukonkretnia, ale stanowi także element więzi społecznej w danej mikrowspólności (Rudnicka-Fira, 2004, s. 439–440).

Przegląd zgromadzonych onimów potwierdza tezę, że przezwiska są żywym świadectwem kreatywnych zachowań językowych. Dzięki przeprowadzonej ana-

lizie antroponimów przezwiskowych uczniów klas czwartych można stwierdzić, że mechanizmy ich powstawania są różnorodne. Największy wpływ na proces powstawania przezwisk uczniowskich mają nazwy własne. Najliczniejszą grupę wśród wszystkich zebranych antroponimów nieoficjalnych stanowią przezwiska tworzone od imion (ok. 51,6%), a następnie od nazwisk nosicieli (ok. 14,5%). Przewziska te powstały w wyniku różnego rodzaju przekształceń. Odnotowano jedynie cztery przezwiska utworzone poprzez przeniesienie nazwy własnej bohatera telewizyjnego, postaci ze świata muzyki i sportu, oraz dwa przezwiska powstałe od chrematonimów (*Liptonek*, *Martes*). Nie odnotowano przezwisk o rodowodzie mitologicznym, biblijnym, historycznym czy literackim.

Wśród antroponimów nieoficjalnych motywowanych apelatywnie najliczniejszą grupę stanowią przezwiska odwołujące się do cech zewnętrznych (ok. 9,5%), następnie przezwiska powstałe od cech wewnętrznych, psychicznych, zdolności (ok. 8%). Analizowane przezwiska uczniowskie wskazują również na główne cechy ich nosicieli, zwłaszcza na wygląd zewnętrzny, zachowanie lub sposób bycia, także na uzdolnienia. „W przezwiskach mówiących o wyglądzie zewnętrznym znajduje odbicie sposób postrzegania otaczającej rzeczywistości” (Nowowiejski, 2003, s. 152). Zwraca się tu uwagę na ogólny obraz osoby nazywanej lub na szczegółowe właściwości wyglądu, które wyróżniają tę osobę zarówno w sensie dodatnim, jak i negatywnym, wskazując na cechy mało estetyczne. W zgromadzonym materiale można wymienić przezwiska wskazujące na niski wzrost (*Mały*), tuszę (*Gruby*) czy rodzaj włosów (*Loczek*).

Przyczyną tworzenia przezwisk uczniowskich jest ich ekspresywność, bowiem poprzez nadanie przezwiska można kogoś urazić, ośmieszyć, ale również dowartościować. Choć przezwisko to nazwa osobnicza, to za jego pomocą wyrazić można ogromne pokłady emocji. Wśród 70 uczniów, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym, zaledwie sześcioro (spośród 55, którzy zadeklarowali, że mają przezwisko) przyznało, że nadane im przezwisko je obraża i źle się czują, kiedy ktoś się tak do nich zwraca. Niemniej jednak większość nosicieli przezwisk jest z nich zadowolona, są to określenia nacechowane dodatnio, które podkreślają uzdolnienia, umiejętności i zamiłowania przezywanych. Fakt, że znaczna większość czwartoklasistów nosi przezwisko, dowodzi, jak ważny dla uczniów jest nieoficjalny system nazewniczy.

Bibliografia

- Biolik, M. (1997). Przewziska nauczycieli i uczniów o przejrzystej motywacji semantycznej. *Onomastica*, XLII, 195–210.
- Burchacka, K. (2012). Przewziska uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych w Działdowie. Analiza formalna i znaczeniowa. *Prace Językoznawcze*, 14, 31–41.

- Cieślíkowa, A. (1988). Przezwiska. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.). *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, cz. 2 (s. 119–133). Kraków.
- Cieślíkowa, A. (1992). Rodzaje ekspresji w tworzeniu nazw osobowych. *Polonica*, 15, 111–119.
- Cieślíkowa, A. (1997). Staropolskie antroponimy przezwiskowe w świetle słownictwa gwarowego. W: H. Popowska-Taborska, J. Duma (red.). *Onomastyka i dialektologia* (s. 49–55). Warszawa.
- Dawidziak-Kładoczna, M. (2021). Co o politykach mówią ich przezwiska? Na podstawie struktur kontaminacyjnych motywowanych antroponimem i rzeczownikiem pospolitym. *Onomastica*, 65, 237–254.
- Długosz, K. (1983). Proszę pana, bo on się przeżywa, czyli o przezwiskach uczniów szkół podstawowych. *Poradnik Językowy*, 1, 25–37.
- Długosz, K. (1986). *Przezwiska uczniów z Kielecczyny. Analiza semantyczno-słotwórcza*, Szczecin.
- Długosz, K. (1988). Wielocłonowe przezwiska uczniowskie. *Onomastica*, XXXII, 155–168.
- Gala, S. (1975). Z zagadnień klasyfikacji antroponimów (na przykładzie przezwisk nauczycieli). *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, 21, 43–54.
- Godlewska, E. (2003). Klasyfikacja semantyczno-formalna nicków czatowych. *Białostockie Archiwum Językowe*, 3, 59–87.
- Janowski, A. Stachyra, R. (1985). *Prestiż ucznia wśród rówieśników*, Warszawa.
- Kamińska, M. (1958). Nazwiska i przezwiska ludności wieśniaczej w Łowickiem. *Onomastica*, IV, 79–120.
- Kosyl, C. (1988). Typy motywacyjne przezwisk ludowych. W: E. Homa (red.). *Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej. Materiały z VI Konferencji Onomastycznej* (s. 205–213). Szczecin.
- Kupiszewski, W. (1988). O przezwiskach szkolnych. *Prace Filologiczne*, XXXIV, 211–214.
- Lewicka, M. (2016). O przezwiskach gimnazjalistów kaliskich (analiza semantyczna). *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza*, 23(43), nr 1, 161–178.
- Łobodzińska, R., Tomczak, L. (1988). *Współczesne przezwiska polskie: analiza formalna i znaczeniowa*. Warszawa–Wrocław.
- Mrózek, R. (2017). *Słownik motywacyjny antroponimów przezwiskowych socjolektu młodzieżowego*, Kraków.
- Nowowiejski, B. (2003). Inspiracje kulturowe współczesnych przezwisk uczniowskich na Podlasiu. *Białostockie Archiwum Językowe*, 3, 147–161.
- Raubo, J., Raubo, H. (1973). Psychologiczno-wychowawcze zagadnienia przezwisk w szkole. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 2, 12–15.
- Rudnicka-Fira, E. (2004). O pewnym typie motywacyjnym przezwisk antroponimicznych we współczesnej polszczyźnie. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*, II, 429–441.
- Skubalanka, T. (1973). Ekspresywność języka a mowa. W: S. Skwarczyńska (red.). *Poetyka i stylistyka słowiańska. Materiały Konferencji Komisji Poetyki i Stylistyki Słowiańskiej Międzynarodowej Komisji Sławistów* (s. 177–183). Wrocław.
- Skulina, T. (1974). Funkcje przezwiska w systemie antroponimicznym. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, XIII, 213–234.
- Stachurski, E. (2017). Socjologiczne uwarunkowania nazw osobowych w utworach Adolfa Dygańskiego. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica* 12, 253–265.
- Starzykiewicz, A. (2016). Określenia przezwiskowe polskich celebrytów. *Język Polski*, 96(2), 73–88.
- Stramek, B. (2001). Przezwiska uczniów i nauczycieli stargardzkich szkół. *Onomastica*, XLVI, 279–290.
- Surma, G. (1993). Przezwiska i przydomki w świetle materiałów opoczyńskich. *Onomastica*, XXXVIII, 151–167.

- Wolnicz-Pawłowska, E. (1996). Przewiska intymne w najnowszej polszczyźnie. W: M. Majtán, F. Ruščák (red.). *12 Slovenská Onomastická Konferencia a 6. Seminár „Onomastika s Škola”* (s. 126–130). Prešov.
- Ziółkowska-Sobecka, M. (1999). Śmiech w szkole. *Nowa Szkoła*, 1, 29–31.
- Ziajka, B. (2014). *Językowo-kulturowy obraz świata społeczności wiejskiej utrwalony w przezwi-
skach i przydomkach (na przykładzie nieoficjalnych antroponimów mieszkańców Zagórza i wsi
okolicznych w powiecie chrzanowskim)*, Kraków.

